НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тези ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції
(14 березня 2024 року)

ВИДАВНИЦТВО НАДПСУ Хмельницький 2024

УДК 351.74
А43

Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах
А43 воєнного стану : тези ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 14 березня 2024 року). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. 586 с.

Видання містить тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану”, яка відбулась 14 березня 2024 року в м. Хмельницький на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

УДК 351.74
© Видавництво НАДПСУ, 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету – заступник ректора (проректор) з навчальної та наукової роботи Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького доктор педагогічних наук, доцент полковник Сергій БІЛЯВЕЦЬ;

співголова оргкомітету – директорка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України докторка юридичних наук, професорка Владислава БАТИРГАРЕЄВА

члени оргкомітету:

помічник ректора Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького з міжнародного та міжвузівського співробітництва – начальник групи міжнародного та міжвузівського співробітництва Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидат педагогічних наук, доцент полковник Андрій ЯНКОВЕЦЬ;

начальник режимно-секретного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького полковник Олександр КОВАЛЕНКО;

начальник видавництва Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького полковник Олег СВІДЕРСЬКИЙ;

начальник (декан) факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидат педагогічних наук полковник Анатолій МІРОШНІЧЕНКО;

заступник начальника (декана) факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького з навчально-методичної роботи доктор юридичних наук, професор полковник Станіслав ФІЛІППОВ;

начальник кафедри (завідувач кафедри) теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького доктор юридичних наук, доцент полковник юстиції Олег ГАНЬБА;

начальник кафедри (завідувач кафедри) адміністративної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького доктор юридичних наук, професор полковник юстиції Андрій МОТА;

начальник кафедри (завідувач кафедри) спеціальних дисциплін факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидат психологічних наук, доцент полковник Олександр МАХЛАЙ;

секретар організаційного комітету – заступник начальника кафедри (завідувача кафедри) теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького доктор юридичних наук, професор полковник юстиції Сергій ХАЛИМОН;

голова програмного комітету – начальник відділу – головний науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидат педагогічних наук, доцент полковник Юрій ДЕМ'ЯНЮК;

члени програмного комітету:

професор кафедри спеціальних дисциплін факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидат юридичних наук, доцент полковник Максим ГНЄТНЄВ;

доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького доктор юридичних наук, доцент полковник юстиції Олександр АНДРУШКО;

доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності факультету правоохоронної діяльності кандидат юридичних наук, доцент підполковник юстиції Сергій ЦАРЕНКО;

доцентка кафедри адміністративної діяльності факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної при-

кордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидатка юридичних наук підполковник юстиції Ольга ЦАРЕНКО;

старший викладач кафедри спеціальних дисциплін факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького підполковник Віталій ЄРЬОМЕНКО;

секретарка програмного комітету – старша наукова співробітниця відділення планування та контролю наукової та науково-технічної діяльності науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького кандидатка наук з державного управління Ілона ЯРМОЛИНСЬКА.

Шановні учасники та гості конференції!

Вітаю вас із початком роботи II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану”.

Насамперед висловлюю вдячність за багаторічну співпрацю науковцям Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка Володимира Сташиса Національної академії правових наук України, який є незмінним співорганізатором конференції. Бажаю усьому колективу витримки у ці нелегкі часи і нашої спільної Перемоги над російським агресором.

Наша науково-практична конференція відбувається в надзвичайно складний час для України.

Триває 750 доба героїчної боротьби українського народу з російськими загарбниками. Завдяки мужності, стійкості та відвазі наших захисників ми маємо можливість зустрічатися на наукових майданчиках. Схиляємо голови перед нашими воїнами, усіма громадянами нашої держави, які віддали життя, захищаючи незалежність і суверенітет України.

Порушення територіальної цілісності та суверенітету нашої держави, спровоковане агресією російської федерації, загрожує функціонуванню державності, а отже, на правоохоронні органи держави покладається більше завдань щодо стабілізації обстановки не лише на фронті, а і в тилу.

На тлі цих викликів зростає кількість кримінальних правопорушень, які створюють значну загрозу, у тому числі й національній безпеці України. Ці реалії підкреслюють

необхідність прийняття збалансованих рішень, успішне втілення яких неможливе без підтримки авторитетної думки досвідчених фахівців у галузі права та правоохоронної діяльності.

Потреба у цій конференції і її практичне значення підтверджується участю близько 150 юристів і молодих науковців, які представили свої наукові доробки з найважливіших питань адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології, криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності, а також оперативно-розшукової діяльності.

Зауважую, що основними завданнями конференції є:

об'єднання зусиль учених і практиків для активного обговорення та ефективного вирішення проблем правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану;

визначення шляхів подальшого вдосконалення правоохоронної діяльності у воєнний та поствоєнний час.

Спільними зусиллями ми можемо здійснити глибокий і комплексний аналіз найбільш проблемних питань, на підставі якого буде запропоновано нові, ефективні способи вирішення проблем, що виникають сьогодні.

Маю сподівання, що розв'язання завдань ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції послугує своєрідним імпульсом подальшого вдосконалення діяльності правоохоронних органів.

Переконаний, що висвітлення, поширення й популяризація наукових підходів досвідчених фахівців у галузі права та суміжних сфер сприятимуть зміцненню інтелектуального потенціалу нашої країни.

Сподіваюся, що під час пленарного засідання та роботи секцій ми почуємо нові погляди, ідеї, теорії, дефініції, а всі учасники зможуть розширити свій світогляд, отримати натхнення для подальшого особистого професійного вдосконалення.

Ще раз вітаю всіх учасників конференції та бажаю творчого натхнення, плідної праці, нових наукових здобутків!

СЛАВА УКРАЇНІ!

Заступник ректора (проректор) з навчальної
та наукової роботи Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
доктор педагогічних наук, доцент
полковник Сергій БІЛЯВЕЦЬ

Шановні учасники ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану”!

Від імені колективу Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України та від себе особисто вітаю з відкриттям наукового форуму, що є знаковою подією в юридичному житті України.

Як відомо, науковці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та нашого Інституту є давніми стратегічними партнерами на ниві наукового супроводу заходів боротьби зі злочинністю. Сьогодні наука ординарного періоду змінилася парадигмою такого існування, девізом якої став вислів: “Час обрав нас...”. Це означає, що ще недавно, здавалося б, у нашому житті все більш-менш прогнозовано, планів на майбутнє не злічити, перспективи непогані. І ось сьогоднішній день уже несе справжні виклики, змушуючи нас ставати сильнішими і корегувати наше майбутнє. Словом, для рішучих дій час обрав саме нас – коли агресор зазіхнув на свободу і незалежність української нації, коли ситуація потребує від нас мобілізації усіх сил, щоб здолати виклики, які можуть перекреслити історію майбутніх поколінь.

Поряд зі злом, ім’я якому війна, на його тлі розквітла не менш огидна потвора – злочинність. Разом із зовнішньою злочинною агресією українському суспільству доводиться боротися й зі злочинністю на підконтрольній нашій державі території. При цьому не можна не помітити того факту, що умови воєнного стану впливають на злочинність: остання си-

мбіотує з війною, пристосовується до цих умов, викликаючи колосальні зміни в криміногенному середовищі, у структурі злочинності. Тому протягом усього часу відсічі збройній агресії структура злочинності перебуває у русі, виявляє все нові й нові небезпечні тенденції, за чим необхідно здійснювати постійний моніторинг, щоб володіти досконалим знанням про цей феномен.

Останніми місяцями в українському інфопросторі та в розмовах пересічних громадян найболючішою темою знову стає корупція. Якщо війна рано чи пізно завершиться нашою перемогою, то війну з цією потворою можна легко програти. Адже корупція – це потужний ворог, це злочин проти всього українського населення. Через корупцію в державі наше майбутнє та майбутнє всієї України ставиться під сумнів. Чому так? Тому що від корупційного "іміджу" України прямо залежить і готовність прогресивних держав світу допомагати українському суспільству під час війни зброєю, фінансами, товарами гуманітарного і медичного призначення. Отже, корупція "корегує" навіть строки завершення війни і нашої перемоги в ній, змушуючи час працювати проти нас.

Майже щоденні корупційні скандали в депутатському корпусі, у середовищі тор-посадовців, у судовій владі, не говорячи вже про корупційні проєкції рангом нижче, є тією реальністю, яка підриває віру українців у будь-які позитивні зміни. Ми шукаємо корупційний слід у тендерах, загибелі і пораненнях наших бійців на фронті, виділенні бюджетних коштів на будівництво доріг і відновленні зруйнованих споруд. На жаль, часто це так і є: корупційний "присмак" присутній.

У такій ситуації доводиться констатувати, що сьогодні бракує якісних наукових досліджень щодо соціально-правової природи злочинності, у тому числі й корупції, бракує досліджень стосовно стану та тенденцій розвитку злочинних виявів, чинників, що породжують та живлять злочинність. І головне – не вистачає розуміння того, що зі злочинністю і

корупцією у такі періоди треба боротися за законами воєнного часу. В іншому випадку при відновлюванні нашої держави всі ці проблеми стануть важким тягарем для суспільства, держави, для кожного пересічного громадянина.

Зазначене зайвий раз підкреслює актуальність наукових розвідок стосовно своєчасного опрацювання заходів боротьби зі злочинністю і корупцією.

Проведення цьогорічного наукового заходу за участю нашого Інституту не є випадковим, адже чимало років НДІ вивчення проблем злочинності проводить фундаментальні та прикладні дослідження стосовно різних видів злочинності, а також розробляє пропозиції щодо усунення причин цих протиправних виявів або принаймні їх істотного обмеження.

Сьогодні на науковому форумі присутні провідні теоретики і практики, у силах яких якщо не подолати, то хоча б обмежити "іржу" злочинності, яка вражає весь соціальний організм нашої країни.

Сподіваюсь на плідне та всебічне обговорення на нашій науково-практичний конференції питань, пов'язаних із кримінально-правовими, процесуальними, криміналістичними та кримінологічними важелями протидії кримінальним правопорушенням.

Шановні учасники наукового форуму! Я впевнена, що ті рекомендації, які будуть опрацьовані, стануть своєчасним внеском у боротьбу зі злочинністю в Українській державі. Учасникам форму я бажаю плідної праці, творчої наснаги і усіляких гараздів!

СЛАВА УКРАЇНІ!

Директорка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України докторка юридичних наук, професорка Владислава БАТИРГАРЕЄВА

СЕКЦІЯ 1. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Сергій АДАМЧУК
Надія ДЕМЧИК
Андрій ЦАРУК

Законом України "Про військово-цивільні адміністрації" було визначено організацію, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій (далі – ВЦА), що утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройній агресії російської федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування.

Нормами цього Закону встановлено два різновиди ВЦА, зокрема ВЦА областей та районів, що створюються на базі об-

ласних та районних державних адміністрацій, а також ВЦА населених пунктів.

Військово-цивільні адміністрації населених пунктів створюються фактично з нуля для забезпечення насамперед охорони безпеки та цивільного правопорядку на відповідних територіях, а також для забезпечення якісного надання державних послуг населенню. До складу цих органів, окрім військового контингенту, входять також і цивільне населення.

Основна функція цих адміністрацій – забезпечення нормальної роботи влади на місцях на певних територіях, що межують із зоною бойових дій (на цю мить це вся територія України). Наразі частина місцевих рад на окупованих територіях не функціонує.

Крім того, на територіях необхідно забезпечувати охорону громадського порядку, тому військово-цивільні адміністрації займаються питаннями, які до цього були підзвітні силовим відомствам. Це стосується права на організацію евакуації населення, забезпечення у разі потреби водою, ліками, їжею на певній території, посилення контролю документального підтвердження певних осіб та інше.

Головним завданням військово-цивільних адміністрацій є насамперед злагоджена співпраця з органами місцевого самоврядування, з цивільним населенням, а також з іншими органами військового спрямування, котрі перебувають у встановлених територіальних межах.

Аналіз Закону про ВЦА дає можливість дійти висновку, що компетенція військових адміністрацій населених пунктів містить коло питань, віднесених раніше місцевим (районним, обласним) державним адміністраціям та відповідним органам місцевого самоврядування і їх посадовим особам. Зокрема, складання та затвердження місцевого бюджету; управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту, зв'язку, що перебувають у комунальній власності територіальних громад;

управління майном, яке перебуває у комунальній власності територіальної громади (крім питань відчуження, зокрема шляхом приватизації комунального майна, надання комунального майна в оренду на строк понад 1 рік); залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, залучення їх коштів, коштів населення, бюджетних коштів на будівництво, ремонт і утримання об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури; розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, надання послуг територіальній громаді; забезпечення необхідного рівня і якості послуг населенню об'єктами комунальної власності територіальних громад.

Воєнний стан зумовив необхідність уточнення різних правових аспектів діяльності ключових суб'єктів місцевого самоврядування. Практика виявила, що одним із найбільш гострих виявилось питання визначення підстав для припинення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану.

Зокрема, йдеться про конкретизацію положень стосовно того, чи мають припинити свою діяльність відповідні обласні, районні ради у випадку створення обласної військової адміністрації. Важливими стали й питання уточнення підстав для створення військових адміністрацій, переліку повноважень органів і посадових осіб місцевого самоврядування, особливостей проходження служби в органах місцевого самоврядування у цей період.

ПИТАННЯ СВІТЛОМАСКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Євген БАКУТІН

Законом України від 24.02.2022 року № 2102-IX [1] затверджено Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022, яким в Україні введено воєнний стан [2]. У перші дні повномасштабного вторгнення рф в багатьох регіонах нашої країни був введений особливий режим світломаскування, тобто приховування від спостереження повітряним і наземним противником світлових демаскувальних ознак діяльності військ, військових об'єктів, а також населених пунктів, об'єктів економіки та державного управління [3].

Варто зазначити, що світломаскування або світлове маскування – це приховування від спостереження повітряного та наземного супротивника світлових ознак військових об'єктів, промислових районів і населених пунктів та їх імітація на хибних об'єктах. Така практика світломаскування з'явилась у Другій світовій війні, щоб не допустити можливості, коли екіпажі ворожих літаків могли розпізнати свої цілі завдяки світлу, наприклад, як під час нальоту на Лондон у 1940 році.

Установлення спеціального режиму світломаскування здійснюється лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку. Установлення спеціального режиму світломаскування запроваджується шляхом видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією (у разі її утворення).

Зазначеним наказом призначається комендант, визначаються час, протягом якого діють спеціальний режим світломаскування, межі території їх запровадження, способи здійснення заходів щодо підтримання правопорядку, порядок руху залізничного, автомобільного, морського, річкового,

повітряного транспорту, порядок створення, функціювання і місцезнаходження комендатури та її склад.

Накази військового командування та військової адміністрації (у разі її утворення) про встановлення спеціального режиму світломаскування доводяться до відома підприємств, установ, організацій та населення сільськими, селищними, міськими радами, військовими адміністраціями (у разі їх утворення) та через засоби масової інформації.

Контроль за дотриманням особами спеціального режиму світломаскування здійснюють патрулі, які підпорядковуються коменданту.

З метою встановлення спеціального режиму світломаскування здійснюються заходи щодо створення в темний час доби умов, які ускладнюють виявлення ознак діяльності військ, військових об'єктів, а також населених пунктів, об'єктів економіки та державного управління з повітря шляхом візуального спостереження або за допомогою оптичних приладів, розрахованих на видиму область випромінювання.

Світломаскування встановлюється в режимах часткового або повного затемнення. Часткове затемнення є підготовчим періодом до введення повного затемнення. Під час часткового затемнення рівень освітлення місць виконання робіт на відкритих проходах, проїздах і територіях підприємств, установ і організацій знижується в результаті вимикання частини світильників, установки ламп зниженої потужності або застосування регуляторів напруги.

Під час повного затемнення всі види зовнішнього освітлення повинні бути вимкнені. У місцях проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, а також на небезпечних ділянках шляхів евакуації населення до захисних споруд цивільного захисту і біля входів до них передбачається маскувальне стаціонарне або автономне освітлення з використанням переносних освітлювальних ліхтарів.

Населені пункти, військові об'єкти, а також об'єкти національної економіки та державного управління, залізничний, автомобільний, річковий і морський транспорт повинні бути обладнані в такий спосіб, щоб унеможливити їх демаскування внаслідок використання внутрішнього освітлення.

Верховною Радою України 12.05.2015 було прийнято Закон України № 389 "Про правовий режим воєнного стану" [4]. На виконання зазначеного Закону Кабінетом Міністрів України було прийнято постанови від 08.07.2020 № 573 "Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану" та від 29.12.2021 № 1456 "Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану". Зазначені нормативно-правові акти передбачають наявність певних заборон на період запровадження воєнного стану, зокрема: спеціальний режим світломаскування – пункт 5 частини першої статті 8 ЗУ "Про правовий режим воєнного стану" [5].

Ураховуючи, що світломаскування ніколи до 24.02.2022 не запроваджувалося на території України, відповідальність за порушення зазначеної заборони та обмеження відсутня у чинних нормативно-правових актах. Але є законопроєкт від 09.05.2022 № 7356 "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану" [6]. Головним завданням законопроєкту є усунення реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку під час дії воєнного стану.

Варто також зазначити, що світломаскування потрібне, щоб перешкодити орієнтуванню авіації та безпілотникам противника, а також диверсійно-розвідувальним силам наводи-

ти засоби ураження на об'єкт диверсії. По суті, в місцевості, де можлива розвідка противника або літає ворожа авіація, потрібно ввечері та вночі повністю вимикати освітлення – в будинках, у значущих об'єктах критичної інфраструктури і навіть вуличне освітлення.

Так, світломаскувальний режим потрібен там, де залишається загроза з повітря. Рішення про встановлення режиму світломаскування або про його скасування приймає військово-цивільна адміністрація, з урахуванням ситуації в регіоні та рекомендацій військових. Зараз режим світломаскування застосовується в регіонах, де є ризик польотів ворожої авіації та польотів розвідувальних безпілотників.

Отже, якість світломаскування залежить від організованості та дисциплінованості всього населення, оскільки декілька незамаскованих вікон можуть переважно знизити ефект світломаскування.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України Про введення воєнного стану в Україні : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022.

3. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573.

4. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова КМУ від 29.12.2021 № 1456.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389.

6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану : проєкт Закону України від 09.05.2022 № 7356.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Віктор БЕРЕЗЮК
Олена ЗАБОЛОТНА

Обмеження прав людини під час війни є нормою, що підтверджено історією існування людства. На період дії воєнного стану в країні можуть обмежуватися конституційні права та свободи громадян. Але які саме права можуть "забрати", а які є невідчужуваними у будь-якому випадку в Україні?

До прав людини, що не можуть бути порушені чи обмежені під час війни, належать права на життя; рівність та повагу до гідності особи; особисту недоторканність; укладання шлюбу; громадянство; справедливий суд, юридичну допомогу та захист; а також право на житло.

Поряд із цим, існують права людини, що можуть бути обмежені під час війни. Військове командування може обмежувати право людей на вільне пересування. Це і введення комендантської години, і заборона або обмеження вільного вибору місця проживання. Також може бути встановлено особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів. Під час воєнного стану людина може бути позбавлена права на майно. Примусове відчуження майна допускається в установленому законом порядку за умови подальшої компенсації. Воєнний стан передбачає можливість втручання у приватне життя осіб. Зокрема, це і контроль засобів зв'язку, і перевірка речей, документів, житла тощо. Також під час воєнного стану можуть обмежуватися права людей на вільний вибір праці, громадяни можуть залучатися до суспільно-корисних робіт. Упровадження трудової повинності також регламентується законом. Під час війни заборонено проводити вибори та референдуми,

що обмежує права громадян на участь в управлінні державними справами. Під забороною також і масові збори та акції.

Крім того, не всім громадянам дозволено виїжджати за межі країни. Отже, за постановою Уряду наразі можна перетинати державний кордон: дітям, жінкам (крім військовозобов'язаних), літнім людям. Для чоловіків призовного віку діють обмеження щодо виїзду з України під час цього періоду. Слід звернути увагу, що є також обмеження для жінок-військових, які служать в ЗСУ чи інших формуваннях. Також законодавчо визначено категорії чоловіків, які мають право виїжджати за кордон. Це, у першу чергу, чоловіки віком від 60 років та хлопці у віці до 18 років.

Однак не всім чоловікам призовного віку заборонено покидати Україну. Нормативними документами встановлено винятки для чоловіків у віці від 18 до 60 років, яким необхідно виїхати за межі України. Тобто при наявності певних обставин та умов, виїзд чоловіків за кордон під час воєнного стану можливий. Так, перетинати кордон можуть ті чоловіки, які постійно проживають в інших державах та мають відповідне підтвердження. Також виїхати за кордон можуть чоловіки будь-якого віку, родичі яких загинули або зникли безвісти під час війни.

Відповідно до постанови Уряду про Правила перетину державного кордону під час воєнного стану перетинати кордон можуть:

особи, які визнані військово-лікарською комісією (ВЛК) непридатними до військової служби за станом здоров'я та виключені з військового обліку. Важливо розуміти, що при перетині кордону потрібно мати при собі висновок ВЛК та відмітку в квитку про виключення з військового обліку;

особи з інвалідністю I–III групи, але при наявності відповідних документів, таких як пенсійне посвідчення чи посвідчення, що підтверджує призначення соціальної допомоги;

чоловіки, які супроводжують дружин та дітей з інвалідністю I або II групи, одного зі своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) з інвалідністю I або II групи, також дітей, тяжкохворих на перинатальні ураження та інші захворювання, за наявності висновку лікарсько-консультативної комісії та документа, що підтверджує родинні зв'язки;

батьки-одинаки, батьки, що утримують трьох та більше неповнолітніх дітей, опікуни, прийомні батьки, які самостійно виховують дитину віком до 18 років або дитину-інваліда;

чоловіки від 18 до 60 років, які потребують постійного догляду;

чоловіки, які постійно доглядають хвору дружину, дитину, а також своїх батьків чи батьків дружини і які за висновком медичної комісії чи ЛКК закладу охорони здоров'я потребують постійного стороннього догляду;

чоловіки віком від 18 до 60 років, що мають посвідку на проживання за кордоном та не є військовозобов'язаними особами, можуть вільно в'їжджати в Україну та виїжджати з України;

водії, які перевозять гуманітарні вантажі, волонтери. Дозволений виїзд водіям підприємств, які мають ліцензію на міжнародні перевезення. Також можна виїжджати за межі країни чоловікам-волонтерам, які привозять з-за кордону гуманітарну допомогу, медичне обладнання чи вантажі для військових.

Але це ще не всі категорії осіб, які можуть виїхати за кордон під час воєнного стану. Є чоловіки, яким дозволено виїжджати по роботі, або вони мають відповідний статус. Наприклад, спортсмени чи діячі культури можуть виїжджати за кордон при наявності рішення та дозволів від відповідних міністерств. Так само і є можливість виїхати політикам та депутатам.

Крім того, для військовослужбовців, які були поранені, можливий виїзд за кордон на лікування чи для проходження

реабілітації. Відкритим є кордон і для військових, які проходять навчання за кордоном.

Отже, усі вищезазначені категорії чоловіків призовного віку мають право виїхати за кордон, маючи при собі документи та відповідні дозволи.

З урахуванням вищевикладеного можна було б з упевненістю стверджувати, що категорії осіб, яким можна виїжджати за кордон, чітко окреслено. Проте до постанови КМУ № 57 "Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України" постійно вносяться зміни. Багато громадян не ознайомлюються з ними, а в результаті зіштовхуються з проблемами на кордоні. Є випадки, коли підстави для виїзду за кордон є, але особу не пропускають. У таких ситуаціях кваліфіковану консультацію можна отримати, звернувшись до Держприкордонслужби. Однак доречніше це робити заздалегідь, ще до запланованого виїзду, щоб уникнути подібних випадків.

ДОТРИМАННЯ ПРИКОРДОННОГО РЕЖИМУ В ПРИКОРДОННІЙ СМУЗІ

Василь БІДУН
Михайло СИНИШИН
Дмитро ОЛЕШКО

Безпека кордонів є критично важливим аспектом національного суверенітету та безпеки для будь-якої країни. У контексті України, країни зі складною геополітичною динамікою та історичними викликами, забезпечення дотримання прикордонного режиму є надзвичайно важливим. Державна прикордонна служба України (ДПСУ) відіграє центральну роль у підтримці цілісності та безпеки кордонів України.

Нормативно-правова база, що регулює дотримання прикордонного режиму в Україні, є потужною та багатогранною. Ключовими нормативно-правовими актами є постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року № 1147 "Про прикордонний режим", закони України від 03 квітня 2003 року "Про Державну прикордонну службу України" та від 04 листопада 1991 року "Про державний кордон". Ці законодавчі документи є основою для визначення прикордонної смуги, контрольованих прикордонних районів, а також правил в'їзду, перебування, проживання та пересування осіб у прикордонні.

Постанова Кабінету Міністрів України № 1147 "Про прикордонний режим" установлює 5-кілометрову прикордонну смугу вздовж державного кордону з додатковими обмеженнями в окремих районах, наприклад, визначених ДПСУ для використання у військових цілях. Крім того, подальші поправки, наприклад, внесені постановою від 07 грудня 2023 року № 1292, уточнили і розширили сферу застосування прикордонного режиму з метою вирішення нових викликів і проблем безпеки.

Незважаючи на всеосяжну правову базу, залишаються оперативні виклики у забезпеченні дотримання прикордонного режиму. Державна прикордонна служба України стикається з безліччю загроз, починаючи від незаконного перетинання кордону і закінчуючи контрабандою та потенційним проникненням терористів. Мінливий характер цих загроз вимагає постійної адаптації та вдосконалення заходів з охорони кордону.

Одним зі значних викликів є зростання використання безпілотних та інших літальних апаратів для протиправної діяльності вздовж державного кордону. Статистика ДПСУ свідчить про тривожне зростання спроб порушення повітряного простору України, насамперед з метою контрабанди тютюнових виробів і потенційно більш небезпечних контрабандних товарів, таких як наркотики та зброя. Поширення малих літальних апаратів становить особливо гостру загрозу з огляду на їх потенційну можливість використання для контрабандних операцій і терористичної діяльності.

Крім того, використання водолазного спорядження для незаконного перетинання кордону є ще одним серйозним викликом. Спроби контрабанди з використанням водолазного спорядження свідчать про винахідливість транснаціональних злочинних угруповань, що діють уздовж кордонів України. Контрабанда тютюнових виробів підкреслює економічні стимули, що спонукають до такої незаконної діяльності, а також викликає занепокоєння щодо потенційної контрабанди більш небезпечних товарів.

У відповідь на ці виклики ДПСУ активізувала зусилля, спрямовані на посилення охорони кордону, перехоплення контрабанди та забезпечення дотримання законодавства. Було запропоновано внести зміни до Положення про прикордонний режим з метою посилення заходів контролю, пов'язаних з польотами повітряних суден у контрольованих прикордонних районах. Заходи, спрямовані на боротьбу з незакон-

ним використанням водолазного обладнання, передбачають посилення стратегій моніторингу і перехоплення, заснованих на статистичному аналізі й оперативній розвідці.

Співпраця з міжнародними партнерами та впровадження передових технологій відіграють ключову роль у зміцненні української прикордонної служби. Обмін інформацією, спільні навчання та ініціативи з розбудови спроможностей сприяють більш цілісному та скоординованому підходу до управління кордонами. Використовуючи зовнішній досвід і ресурси, Україна може посилити власні можливості і зменшити вразливість своїх кордонів.

Отже, дотримання прикордонного режиму в прикордонній зоні України є багатогранним процесом, який визначається правовою базою, оперативними викликами та загрозами, що змінюються. Державна прикордонна служба України відіграє центральну роль у захисті кордонів України від незаконної діяльності та зовнішніх загроз. Шляхом внесення змін до законодавства, удосконалення оперативної діяльності та міжнародної співпраці Україна прагне зміцнити свій апарат охорони кордону та зберегти національний суверенітет. Однак динамічний характер транснаціональних загроз підкреслює необхідність постійної адаптації та пильності в забезпеченні цілісності кордонів України перед обличчям нових викликів.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Олександр БОГДАНОВИЧ

Ключові виклики, які сьогодні стоять перед органами правоохоронної системи України, безпосередньо пов'язані з їх спроможністю забезпечити захист прав і свобод громадян, здатністю протистояти системі злочинності й іншим негативним соціальним явищам. Не стала винятком діяльність органів правопорядку в Збройних Силах України, у структурі яких теж відбувається реформування [1, с. 3]. Військова служба правопорядку є спеціальним правоохоронним формуванням у складі Збройних Сил України, елементом підсистеми органів правопорядку в системі правоохоронних органів України і наділена спеціальним організаційно-правовим статусом. Функціональні особливості діяльності Військової служби правопорядку дають можливість віднести її саме до складу підсистеми органів правопорядку (більш конкретно – військового правопорядку) у системі державних правоохоронних органів. Спеціальний статус формування полягає у підпорядкуванні військовим структурам та пріоритетній належності до системи Збройних Сил України [1, с. 14]. Специфіка роботи Військової служби правопорядку полягає в тому, що вона охоплює сукупність досить різних сфер суспільних відносин, і це вимагає від її посадових осіб високого професіоналізму, самовідданості, відповідальності та розуміння значущості завдань, що виконуються [2, с. 116–121].

Зіставлення об'єктів охорони Збройних Сил України та правоохоронних органів в особі Військової служби правопорядку дає можливість стверджувати про їх спільність, тобто це – об'єкти національної безпеки: людина і громадянин –

їхні конституційні права і свободи; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Водночас принципова відмінність між ними в тому, що Збройні Сили України здійснюють їх охорону від зовнішніх загроз, а правоохоронні органи – від внутрішніх зазіхань. Щоправда, основне призначення Військової служби правопорядку – забезпечення конституційних прав військовослужбовців і правопорядку у Збройних Силах України, що є важливою складовою їх бойової готовності та боєздатності [2, с. 116–121].

Основними завданнями Служби правопорядку є: виявлення причин, передумов і обставин кримінальних та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби); запобігання вчиненню і припинення кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України; участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; захист майна Збройних Сил України від розкрадання та інших кримінально протиправних посягань; забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів; участь у гарнізонних заходах; виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті; забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання у дисциплінарному батальйоні; сприяння у межах своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків; участь у протидії

диверсійним проявам та терористичним актам на військових об'єктах [3].

Отже, правовий статус Військової служби правопорядку у Збройних Силах України має такі особливості:

1) є правовим становищем спеціального правоохоронного органу;

2) діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України обмежується військовою сферою;

3) існує чітка нормативно-правова регламентація правової діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

4) місією Військової служби правопорядку у Збройних Силах України є забезпечення правопорядку у військовій сфері та дотримання військової дисципліни;

5) основними функціональними завданнями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України є: виконання законодавчих норм та юридичних обов'язків військовослужбовцями, захист їх правового становища; запобігання та виявлення правопорушень у військовій сфері; дотримання безпеки дорожнього руху військовослужбовцями; захист військового майна; протидії диверсіям та терористичним актам;

6) правове становище Військової служби правопорядку у Збройних Силах України від структурних складових Збройних Сил України виділяється функцією запобігання та протистояння внутрішнім негативним чинникам військової системи;

7) Військова служба правопорядку у Збройних Силах України допомагає та взаємодіє з іншими правоохоронним органам, контролює правоохоронну систему, запобігає корупції та створює правові перешкоди факторам дискредитації військової системи.

Список використаних джерел

1. Коломієць В. М. Забезпечення правопорядку в Збройних Силах України: адміністративно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец.12.00.07. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 20 с

2. Котляренко О. Військова служба правопорядку – суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 116–121.

3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ДОСВІД СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Ірина БОТНАРЕНКО

Синдром вигорання, який вважається професійним захворюванням, є особливим емоційним і психологічним станом, який здійснює уразливий вплив на працівників і характеризується високим рівнем стресу та тривожності. Проблема збереження психофізичного здоров'я та емоційного благополуччя поліцейських в Україні є актуальною в будь-який час, але особливу необхідність отримала в умовах кризових періодів (як-от пандемія COVID-19) та дії воєнного стану, які суттєво посилили вимоги до процесу службової діяльності та виснажили робочі ресурси.

Значну увагу питанням профілактики та подолання емоційного вигорання серед різних категорій осіб приділяють і у розвинених країнах світу. У цьому напрямі проводяться дослідження, розробляються нові методи та вносяться різноманітні зміни до чинного законодавства, зокрема трудового, що спрямовані на вирішення цієї проблеми.

Американський інститут стресу включив роботу в поліції до переліку десяти найбільш стресових робіт у США; у своїх дослідженнях Michael Pittaro визначив роботу у правоохоронних органах як "найстресовішу у світі" [1]. У цьому відношенні відмітимо, що значиму роль у виникненні стресу, з яким стикаються поліцейські, відіграють стилі поліцейської діяльності. Поліцейські, які застосовують ліберальний підхід під час виконання професійних обов'язків, стикаються з меншою кількістю стресових факторів (зокрема, їхній авторитет з боку громадськості), ніж офіцери з суворим стилем протидії злочинності [2]. Також важливим фактором у боротьбі зі стресом є освітній рівень поліцейського. Морган та ін. [3] виявили, що офіцери з вищим рівнем освіти гнучкі-

ше реагують на особисті досягнення. На підставі отриманих результатів, Морган припускає, що слід увести стимулюючі заходи для продовження освіти офіцерів [3]. Прийом на роботу претендентів з високим рівнем сумлінності, емоційно стабільних може запобігти майбутнім самогубствам [4]. Прийом на роботу офіцерів з вищою освітою, які пройшли відповідну підготовку та були належним чином оцінені у вищому навчальному закладі, може суттєво зменшити виникнення стресу останніх [5].

Серед причин професійного вигорання поліцейських американські фахівці зазначають підвищений стрес через великі та часто суперечливі вимоги до поліцейських, вищі очікування від молодих поліцейських, надмірну алгоритмізацію незначних завдань і відсутність чітких стандартів ефективності [3]. Поліцейські фахівці-консультанти США рекомендують, щоб систематична відомча програма боротьби зі стресом офіцера включала поведінковий профіль кожного офіцера, систему реагування на ознаки вигорання, гнучку програму консультування як для груп, так і для окремих осіб, навчання релаксації та інших методів боротьби з фізичним стресом, а також зусилля поліцейських організацій у напрямку зменшення стресу, спричиненого організацією. Однак результативність цих програм залежить від того, чи відчувають офіцери потребу у їх використанні [3].

У частині профілактики негативних стресових станів і забезпечення здоров'я позитивним кроком щодо співробітників поліції США є розробка програм заохочення здорового способу життя. Така програма знаходить успішне практичне застосування. Так, у штаті Арканзас службовці можуть отримати грошову премію або знижки при оформленні медичної страховки [6]. У США активного розвитку отримала система профілактичних заходів: якщо в 1975 році у цій країні було впроваджено 200 програм щодо охорони психічного здоров'я, то вже у 1990 – більше 5 000. Сьогодні цей показник збіль-

шився утричі. Результати реалізації цих програм свідчать про їх ефективність, зокрема економічну: один витрачений долар приносить вісім доларів економічного ефекту [6].

2018 року Конгрес США ухвалив Закон про психічне здоров'я та благополуччя правоохоронних органів, який передбачає фінансування низки заходів, пов'язаних із покращанням ресурсів психічного здоров'я, доступних для співробітників правоохоронних органів. Вони містять: програми наставництва молодих колег; ресурси для навчання спеціалістів у сфері психічного здоров'я у сферах, специфічних для лікування персоналу правоохоронних органів; проведення досліджень ефективності психіатричних оглядів; співпрацю між Міністерством юстиції США та Міністерством оборони та у справах ветеранів США з метою вивчення застосовності програм лікування військових для офіцерів правоохоронних органів.

Офіцери, які відчувають підтримку з боку своїх організацій, швидше за все, будуть брати участь у послугах і програмах для зменшення негативного впливу стресу. Дослідження показало, що офіцери, які повідомили про відчуття контролю над своєю роботою, частіше зверталися за лікуванням депресії. Цей адміністративний підхід ґрунтується на принципах процесуальної справедливості: надання платформ для висловлення занепокоєнь, дотримання прозорості у прийнятті рішень, справедливе та гідне ставлення до кожного та неупередженість вирішення питань [7].

Покращання "організаційної справедливості" може бути ще одним способом зменшення стресу серед поліцейських. Дослідження, проведені американськими фахівцями, свідчать, що організаційна несправедливість може бути джерелом стресу та має причинно-наслідковий зв'язок з неправомірною поведінкою офіцерів [7]. Зокрема, поліцейські, які вважають свої структурні підрозділи (відділи) "організаційно справедливими", менше схильні до неправомірної поведінки. Покра-

щуючи процесуальну справедливість відділів (наприклад, справедливе та прозоре прийняття управлінських рішень, шанобливе ставлення до підлеглих), поліцейські управління можуть покращити психічне благополуччя офіцерів та інших працівників [8].

Отже, у США важливе значення для пом'якшення професійного вигорання поліцейських має впровадження дієвих практик здорового способу життя та заходів безпосередньо на робочому місці для захисту та зміцнення позитивного психічного здоров'я працівників. Упроваджені організаційні практики, які сприяють ефективному балансу між роботою та особистим життям, гарантують співробітникам, що допомога та підтримка завжди доступні. Вони показують поліцейським, що вони важливі для суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Dempsey J. S., Forst I. S. An Introduction to Policing. Fifth edition. Delmar, USA : Cengage Learning, 2009. Pp. 170–174. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2022/11.pdf

2. Terpstra J. & Schaap D. Police culture, stress conditions, and working styles. *European Journal of Criminology*. 2013. № 10(1). Pp. 59–73. DOI: 10.1177/1477370812456343

3. Morgan R. D., Van Haveren R. A. & Pearson C. A. Correctional officer burnout: Further analysis. *Criminal Justice and Behavior*. 2022. № 29(2). Pp. 144–160.

4. Pienaar J., Rothmann S. & Van de Vijver F. J. R. Occupational stress, personality traits, coping strategies, and suicide ideation in the South African Police Service. *Criminal Justice and Behavior*. 2007. № 34(2). Pp. 246–258. DOI: 10.1177/0093854806288708

5. Gershon R. R. M., Barocas B., Li X. & Vlahov D. Mental, physical, and behavioral outcomes associated with perceived work stress in police officers. *Criminal Justice and Behavior*. 2009. № 36(3). Pp. 275–289. DOI: 10.1177/0093854808330015

6. Беспалько С. В., Шатрава С. О., Кріцак І. В. Аналіз законодавчої бази щодо підвищення грошового забезпечення поліцей-

ських: вітчизняний та зарубіжний досвід законодавчих ініціатив. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 57–65. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/11

7. Wolfe S. E. & Piquero A. R. Organizational justice and police misconduct. *Criminal Justice and Behavior*. 2011. № 38(4). Pp. 332–353.

8. Douglas H. O. & Gatens A. Addressing police officer stress: Programs and practices. Illinois Criminal Justice Information Authority. URL: https://icjia.illinois.gov/researchhub/articles/addressing-police-officer-stress-programs-and-practices

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ПРОЯВ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Артем ВАДІМОВ

Реальне забезпечення прав людини є найважливішою метою та умовою ефективного функціонування права і законодавства як його джерела і форми. І навпаки, дія законодавчих норм і приписів повинна охороняти, гарантувати і практично втілювати у повсякденне життя права людини, щоб бути ефективною як за змістом, так і в сприйнятті суспільства. Це питання постає більш гостро в аспекті дії режиму воєнного стану в Україні.

Війна у гарячій фазі широкомасштабного вторгнення, розпочата рф проти України 24 лютого 2022 року, стала випробуванням та новою сторінкою історії для всього українського народу, здійснює вплив на різні процеси та охоплює всі сфери суспільного життя. За цих умов права людини і громадянина є складною, багатоаспектною і багатогранною проблематикою та виникає питання, як забезпечити безпеку нації, не порушуючи основні права та свободи людей [1, с. 96].

Маркович Х. М. у статті "Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів" наголошує на певну складність захисту прав людини в умовах воєнного стану, зазначаючи, що Конституцією України та законами України нормативно передбачені механізми обмеження здійснення окремих прав громадян, але при цьому наголошується на збереженні певного балансу їх обмеження за критеріями: обґрунтованості, чіткого визначення терміну дії та обсягу залучених ресурсів, застосування з додержанням принципу демократії та правової держави. Це необхідно, щоб одночасно були захищені інтереси суспільства, гарантовано громадський порядок та безпеку, а також забезпеченні права та

свободи людини і громадянина. При цьому підкреслюється необхідність обмежень прав і свобод людини з урахуванням відповідності міжнародним стандартам: верховенству права, правовстановлювальним (Конвенціям) та правозастосовним (рішення Європейського суду з прав людини) правовим актам Європейського Союзу, які сформували стійку практику визначення виправданості та правомірності (тобто певні чіткі межі та рамки, за які не повинна виходити держава) обмеження прав та свобод людини і громадянина [1, с. 98].

Дослідивши проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні, Н. П. Костюк у статті "Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС" дійшла висновків про те, що воєнний стан не є підставою для порушення прав людини, а законодавчий орган держави намагається швидко реагувати на потреби суспільства в умовах воєнного стану, приймаючи відповідні закони, змінюючи і доповнюючи їх відповідно до стандартів Європейського Союзу. При цьому закони, які приймає законодавчий орган влади під час дії правового режиму воєнного стану на території України, мають враховувати потреби українського суспільства в якісному законодавстві, яке швидко і доступно надасть можливість реалізувати ті права, які закріплено в Конституції України та міжнародних документах, ратифікованих Верховною Радою України [2, с. 209–210].

У статті "Проблеми забезпечення прав людини в України в умовах війни" І. А. Толкачова робить висновок про необхідність запровадження належного механізму реалізації прав людини і громадянина, оскільки в разі його відсутності вони стають нормами-деклараціями з ґенезою на рівні de jure, а фактично не мають цінності та користі як для окремої особи, так і суспільства загалом. Як приклад такого стану речей наводяться окуповані внаслідок вторгнення ворожого війська території України, звідки не надходить достовірна інформа-

ція. Крім цього, як проблематика реального забезпечення прав людини під час війни та воєнного стану і пропозиція її вирішення зазначається про необхідність напрацювання та постійного удосконалення ефективного державного механізму компенсації за пошкоджене чи зруйноване житло (а також іншого нерухомого та рухомого майна) внаслідок ракетно-артилерійських обстрілів та авіаційних ударів скоєних рф. Фіксування та документування порушень прав людини визначається як запорука відповідальності винуватців за вчинення геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, інших протиправних дій (а також усунення цих порушень). Підкреслюється важлива роль світової спільноти, яка повинна застосувати комплекс широких та дієвих заходів для зупинення свавільного посягання країни-агресорки на незалежність та територіальну цілісність нашої держави. Як приклад позитивного напрацювання у цій сфері наводяться ухвалені на сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи у квітні 2022 року дві резолюції щодо створення спеціального Міжнародного кримінального трибуналу та злочинів агресії рф проти України, які носять системний, цинічний, садистський характер, порушуючи норми міжнародного права, засуджуються світовою спільнотою, є дикунством у XXI сторіччі [3, с. 80].

Варто зазначити, що розроблені європейські процедури, створені для захисту прав людини (протягом багатьох десятиліть), не повною мірою дають відповідь сучасним потребам та відсіч викликам. Наслідком цього є обмежені можливості доступу до наднаціональної юрисдикції, недостатнє використання спеціалізованих процедур та відсутність ефективного контролю над порушеннями прав людини. У результаті цього виникають суттєві прогалини (колізії, невідповідності) у системі захисту людських прав. Ці проблеми вимагають реформування механізмів захисту прав людини в контексті права ЄС, ґрунтовних змін у законодавстві ЄС, поглибленої

співпраці з міжнародними організаціями та партнерами, розроблення нових підходів до розгляду скарг індивідів, вдосконалення процедури забезпечення контролю за дотриманням прав людини [4, с. 19].

На підставі проаналізованих наукових джерел можна зробити висновок про необхідність запровадження названих підходів в урядуванні та законотворчості, дипломатичних підходах для стійкого гарантування та реального захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні, що є головною метою та проявом ефективної дії законодавства.

Список використаних джерел

1. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство* [Електронне наукове видання]. 2023. № 04. С. 95–99. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287204/281124

2. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Т. 1. С. 205–210. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/377/333

3. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення прав людини в України в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. 2022/2-4. С. 79–81. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/917/853

4. Василець О. М., Сотник О. С. Проблеми забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в контексті права ЄС. *Наука і техніка сьогодні.* Серія: Право. 2023. Випуск № 7(21). С. 11–22. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/4816/4842

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У РЕАГУВАННІ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Микола ВЕСЕЛОВ
Дар'я ЄДНАК

Навіть за приблизними підрахунками, надзвичайні ситуації (далі – НС), викликані протиправними військово-диверсійними діями росії в Україні, призвели до загибелі та травмування більше 2,1 тис. мирних українських громадян. Поряд з налагодженням сучасної системи протиповітряної оборони, ефективним способом і засобом захисту населення країни від загроз авіаційного та ракетного ураження залишається система своєчасного оповіщення, використання захисних споруд цивільної оборони та навчання населення заходам цивільного захисту. Особовий склад Національної поліції України (далі – НПУ) активно долучається до заходів з реагування та ліквідації наслідків НС, викликаних військовою агресією.

До повномасштабного вторгнення росії в Україну більшість чинних поліцейських рівень загроз виникнення НС у своєму регіоні оцінювали як середній (27,8 %) та нижче середнього (43 %). При цьому 86,1 % з них зазначили, що їм особисто не доводилося брати участь у заходах реагування та ліквідації НС під час службової діяльності. Картина значно змінилася з початком війни – вже 16,7 % поліцейських визнали рівень загроз виникнення НС як середній, а 73,6 % – як вище середнього і високий. При цьому майже 70 % опитаних правоохоронців визнали, що їм особисто довелося брати участь у заходах реагування та ліквідації НС.

Часто особовий склад підрозділів (органів) НПУ першими опиняються на місці виникнення надзвичайної ситуації. Є приклади, коли будівлі органів поліції ставали безпосередні-

ми об'єктами повітряної атаки ворога. Від правильної організації дій поліцейських, безпосереднього виконання ними різноманітних заходів на місці події залежить їх особиста безпека, безпека інших сторонніх осіб, своєчасність врятування та надання необхідної допомоги постраждалим особам, забезпечення оптимальніших умов реалізації заходів з ліквідації наслідків рятувальними, медичними та іншими правоохоронними підрозділами (органами).

На органи (підрозділи) НПУ покладаються так звані спеціальні службові завдання, що виконуються при реагуванні на НС, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на НС та при виконанні визначених законодавством України службових завдань у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період. Обсяг та перелік спеціальних службових завдань, до виконання яких можуть залучатися поліцейські у разі виникнення надзвичайної ситуації частково окреслені у Порядку взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів НПУ під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затвердженому наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129 (далі – Порядок взаємодії). Якщо стисло репрезентувати його зміст, то слід зазначити, що у Порядку взаємодії згадується і про обов'язок вміти безпосередньо координувати виконання спеціальних службових завдань підпорядкованими силами та засобами поліції на відповідній території (з боку керівного складу); і про взаємодію поліції з місцевими органами державної влади (військово-цивільними адміністраціями), органами місцевого самоврядування; і про обмін (коригування, уточнення) розрахунками (розрахунків) сил та засобів, що залучаються до спільного виконання спеціальних службових завдань тощо.

До завдань, які безпосередньо покладаються на поліцейських, Порядок взаємодії відносить: інформування територіальних органів (підрозділів) поліції про виявлені ознаки загрози виникнення або повідомляють їм інформацію про реальне виникнення надзвичайних ситуацій; участь в охороні публічного порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорона в установленому порядку об'єктів державної, комунальної та приватної власності; надання допомоги у проведенні відселення людей з місць, небезпечних для проживання; участь у забезпеченні реалізації спеціального перепускного режиму на межах районів виникнення надзвичайних ситуацій; регулювання дорожнього руху на маршрутах евакуації, охорона публічного порядку на збірних та приймальних евакуаційних пунктах; захист життя і здоров'я самих поліцейських від негативних чинників надзвичайних ситуацій тощо.

З наведеного можна побачити, що при залученні поліцейських до заходів реагування та ліквідації наслідків НС вони мусять організовано та якісно виконувати не лише суто правоохоронні (поліцейські) функції, а й такі завдання, які пов'язані з проведенням аварійно-рятувальних робіт, наданням першої домедичної допомоги постраждалим, своєчасне виявлення інших супутніх загроз (наприклад, витік газу, неконтрольовані джерела електричного струму, аварійний стан технологічних конструкцій чи будівель тощо). А наведене вимагає від поліцейського володіння спеціальними компетентностями у сфері цивільного захисту (теоретичних знань та відповідних навичок). Недаремно, що наведений Порядок взаємодії згадує про підготовку чинних поліцейських до здійснення спеціальних службових завдань шляхом проведення спільних тренувань, навчань і занять за взаємоузгодженими планами з виконання спеціальних службових завдань відповідно до Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444 "Порядок навчання населення діям у НС".

За нашим переконанням, така підготовка поліцейського має розпочинатися ще з його навчання у відповідних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (в якості курсанта) чи під час проходження первісної підготовки на відповідних курсах.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дар'я ВОЛКОВА
Яна КУТНЯ
Микола ВЕСЕЛОВ

Умови воєнного стану накладають особливі вимоги до підготовки правоохоронців, які відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки громадян та збереженні порядку. У період воєнного стану майбутнім поліцейським потрібно прикладати більше зусиль і удосконалювати свої професійні навички, щоб забезпечити безпеку людей у складних умовах, застосовувати необхідну силу та ефективні методи, вміти розпізнавати небезпечні ситуації і діяти етично, без упереджень.

Варто зазначити, що службові обов'язки поліцейського може виконувати лише спеціально підготовлена людина з високим рівнем знань та відповідальності за свою роботу. Поліцейський повинен занурюватися у специфіку своєї роботи та усвідомлювати, що найважливішим етапом буде закріплення теоретичної бази і зміцнення практичних навичок. Як зауважують науковці (О. Комісаров, А. Собакарь, Е. Соболь, О. Юнін), основою такої підготовки є вивчення способів і дій в екстремальних ситуаціях, відпрацювання порядку (алгоритму) застосування заходів примусу, зокрема зброї, спеціальних засобів, бойової та спеціальної техніки, дотримання керівниками та особами методів прийняття рішень і управління силами, засобами, бойовими порядками, службовим нарядом під час проведення спеціальних поліцейських операцій, ліквідації колективних порушень публічних (громадських) порядків і масових заворушень.

На сьогодні основною проблемою, з якою стикаються заклади вищої освіти МВС України (далі – ЗВО МВС) під час підготовки майбутніх правоохоронців, є недостатній рівень

фізичної підготовки молоді, яка вступає до силових структур, що може впливати на якість підготовки майбутніх правоохоронців та їхню здатність виконувати службові обов'язки.

Враховуючи нові реалії, спричинені збройною агресією країни-терориста, воєнним станом та бойовими діями на території України, спробуємо окреслити головні, на нашу думку, завдання та цілі, яких необхідно досягти під час проведення навчальних занять з підготовки майбутніх поліцейських під час воєнного стану: 1) зміцнення фізичного стану та мотивації курсантів: спонукання до підвищення фізичного розвитку, формування стресостійкості для виконання важких фізичних завдань у службі; 2) бойова підготовка: навчання курсантів ефективним методам рукопашного бою для самозахисту та захисту громадян, що включає в себе військові та тактичні навички, володіння зброєю та спеціальними засобами, такими як газові боєприпаси та бронежилети (вдосконалення вправ стрільби зі зброї, вивезення на полігони для відпрацювання вправ з автоматичної зброї із додатковими фізичними навантаженнями, наближеними до реальних бойових задач); 3) тактична підготовка: оволодіння тактичними прийомами і стратегіями, спрямованими на забезпечення безпеки громадян та власного персоналу в умовах воєнного конфлікту, що може включати тактику оборони, перехоплення та реагування на терористичні загрози (проведення симуляційних тренувань, які включають реальні сценарії та використання спеціального обладнання, дозволяють поліцейським набувати досвіду та адаптуватися до стресових ситуацій); 4) медична підготовка: навички тактичної медицини, надання допомоги при пораненнях, перев'язування ран, транспортування та евакуації поранених, що тісно пов'язано із міцною фізичною підготовкою; 5) психологічна підготовка: робота з психологами, виявлення схильності конкретної особи до паніки, психологічної неготовності до активних дій в умовах типових стресових ситуацій, що мають місце у діяльності по-

ліцейських; тренування зі стресостійкості, управління стресом та психологічна підтримка під час кризових ситуацій, що сприяє ментальному здоров'ю майбутніх правоохоронців; 6) комунікаційні навички: розвиток у курсантів високих морально-вольових якостей, які необхідні для координації дій з іншими правоохоронними органами, військовими частинами та цивільними структурами, виконання службово-бойових завдань в умовах панічних настроїв у суспільстві.

Отже, якісна фізична підготовка поліцейських в умовах воєнного стану є критично важливою складовою підготовки до можливих надзвичайних ситуацій та виконання службових обов'язків в умовах збройного конфлікту, а також вимагає специфічних навичок, стратегій та психологічної стійкості від правоохоронців. Фізична готовність правоохоронців розвиває їх витривалість, силу, гнучкість і маневреність, які допомагають їм пристосовуватися до різних ситуацій та швидко і ефективно реагувати на зміни у середовищі, забезпечувати безпеку громадян та власного персоналу, а також виконувати службові завдання в умовах воєнного конфлікту.

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Олена ГАЛКІНА

З метою удосконалення, з урахуванням вимог воєнного стану, засад адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про оборону, військовий обов'язок і військову службу, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, було розроблено проєкт Закону про внесення змін до КУпАП та КК України щодо посилення відповідальності за військові правопорушення (реєстр. № 10379 від 25.12.2023).

Відносно суттєвого збільшення розмірів штрафів у санкціях цих статей зазначимо, що доповідна записка до законопроєкту не містить жодних аргументів та пояснень щодо запропонованих розмірів цих штрафів.

Так, автори пропонують у статті 210 КУпАП "Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку" збільшити штраф від 50–100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до 500–1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Таке збільшення, на нашу думку, є завеликим. Бажано було б при визначенні розмірів штрафів враховувати фактичну можливість фізичних осіб їх сплатити та мінімальну заробітну плату громадян України. З 1 січня 2024 року вона становитиме 7 100 грн, що менше ніж навіть мінімальний запропонований розмір штрафу, тому пропонуємо санкцію статті зменшити вдвічі.

Також пропонується внесення змін до ч. 1 статті 210-1 "Порушення законодавства про оборону, військовий обов'язок і військову службу, мобілізаційну підготовку та мобілізацію", а саме збільшення штрафу для громадян та посадових осіб, який тепер становитиме від 2 000 до 5 000 (34 000 –

85 000 тис. грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Якщо проаналізувати особливу частину КУпАП, то можна дійти висновку, що, на теперішній час, штраф до 5 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян встановлений, наприклад, за вчинення деяких адміністративних правопорушень у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницькій діяльності, в яких до адміністративної відповідальності загалом притягаються суб'єкти господарювання, посадові особи підприємств, установ та організацій, спеціальні суб'єкти (керівники банків), а не фізичні особи. У зв'язку із зазначеним, вважаємо за необхідне зменшити запропоновані санкції та встановити їх на рівні від 1 000 до 3 000 (17 000 – 51 000 тис. грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Другу частину статті 210-1 у законопроєкті пропонується викласти у такій редакції: "Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян та посадових осіб від 9 000 до 12 000 (153 000 – 204 000 тис. грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Заначимо, що на сьогодні у КУпАП України взагалі немає аналогічного розміру штрафу.

Відповідно до статті 12 КК України кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Кримінальним проступком є передбачене Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Нетяжким злочином є передбачене Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 10 000 неоподатковуваних мінімумів дохо-

дів громадян або позбавлення волі на строк не більше 5 років. Тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 25 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Якщо порівняти санкції, які можуть бути накладені за вчинення злочину, то вони є тотожними зі штрафами, які пропонується застосовувати за правопорушення, передбачені ч. 2 статті 210-1, що є не логічним. У зв'язку з цим, пропонуємо зменшити запропоновані розміри штрафів та встановити їх на рівні від 4 000 до 7 000 (68 000 – 119 000 тис. грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Законопроєктом також пропонуються зміни до статті 263 КУпАП "Строки адміністративного затримання", а саме доповнення її частиною 4 такого змісту: "Осіб, які порушили законодавство про оборону, військовий обов'язок і військову службу, правила військового обліку, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, під час дії особливого періоду може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи та/або з'ясування обставин правопорушення – до 3 діб".

На нашу думку, у разі адміністративного затримання особи вважаємо за необхідне обов'язкове повідомлення органів прокуратури з метою захисту прав і свобод людини у випадку обмеження особистої свободи громадянина. Пропонуємо запропоновану норму статті (частину четверту) викласти в аналогічній редакції із частиною третьою статті 263 КУпАП: "Осіб, які порушили законодавство про оборону, військовий обов'язок і військову службу, … – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання".

Також у разі адміністративного затримання особи в межах статті 263 КУпАП строком до трьох діб дана особа має

бути поміщена до ізолятору тимчасового тримання, який є структурним підрозділом територіальних органів поліції, однією з функцій якого є тимчасове тримання осіб, затриманих за вчинення адміністративних правопорушень. Тобто, у разі прийняття запропонованої норми необхідно також внести зміни до наказу МВС України від 25 вересня 2023 року № 777 "Про організацію діяльності ізоляторів тимчасового тримання Національної поліції", зокрема підпункт 6 пункту 1 розділу 2 Організація діяльності ІТТ викласти в такій редакції:

1. В ІТТ утримуються особи: ...6) затримані у випадках, передбачених частинами третьою, четвертою статті 263 КУпАП, на строк до трьох діб.

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Марія ГРИГА

Забезпечення можливості реалізації прав і свобод людини, зокрема як засобу, що обмежує публічну владу та запобігає її свавіллю, значною мірою відзначають демократичний державно-правовий режим. Саме тому надзвичайної ваги набирає питання регулювання обмеження прав людини в особливих умовах, зокрема під час воєнного стану. При цьому необхідно наголосити, що таке правове регулювання має здійснюватися на конституційно-правовому рівні, адже відповідно до ст. 3 Конституції України саме на державу покладено обов'язок забезпечення прав людини.

Абсолютно логічним у цьому сенсі видається висновок М. В. Корнієнка про те, що з огляду на цей постулат воєнний стан не може бути використаний для того, щоб "відмовитися" від свого обов'язку забезпечувати права людини [1, с. 29].

Цілком очевидно, що в умовах воєнного стану особи, які перебувають на території, де діє такий правовий режим, можуть бути позбавлені частки свобод на користь публічних потреб та інтересів. Саме тому в цій ситуації важливо забезпечити потрібний баланс особистих (індивідуальних) та суспільних (публічних) інтересів, що повинен визначатися виключно конституційними засадами [2, с. 9]. Це цілком реалізовано у вітчизняній правовій доктрині, адже за ст. 64 Основного Закону права людини "не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України". У ч. 2 згаданої норми закріплено, що "в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями

24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції" [3].

Варто звернути увагу на неімперативний характер припису про обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Так, публічна влада у кожному конкретному випадку, який вимагає введення воєнного стану, має визначати ті права, які будуть обмежені за даних умов [1, с. 30].

Слід зауважити, що провідні конституціоналісти виокремлюють таке поняття, як "трискладовий тест", сутність якого полягає у "перевірці умов, необхідних для обмеження прав і свобод людини. У межах "трискладового тесту" обмеження прав і свобод людини може бути здійснено: по-перше, лише відповідно до закону; по-друге, обмеження мають відповідати законній меті; по-третє, обмеження повинні бути необхідними" [4, с. 201].

Утім існують права, що не можуть бути обмежені за жодних умов (у теорії конституційного права їх називають абсолютними). Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод визначає ними: право на життя (окрім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій); право на свободу від катувань; право не бути у рабстві або в підневільному стані; право не бути підданим покаранню без закону [5].

Крім вищезгаданих, важливим положенням, що відрізняє правомірний характер обмеження прав людини, С. О. Кузніченко визначає те, що запроваджувані органами публічної влади заходи не можуть посягати на сутнісний зміст прав людини, що передбачає неприпустимість довільного втручання у здійснення належного особі суб'єктивного публічного права з боку публічної влади чи третіх осіб, які б мали наслідком для його носія такі істотні перепони або взагалі унеможливлювали досягнення цілей, які становлять його предмет (матеріальні чи духовні блага, охоронюваний інтерес). В умовах воєнного стану додатковою вимогою в контексті зазначеного положення науковець також акцентує на тимчасовому харак-

тері встановлених обмежень. Так, зазначає С. О. Кузніченко, відповідно до приписів Конституції України, під час запровадження воєнного стану має зазначатися строк дії обмежень прав і свобод людини [6, с. 35].

Зі свого боку О. В. Білоскурська та М. Д. Федорчук нагадують, що однією зі складових верховенства права є принцип правової визначеності, згідно з яким обмеження прав людини і громадянина та реалізація таких обмежень допустимі лише за умови передбачуваності застосування нормативно-правових актів, якими встановлюються такі обмеження. Учені посилаються на рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, де зазначається, що "… обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки". Науковці додають, що, крім іншого, принцип верховенства права спрямований на захист людини та її прав від свавілля держави. Панування верховенства права у державі протилежне свавіллю, широкій дискреційності влади держави [2, с. 9].

Отже, запровадження воєнного стану жодним чином не обмежує конституційного обов'язку держави щодо забезпечення прав і свобод людини. Регулювання обмежень таких прав, які можуть викликатися публічними потребами й інтересами, має здійснюватися виключно на конституційно-правовому рівні із дотриманням усіх законних вимог. Власне метою запровадження воєнного стану і є відновлення умов, за яких людина зможе ефективно реалізовувати свої права та свободи, що прямо зазначено у преамбулі Закону України "Про правовий режим воєнного стану".

Список використаних джерел

1. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 27–31. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5

2. Білоскурська О. В., Федорчук М. Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7–18. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257802

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

4. Конституційне право : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

5. Council of Europe. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://rm.coe.int/1680063765

6. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 32–36. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.6

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Руслан ГРИНЬКО
Олександр ЗАЛІСЬКИЙ

Відповідно до ст. 2 Закону України "Про національну безпеку України" "правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, Закон України "Про національну безпеку України" та інші закони України; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти".

Одним з перших нормативно-правових актів, що визначав основи національної безпеки України, є "Декларація про державний суверенітет України", яка вперше визначала окремі сфери національної безпеки.

Незважаючи на наявність чіткого визначення поняття "національна безпека" у сучасному законодавстві, при дослідженні питань, пов'язаних з визначенням сутності зазначеного терміна, необхідно зважати на його багатогранність та значну кількість сфер життєдіяльності, які утворюють його зміст. Враховуючи на чисельність категорій, які утворюють сферу національної безпеки, детальний перелік нормативно-правових актів, що її регулюють, ми не наводимо. Проте спробуємо визначити основні напрями реалізації нормотворчої політики держави у сфері національної безпеки та охарактеризувати наведені елементи, що формують її систему:

1. Конституція України є Основним Законом України та правовим фундаментом усього законодавства. Вона визначає національну безпеку як важливий пріоритет, створюючи правовий базис для розвитку і реалізації національної безпекової політики. Зокрема, саме в Конституції України визначе-

ні основні принципи національної безпеки та повноваження основних суб'єктів щодо її забезпечення. Аналіз положень Конституції України дає змогу встановити окремі сфери застосування національної безпеки: безпека життя і здоров'я, державний суверенітет, територіальна цілісність, конституційний лад, власність, екологічна безпека, воєнна безпека тощо.

2. Закони України прийняті Верховною Радою, визначають правові механізми та інструменти для забезпечення національної безпеки у різних сферах, включно з аспектами оборони, боротьби з тероризмом, забезпечення територіальної цілісності, кібербезпеки тощо.

3. Національні концепції, доктрини, стратегії, програми, плани повинні забезпечити якісний нормативно-правовий фундамент, який здатний на концептуальному рівні окреслити основні вектори розвитку національної безпеки, включаючи окремі її сфери. У якості таких документів повинні бути сформовані відповідні безпекові та оборонні документи. У цьому зв'язку Н. П. Харченко слушно відзначає, що такі "стратегічні" документи не мають нормативно визначеної ієрархії та можуть посідати різне місце у модельному взаємозв'язку між собою. Вбачається, що цей взаємозв'язок може виглядати так: спочатку відповідна концепція формує загальну мету та принципи її досягнення; після цього у відповідній доктрині висловлюється позиція влади стосовно досягнення певної мети та виконання завдань; стратегія конкретизує мету, та пропонує програму конкретних дій. У свою чергу концепція може бути деталізована у відповідних стратегічних планах тощо.

4. Нормативно-правові акти Президента України та Кабінету Міністрів України можуть регулювати окремі питання національної безпеки. Вони не повинні суперечити Конституції України та законам України. Специфікою актів Кабміну

є те, що відповідно до ст. 113 Конституції України вони повинні забезпечувати і виконання указів Президента України.

5. Міжвідомчі нормативно-правові акти регулюють взаємодію суб'єктів у системі забезпечення національної безпеки у різних сферах діяльності. Відомчі нормативно-правові акти спрямовані на реалізацію функцій відповідно до компетенції того чи іншого органу в конкретній сфері. Їх специфіка полягає у тому, що в межах визначеної законодавством України сфери компетенції вони спрямовані на виконання положень законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, а в окремих випадках можуть їх конкретизувати. Їх певна особливість полягає і в тому, що вони можуть регулювати певні суспільні відносини, учасниками яких є громадяни та громадські організації.

6. Нормативно-правові акти органів місцевої влади, спеціалізованих органів, що безпосередньо відповідають за виконання заходів з національної безпеки, таких як Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Національна поліція України тощо; та суб'єктів управління конкретного підприємства, установи чи організації.

7. Окрему групу, не останню за значенням являють собою міжнародно-правові нормативно-правові акти. Їх специфікою є те, що вони можуть бути спрямовані на забезпечення не тільки національної безпеки, а стосуватись регіональної та міжнародної безпеки.

Отже, національна безпека регулюється комплексом нормативно-правових актів, серед яких ключовими є Конституція України, Закон України "Про національну безпеку України", інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають правові та інституційні аспекти забезпечення безпеки держави, а також функції та завдання суб'єктів національної безпеки.

У сукупності такі правові норми утворюють систему нормативно-правового забезпечення національної безпеки та є

правовою основою для діяльності відповідних інститутів у цій сфері.

Нормативно-правове регулювання національної безпеки ґрунтується не лише на нормах національного законодавства, а й включає міжнародні нормативно-правові акти, що мають значення не тільки для національної безпеки, а й впливають на регіональну та міжнародну безпеку.

Система правового регулювання національної безпеки України є невід'ємною частиною державного управління, що визначає основні принципи, механізми та порядок реалізації стратегічних завдань забезпечення безпеки держави. При цьому окремі суб'єкти забезпечення національної безпеки наділені правами у сфері нормотворчої діяльності.

ПОРУШЕННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ПРАВА НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Микола ДАВИДЕНКО

З самого початку і по цей час повномасштабна збройна агресія рф проти України ідеологічно формується на основоположних принципах концепції "русского мира" з метою системного ідеологічного впливу на населення задля руйнування базису української традиційно-сформованої духовної платформи, у тому числі і на тимчасово окупованих територіях; поширення терористичної та сепаратистської діяльності.

На думку професора релігієзнавства Хосе Казанова, "хоча російсько-український збройний конфлікт не є релігійним, але релігія відіграє в ньому колосальну роль". За його словами, на окупованих українських територіях Криму, Півдня та Донбасу, де офіційною легітимною організацією став московський патріархат, "збіглися інтереси двох проєктів – імперського державного проєкту "росія" і релігійно-канонічного від московського патріархату, який претендує на території "русского мира" [1].

На тимчасово окупованих територіях конституційне право осіб на свободу світогляду і віросповідання фактично нівельоване окупаційною владою – вчинюються діяння, що мають ознаки кримінального правопорушення за ст. 161 Кримінального кодексу України "Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками", а також є виявом дискримінації і порушенням норм міжнародного гуманітарного та міжнародного права в сфері прав людини, зокрема статей 18, 20 (2), 26, 27 Міжнародного

пакту ООН про громадянські і політичні права, що фіксується як вітчизняними, так і міжнародними правозахисними організаціями [2].

Якщо на початку окупації представникам різних церков з позиції колаборантів місцевої влади пропонувалися різні "умови" співпраці та співіснування у нинішніх реаліях, то з початком українського контрнаступу влітку 2023 року фіксуються систематичні випадки викрадення священиків, залякування вірян і архієреїв та пасторів тортурами та вбивствами, катування вірян та священиків різних конфесій та церков (православних, які не підтримують ідеї "русского мира", греко- та римо-католиків, пасторів євангельських протестантських церков: адвентистів, баптистів, п'ятидесятників, релігійних об'єднань Свідків Ієгови, представників Церкви Ісуса Христа святих останніх днів тощо). Зазначимо, що Свідки Ієгови взагалі позначаються у російській федерації екстремістською організацією на рівні з представниками радикальних ісламських релігійних течій. Так, у квітні "Армянський міський суд" і "Ялтинський міський суд" розпочали судові процеси за "організацію та фінансування екстремістської діяльності" проти релігійного об'єднання Свідків Ієгови. Також відомо про систематичні переслідування представників мусульманських громад, яких звинувачують у причетності до ісламських радикальних організацій або у пропаганді діяльності організацій, які в рф визнані екстремістськими або терористичними, але не є такими за законодавством України [3].

Вищевикладене свідчить, що військова агресія рф поглибила системне порушення права на свободу світогляду і віросповідання віруючих та священиків на тимчасово окупованих територіях, яке розпочалося ще з 2014 року та набуло загрозливих масштабів починаючи з лютого 2022 року. Добре відомо, що під час збройного конфлікту має діяти правовий режим міжнародного гуманітарного права. Міжнародним гу-

манітарним правом окреслено правила війни (збройного конфлікту) та правила поводження із захищеними категоріями осіб, зокрема цивільним населенням окупованих територій. На сьогодні ведеться системна і кропітка робота українських та міжнародних правозахисних організацій, правоохоронних органів із документування фактів порушенням рф норм міжнародного гуманітарного права та передачі матеріалів до Європейського суду з прав людини. Однак існують юридичні прогалини на цьому шляху, які потрібно подолати. Так, якщо до повномасштабного вторгнення російська федерація визнавала Європейську Конвенцію з прав людини 1950 року (далі – Конвенція), а, отже, на неї поширювалася юрисдикція Європейського суду з прав людини, до повноважень якого, згідно з Конвенцією, належить розгляд індивідуальних та міждержавних заяв про порушення прав людини державою-учасницею. Проте 16 березня 2022 року рф вийшла з Ради Європи, перестала бути легітимною стороною Конвенції, тобто де-факто рф припинила бути частиною європейської системи захисту прав людини. Це призвело до того, що після 16 вересня 2022 року Європейський суд з прав людини де-юре більше немає юридичних повноважень для притягнення рф до відповідальності за порушення прав людини. У зв'язку з цим, актуальною постає розробка дієвих міжнародних механізмів із притягнення до справедливої відповідальності представників рф за порушення основоположних прав людини, у тому числі права на свободу світогляду і віросповідання.

Список використаних джерел

1. Інтерв'ю професора Хосе Казанови виданню DT.UA. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/hose-kazanova-ya-ne-viryu-v-naciyi-ale-viryu-v-silu-duhu-ukrayinciv-_.html (дата звернення: 07.02.2024).

2. Російський наступ на релігійну свободу в Україні. Дослідження, аналітика та рекомендації / за заг. ред. О. В. Зайця та М. С. Васіна. Київ : Вид. Пугач О. В., 2022. URL: https://irf.in.ua/

files/publications/2022.09-IRF-Ukraine-report-UKR.pdf (дата звернення: 07.02.2024).

3. Ситуація із правами людини в Криму та двісті п'ятдесят днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Кримська правозахисна група. URL: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2022/12/250_bookua-1.pdf (дата звернення: 05.02.2024).

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ США

Олексій ДАЦЕНКО
Ігор ФЕДОРЕНКО

У військовій системі США військовий кадровий менеджмент визначається, як процес планування, організації, управління, координації та контролю, пов'язаний з прийняттям військовослужбовців на службу, їх підготовкою (освітою), призначенням на посади (використанням на посаді), подальшим розвитком, мотивацією та виходом у відставку або завершенням служби та спрямований на успішне виконання поставлених завдань.

Основними законами у США, що мають вищу юридичну силу, є Конституція США 1787 року і поправки до неї, а також закони "Про віталізацію армії" 1941 року, "Про офіцерські кадри" 1947 року, "Про грошове забезпечення військовослужбовців" 1948 року, "Про реформу пенсійного забезпечення військовослужбовців" 1986 року, "Про систему вибіркової військової служби" та ін.

Прийнятий у липні 1941 року Закон "Про віталізацію армії" законодавчо затвердив додаткові повноваження щодо вивільнення офіцерських посад, а Закон "Про офіцерські кадри" 1947 року запровадив у збройних силах США принцип "зростай або виходь" ("up or out").

Основою розгалуженої системи законодавства США, що регулює військову службу є "Кодекс військового права США" (United States Code of Military Justice), прийнятий у 1950 році. Він встановлює правила, обов'язки та відповідальність для військовослужбовців США, включно з питаннями військової дисципліни, судових процедур та кримінальної відповідальності.

На підставі розділу 8 ст. I Конституції США право оголошення війни, видання законів про будівництво армії і флоту, їх фінансування та утримання, видання "правил з управління та організації сухопутних і морських сил" належить вищому органу законодавчої влади США – Конгресу. Жоден з штатів не має права без згоди Конгресу утримувати в мирний час війська або військові кораблі, оголошувати війни, інакше, як унаслідок ворожого нашестя або у разі неминучої небезпеки, яка не допускає зволікання (розділ 10 ст. I).

Усі законодавчі акти Конгресу США об'єднані в Звід законів США, що доповнюються та перевидаються кожні шість років. Зокрема, закони США, що стосуються питань національної безпеки і оборони країни, будівництва збройних сил, входять до складу таких розділів Зводу законів: "Збройні сили" – титул 10; "Берегова охорона" – титул 14; "Нація" – титул 38; "Війна і національна оборона" – титул 50.

Найбільш значним за обсягом і кількістю включених до нього законодавчих актів є титул 10, який містить чотири глави і додаток. У главу I увійшли закони, що стосуються міністерства оборони і збройних сил США загалом, у главах II, III і IV – закони, які відносяться до кожного з видів збройних сил США (сухопутні війська, ВПС і ВМС).

Відповідно до військового законодавства військові норми і процедури визначаються з метою забезпечення готовності збройних сил та захисту національних інтересів. У США використовуються професійна армія та національна гвардія, і військова служба є добровільною.

Сполучені Штати Америки мають широкий спектр законодавчих актів, які регулюють проходження військової служби. Головним юридичним документом є Закон про оборону, який встановлює загальні принципи та процедури для залучення громадян до військової служби, у тому числі через систему добровільного та примусового призову.

Безпосередньо порядок проходження військової служби американськими військовослужбовцями, включно з їх періодичною атестацією, регламентується титулом 10 "Збройні сили" Зводу законів США, Законом "Про кадрове управління офіцерським складом збройних сил", титулом 32 "Національна оборона" Зводу федеральних нормативних актів, а також Єдиними статутами збройних сил, директивами, видовими настановами і статутами (наприклад, Положенням про підвищення офіцерів).

Система проходження військової служби у збройних силах США побудована на "системі заслуг", закладеної в титулі 5 Зводу законів США, і здійснюється через різні адміністративні та нормативні процедури.

Остаточний вигляд система кар'єри офіцерів у США набула з прийняттям Конгресом США у 1980 році федерального (загальнодержавного) Закону "Про управління персоналом для офіцерів оборони" (DOPMA – Defense Officer Personnel Management Act), який вперше стандартизував проходження служби офіцерів у США. Була прийнята єдина стратегія кадрового менеджменту, створені єдині правила, що регулюють підвищення у службі, та порядок звільнення офіцерів, визначені стабільні та передбачувані шляхи кар'єри та обмеження щодо кількості підвищень у військових званнях.

Закони США також містять положення щодо військового права, яке регулює поведінку військових під час конфліктів. Законодавство визначає вимоги до призову та набору, обов'язковий строк служби та права військовослужбовців, а також враховує їх громадянські права і свободи.

Крім того, в США існують різні федеральні закони та нормативні акти, які регулюють військову дисципліну, здоров'я і безпеку, права та обов'язки військовослужбовців.

Отже, досвід формування військового законодавства щодо проходження військової служби у збройних силах США базується на Конституції США, Законі про оборону та інших федеральних законах.

АДМІНІСТРАТИВНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА НА РІВНИЙ ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Анастасія ДЕМ'ЯНЧЕНКО

Легітимні очікування щодо реалізації права на рівний доступ до державної служби, включно з гарантіями вступу, призначення, проходження та припинення в періоди запровадження особливих правових режимів, знаходяться у площині балансу приватного та публічного інтересу. З одного боку, громадяни втілюють конституційне право щодо управління державними справами, бувши частиною державного механізму, однак з іншого – вони є вразливими до втручання у сферу приватного життя та потребують належного юридичного захисту. Як зазначає вчена Н. В. Коломоєць, правовий захист (у множинному розумінні) – це юридична діяльність, правова активність, правові відносини тощо уповноважених осіб у сфері забезпечення прав людини. Він відображає рівень задоволення суб'єкта наявністю необхідних правових механізмів, які здатні забезпечити ефективний захист його прав і законних інтересів [1, с. 26].

Відмова у прийнятті на державну службу, оскарження результатів здійснення антикорупційних заходів, призупинення трудових відносин, переведення у простоюванні, відсторонення від посад державної служби без достатнього обґрунтування, ненадання відпусток, припинення державної служби з порушенням релевантних законодавчих процедур і затримання у розрахунках – ці та багато інших питань оскаржуються в адміністративному та судовому порядку з метою виправдати очікування доступу до державної служби. Як відомо, нормативні орієнтири інституційного захисту прав людини закладені в конституційних положеннях щодо права особи на звернення до органів державної влади (ст. 40 Кон-

ституції України) та суду (ст. 55 Конституції України) [3], проте найбільш важливим аспектом є механізм їх втілення.

Пропонуємо розглянути адміністративну форму захисту права на рівний доступ до державної служби, що здійснюється уповноваженими органами влади та посадовими особами. Статтею 11 Закону України "Про державну службу" передбачено, що в разі порушення наданих цим Законом прав або виникнення перешкод у реалізації таких прав державний службовець у місячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про це, може подати керівнику державної служби скаргу із зазначенням фактів порушення його прав або перешкод у їх реалізації. У скарзі державний службовець може вимагати від керівника державної служби утворення комісії для перевірки викладених у скарзі фактів. Керівник державної служби зобов'язаний не пізніше 20 календарних днів з дня отримання скарги надати державному службовцю обґрунтовану письмову відповідь (рішення). У разі неотримання у встановлений ч. 3 ст. 11 Закону України "Про державну службу" строк обґрунтованої відповіді на скаргу або незгоди з відповіддю керівника державної служби державний службовець може звернутися із відповідною скаргою до суду [2].

Цей нормативний механізм може використовуватися з моменту призначення особи на посаду до припинення державної служби. Проте його дієвість прямо залежить від особистих та професійних якостей керівника державної служби та учасників такої комісії. Досить часто вони надають перевагу рішенням, які вже було попередньо схвалені та затверджені керівництвом організації. Зазначимо, що в поширених ситуаціях, коли є потреба скасувати наказ про звільнення державного службовця, здійснити його поновлення на посаді або стягнути втрачений заробіток за час вимушеного прогулу, позасудовий порядок вирішення публічно-правового спору не працює належним чином.

Слід зазначити, що в період воєнного стану адміністративну форму захисту права на рівний доступ до державної служби на етапі вступу неможливо застосувати, оскільки із положень ч. 5 ст. 10 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" слідує те, що конкурси на посади державної служби не проводяться. Так, особи призначаються на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особової картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, установленими щодо відповідних посад [4].

Отже, використання адміністративної форми захисту права на етапі проходження державної служби є попереднім альтернативним варіантом побудови стратегії правового захисту державного службовця, що може використовуватися як самостійно, так і в поєднанні із судовим оскарженням за загальним порядком, установленим Кодексом адміністративного судочинства України. Однак у період воєнного стану втілення повною мірою цієї форми захисту виключається, що є звуженням можливостей правового захисту.

Список використаних джерел

1. Коломоєць Н. В. Зміст і сутність системи адміністративно-правового захисту дитини в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 34. С. 26–29. URL: https://shorturl.at/cCHIO (дата звернення: 19.01.2024).

2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: https://shorturl.at/efjpZ (дата звернення: 19.01.2024).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР : станом на 01 січ. 2020 р. URL: https://shorturl.at/mwBL3 (дата звернення: 19.01.2024).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: https://shorturl.at/ghNVW (дата звернення: 19.01.2024).

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олена ДЖАФАРОВА
Данііл ЗІНЧЕНКО

Національна безпека країни, особливо в умовах воєнного стану, є пріоритетом, що вимагає мобілізації всіх відомств держави. У цьому контексті роль поліції набуває особливої ваги. Відповідальність поліції у цей критичний час зростає, оскільки вона стає ключовим елементом не лише в забезпеченні громадського порядку, але й у захисті національної безпеки.

Історичний контекст та еволюція ролі поліції в Україні є складною та багатогранною темою, яка відображає перетворення країни та її правоохоронної системи протягом років. Від часів здобуття незалежності 1991 року, поліція України пройшла через значні зміни, відбиваючи як внутрішні, так і зовнішні виклики [1]. Ці трансформації були спрямовані на підвищення ефективності, зміцнення законності та відновлення довіри громадськості. Реформи поліції містили переоснащення, навчання персоналу, упровадження нових стандартів роботи та запровадження принципів прозорості та підзвітності. Сьогодні поліція України – це не лише орган громадського порядку, але й важливий елемент системи національної безпеки, здатний адаптуватися до змінних умов і викликів. Під час воєнного стану її роль стає ще більш значущою, оскільки вона виконує завдання, які виходять за рамки її традиційної функціональності, включаючи протидію воєнним загрозам, забезпечення безпеки громадян та взаємодію з військовими й іншими правоохоронними органами. Отже, історія та еволюція поліції в Україні є свідченням зростання її ролі та важливості у структурі державного управління та безпеки [2].

Забезпечення громадського порядку в умовах воєнного стану є вирішальним завданням, що вимагає від правоохоронних органів здійснення заходів, непорівняно складніших за звичайні операції. У цей період, коли національна безпека поставлена під загрозу, поліція опиняється на передньому краю захисту суспільного порядку та безпеки громадян. У її обов'язки входить не лише протидія злочинності, але й попередження дій, що можуть загрожувати стабільності та безпеці держави, включаючи тероризм, саботаж, а також контроль за виконанням надзвичайних заходів, уведених у зв'язку з воєнним станом. Поліцейські структури адаптують свої методи роботи до цих нових умов, забезпечуючи ефективну взаємодію з військовими, спецслужбами та іншими державними органами. Важливим аспектом є також забезпечення прав і свобод громадян в умовах, що вимагають підвищеної уваги до національної безпеки. Поліція має балансувати між необхідністю стримування та запобігання загрозам і водночас забезпечувати повагу до основних прав людини [3].

На нашу думку, роль поліції в умовах воєнного стану трансформується, посилюючи її функції у плані захисту держави і її громадян, вимагаючи від правоохоронців гнучкості, професіоналізму та високого рівня відповідальності.

Соціальна відповідальність і взаємодія з громадянським суспільством стають особливо актуальними в умовах, коли суспільство переживає виклики і трансформації. У центрі цієї динаміки знаходяться правоохоронні органи, які відіграють ключову роль у підтримці довіри та взаєморозуміння між державою та її громадянами [1]. Ефективна взаємодія з громадянським суспільством вимагає від поліції не лише дотримання закону, але й глибокого розуміння соціальних процесів, культурних та історичних особливостей спільноти. Соціальна відповідальність у цьому контексті означає, що поліція виступає не просто як виконавець закону, а як активний учасник суспільного діалогу, спрямованого на вирішення

проблем і підвищення якості життя громадян [2]. Сюди входять освітні програми, участь у громадських заходах, робота з молоддю, а також відкритість до зворотного зв'язку та критики з боку суспільства [3].

Ми вважаємо, що така взаємодія допомагає підвищити рівень довіри громадян до правоохоронних органів, зміцнює суспільну стійкість і сприяє створенню безпечного та стабільного середовища. У часи змін і викликів ефективне партнерство між поліцією та громадянським суспільством стає ключовим фактором, що забезпечує гармонійний розвиток і здорову атмосферу в країні.

Отже, роль поліції у забезпеченні національної безпеки України, особливо в умовах воєнного стану, є критично важливою. Поліція, перебуваючи на передовій забезпечення правопорядку, відіграє ключову роль у підтримці стабільності та безпеки, адаптуючись до змінних викликів і обставин. Вона забезпечує не тільки протидію злочинності та тероризму, але й активно співпрацює з військовими й іншими державними органами, формуючи єдиний фронт проти будь-яких загроз національній безпеці. Поліція також здійснює значну роботу в плані соціальної відповідальності та взаємодії з громадянським суспільством, забезпечуючи необхідний баланс між забезпеченням безпеки та повагою до прав і свобод людини. Ця робота є невід'ємною частиною підтримки довіри та партнерства між поліцією та громадянами, що зі свого боку зміцнює національну безпеку. Отже, поліція в Україні виконує складну та багатогранну роль, яка постійно розвивається та адаптується до поточних викликів, сприяючи зміцненню національної безпеки та стабільності країни загалом.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А., Зінченко О. Д. Роль адміністративно-правових норм у забезпеченні громадської безпеки та порядку під час во-

єнного стану. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*. м. Одеса. 20 жовтня 2023 р. Одеса : ОДУВС. 2023. С. 115–117.

2. Зінченко Д. А. Адміністративні процедури в сфері міграції: відповідність міжнародним стандартам. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*. м. Одеса. 20 жовтня 2023 р. Одеса : ОДУВС. 2023. С. 112–115.

3. Зінченко Д. А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Наука та безпека. Вінниця : ХНУВС. 2023. С. 242–244.

ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Володимир ЄФІМОВ
Владислав СУХОМЛИН

У сучасному правовому контексті питання дотримання прав потерпілого в умовах воєнного стану на етапі досудового розслідування стає предметом важливого розгляду й аналізу. Забезпечення прав і свобод кожного громадянина, зокрема тих, хто стає потерпілим у кримінальних справах, визнається основоположною метою сучасної правової системи. Однак, коли мова йде про період досудового розслідування, виникають питання та виклики, які ставлять під сумнів ефективність і справедливість цього етапу кримінального процесу.

Аналіз сучасного стану дотримання прав потерпілого на стадії досудового розслідування визначає важливі аспекти, які містять не лише юридичні аспекти, але й соціально-етичні та практичні виміри. Невід'ємна роль потерпілого в кримінальному провадженні вимагає уваги до забезпечення йому належних гарантій, а також визнання та захисту його прав від самого початку розслідування.

Державна політика забезпечення прав та свобод громадян функціонує у формі єдиної правової системи в сучасних умовах під час воєнного часу, де взаємодіють загальноправові та міжнародні норми. Ця взаємодія обумовлена тим, що всі права людини є універсальними, неподільними та взаємопов'язаними. Гарантування прав потерпілого на етапі кримінального провадження повинно ґрунтуватися на ефективних методах, що забезпечують повну їхню реалізацію.

Гарантії у кримінальному процесі, спрямовані на захист прав учасників, містять внутрішньодержавні та галузеві норми права. Своєю метою ці норми мають забезпечити об'єктив-

ну істину та захист процесуальних прав особи під час кримінального провадження.

Ці гарантії не лише є юридичними нормами, але й важливою частиною термінології та визначення кримінальних процесуальних стандартів. Основна мета цих гарантій – забезпечити справедливий та ефективний перебіг кримінального провадження, зберігаючи баланс між правами осіб, зокрема підозрюваних, обвинувачених і потерпілих.

Об'єктивність істини відіграє ключову роль у контексті кримінально-процесуальних гарантій. Це передбачає об'єктивне визначення фактів та їх правильну кваліфікацію відповідно до законодавства протягом кримінального розслідування [1, с. 129].

Захист процесуальних прав та інтересів особи здійснюється через дотримання всіх етапів кримінального провадження, включаючи затримання, допит, збір та дослідження доказів. Ці гарантії виступають важливою складовою правового захисту та гарантують додержання принципів справедливості й рівності перед законом у сфері кримінального правосуддя.

Ефективність системи кримінально-процесуальних гарантій суттєво визначає рівень довіри суспільства до правосуддя та державних органів. Отже, постійне вдосконалення та адаптація цих гарантій до змін у суспільстві та правовому середовищі є важливим завданням для забезпечення ефективного та справедливого функціонування кримінального процесу.

Важливо зазначити, що чинне кримінально-процесуальне законодавство внесло зміни у статус потерпілого у кримінальному провадженні, зробивши його окремим учасником, який може виступати як сторона обвинувачення лише в обмежених випадках, що передбачені КПК України [2].

Позитивним аспектом є можливість визнання осіб з близьких родичів і членів сім'ї постраждалої особи потерпілими, особливо в ситуаціях, коли кримінальне правопорушення

призвело до смерті чи тимчасової неспроможності постраждалого заявити про злочин. Проте виявляються законодавчі прогалини, основними серед яких є відсутність чіткого порядку дій слідчого та прокурора, коли різні родичі подають заяви через неможливість постраждалого реалізувати свої права.

Іншою значною проблемою є визначення потерпілого в чинному КПК України, згідно з яким потерпілим визнається лише та особа, якій заподіяна шкода кримінальним правопорушенням. Однак існує можливість заподіяння значної шкоди внаслідок суспільно небезпечних дій неосудної особи або особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, що залишається неврахованою в чинному законодавстві.

Аналіз норм КПК України виявляє низку колізій, пов'язаних із безпосереднім статусом потерпілого та реалізацією його прав. Шкода може бути заподіяна не лише кримінальним правопорушенням, а й суспільно небезпечними діями, учиненими неосудною особою або особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності. Отже, чинні норми КПК потребують відповідних змін для врахування цих аспектів. Також важливо визнати моральну (немайнову) шкоду для юридичних осіб та доповнити відповідні положення КПК для повного забезпечення прав потерпілих [3, с. 27].

У підсумку, сучасний стан дотримання прав потерпілого на стадії досудового розслідування під час воєнного стану в Україні виявляє ряд прогалин та викликів, які впливають на ефективність та справедливість юридичного процесу. З одного боку, існує позитивний аспект у закріпленні можливості визнання близьких родичів та членів родини постраждалої особи потерпілими, особливо в ситуаціях смерті або тимчасової неспроможності заявити про злочин. Однак в цьому контексті виникають законодавчі прогалини, зокрема, у визначенні порядку дій слідчого та прокурора у разі подання заяв кількома родичами, що може виникнути внаслідок неможливості потерпілого реалізувати свої права.

Список використаних джерел

1. Пожар В. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ : НАВС, 2013. № 2. С. 126–131.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1089 (дата звернення: 11.01.2024).

3. Калугін В. Права потерпілого при відкритті матеріалів кримінального провадження за новим КПК України. Одеса : ОДУВС, 2013. 38 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ СТОРОНИ ЗАХИСТУ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Євгеній ЗАГОРОДНІЙ

Введення воєнного стану в Україні, активні бойові дії в багатьох областях призвели до необхідності законодавчих змін. Серед іншого, гостро постало питання забезпечення особистої участі підозрюваного та захисника під час проведення слідчих дій на стадії досудового розслідування. Зважаючи на першочергову необхідність забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, особиста участь може становити загрозу для життя і здоров'я таких учасників. З іншого боку, існують вагомі перешкоди у забезпеченні доставлення підозрюваного до місця проведення слідчих дій.

Так, частина 1 ст. 615 КПК України була доповнена абзацами 12, 13 такого змісту: якщо в умовах воєнного стану відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до слідчого судді, суду у строк, передбачений статтею 211 цього Кодексу, розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи. Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду у строк, передбачений статтею 211 цього Кодексу, для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, така особа негайно звільняється [1].

Відтак, законодавець визначив участь затриманої особи під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу обов'язковою. Варто зазначити, що абз. 13 ч. 1 ст. 615 КПК

України є гарантією затриманого висловити власні заперечення щодо обрання запобіжного заходу.

Частиною 12 ст. 615 КПК України передбачено, що дізнавач, слідчий, прокурор забезпечують участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, зокрема у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника [1].

При аналізі абз. 12 ч. 1, ч. 12 ст. 615 КПК України варто звернути увагу на те, що допускається участь захисника навіть у форматі аудіозв'язку, у той час, як затриманий повинен брати участь у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу виключно в режимі відеозв'язку, проте наразі відсутнє нормативне регулювання дистанційного формату участі в слідчих діях.

У зв'язку з введенням карантину судам дозволили використовувати під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах не лише систему відеоконференцзв'язку Easycon, а й інші доступні суду та учасниками судового процесу засоби, що забезпечують проведення судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку та відповідають вимогам законодавства (пункт 2 Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду) [2].

Аналіз судової практики свідчить про те, що хоч у згаданому наказі і була відсутня згадка про кримінальний процес, суди все ж застосовували аналогію закону та користувалися Порядком у кримінальних провадженнях. Судами найбільш часто застосовувалася саме система Easycon, проте у зв'язку з набранням чинності Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС, затвердженим

рішенням ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21, вищенаведений порядок втратив силу [3].

Відтак, наразі при розгляді справи судом повинні використовуватися модулі ЄСІТС для забезпечення участі учасників у режимі відеоконференції. Водночас питання участі у відеоконференції при слідчих діях так і не унормоване, аналогія закону в цьому випадку теж неможлива, а тому актуальним є внесення змін у законодавство з метою встановлення порядку участі учасників кримінального провадження в режимі відео- та аудіозв'язку під час проведення слідчих дій, а також розроблення окремої системи для всіх учасників кримінального провадження.

У кожному конкретному випадку важливо встановити, чи доклав відповідний слідчий, прокурор усіх зусиль, яких від нього розумно можна було очікувати, аби забезпечити участь захисника у провадженні [4]. Також має бути врахована думка сторони захисту щодо можливості здійснення "дистанційного захисту" з огляду на такі конвенційні вимоги як практичність та дієвість (ефективність) правничої допомоги, зокрема в аспекті конфіденційності спілкування з адвокатом (про відсутність приватності під час відеоконференцій див. рішення ЄСПЛ у справах "Сахновський проти Росії", "Горбунов і Горбачов проти Росії" [4].

Забезпечення дистанційної участі може здійснюватися за допомогою таких додатків, як ZOOM, Viber, Telegram, проте залишаються питання, як зафіксувати перебіг такої слідчої дії та чи буде в кожному конкретному випадку проведене фіксування. Крім того, ч. 12 ст. 615 КПК України не містить переліку слідчих дій, у яких може брати участь захисник дистанційно. Тобто йдеться про абсолютно будь-яку потенційну слідчу дію на стадії досудового розслідування, проте важко уявити належне виконання функцій стороною захисту в форматі відео-, а тим паче аудіозв'язку, наприклад, при проведенні обшуку.

Отже, внесені зміни в процедуру проведення слідчих дій під час воєнного стану в аспекті участі захисника та підозрюваного в таких слідчих діях сприяють пришвидшенню проведення досудового розслідування, проте порядок дистанційної участі так і не визначений нормативно, а тому наразі ключовим у цьому аспекті є створення єдиної системи, якою могли б користуватися учасники кримінального провадження з метою участі у слідчих діях дистанційно. Крім того, важливе значення має удосконалення норми щодо участі в слідчих діях шляхом визначення чіткого переліку слідчих дій, у яких допускається участь з використанням технічних засобів, такі заходи як огляд місця події та обшук не повинні бути включені до переліку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. С. 88.

2. Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду : наказ ДСА України від 23.04.2020 № 196.

3. Про приведення у відповідність із діючим законодавством нормативно-правових актів ДСА України : наказ ДСА України від 26.10.2021 № 362.

4. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України / І. Гловюк, О. Дроздов, Г. Тетерятник, Т. Фоміна, В. Рогальська, В. Завтур. Видання 2-ге. Електронне видання. Дніпро – Львів – Одеса – Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022 року. 80 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ КОНФІДЕНІВ ВІД ПОЛІГРАФА

Дмитро ЗДЕБСЬКИЙ

Збільшення кількості поліграфологічних досліджень у секторі безпеки та оборони України свідчить про їх ефективність та довіру. Сприяло цій тенденції передусім вторгнення російських окупаційних військ і боротьба з корупцією в Україні. За даними Національного центру поліграфологічних досліджень США, ефективність використання поліграфів із подальшим підтвердженням отриманих результатів відповідає рівню 95–97 % [2, с. 7]. Поліграф зарекомендував себе як ефективний прилад отримання орієнтувальної інформації для забезпечення оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Крім того, поліграф широко використовується в державному та приватному секторі як засіб кадрових перевірок і службових розслідувань. Експертний висновок, отриманий за допомогою поліграфа, має вплив на вирок суду. Проте, крім безпосередньої користі застосування поліграфа, його можуть використовувати як інструмент протизаконного втручання в оперативно-розшукову, розвідувальну та контррозвідувальну діяльність, що може зашкодити безпеці особам, які конфіденційно співпрацюють з правоохоронними органами та спеціальними службами України.

Так, з опитувань приватних поліграфологів, є випадки проведення поліграфологічних досліджень щодо належності осіб до конфідентів правоохоронних органів і спеціальних служб України. Як зазначає В. Давидюк, у разі виявлення фактів зв'язку особи з правоохоронним органами вона може бути піддана остракізму з боку не лише правопорушників, але й законослухняних громадян. Також непоодинокими є випадки розправ над негласним апаратом, аж до фізичного його знищення. Усе це вимагає від держави вжиття дієвих

заходів захисту конфідентів [1, с. 94]. Чинне законодавство регламентує захист як інформації щодо осіб, залучених до конфіденційної співпраці, так і самих конфідентів та членів їх родини. Як через відсутність розуміння поліграфологом можливих наслідків подібних досліджень, так і через слабку нормативно-правову урегульованість поліграфологічних досліджень такі ризики існують.

Щодо адміністративно-правового забезпечення поліграфологічних перевірок О. Мотлях указує, що за відсутності в Україні окремого закону, який би впорядковував поліграфологічний процес, застосовуються інші законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові документи, які опосередковано регламентують таку діяльність [3, с. 144]. У багатьох правоохоронних органах, військових формуваннях і спеціальних службах України адміністративно-правове впорядкування поліграфологічного процесу визначено відомчими наказами. Проте відповідно до р. IV "Напрями проведення дослідження", п. 1 пп. 3 Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України зазначено: особи, які претендують на військову службу (роботу) в Управлінні проходять дослідження для отримання умовної та орієнтувальної інформації про наявність таких обставин, зокрема у минулому, щодо конфіденційного співробітництва з розвідувальними, правоохоронними та іншими державними органами України [4]. На нашу думку, це положення грубо порушує норми КПК України, законів України: "Про державну таємницю", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про контррозвідувальну діяльність", "Про розвідку", "Про Службу безпеки України" та інші державні, міжвідомчі та відомчі нормативно-правові акти, що регулюють законну діяльність конфідентів.

Виявлення за допомогою опитування із застосуванням поліграфа осіб, які співпрацюють на конфіденційній основі з розвідувальними, правоохоронними та іншими державними

органами України, на нашу думку, як мінімум є міжвідомчим порушення етичних правил щодо роботи з конфідентами, а в деяких випадках можна розцінювати як втручання та перешкоджання оперативно-розшуковій, розвідувальній та/або контррозвідувальній діяльності.

Як зазначає О. Мотлях, розглядаючи питання захисту досліджуваних осіб із застосуванням поліграфа, варто його ув'язувати із захистом поліграфолога, який також його потребує у зв'язку зі специфікою цієї професії. Поліграфолог здійснює свою діяльність на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності й уникнення конфлікту інтересів, правовою основою його діяльності є Конституція України та інші законодавчі акти України, які прямо чи опосередковано регламентують поліграфологічний процес [3, с. 441]. А тому надання поліграфологу завдання на проведення поліграфологічного дослідження щодо причетності особи до конфідентів правоохоронних органів і спеціальних служб України, на нашу думку, є протизаконним.

Отже, для забезпечення безпеки осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва з правоохоронними органами та спеціальними службами України, слід внести зміни до нормативно-правових актів, що регулюють конфіденційне співробітництво, щодо недопущення застосування поліграфа для викриття осіб, які є конфідентами розвідувальних, правоохоронними та іншими державних органів України.

Список використаних джерел

1. Давидюк В. Окремі аспекти забезпечення безпеки конфіденційного співробітництва осіб із правоохоронними органами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків, 2019. № 2 (85). С. 95–104.

2. Мотлях О., Корж Є., Куценко Д. Застосування комп'ютерних поліграфів при професійному кадровому відборі до правоохоронних органів України : метод. посіб. Київ, 2019. 144 с.

3. Мотлях О. Поліграфологія : підручник. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.

4. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України : затв. наказом Упр. держ. охорони України від 09 лютого 2021 року № 95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0335-21#Text (дата звернення: 12.01.2024).

ЗАКОННІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Валентин ЗЬОЛКА
Олександр ПУГАЧОВ

Законність є основоположним началом діяльності прикордонного органу (ст. 3 Закон України "Про Державну прикордонну службу України"). Досить важливо, щоб особи, які перетинають державний кордон, та інші особи, які стають адресатами владних розпоряджень прикордонників, не піддавали сумніву законність дій представників держави. На практиці зустрічаємося з хибним тлумаченням цієї презумпції окремими громадянами, які будь-які дії прикордонників, що хоч якось обмежують їхні права, вважають незаконними та всіляко оскаржують. Є випадки деформованого сприйняття громадянами правового принципу "дозволено все, що не заборонено законом", що ускладнює реалізацію прикордонниками прав у разі відсутності закріплених у законодавстві відповідних кореспондуючих обов'язків громадян. Формування у громадян відчуття переконаності у законності дій прикордонників пов'язано з вирішенням таких проблем, як подолання правового нігілізму в суспільстві, формування довіри до представників правоохоронних органів тощо.

Вчинення злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Держприкордонслужби України під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних з охороною державного кордону чи суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, передбачає адміністративну відповідальність (ст. 185-10 КУпАП).

Під законністю вимог і розпоряджень військовослужбовців та працівників Держприкордонслужби України слід розуміти таку сукупність обставин:

наявність у службової особи відповідних повноважень;

залучення на підставі наказу до оперативно-службової діяльності;

формулювання адресату обов'язкової для виконання вимоги про вчинення певних дій, їх відповідність законодавству, конкретність, реальність і змістовна належність до обсягу службових обов'язків (за часом, місцем, змістом і характером вчинюваних дій), дотримання встановленого порядку доведення законних вимог до адресата вимоги.

Засадами діяльності Держприкордонслужби України є верховенство права та законність. Відповідно до принципу верховенства права людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності прикордонного органу.

Керуючись принципом законності, як зазначено у Кодексі поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами (наказ МВС, МЗС, Міністерства фінансів України, Адміністрації Держприкордонслужби України, Головного управління державної служби України від 05.06.2011 № 330/151/809/434/146), військовослужбовець або працівник Держприкордонслужби України зобов'язаний дотримуватися Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, прав та охоронюваних законом інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, забезпечувати виконання покладених завдань та повною мірою використовувати надані йому права.

Гарантією незалежності та законності дій представників прикордонного органу в їхній діяльності є нормативне закріплення заборони щодо втручання у законну діяльність військовослужбовців і працівників Держприкордонслужби України та недопущення покладання на особовий склад виконання завдань і обов'язків, не передбачених законами України.

Кодексом поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами, визначено, що військовослужбовець (працівник) має взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян під час здійснення покладених на Держприкордонслужбу України функцій і завдань, дотримуватися принципу відкритості для демократичного громадського контролю. У межах повноважень, наданих відповідно до Конституції України, Держприкордонслужба України підлягає демократичному цивільному контролю. Розділом 3 Закону України "Про національну безпеку України" визначено систему, предмет та компетенцію суб'єктів цивільного контролю.

Військовослужбовець (працівник) має усвідомлювати, що обіймана посада є виявом довіри Українського народу. Проходження служби в Держприкордонслужбі України несумісне з корумпованістю. Закон України "Про запобігання корупції" містить вимоги, заборони та обмеження, що встановлюються з метою запобігання корупції, які деталізовані у частині 5 статті 23 Закону України "Про Державну прикордонну службу України".

Наприклад, заборона приймати будь-які предмети (речі) від будь-яких осіб і передавати предмети (речі) будь-кому, якщо інше не встановлено законодавством України; мати при собі грошові кошти понад розмір, установлений законодавством тощо. Сума коштів, які мають право мати військовослужбовці та працівники Держприкордонслужби України під час здійснення прикордонного контролю, установлена наказом МВС від 06 липня 2015 р. № 814 у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У відомчих актах, зокрема у Положенні про Головний відділ внутрішньої та власної безпеки Держприкордонслужби України, яке затверджене наказом Адміністрації Держприкордонслужби України від 12.03.2020 № 29, деталізовано

компетенцію посадових чи службових осіб щодо перевірки дотримання обмежень, пов'язаних із запобіганням порушенням, пов'язаним із корупцією.

Отже, принцип законності поряд з принципом верховенства права є засадничим у діяльності Держприкордонслужби України, який трансформується в умовах втілення в життя нової парадигми української держави.

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Володимир ІВАХНЕНКО

У сучасному світі ведення воєнного стану стає не лише складною ситуацією з військового погляду, але й породжує численні адміністративні проблеми, які потребують комплексного вирішення.

Адміністративне провадження – це процедура, що використовується державними органами для вжиття заходів, спрямованих на реагування на порушення законодавства та забезпечення дотримання встановлених правил і норм.

Адміністративне провадження в державній прикордонній службі України є системою заходів та процедур, спрямованих на забезпечення дотримання прикордонного режиму, запобігання незаконним діям та порушенням законодавства, пов'язаних із перетином державного кордону, та застосування відповідних адміністративних стягнень.

Основні завдання адміністративного провадження: забезпечення додержання режиму державного кордону, прикордонного режиму та законодавства, яке регламентує порядок перетину державного кордону України; запобігання незаконному перетину кордону, незаконному переміщенню осіб, заборонених товарів, предметів, речовин через державний кордон України.

В умовах ведення правового режиму воєнного стану особливо гостро постає питання урегулювання деяких механізмів адміністративного провадження, надання додаткових повноважень уповноваженим посадовим особам Державної прикордонної служби України.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації перед Державною прикордонною службою України

постало одне із головних завдань в контексті забезпечення національної безпеки України та адміністративного провадження, а саме "боротися" з "ухилянтами". З метою урегулювання цього питання, на нашу думку, необхідне законодавче врегулювання взаємодії ДПСУ та ТЦК, зокрема вироблення спеціального механізму притягнення "ухилянтів" до адміністративної відповідальності та подальшої їх передачі в ТЦК та призову на військову службу.

Додатково, в умовах, в яких перебуває країна під час ведення правового режиму воєнного стану, а також загроз для національної безпеки, які несе відтік осіб, які підлягають мобілізації, або проникнення на територію України проросійсько налаштованих осіб, або диверсійно-розвідувальних сил противника з метою ведення подальшої підривної діяльності на території України, необхідно передбачити окрему частину ст. 204-1, яка передбачала би відповідальність за незаконне перетинання або спробу перетинання державного кордону України в умовах ведення правового режиму воєнного стану, санкція якої передбачала би до пару тисяч, а можливо і десятків чи сотень тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Отже, можна вирішити питання поповнення бюджету, а також зменшити кількість спроб незаконного перетину державного кордону України та навантаження на особовий склад прикордонного відомства.

СУДОВЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Олеся КОЗАКЕВИЧ

В умовах реформування організаційно-правових форм державних та правових інститутів, тенденцій забезпечення прав людини, упровадження технологій інформаційного суспільства, категорія доступність правосуддя характеризується новітніми теоретичним та процесуальним аспектами. Крім того, зважаючи на динаміку суспільних відносин та орієнтир на людиноцентристську концепцію, набуває суттєвих змін зміст публічно-правового регулювання. Саме в цій призмі, актуалізується дослідження адміністративно-правого аспекту доступності правосуддя.

Догматичним є те, що адміністративне право є правом забезпечення прав людини. Сучасні дослідники адміністративістики визначають призначення адміністративного права у конкретизації способів та методів забезпечення прав та свобод людини та громадянина у(в)взаємовідносинах із суб'єктами владних повноважень (реалізація конституційної формули "утвердження прав і свобод людини"); формуванні досконалих механізмів реалізації прав та свобод людини і громадянина (реалізація конституційної формули "забезпечення прав і свобод людини"); поліпшенні механізмів контролю інституцій громадянського суспільства за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації [1, с. 14–15].

Упровадження стандартів публічної сервісної держави визначає наповнення змісту адміністративного права іншими правовими категоріями, серед яких публічне адміністрування або управління.

У теорії адміністративного права використання категорії "публічне адміністрування" відображає підхід щодо способу організаційного впливу держави на суспільні відносини, у

межах якого першочерговим є забезпечення інтересів людини, а не держави [1, с. 24].

Механізми захисту прав людини і громадянина зумовлені різними факторами, серед яких доступ до правосуддя відіграє ключову роль, зважаючи на універсальність судового захисту прав і свобод. Забезпечення доступу до правосуддя виступає як обов'язок держави у відносинах з громадянами і правова гарантія справедливого судочинства, що базується на фундаментальному принципі верховенства права. У сучасному транзитивному суспільстві, доступність правосуддя розглядається як елемент системи правових гарантій для здійснення і захисту прав, свобод і законних інтересів особи у судовому або позасудовому порядку.

Здійснення правосуддя, крім основного свого призначення, є також управлінською діяльністю судових установ як різновид публічного адміністрування. Як відзначає Д. М. Притика, судове управління як сукупність управлінських впливів, спрямованих на забезпечення необхідного рівня роботи судів,належне функціонування органів правосуддя. Предметом судового управління (адміністрування) вчений визначає питання: організації судових органів (установ); добору суддів і присяжних; управління кадрами судових органів; перевірки організації роботи судових органів (установ), вивчення й узагальнення судової практики; організації роботи з ведення судової статистики. Так, О. І. Беспалова та Д. В. Мандичев вважають, що поняттям "судове управління" охоплюються всі (як зовнішні, так і внутрішні) управлінські процеси, що відбуваються в державі загалом та в судовій системі зокрема, що спрямовані на впорядкування діяльності судів та судової влади. Судовим адмініструванням слід визнавати виключно внутрішні управлінські процеси; його суб'єктами є судді, які займають адміністративні посади в судах, а тому воно є одним з елементів судового управління [2, с. 123–124].

Аналізуючи всю різноманітність досліджень, варто відзначити декілька положень. По-перше, категорії "публічне управління" та "публічне адміністрування" за своїм змістовним навантаженням є синонімами. Проте, враховуючи та об'єднуючи в собі новітні грані адміністративно-правового регулювання, доречніше використовувати "публічне адміністрування". По-друге, судове адмініструванням – це діяльність, уповноважених суб'єктів судових установ для забезпечення незалежного, неупередженого ефективного та доступного правосуддя на засадах верховенства права з метою забезпечення реалізації прав та свобод людини. До змісту судового адміністрування належить нормативне забезпечення; кадрові питання, які стосуються процесу добору суддів та працівників апаратів суду; організаційні, технічні аспекти діяльності судів; забезпечення інформативності про роботу суду.

На механізм реалізації та забезпечення прав та свобод людини суттєво впливають чинники політичного, економічного, соціального, технічного характеру, які зумовлюють бар'єри для забезпечення доступу до правосуддя. До них належать дефіцит судових кадрів, зумовлений незаповненням численних вакансій, у зв'язку з цим затягування розгляду судових справ та велика кількість судових справ; процесуальні перешкоди у доступі до правосуддя, ускладнений для громадян порядок звернення до суду, низький рівень правової культури та ін. Для подолання таких бар'єрів має важливе значення належне судове адміністрування, забезпечення та організація якого є одним із механізмів подолання бар'єрів доступу до правосуддя.

У сучасних умовах традиційні форми забезпечення доступу до правосуддя доповнюються новітніми стратегіями розвитку правової системи. Це зумовлює не лише ефективність здійснення та доступність до правосуддя, а й загалом підвищення правосвідомості та правової культури суспільства.

Список використаних джерел

1. Загальне адміністративне право України : підручник / за заг. ред. С. Ківалова і Л. Білої-Тіунової. Нац. ун-т "Одеська юрид. академія". Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.

2. Боровик А. В. Адміністративно-правові засади розвитку системи правосуддя з урахуванням найкращих міжнародних стандартів та практик : монографія. Одеса : Видавництво "Юридика", 2023. 218 с.

ПРОБЛЕМИ УБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Максим КОЛОДЯЖНИЙ

Проблема дорожньо-транспортної смертності і травматизму є одним із найактуальніших сучасних глобальних соціальних викликів для людства. Це зумовлюється істотними соціальними наслідками після ДТП. Такі наслідки мають демографічний (людський), економічний, соціальний політичний характер. Проблема смертності та травматизму на дорогах здатна значно послабити економічний потенціал будь-якої держави та створити додаткові перешкоди на шляху її сталого розвитку.

Для України зазначена соціальна проблема є надзвичайно гострою. Недарма ще до повномасштабного російського військового вторгнення в Україні її називали "дорожньою війною" через загибель та травмування значної чисельності учасників дорожнього руху. Наприклад, шанси загинути на українських дорогах є у середньому вдвічі більшими за всі країни ЄС та аж уп'ятеро порівняно із Норвегією, яка має найвищий рівень безпеки дорожнього руху у світі.

У період правового режиму воєнного стану безпека дорожнього руху в Україні зазнала додаткових випробувань. За даними Департаменту патрульної поліції, у 2023 р., порівняно із 2022 р., збільшилась кількість ДТП із загиблими та травмованими на 26,9 % (23 642 проти 18 628 відповідно), чисельність загиблих учасників дорожнього руху на 9,4 % (3 053 проти 2 791 відповідно), чисельність травмованих під час ДТП осіб на 27,5 % (29 502 проти 23 145 відповідно). Тобто стан безпеки дорожнього руху у нашій державі є на теперішній час, м'яко кажучи, незадовільним і потребує аналізу відносно нових соціальних чинників, які негативно вплива-

ють на рівень дорожньо-транспортної смертності і травматизму. Зокрема:

1. Дезорганізація дорожнього руху та дорожньої обстановки внаслідок ворожих обстрілів та військових дій. Ця проблема стала найбільш актуальною для тих обласних центрів (Харків, Одеса, Миколаїв, Херсон, Запоріжжя, Дніпро, Суми, Чернігів) та інших населених пунктів України, які максимально наближені до лінії військового зіткнення та найчастіше піддаються атакам ворожих обстрілів. На певних етапах у перелічених та інших містах не працювали світлофори, вуличне освітлення, система автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху, було знищено та/або пошкоджено об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури (дорожнє покриття, мости, естакади, зупинки транспорту та ін.), замальовувались дорожні знаки, покажчики напрямів руху, таблички із назвами населених пунктів тощо.

2. Низька ефективність медицини катастроф. В Україні й до війни існувала проблема недостатньо результативної поставарійної діяльності, що пов'язується із невідкладною медичною допомогою постраждалим унаслідок ДТП. Після широкомасштабного військового вторгнення це питання лише ускладнилось, оскільки медичний персонал активно залучається до надання медичної допомоги особам, які отримали травми через ракетні та інші обстріли житлових кварталів міст країни.

3. Ускладнення діяльності органів та підрозділів патрульної поліції, яка замість виконання свої основних функції щодо убезпечення дорожнього руху, превенції та профілактики автотранспортних правопорушень залучається до здійснення додаткових різноманітних напрямів діяльності у сфері безпеки і оборони. Патрульні поліцейські нерідко першими прибувають на місця ракетних обстрілів для вивільнення потерпілих з-під завалів, надання першої медичної допомоги, збереження майна громадян та його охорони, сприяння у

збиранні доказів учинення воєнних злочинів проти цивільного населення та ін. Значна частина патрульних Херсонщини була залучена до ліквідації наслідків екоциду щодо підриву Каховської ГЕС у червні 2023 р. Чимало співробітників патрульної поліції добровільно вступили до лав ЗСУ, чим загострилась кадрова проблема у Національній поліції.

У перші місяці російсько-української війни у багатьох містах було ускладнено і навіть унеможливлено документування ДТП згідно зі встановленим Законом порядком із залученням патрульних поліцейських. Тому водії, які потрапили у ДТП, або складали Європротокол, або самостійно вирішували питання компенсації матеріальної шкоди, завданої водієм, винним у настанні ДТП.

4. Облаштування на дорогах державного і місцевого значення фортифікаційних та інших загороджувальних споруд також негативно позначається на безпеці дорожнього руху. За даними МВС України, станом на серпень 2023 р. на блокпостах під час ДТП загинули 11 військовослужбовців і співробітників Національної поліції, а також травмувались 37 осіб. Подібні тимчасові споруди особливо заважають безпечному переміщенню транспортних засобів у вечірні години в осінньо-зимовий період, коли тривалість світлої пори доби значно скорочується.

5. Інтенсифікація дорожнього руху на окремих ділянках, особливо у лютому – травні 2022 р., зумовлена евакуацією громадян України з прифронтових регіонів через активні бойові дії до центру та на захід держави, а також намагань покинути територію країни на автотранспорті у напрямі таких країн, як Польща, Румунія та Молдова, стала результатом значного збільшення фактів загибелі і травмування учасників дорожнього руху на низці автодоріг державного значення.

6. Посилення в учасників дорожнього руху під час війни психології безкарності на тлі їх низького рівня правосвідо-

мості та правової культури, що існували в довоєнний період. Цей процес на масовому та груповому рівнях суспільних відносин відбувся внаслідок дезорганізації протягом 2022–2024 рр. усієї складної соціальної системи "учасники дорожнього руху – транспортні засоби – дороги – правове середовище".

Сукупність перелічених і деяких інших проблем додатково зумовлюють незадовільний стан безпеки дорожнього руху в Україні у період правового режиму воєнного стану.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Віталій КОЛОМОЙЦЕВ

Боротьба з корупцією має вирішальне значення для процвітання та зростання добробуту держави, оскільки корупція негативно впливає на життя громадян, державні витрати, бюджетний дефіцит. З корупцією пов'язані високий рівень організованої злочинності, недотримання верховенства права, зниження довіри до державних інституцій. Саме тому проблема корупції потребує окремої уваги зі створення ефективної та дієвої системи запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, а також врахування умов воєнного стану. Міжнародні стандарти запобігання корупції забезпечують належне виконання Україною своїх державних обов'язків із імплементації міжнародних критеріїв та умов притягнення до відповідальності.

Про актуальність дослідження боротьби з корупцією свідчить приєднання України до глобальних зусиль у забезпеченні Цілей сталого розвитку ООН, досягнення яких потребує реорганізації діяльності усіх гілок влади з метою залишити прийдешнім поколінням планети у найкращому вигляді [1].

Конвенція ООН проти корупції встановлює, що кожна держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляє й здійснює ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами та державним майном, чесності й непідкупності, прозорості та відповідальності. Кожна держава-учасниця проводить оцінку відповідних правових інструментів та адміністративних заходів з метою їх відповідності рекомендаціям запобігання корупції та боротьби з нею [2]. На сьогодні корупція за-

лишається однією із найбільш складних та досі невирішених проблем в Україні, є загрозою безпекової стабільності держави, розвитку демократії та збереження ціннісних орієнтирів.

Акти Європейського Союзу містять правила щодо визначення відповідальності за корупційні дії з метою забезпечення високих стандартів до корупційних правопорушень, ефективного запобігання корупції та удосконалення процесу правозастосування. Корупція створює невизначеність бізнесу, знижує рівень інвестицій і заважає безперебійному функціонуванню внутрішнього ринку, а також негативно впливає на довіру до урядів, державних установ та демократії загалом.

Імплементація актів ЄС, дотримання верховенства права та антикорупційні реформи позитивно впливають на розвиток прогресу країн-кандидатів на шляху вступу до ЄС. Антикорупційна політика держави враховує високі стандарти доброчесності та прозорості в державних органах, а також заходи для зміцнення антикорупційних органів, слідчого потенціалу, реформ юстиції та громадянського суспільства. Протягом багатьох років пріоритетом України було прагнення стати членом ЄС, що впливало на запровадження багатьох важливих реформ, заснованих на європейських цінностях.

23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС [3], що передбачає завершення трансформації усіх сфер суспільного життя, зокрема, створення належних умов для запобігання та боротьби з корупцією. У цьому напрямі Україну постійно підтримує Єврокомісія, надаючи необхідну консультаційну та іншу допомогу.

Україна втілює ефективні міжнародні та європейські механізми удосконалення адміністративних відносин через внесення змін до всіх сфер суспільного життя, зокрема, подолання корупції у воєнний період. Постійне ускладнення суспільних відносин після повномасштабного вторгнення рф на територію суверенної України вимагає негайної реакції з боку держави щодо врегулювання викликів сучасності. Украа-

їна продовжує ефективно імплементувати міжнародні та європейські стандарти антикорупційних правових інструментів з метою підтримки демократії та верховенства права.

Безспірним фактом є те, що Україна продовжує антикорупційну боротьбу саме в умовах воєнного стану: затверджено Антикорупційну стратегію до 2025 року [4], розроблено Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр. з виконання Стратегії [5]. Ці документи вказують напрями для проведення важливих для суспільства реформ і скоординованої роботи всіх державних органів, зокрема "забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин; формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [5].

Як одна з найважливіших вимог у процесі набуття членства у ЄС боротьба з корупцією на сучасному етапі вимагає належної співпраці всіх гілок влади відповідно до принципу верховенства права. Незважаючи на війну Україна докладає зусиль для реалізації своїх зобов'язань у питаннях боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. How the UN is supporting The Sustainable Development Goals in Ukraine. URL: https://ukraine.un.org/en/sdgs

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Закон України від 18.10.2006 № 252-V. *Верховна РадаУкраїни* : офіційний вебсайт. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

3. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. 23 червня 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes

4. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. Затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93

5. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 р. № 220. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antykoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323

СПІЛЬНА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Олександра КОНДРАТЮК
Світлана ГАНАБА

Концепція Європейської політики сусідства здійснює фінансування проєктів у різних сферах діяльності: прикордонне співробітництво, освіта, довкілля, транспорт, місцеве самоврядування. За підсумками Брюссельського саміту, Україна була включена до індикативних карт Європейської транспортної мережі TEN-T. У межах пріоритетів Європейський Союз, його держави-члени та держави-партнери схвалили двадцять практичних результатів, що визначають чіткий план дій до 2020 року. Серед них – розвиток якісніших і безпечніших транспортних зв'язків до 2030 року за допомогою довгострокових інвестицій, спрямованих на забезпечення сполучення країн-партнерів з ЄС і між собою.

На момент повномасштабної агресії росії проти України члени ЄС виявились неготовими до масштабу та інтенсивності конвенційних та гібридних загроз, що походили від росії. Попри значну кількість ініціатив кооперації у сфері оборони, а також наявні стратегічні документи та плани посилення оборонних спроможностей, прийняті після початку російсько-української війни у 2014 році, у більшості випадків ситуація не зазнала кардинального поліпшення на рівні спільних європейських підходів до питань безпеки та оборони. Прийнятий у березні 2022 року документ Стратегічний компас, як дорожня карта ЄС у сфері безпеки та оборони вже є застарілою та неадекватною поточним безпековим реаліям у світі. Документ розроблявся з 2020 року та був фіналізований восени 2021 року.

У липні 2022 року як один з інструментів Європейська комісія запропонувала механізм Посилення європейської оборонної промисловості через спільний Акт закупівель (European Defence Industry Reinforcement through the common Procurement Act (EDIPRA). Указана ініціатива розробляється з урахуванням напрацювань Робочої групи з питань спільних оборонних закупівель (Defence Joint Procurement Task Force), яка була створена Європейською Комісією та Високим представником задля закриття найбільш нагальних потреб в оборонних закупівлях та заохочення європейських оборонних підприємств до поповнення запасів озброєння та боєприпасів, що виникла в результаті військової підтримки України. Також указаний інструмент має бути узгоджений з наявними механізмами оборонної кооперації в ЄС, такими як Європейський оборонний фонд (European Defence Fund) та Програми Постійного структурованого співробітництва (Permanent Structured Cooperation, PESCO), а також узгоджуватись з цілями Стратегічного компаса. Ще один інструмент – Європейська програма оборонних інвестицій (the European Defence Investment Programme (EDIP) – має підготувати довготерміновий фундамент для спільних ініціатив на рівні держав ЄС. Указана програма має бути прийнята у 2023 році з початком активної імплементації з 2024 року.

Додатково Європейська комісія у листопаді запропонувала оновлений План військової мобільності 2.0 – план покращення взаємопов'язаності та захищеності інфраструктури, що сприятиме вищій мобільності військ та швидшому переміщенню озброєння по всій території ЄС. У порівнянні з першим документом, який з'явився у 2018 році, новий план побудований відповідно до Стратегічного компаса, де перед європейськими інституціями стоїть завдання посилити мобільність збройних сил країн ЄС, як результат повномасштабної агресії росії проти України. Цей план не є частиною побудови спільних європейських військових формувань, проте

покликаний спростити бюрократичні процедури, які значно сповільнюють розгортання та переміщення збройних формувань та військової техніки. Також йдеться про поліпшення обміну інформацією між членами ЄС, гармонізацію митних процедур та правил перевезення військових вантажів. Мета плану посилити спроможності ЄС у швидшому та адекватному реагуванні на кризові явища, що відбуваються поблизу кордонів союзу та в інших регіонах.

Серед наявних механізмів та інструментів співпраці України та ЄС в оборонній сфері найбільш ефективно себе зарекомендував Європейський фонд миру. З початком повномасштабної агресії росії проти України цей фонд став чи не єдиним інструментом, що надавав європейським інституціям можливість системно підійти до забезпечення військової допомоги Україні. Загальний підхід полягає в тому, що Україна отримує постачання озброєння, боєприпасів від держав-членів ЄС відповідно до своїх централізованих запитів, а вже потім національні уряди членів ЄС звертаються до європейських інституцій щодо відшкодування своїх витрат коштом ресурсів фонду. Також одним з позитивних кроків ЄС у питанні військової підтримки України, стало рішення про створення Місії Європейського Союзу з надання військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) у жовтні 2022 року. Місія має забезпечити військову та спеціальну підготовку представників Збройних Сил України, а також координацію зусиль членів ЄС, які залучені до тренінгової активності. Зважаючи на питання безпеки, місія діятиме на території держав ЄС, а штаб-квартира місії знаходитиметься у Брюсселі. Мандат місії розрахований на два роки, а бюджет складає понад 100 млн євро.

На жаль, Україна не може похвалитись активним залученням до проєктів PESCO, попри активне бажання бути активним учасником низки проєктів оборонного характеру. Вона отримала підтримку лише від окремих проєктних ініці-

атив. Крім кібербезпеки, проєкти PESCO також охоплюють напрям військово-медичної співпраці. З травня 2022 року проєкт Європейського медичного командування, який координує Німеччина, є платформою для координації зусиль цивільних і військових служб ЄС та НАТО в організації евакуації поранених та тяжкохворих з території України. Україна демонструє свою відкритість до співпраці з відповідними органами контролю партнерських держав, а також кроки щодо адаптації в Україні. У жовтні 2022 для представників держав-донорів була проведена презентація результатів упровадження логістичної програми НАТО з обліку та контролю озброєнь LOGFAS, інтеграції її з національними програмами.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАДІЯННЯ МІЖНАРОДНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Михайло КОРОЛЬ
Олександр КРАВЧЕНКО

Конвенція про права дитини 1989 року та Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми 1949 року закріпили принцип, відповідно до якого держави мають приймати всі необхідні заходи на національному, двосторонньому і багатосторонньому рівнях, щоб запобігти викраденню дітей, торгівлі ними та контрабанді їх в будь-яких цілях і формах. Реалізація цього принципу спрямована на захист прав дітей, їх безпеку та добробут. Особливо актуальним це питання постає в умовах воєнного стану, коли ризики виникнення таких подій суттєво зростають.

Видача Міжнародним кримінальним судом у Гаазі ордерів на арешт президента росії, а також уповноваженої з прав дитини цієї країни (вони є підозрюваними у незаконному примусовому переміщенні українських дітей) вказує на реальність скоєння таких злочинів в умовах сьогодення.

Слід відзначити, що існує безліч організацій і агентств, які захищають права дітей на міжнародному та національному рівнях, серед яких можна виділити: UNICEF (Фонд ООН з допомоги дітям, що працює в усьому світі для захисту прав дітей, у тому числі прав дітей-жертв торгівлі людьми), UNODC (Офіс ООН з контролю за наркотиками та злочинністю основними завданнями якого є вирішення завдань направлених на боротьбу з торгівлею людьми (у тому числі дітьми) та надання підтримки жертвам) та ECPAT (Міжнародна організація з боротьби з сексуальною експлуатацією дітей, яка спеціалізується на боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей, включаючи випадки, пов'язані з торгівлею людьми).

В умовах воєнного стану, зусилля уряду України, міжнародних та громадських організацій повинні бути спрямовані на пошук і відновлення зв'язку між викраденими дітьми та їх біологічними родинами або законними опікунами. У цьому розрізі необхідно говорити, що забезпечення безпеки викраденим дітям у першу чергу – це надання притулку та захисту від подальшої небезпеки та експлуатації. Це може включати розміщення в спеціальних центрах або забезпечення безпеки в родинному оточенні.

Не менш важливим питанням є надання викраденим дітям психологічної підтримки та реабілітаційної допомоги для подолання травм, які вони зазнали в результаті війни та викрадення. Це має відбуватись у комплексі з доступом до юридичної допомоги та захисту їхніх прав, включаючи право на справедливий судовий процес та визнання їхнього статусу як жертв конфлікту.

Задіяння міжнародного механізму захисту дітей в умовах воєнного стану має свої особливості через складну ситуацію, яка характеризується відсутністю стабільності, загрозами безпеці та іншими викликами для захисту їх прав.

Зазначаємо, що умови воєнного конфлікту можуть призвести до погіршення, насамперед, життєвих обставин для дітей, зокрема щодо збільшення вразливості до викрадення (приклади викрадення дітей на тимчасово окупованих територіях України), торгівлі людьми через розруху, розпад (відсутність) системи правопорядку, наявності окупаційної армії та зростання числа озброєних груп (незаконних військових формувань).

Використання міжнародного механізму захисту дітей пов'язане з тим, що воєнний конфлікт може збільшити ризики та спровокувати проблеми, пов'язані з торгівлею людьми, такі як примусова робота, сексуальна експлуатація, та використання дітей в якості солдатів. Зазначені обставини можуть призвести до систематичних порушень норм міжнародного гуманітарного права, що додатково погіршує ситуацію для дітей, включаючи можливість торгівлі людьми.

Відсутність системи міжнародного захисту прав дітей в умовах воєнного конфлікту може призвести до руйнування чи слабкості системи захисту прав дітей, що робить важчим виявлення та захист їх прав. З огляду на це, у зв'язку з міжнародним характером багатьох воєнних конфліктів, ефективний захист дітей вимагає міжнародної співпраці та координації між різними країнами, міжнародними організаціями та громадським сектором.

Забезпечення ефективного захисту дітей в умовах воєнного стану вимагає інтегрованого підходу, який враховує питання безпеки, гуманітарної допомоги, прав людини та соціально-економічного розвитку.

Варто наголосити, що загальний успіх у боротьбі з викраденням дітей, торгівлею людьми в умовах воєнного конфлікту залежить від зусиль міжнародної спільноти, держав, громадських організацій та інших зацікавлених сторін для розробки та виконання ефективних стратегій захисту прав дітей.

У цьому ракурсі необхідно приділяти увагу попередженню подібних випадків у майбутньому, включаючи проведення інформаційних кампаній та освітніх заходів для підвищення обізнаності про ризики війни та торгівлі людьми.

Так, важливо, щоб країни, уряди, міжнародні та громадські організації спільно працювали для протидії цим злочинам та наданням захисту та допомоги жертвам, зокрема дітям. Загальна мета принципів, викладених у міжнародних документах, що стосуються цієї проблематики, полягає в забезпеченні міжнародного захисту дітей від торгівлі людьми та викрадень, а також у реалізації принципів забезпечення прав людини, зокрема щодо дітей, які є найбільш вразливими членами суспільства. Законодавство та правові інструменти, що стосуються захисту прав дітей, спрямовані на забезпечення їхньої безпеки, фізичного та психологічного захисту, а також реабілітації, а правила та процедури захисту можуть відрізнятися залежно від країни та її правової системи.

УПРОВАДЖЕННЯ У ВОЄННІЙ СФЕРІ, СФЕРАХ ОБОРОНИ І ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ ДОСВІДУ ПРОВІДНИХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ОСНОВ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Юрій КОСТЕНКО
Валерій МАЛЮГА

Сучасне військове право визначається як комплексна галузь права, що є системою загальнообов'язкових формально визначених правил поведінки у військовій сфері, які встановлені та охороняються державою, регулюють суспільні відносини, які пов'язані з діяльністю воєнної організації суспільства, і мають за мету забезпечення захисту держави, її суверенітету, територіальної цілісності.

У сучасних умовах розвиток концепції військового права свідчить, що військове право об'єктивується у правовій реальності та потребує епістемологічного опрацювання його сутності, соціальних функцій, перспектив.

Водночас під предметом військового законодавства України розуміється сукупність суспільних відносин у сфері формування, розвитку та функціонування Збройних Сил України. Формування та розвиток Збройних Сил України є досить обґрунтованою та логічно сформованою системою комплексних заходів, які чітко здійснюються за особливими принципами. Збройні Сили мають розгалужений обсяг функцій, виконання яких є їхнім обов'язком, а не будь-якої іншої організації. Предмету військового законодавства притаманна ознака динамічності та взаємозв'язку з політичною, соціальною, економічною та іншими системами.

Розглядаючи військові законодавства країн-членів НАТО можна стверджувати, що їх положення мають схожі елемен-

ти, такі як встановлення правил дисципліни, судових процедур та кримінальної відповідальності. Проте кожне з них має свої власні особливості і вимоги до вступу на службу, умови контрактів, права та обов'язки військовослужбовців, дисципліну та військове судочинство.

У законодавствах країн Балтії чітко простежується закономірність: Закон, прийнятий парламентом країни – Постанова Уряду – Інструкція (наказ), затверджені відповідним наказом Міністра національної оборони країни.

Постанови Уряду здебільшого стосуються питань всебічного забезпечення збройних сил та грошового забезпечення військовослужбовців, а інструкції – окремих питань проходження військової служби (переміщення, нагородження, атестування (оцінювання), тощо). Положення про проходження військової служби у країнах Балтії відсутнє.

Основна сучасна нормативна база національного військового законодавства була створена у перші роки Незалежності молодої Української держави та функціонує у правовому полі України донині. Очевидним є той факт, що законодавча база має відображати не тільки розвиток Збройних Сил України, але й враховувати умови сьогодення.

У зв'язку з цим слід констатувати, що зміни, які вносились парламентарями до законодавчих актів не повною мірою встигали за реальним розвитком подій. Аналіз процесу створення, становлення та функціонування законодавчої бази у воєнній сфері вказує на наявність таких недоліків:

непослідовність прийняття необхідних нормативно-правових актів;

їхня внутрішня недосконалість;

неконкретність;

утворення правових колізій.

Аналіз чинної нормативної бази з питань організації проходження військової служби дає підстави стверджувати, що Положення про проходження військової служби, як ланка

між Законом України "Про військовий обов'язок та військову службу" та Інструкцією, є рудиментом, який залишився з перших років будівництва українського війська. На той період часу його існування у вищезазначених формах – Тимчасові положення, Положення – було виправданим, проте законодавство потребує адаптації до реалій сьогодення, коли буде чітко дотримуватись принцип верховенства права, а сам Закон буде доповнено постатейним науково-практичним коментарем.

Порівняльний аналіз законодавства з питань проходження військової служби країн-членів НАТО та чинного законодавства України дає підстави стверджувати про необхідність удосконалення законодавства України, зокрема щодо вищої юридичної сили закону: Закон України "Про військовий обов'язок та військову службу", прийнятий Верховною Радою України – Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затверджене Указом Президента України – Інструкція про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністра оборони України.

Водночас досвід країн-членів НАТО вказує на необхідність створення Кодексу військової служби України – внутрішнього нормативно-правового акту, який забезпечить правове регулювання сфери військової служби України, об'єднуючи правові норми – права та обов'язки громадян України у сфері військової служби. До Кодексу включити всі відповідні норми законодавства України, що стосуються проходження військової служби громадянами України, з науково-практичним коментарем до нього.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ "АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ"

Катерина КОТЛЯР
Анастасія ЛАВРЕНКО

Доктринальні підходи науковців у сфері адміністративної юрисдикції вирізняються через те, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові та службові особи інших владних повноважень вчиняють різноманітні дії під час здійснення своєї діяльності. Сучасна правова система України характеризується постійною перебудовою правового регулювання публічно-правових спорів, оскільки вони швидко виникають, розвиваються та модифікуються. Тому інститут адміністративного провадження є інструментом розгляду адміністративних справ у межах діяльності, яка регламентована адміністративно-процесуальними нормами на концептуальних засадах з урахуванням вимог сучасних потреб суспільства.

Питання сутності правової природи адміністративного провадження досліджували велика кількість науковців. Воно охоплює всі аспекти діяльності органів управління з початкового етапу проєктування та видачі нормативно-правових актів та закінчуючи вирішенням конкретної справи. Однак із набуттям чинності Закону України "Про адміністративну процедуру", поняття адміністративного провадження було визначено як сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта [1]. Через свої специфічні риси адміністративне провадження може бути осмислене по-різному в неоднорідних галузях процесуального права. Насамперед це відбувається через те, що такі провадження мають свою

індивідуальну мету, своє коло завдань для досягнення мети та нормалізують правовідносини з різним змістом, який має важливе значення для їхніх учасників. Вимоги до адміністративних проваджень на різних рівнях формуються національними парламентами й урядами, проте на сучасному етапі розвитку адміністративного законодавства України доцільно імплементувати європейський підхід до взаємодії адміністративних органів у горизонтальних та вертикальних національних адміністративних провадженнях, а стосовно європейських адміністративних проваджень – за аналогією обрати найбільш суттєві властивості та вимоги до адміністративних актів, що можуть бути витребувані для національної адміністративної діяльності й удосконалення правозастосовної практики з урахування сучасних європейських вимог щодо забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина [2, с. 257].

Для процедурних (неюрисдикційних) адміністративних проваджень характерне вирішення справ у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності органів публічної адміністрації, яка не пов'язана з конфліктами в адміністративно-правових відносинах. Процесуальна діяльність цих суб'єктів дуже різноманітна, тому класифікувати такі адміністративні провадження майже неможливо. Варто зазначити лише, що яскравими прикладами є: розроблення проєктів законодавчих і підзаконних актів для реалізації державної політики, дослідження правової ситуації з вирішення адміністративних справ, створення надійного механізму гарантування права особи на оскарження з приводу незаконних дій або бездіяльності органів публічної адміністрації та їх посадових осіб тощо.

До юрисдикційних проваджень слід віднести провадження, спрямовані на вирішення справ про адміністративні правопорушення та інші спори. Іншими словами, цей вид адміністративних проваджень має місце тоді, коли йдеться

про вирішення справ, в основі яких є порушення норм права, а юрисдикцію сприймати як сукупність повноважень розглядати та вирішувати правові спори і справи про адміністративні правопорушення [3, с. 185]. Адміністративними провадженнями в адміністративному процесі може виступати діяльність органів, уповноважених на здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, дисциплінарні провадження у межах державної і службової дисципліни та провадження з розгляду скарг, заяв і пропозицій громадян.

В умовах воєнного стану в провадженнях в адміністративних справах суди стикаються з проблемою, коли зміни у здійсненні своїх функцій суб'єктами владних повноважень або зміни в роботі юридичних осіб, зміна місця проживання фізичних осіб або перебування сторін адміністративного процесу на територіях, тимчасово не підконтрольних Україні, відсутність будь-якого зв'язку зі стороною судового провадження унеможливлює розгляд судом існуючих справ, або розгляд таких справ стає неактуальним в умовах війни. Відтак, суди постають перед проблемою, коли певна категорія справ не може бути розглянута об'єктивно, вчасно та без порушень прав сторін адміністративного судочинства [4, с. 313].

Отже, з огляду на вищевикладене, можна визначити єдину точку зору – позиції адміністративістів будуть мати розбіжності під час надання характеристики правової природи та сутності поняття "адміністративне провадження". Однак підхід у цьому питанні буде монолітним: адміністративне провадження – це окремий структурний елемент адміністративного процесу, що охоплює собою взаємопов'язану процесуальну діяльність уповноваженим на те суб'єктом у межах його компетенції для вирішення індивідуальних адміністративних правовідносин, що мають персональних характер і предмет розгляду.

Список використаних джерел

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022. № 2073-IX : станом на 24 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text (дата звернення: 25.12.2023).

2. Maletych M. M. On improvement of administrative legislation of ukraine on co-operation in european administrative proceedings. *State and Regions. Series: Law*. 2020. №. 2. Pp. 256–260. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-338x-2020.2.43 (дата звернення: 25.12.2023).

3. Бандурка О. М. Адміністративний процес України : монографія. Харків : ХНУВС: Майдан, 2019. 422 с.

4. Shkuropatskyi O., Shkuropatska M., Artiushenko O. Termination of the proceedings in administrative cases in the conditions of the regal regime of martial law. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2023. Vol. 1. № 75. Pp. 311–318. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.51 (дата звернення: 25.12.2023).

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА, ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр КРИКУНОВ

У національному законодавстві України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку (ст. 30 Конституції, ст. 13 КПК України).

У КПК під житлом особи розуміється "будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення" (ч. 2 ст. 233 КПК). На думку П. М. Рабіновича, М. І. Хавронюка, до поняття "житло особи", окрім найбільш поширених форм (квартири, житлові будинки), повинні бути віднесені й інші приміщення: палати в стаціонарних лікувальних закладах, казарми і кубрики у військових частинах, монастирські келії, кімнати в дитячих будинках, школах-інтернатах, гуртожитках тощо [1, с. 183]. Законодавець не вважає житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом (ч. 2 ст. 233 КПК), наприклад, слідчий ізолятор, ізолятор тимчасового тримання, кримінально-виконавча установа.

Верховний Суд орієнтував судову систему на дотримання практики ЄСПЛ, зокрема наголосив судам на необхідності враховувати, що відповідно до практики вказаного міжнародного судового органу поняття "житло" у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4.XI.1950) охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення [2].

У КПК у контексті предмета дослідження використовуються два інших суміжних поняття – "інше володіння особи" та "публічно недоступне місце", які є недоторканними без дозволу власника чи володільця. Під "іншим володінням особи" законодавець розуміє транспортний засіб, земельну ділянку, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК). "Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб" (ч. 2 ст. 267 КПК). Слід зазначити, що законодавець вказав, що приміщення, які спеціально призначені для законного утримання осіб (у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних (ст. 267 КПК).

Проникнення працівників правоохоронних органів до житла, іншого володіння особи та проведення там процесуальних дій буде законним за наявності добровільної згоди законного власника (володільця), що має бути належно оформлена для уникнення сумнівів щодо самого факту та характеру такої згоди. Якщо отримати згоду власника житла неможливо або це недоцільно, то попередньо, тобто до проникнення, має бути отримано ухвалу слідчого судді чи суду на проведення обшуку, огляду у конкретно визначеному об'єкті (ст. 234

КПК). Слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку (ч. 3 ст. 233 КПК). Проникнення може бути визнане судом законним постфактум, зважаючи на вагомість доказів щодо невідкладності та законної цілі втручання у житло особи.

Слід вказати, що проникнення до житла, проведення там обшуку, огляду тощо є незаконним, а отримані у такий спосіб докази є недопустимими, якщо у працівників правоохоронних органів, прокурора відсутня добровільна задокументована згода власника житла або не було відповідної судової ухвали із дозволом на проникнення або ухвала суду наявна, проте було порушено її суттєві умови (наприклад, визначені межі проведення обшуку було перевищено) (ч. 2 ст. 87 КПК). Прикметно, що судова ухвала на проведення обшуку, огляду у житлі може бути використана лише один раз (ч. 1 ст. 235 КПК).

В умовах воєнного стану вказане правове регулювання щодо судового контролю за проникненням до житла, іншого володіння суттєво змінюється. Зокрема, у ч. 1 ст. 615 КПК вказано, що у разі, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень щодо судового контролю за дотриманням права на недоторканність житла, іншого володіння (ст. 233–235 КПК), то такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, виносячи мотивовану постанову. З наведеного можна зробити висновок, що до негласної форми проникнення до

житла, іншого володіння особи такий підхід не застосовано навіть під час воєнного стану.

Також варто вказати, що в умовах воєнного стану було змінено порядок виконання ухвали слідчого судді, постанови керівника прокуратури щодо проведення обшуку, огляду у житлі особи. Мова про дозвіл не залучати понятих до вказаних слідчих дій, якщо це об'єктивно неможливо або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису (ч. 1 ст. 615 КПК). Ми підтримуємо такий підхід, адже участь понятих у слідчих розшукових діях взагалі видається анахронізмом. В умовах легкого доступу до якісної технічної фіксації слідчих розшукових дій їх залучення не виправдане.

У КПК застережене право особи, у житлі якої відбувається обшук, огляд, залучити свого захисника, адвоката. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката (ч. 1 ст. 236 КПК). Очікувати на прибуття захисника, адвоката на місце проведення обшуку у житлі законодавець не зобов'язує. Якщо виникає потреба здійснити обшук особи у ході обшуку у житлі, то законодавець зобов'язує відкласти особистий обшук до прибуття захисника, адвоката, але не більше, як на три години (ч. 5 ст. 236 КПК).

В умовах воєнного стану дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника (ч. 12 ст. 615 КПК). Очевидно, що така форма участі захисника, адвоката у проведенні обшуку є малоефективною, однак позбавлення

права на правову допомогу є ще більш небезпечним з точки зору права на захист, права на недоторканність житла, таємницю особистого життя. Порушення права на захист є безумовною підставою для визнання доказів недопустимими (ст. 87 КПК).

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. КПК України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text

3. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина. Київ : Атіка, 2004. 462 с.

4. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text

ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Ярослав КУШНІР
Дарія АВЗАЛОВА

Правникам відомий вислів французького філософа та правника Шарля Монтеск'є: "Гарний законодавець не стільки турбується про покарання, скільки про запобігання правопорушенням". Істина, сформована ще у XVIII столітті, зберігає свою актуальність станом на сьогодні. Оскільки профілактика адміністративним правопорушенням містить колосальний потенціал у сфері протидії делінкветній поведінці, впливаючи не тільки на вияви такої поведінки, а й на її (поведінки) детермінанти.

Профілактичний інструментарій Державної прикордонної служби України достатньо обширний і реалізується так:

виявлення та припинення адміністративних правопорушень, протидію яким законодавством України віднесено до компетенції Держприкордонслужби України;

проведення систематичних індивідуальних та колективних профілактичних бесід, а також роз'яснювальної роботи з місцевими жителями прикордонного простору, працівниками підприємств, установ та організацій, на території яких розміщено пункти пропуску (пункти контролю) через державний кордон України, морських (річкових) портів, проведення їх щорічного анонімного анкетування щодо можливих причин та умов вчинення правопорушень у місцях їх проживання (роботи), залучення для цього (за згодою) представників інших правоохоронних органів, правозахисних організацій тощо;

розміщення в загальнодоступних громадських місцях агітаційних плакатів і стендів із роз'ясненням законодавства

України із прикордонних питань, відповідальності за його порушення, порядком інформування органів (підрозділів) охорони державного кордону (загонів Морської охорони) про підозри у вчиненні протиправної діяльності в прикордонному просторі;

налагодження конструктивної взаємодії з органами місцевого самоврядування, що функціонують у межах прикордонного простору, керівництвом підприємств, установ та організацій, на території яких розміщено пункти пропуску (пункти контролю) через державний кордон України, адміністрацію морських (річкових) портів, з метою надання всебічного сприяння в проведенні заходів із профілактики адміністративних правопорушень;

контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них, виявлення та припинення вчинення ними протиправних дій;

виявлення найменш захищених ділянок державного кордону України, ужиття всіх можливих заходів із нейтралізації ризиків їх використання з метою вчинення протиправних дій;

виявлення причин та умов, а також фізичних осіб або підприємств, установ, організацій незалежно від форм їх власності, дії чи бездіяльність, яких сприяють учиненню правопорушень у прикордонному просторі, та реагування не пізніше місячного строку в порядку, визначеному статтею 282 КУпАП;

реалізація заходів "Кордон", організованих органом охорони державного кордону (загоном Морської охорони) та комплексу організаційно практичних заходів (далі по тексту – КОПЗ) "Профілактика" [1].

Переконані, що найбільш профільним заходом профілактичного напряму адміністративно-юрисдикційної діяльності органів охорони державного кордону є КОПЗ "Профілактика". Проведення КОПЗ "Профілактика" передбачає реалізацію персоналом органів охорони державного кордону (загонів Морської охорони) та підпорядкованих їм підрозділів у взаємодії з персоналом оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби України за місцем розташування цих органів (підрозділів), а також представниками інших правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування практичних заходів, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, які сприяють учиненню адміністративних і кримінальних правопорушень у прикордонному просторі, що визначаються залежно від специфіки ділянки відповідальності органу (підрозділу) охорони державного кордону [1].

Характерними ознаками КОПЗ "Профілактика" є:

1) темпоральний критерій застосування;

2) характеризується системою ступеневого контролю (відповідальний за повноту реалізації заходів – начальник штабу органів охорони державного кордону (загонів Морської охорони), вводиться в дію наказом начальника органів охорони державного кордону (загонів Морської охорони), звіт за результатами проведення надсилається до регіональних управлінь (для частин центрального підпорядкування – до Адміністрації Держприкордонслужби України);

3) метою застосування є забезпечення надійної охорони державного кордону України та організація цілеспрямованої діяльності з профілактики адміністративних правопорушень у прикордонному просторі;

4) розширений суб'єктний склад, який включає не тільки Державну прикордонну службу України, а й інші правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, громадські, правозахисні, неурядові організації, підприємства, установи та організації, а також засоби масової інформації.

Використане джерело

1. Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18.09.2013 № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0071-19#Text (дата звернення: 01.06.2023).

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія МАЛЬЦЕВА
Ольга ЦАРЕНКО

Законом України від 24 лютого 2022 року "Про введення воєнного стану в Україні" передбачено, що військові формування та правоохоронні органи, зокрема Державна прикордонна служба України, за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію Указом Президента України, залучаються до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності.

Закон України від 21 червня 2018 року "Про національну безпеку України" до сектору безпеки і оборони відносить правоохоронні органи, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України, а за функціональним призначенням – спрямована на захист національних інтересів України від загроз.

Особливості організації діяльності Державної прикордонної служби України щодо забезпечення охорони державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні в умовах воєнного стану визначені чинним законодавством, і залежать від завдань, які повинні бути виконані, та стану оперативної обстановки. З урахуванням оперативної обстановки, наявної інформації, політичних, економічних, соціальних умов, географічного положення, інших обставин розробляються спеціальні плани, відповідно до яких здійснюється розстановка особового складу та матеріально-технічне забезпечення.

З введенням правового режиму воєнного стану чимало військовозобов'язаних намагаються обійти закон та виїхати за межі України без наявних для цього підстав. Хтось вдається до хитрощів, хтось намагається підробити документи або користується послабленнями, які держава зробила для волонтерів та певних категорій українців, які працюють заради Перемоги. Саме підрозділи Державної прикордонної служби України здійснюють розкриття схем незаконного переправлення через кордон "ухилянтів" та запобігають таким випадкам.

Поряд з тим, прикордонники надають активну допомогу у виїзді за кордон на законних підставах біженцям, переселенцям, особам, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

Виявляють канали незаконного переміщення зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, а також здійснюють ліквідацію таких каналів.

Також охоронці рубежів оперативно і швидко реагують на криміногенну обстановку у прикордонні, що з початком повномасштабного збройного вторгнення набула масштабнішого характеру.

Органи Державної прикордонної служби України у взаємодії із військовими формуваннями боряться із диверсійно-розвідувальними групами, припиняють провокації незаконних воєнізованих або збройних формувань поблизу державного кордону.

З введенням воєнного стану Державна прикордонна служба України більш розширила свої повноваження, зокрема ці підрозділи залучаються до підготовки та ведення територіальної оборони відповідно до планів і завдань, визначених Генеральним штабом Збройних Сил України. Такими завданнями є:

охорона державного кордону на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

участь у захисті державного кордону у взаємодії із Збройними Силами України, іншими правоохоронними органами

та військовими формуваннями, утвореними відповідно до законодавства України;

здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також окремих контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону та виконання завдань територіальної оборони;

участь у взаємодії зі Збройними Силами України, Службою безпеки України, Національною гвардією України, органами внутрішніх справ пошуку та знищення диверсійно-розвідувальних груп агресора, незаконних збройних формувань;

виявлення та ліквідація каналів нелегального перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин тощо;

участь у здійсненні державної охорони та оборони органів державної влади України, важливих об'єктів і комунікацій державного значення, забезпеченні умов для надійного функціонування органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);

участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного та надзвичайного станів у контрольованих прикордонних районах.

З початком широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України Державна прикордонна служба України почала більш активно взаємодіяти зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, а також з Інтерполом та Європолом. У таких умовах прикордонники отримали розширені повноваження щодо не лише охорони державного кордону, а й захисту свого життя та здоров'я, а також громадян, суспільства і держави. З веденням активних бойових дій відбувається надання додаткових повноважень правоохоронним органам, яке обумовлене потребами забезпечення правового режиму воєнного стану, стабілізації ситуації в країні, захисту державного кордону та громадського порядку.

ФУНКЦІЯ ОБОРОНИ КРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Андрій МОТА
Софія МОТА

Сучасна геополітична ситуація, у якій опинилася Україна, дає можливість однозначно зрозуміти, що функція оборони на цьому етапі національного державотворення є однією з найважливіших функцій, які виконує держава. Її основне призначення полягає в тому, щоб забезпечити захист суверенітету від зовнішніх посягань військовими, економічними та дипломатичними засобами.

В Україні сформована належна нормативна регламентація забезпечення здійснення функції оборони. Її ідеологічно-правовою основою стали конституційні положення стосовно захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, що визначено справою всього Українського народу.

У сфері оборони діють різні рівні правової основи публічного адміністрування, основними з яких є конституційний, законодавчий, підзаконний та міжнародно-правовий.

Основним законодавчим актом у досліджуваній сфері є Закон України "Про оборону України", що охоплює ключові нормативно-правові положення чинної воєнної доктрини та встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції й завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України в мирний час та в період збройного конфлікту.

Норми міжнародного права, зокрема статут ООН, є важливим компонентом оборонних функцій держав у світовому масштабі на регіональному рівні і формує розуміння взаємо-

зв'язку дипломатії та оборони. У цьому контексті виявляється найбільш очевидно важливість взаємодії функції оборони країни з іншими функціями держави як основного суб'єкта міжнародного права.

Воєнно-політичні реалії свідчать про зовнішньополітичну природу обороноздатності, гарантувати яку зусиллями однієї держави неможливо. Високий рівень національної обороноздатності базується на використанні загального зовнішньополітичного потенціалу. Такий потенціал формується через систему відображених у міжнародно-правових актах політико-дипломатичних, військових та інших можливостей, що виникають на основі співробітництва з іншими державами, міжнародними універсальними і регіональними організаціями.

Ефективність міжнародного права як права загальної безпеки і колективної відповідальності держав перед людством передбачає конструктивне співробітництво учасників міжнародного спілкування у вирішенні двох основних завдань. Перше із них пов'язане із забезпеченням функціонування того механізму підтримання миру, який міжнародне співтовариство вже виробило, друге – з виробленням нових правових норм.

В Україні формується нова правова реальність, зумовлена необхідністю ведення воєнних дій і як наслідок уведення воєнного стану. Українська держава вимушено вдалася до реалізації свого права на самооборону як реакції на застосування збройної сили проти її суверенітету, територіальної недоторканності та політичної незалежності. Згідно з обраним стратегічним підходом передбачається здійснення всеохопної оборони, яка полягає у використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо), а також застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметрич-

них та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права. Задіяні всі наявні сили та можливі інституційні інструменти відповідно до чинної нормативної регламентації. Відбувається реальне застосування норм військового законодавства, що було розраховано лише на воєнний період.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

Владислав НЕГРЕБЕЦЬКИЙ

XXI сторіччя характеризується активним використання мережі "Інтернет" як засобу комунікації і зосередження інформації. Враховуючи, наскільки легко можна розміщувати вміст публікації, на жаль, існує великий потенціал для необмеженого розповсюдження підроблених новин. В інформаційній мережі "Інтернет" систематично поширюється фальшиві новини за тематикою "мобілізація в Україні". Використовуючи фейки на тему мобілізації, ворог маніпулює почуттями українців і намагається розколоти суспільство зсередини. Якщо більшість користувачів мережі "Інтернет" не мають наміру використовувати фальшиві новини з метою отримання прибутку, дані свідчать про те, що середній користувач мережі "Інтернет" може бути вразливим до поширення неправди (навмисно чи ні).

В Україні 11 травня 2023 року було схвалено "Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки". Цим документом передбачено комплексну цифрову трансформацію, зокрема впровадження в діяльність органів правопорядку та оборони інноваційних технологічних досягнень, що забезпечують гнучкість операційних процесів, IT-рішення, цифрову спроможність оперативно реагувати на події та зміни й здобувати результат, орієнтований на інтереси суспільства.

В Україні атакують і бомбардують не лише військові частини, але й варварськи руйнують критичну інфраструктуру, зокрема житлові квартали, гинуть мирні жителі та навіть діти. Порушуються основні принципи міжнародного співробітни-

цтва та норми міжнародного права. Інформаційний вплив став частиною воєнних дій держави-агресорки в Україні.

Ефективність процесу мобілізації в Україні тісно пов'язана і багато в чому залежить від інформаційної безпеки. При цьому необхідною умовою, передусім, є довіра суспільства до органів влади, безпеки і оборони України. Інформаційна безпека Україні у всіх життєво важливих галузях функціонування держави, в тому числі і в гіллі оборони, є предметом діяльності, зокрема, правоохоронних органів. Ще до початку війни Україна зробила важливий крок на шляху забезпечення інформаційної безпеки. Центр протидії дезінформації (далі – Центр) є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України, утвореним відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року "Про створення Центру протидії дезінформації", уведеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 106. Центр підпорядкований Раді національної безпеки і оборони України. Центр забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою.

Вважаємо, що задля ефективної боротьби з незаконним інформаційним впливом щодо процесу мобілізації в Україні необхідно терміново розглянути питання про впровадження в діяльність правоохоронних органів, сектору безпеки і оборони України передових криміналістичних цифрових інструментів, здатних ефективно протидіяти поширенню неправдивих новин в інформаційному середовищі. Зокрема, перспективним є використання зарубіжного досвіду боротьби з фейками.

ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ірина ПАВЕЛКО
Володимир МОТОРНИЙ

Україна є стороною Європейської конвенції з прав людини, яка надає можливість громадянам України звертатись до Європейського суду з прав людини у разі порушення їх прав.

Воєнний стан є винятковою ситуацією, коли нормальне функціонування демократичних процесів тимчасово призупиняється, і деякі права можуть бути обмежені або призупинені з метою забезпечення безпеки та оборони держави. Проте, навіть у таких умовах, зобов'язання забезпечення прав людини залишаються актуальними для держав-членів ЄС. Основними причинами обмежень прав людини в умовах воєнного стану можуть бути:

забезпечення захисту громадян певної держав та збереження національної безпеки під час збройного конфлікту;

мобілізація фінансових, матеріальних та людських ресурсів;

забезпечення громадського порядку під час підвищення рівня злочинності;

захист держави від шпигунства, тероризму та інших загрозам безпеці держави.

Обмеження прав людини під час воєнного стану повинні бути обґрунтованими, пропорційними та тимчасовими. Держави повинні дотримуватись міжнародних стандартів прав людини та забезпечувати, щоб будь-які обмеження були необхідними та відповідали цілям безпеки та захисту населення.

Відповідно до статті 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися

окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії обмежень, окрім обмежень прав, які зазначені у ч. 2 ст. 64 Конституції України. Так, під час дії воєнного стану може бути обмежене право на вільне пересування, вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, право на майно (можливе примусове відчуження майна згідно із порядком, установленим законом за умови подальшої компенсації) тощо.

Українське законодавство та законодавство більшості держав світу не містить детальних вказівок на те, які саме загрози є достатніми для введення режиму воєнного стану. Проте практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) свідчить, що такі загрози мають бути неминучими та надзвичайними і вимагати залучення мілітарних формувань для їх відвернення.

У контексті права ЄС Україна стикається з проблемами порушення прав людини в умовах воєнного стану, оскільки механізми захисту прав людини виявляються неефективними. Незважаючи на наявність правових норм і міжнародних зобов'язань, реалізація та захист прав людини постають перед численними перешкодами та викликами.

Процедури, які були розроблені для захисту прав людини, не відповідають сучасним потребам. Обмежені можливості доступу до наднаціональної юрисдикції, недостатнє використання спеціалізованих процедур та відсутність ефективного контролю над порушеннями прав людини створюють значні прогалини в системі захисту.

Ці проблеми вимагають реформування механізмів захисту прав людини в контексті права ЄС. Необхідно розробити нові підходи до розгляду скарг громадян, удосконалити процедури забезпечення контролю за дотриманням прав людини. Для досягнення цих цілей можуть бути потрібні ґрунтовні зміни в законодавстві ЄС, а також посилення співпраці з міжнародними організаціями та партнерами.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ (дата звернення: 05.02.2023).

2. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Електронний репозитарій наукових публікацій Ужгородського національного університету. Серія: право*. 2016. Випуск 41. Том 2. С. 68–72. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/ (дата звернення: 04.02.2023).

ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК КАТЕГОРІЯ ВОЄННОЇ НАУКИ ТА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ірина ПАВЕЛКО
Юрій НОРЧУК

Дослідження теоретичних проблем правового регулювання оборони України, особливо в умовах війни, має важливе як теоретичне, так і практичне значення для діяльності суб'єктів її забезпечення.

Правове регулювання суспільних відносини у сфері оборони держави здійснюється нормами військово-адміністративного права, яке є підгалуззю Особливого адміністративного права.

Адміністративно-правове регулювання сектору безпеки і оборони – це цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері безпеки і оборони, який здійснюється органами публічної влади шляхом застосування адміністративно-правових засобів з метою їх регулювання та встановлення прав і обов'язків суб'єктів таких правовідносин.

Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у сфері оборони здійснюється нормативно-правовими актами, які становлять систему військово-адміністративного законодавства, що включає законодавчі, підзаконні нормативно-правові та правозастосовчі акти у сфері оборони держави. Нормативно-правові акти військово-адміністративного законодавства приймаються суб'єктами публічної влади в межах повноважень визначених законом для реалізації конституційної функції забезпечення оборони держави.

Система забезпечення національної безпеки та оборони, як її основної складової, створюється і розвивається відповідно до основних законодавчих та нормативно-правових актів держави, зокрема Конституції України. Саме правове регу-

лювання, визначення та закріплення системи забезпечення національної безпеки та оборони правовими нормами в нормативно-правових актах, надає їй необхідного внутрішнього обґрунтування та стабільності, організованості, системності та дозволяє виконувати завдання і функції публічної влади визначені Конституцією та законами України.

До таких завдань публічної влади належить і визначена Конституцією України (ст. 17) функція (завдання) щодо забезпечення оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності, які є найважливішими функціями держави та справою всього українського народу.

Законом України "Про оборону України" оборона України визначається як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту, що здійснюються органами публічної влади.

Оборона держави є головною складовою та головним засобом забезпечення національної безпеки держави. Ці положення закріплено в Законі України "Про національну безпеку України", який незважаючи на свою назву, визначає оборону як окрему, основну складову національної безпеки, а також основні сили і засоби забезпечення національної оборони, які поділяються на сили безпеки та сили оборони.

Закон України "Про національну безпеку України" визначає національну безпеку України – як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. У той же час, воєнна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз. Під воєнними загрозами слід розуміти

явища, тенденції і чинники воєнного характеру, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України.

У основному стратегічному політико-правовому акті у сфері забезпечення воєнної безпеки – Стратегії воєнної безпека України "Воєнна безпека – всеохоплююча оборона", зазначено, що воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

З урахуванням положень чинного законодавства можемо стверджувати, що воєнна безпека, яка є основною складової національної безпеки, базується на всеохоплюючій обороні України. При цьому в юридичну термінологію запроваджується нове поняття "всеохоплююча оборона". Усеохоплююча оборона України містить комплекс заходів, основний зміст яких полягає у: превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо); застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Саме прийняття цих підзаконних нормативно-правових актів військово-адміністративного законодавства, які регулюють питання бойової підготовки та бойового застосування Збройних Сил України, інших складових сил оборони, на наш погляд, є одним із чинників успішного відбиття росій-

ської військової агресії. Так, адміністративно-правове регулювання у сфері оборони Української держави здійснюється нормативно-правовими актами, які становлять систему військово-адміністративного законодавства. Нормативно-правові акти військово-адміністративного законодавства приймаються суб'єктами публічної влади в межах повноважень визначених законом для реалізації конституційної функції забезпечення оборони держави.

Список використаних джерел

1. Воєнна безпека як категорія воєнної науки та складова національної безпеки України / В. П. Шкідченко, В. Д. Кохно. *Наука і оборона*. 2000. № 2. С. 3–7.

2. Погібко О. І. Нормативно-правові питання розвитку системи забезпечення воєнної безпеки – складової національної безпеки і оборони України. URL: http://vuzlib.com/content/view/1463/23/ (дата звернення: 07.02.2024).

3. Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 574 с.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тетяна ПАВЛЮК

Протягом XX століття людство доклало чимало зусиль, щоб забезпечити гідне існування кожній людині, яка проживає на планеті Земля, створивши Організацію Об'єднаних Націй, основною метою якої було задекларовано підтримку миру, міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу. Базові права та свободи людини були закріплені в міжнародному законодавстві шляхом ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН "Загальної декларації прав людини", як результат підтримки на законодавчому рівні багатостраждального людства, яке зазнало утисків, поневірянь та невимовних страждань у результаті Другої світової війни. В основу документа лягли загальнолюдські цінності та потреби кожної людини як особистості, надаючи їм можливість бути вільними, рівними та захищеними законом незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Ці положення віднайшли своє відображення і на внутрішньодержавному законодавчому рівні України, в основному державному документі – Конституції України. Це юридичний документ, на який спираються інші закони держави. У Конституції України в розділі II "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" чітко викладені права людини та громадянина, проте з початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України життя середньостатистичного українця зазнало суттєвих змін буквально в усіх сферах життя, правова сфера не стала виключенням.

З підписанням Президентом України Указу "Про введення воєнного стану в Україні" в дію вступили певні обмеження та заборони, передбачені Законом України "Про правовий режим воєнного стану". Зокрема, "...тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень", а саме: "запровадження трудової повинності для працездатних осіб; примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності; запровадження комендантської години, що передбачає заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень; обмеження свободи пересування громадян; здійснення перевірки документів у осіб, а в разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян; проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів...".

З введенням у дію Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" змінились повноваження посадових осіб Державної прикордонної служби України, які виконували свої обов'язки на північній, східній та більшості південної ділянках державного кордону. Призупинено пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів через державний кордон України в пунктах пропуску для усіх видів сполучення до кінця дії правового режиму воєнного стану. Тим часом військовослужбовці Державної прикордонної служби України водночас з іншими представниками Сил оборони України виконують обов'язки відповідно до наказу Головнокомандувача Збройних Сил України з організації та несення служби на блокпостах, які встановлюються на території або окремих місцевостях України, де введено воєнний стан, тим самим виконуючи вимоги, визначені Законом України "Про правовий режим воєнного стану" щодо "...здійснення в межах тимчасо-

вих обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина".

Безпосередньо до обов'язків посадових осіб Державної прикордонної служби України належить: "здійснення заходів щодо підтримання особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів; перевірки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документів у осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень встановлених Конституцією України".

ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оксана ПОТАПЕНКО
Віталій ГУЛА

Широкомасштабне збройне вторгнення російської федерації в Україну змусило мільйони українців виїхати за кордон і отримати тимчасовий захист у різних куточках світу. Еміграція величезної кількості людей стала економічним та гуманітарним викликом не лише для України, а й для держав-партнерів, що прийняли мільйони вимушено переміщених осіб. Від 24 лютого минуло вже майже 750 днів. Частина українців, які виїхали за кордон, повернулися додому, хтось інтегрувався у суспільство нової для себе держави, але є й ті, хто лише зараз виїжджає за межі України. І з кожним днем кількість тих, хто зараз емігрує, збільшується. Наразі зрозуміло, що повернення додому громадян України вимагатиме значних зусиль від української влади і держав-партнерів. Передусім йдеться про створення сприятливих безпекових, гуманітарних та економічних умов. У результаті спрощення прикордонного контролю на пунктах пропуску через державний кордон громадяни України, особи без громадянства, які постійно або тимчасово проживали на території України, іноземці та особи без громадянства, які визнані біженцями в Україні або особами, які потребують додаткового захисту в Україні, а також інші категорії іноземців та осіб без громадянства змогли виїхати з України задля пошуку безпеки в країнах Європейського Союзу та Молдови за відсутності документів, передбачених статтею 15 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства".

За даними Державної прикордонної служби України, починаючи з травня 2022 року, кількість людей на в'їзд в

Україну переважає кількість таких на виїзд. Робиться припущення, що особи, які виїхали, рятуючись від війни, у тому числі й за відсутності необхідних документів, починають повертатися в Україну. Наразі пропуск осіб через державний кордон здійснюється відповідно до чинного законодавства, зокрема Правил перетину кордону для громадян України, що затверджені положенням КМУ від 27.01.1995 № 57 "Про затвердження Правил перетину державного кордону громадянами України". Правила визначають умови перетину кордону на час дії воєнного стану, особливо це стосується чоловіків громадян України, яким загалом обмежено залишати межі України. Правилами чітко визначені категорії і умови, за якими громадяни можуть перетинати кордон. Звісно прикордонники ретельно вивчають документи, які б давали підстави для виїзду людини. Таку норму нам визначає законодавство. До того ж ми часто бачимо, як люди намагаються спекулювати умовами перетинання кордону, виїжджаючи, наприклад, з іншою метою або використовуючи підроблені чи фіктивні документи. Наразі змін у Правилах перетину державного кордону немає, але з боку Державної прикордонної служби України завжди залишатиметься ретельна перевірка умов виїзду та чітке дотримання законодавства України. Тільки від початку 2023 року на кордоні було відмовлено у виїзді майже 50 тисячам громадян України, які не підпали під умови пропуску, а також викрито 3 тисячі підроблених документів. Дані Державної прикордонної служби України не враховують нелегальні перетинання кордону, зокрема чоловіками віком 18–60 років. Так, станом на початок березня 2023 року відомо, що з 24 лютого 2022 року прикордонники затримали понад 11 тисяч порушників, які намагалися виїхати поза пунктами пропуску. Ще 4 тисячі осіб робили спроби покинути Україну за підробленими документами та в інший незаконний спосіб. Отже, чоловіків, яким раніше дозволялося перетинати державний кордон, більше не випускають.

Люди повідомляють, що на контрольно-пропускному пункті присутні працівники територіального центру комплектування та співробітники поліції. У чоловіків призовного віку, які намагаються виїхати за кордон, вимагають довідки з територіального центру комплектування. Раніше багатодітним, інвалідам, тим, хто супроводжує людей з інвалідністю, та іншим категоріям не потрібно було дозволу з військкомату, то ж невідомо, скільки ще чоловіків теж забажають емігрувати, якщо матимуть таку можливість.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ АВАРІЙНОСТІ ЗА УЧАСТЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Аліна ПРИХОДЬКО
Микола ВЕСЕЛОВ

Відповідно до Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII "Про національну безпеку України" державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. Однією з таких загроз "невоєнного характеру" для будь-якої країни є аварійність (виробнича, транспортна, побутова тощо). Навіть у воєнні часи ці чинники є причиною багатьох випадків загибелі та травмування громадян. Увагою цього дослідження є реальні та потенційні загрози державної безпеки, які виникають у сфері дорожнього руху. Деякі українські політики казали, що актуальна для українців загроза стати жертвою ракетних атак з боку російських агресорів дорівнює вірогідності потрапити у дорожньо-транспортну пригоду (далі – ДТП). Не можемо впевнено судити наскільки цей вислів відповідає дійсності, але мусимо впевнено констатувати, що стан дорожньо-транспортної аварійності в Україні з початком війни не покращився, а навпаки рівень небезпеки від ДТП лише підвищився. Це випливає з аналізу статистики. За даними Національної поліції, в Україні за 2022 рік сталося 18 628 автопригод, у результаті яких 2 791 людина загинула, а 23 145 – було травмовано. У 2023 році ця "статистика" лише погіршилася: 23 642 ДТП (+26,9 %) – 3 053 особи загинуло (+9,4 %) – 29 502 особи травмовано (+27,5 %). Навіть за приблизними підрахунками, надзвичайні ситуації, викликані протиправними військово-диверсійними діями росії в Україні призвели до загибелі

та травмування більше 2,1 тис. мирних українських громадян. Тож виявляється, що дорожньо-транспортна аварійність є не меншою загрозою для життя та здоров'я українців, ніж військові злочини російських загарбників.

У Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року (схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1360-р) зазначалося: "За питомими показниками аварійності та наслідками дорожньо-транспортних пригод Україна також є одним з лідерів серед європейських держав. На сьогодні в Україні рівень смертності та травматизму внаслідок дорожньо-транспортних пригод є достатньо високим, а рівень організації безпеки дорожнього руху залишається вкрай низьким". За результатами проведеного Національною поліцією аналізу стану аварійності на території країни, основними причинами скоєння ДТП визнавалися порушення ПДР учасниками дорожнього руху, неналежний стан дорожньої інфраструктури, низький рівень підготовки водіїв тощо. З урахуванням основної мети цієї Стратегії та за умови виконання в повному обсязі передбачених цією Стратегією завдань прогнозується зменшення кількості загиблих і тяжко травмованих осіб внаслідок ДТП до 2030 року на 50 % порівняно з 2019 роком, а також наближення національних показників безпеки дорожнього руху (далі – БДР) до середньоєвропейського рівня. Цього року спливає строк виконання зазначеної Стратегії, але, як бачимо, рівень дорожньо-транспортної аварійності за всіма показниками лише збільшується.

Цілком імовірно, що повноцінній реалізації усіх запланованих заходів завадило широкомасштабне воєнне вторгнення росії в Україну. Де-факто усі інші внутрішні загрози державній безпеці в умовах, коли державі загрожує втрата суверенітету та цілісності відійшли, умовно кажучи, на другий план. Крім того, маємо констатувати, що в умовах війни зазначена Стратегія, яка ухвалювалася у довоєнні роки і розраховувалася на мирний час, зараз не враховує чимало чинників, що

суттєво впливають на безпекову ситуацію у сфері дорожнього руху. Одним з проблемних питань, яке, на нашу думку, також впливає на загальний стан БДР, є транспортна дисципліна військовослужбовців.

За даними інтернет-медіа: "Перед повномасштабним вторгненням військ рф, у липні 2021 року, було затверджено чисельність ЗСУ в кількості, яка не перевищує 261 тис. осіб, зокрема й 215 тис. військовослужбовців". "У жовтні 2023 року загальна чисельність ЗСУ становила понад 850 тис. осіб. З них – близько 820 тис. військовослужбовців" (Факти, грудень 2023). Збільшення у декілька разів чисельності військового контингенту не могло не позначитися на рівні дорожньо-транспортної аварійності, зокрема за участю військовослужбовців.

За даними поліції, у 2022 році загальна кількість ДТП за участю цієї категорії осіб становила 2 216 випадків, з них 1 016 – це ДТП з постраждалими, у яких 215 осіб загинули, а 913 – були травмовані. Уже у 2023 році аналогічні показники збільшилися майже удвічі: 5 313 ДТП – за участю військовослужбовців, з яких 2 256 ДТП – з постраждалими (449 загиблих та 2 019 травмованих). Наведена статистика містить сукупну кількість тих автопригод, які сталися як через вину військовослужбовців, так і випадки, у яких військові стали жертвами порушень ПДР іншими учасниками дорожнього руху. При цьому цифри загиблих та травмованих включають сумарно військових та цивільних осіб, які постраждали у таких ДТП. Слід констатувати, що наші військові гинуть чи отримують травми не лише унаслідок бойових дій, а й під час ДТП, зокрема глибоко у тилу. Наведене дає підстави розглядати дорожньо-транспортну аварійність за участю військовослужбовців як одну зі складових проблем аварійності загалом і як стратегічне завдання для наукових розвідок у цьому напрямі з метою подальшого напрацювання практичних заходів покращення стану транспортної дисципліни цієї категорії учасників дорожнього руху.

ПИТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ СПРАВ З ПРИВОДУ ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ЗАКОРДОННИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Максим ПРОЦЬКО

Під час проходження дипломатичної служби працівниками закордонних дипломатичних установ України можуть виникати спори безпосередньо між такими працівниками та відповідними установами (їх керівниками) з питань відряджень, відпусток, інших питань.

Слід зазначити, що за змістом частини шостої статті 12 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) для цілей цього Кодексу справами незначної складності є справи щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, окрім справ, в яких позивачами є службові особи, які у значенні Закону України "Про запобігання корупції" займають відповідальне та особливо відповідальне становище [1].

Відповідно до статті 27 Кодексу адміністративного судочинства України адміністративні справи, відповідачем у яких є дипломатичне представництво чи консульська установа України, їх посадова чи службова особа, вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ [1].

Незважаючи на те, що відповідні справи за своєю суттю є справами незначної складності, вони в будь-якому разі підлягають розгляду окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, тобто наразі Київським окружним адміністративним судом навіть незалежно від місця проживання (перебування) відповідного працівника закордонної дипломатичної установи України.

Статтею 3 КАС України визначено, що однією з основних засад адміністративного судочинства є розумність строків розгляду справи судом.

За інформацією Київського окружного адміністративного суду, отриманою на інформаційний запит, упродовж 2021 року до Київського окружного адміністративного суду надійшли 19 914 справ і матеріалів (у середньому по 948 справ і матеріалів у розрахунку на 1 суддю). У 2022 році до Київського окружного адміністративного суду надійшли 13 619 справ і матеріалів (у середньому 592 справи і матеріалів у розрахунку на 1 суддю). У 2023 році на розгляд суду надійшли 62 457 справ і матеріалів (у середньому 2 230 справ і матеріалів у розрахунку на 1 суддю). У 2023 році статистичний показник надходження справ та матеріалів збільшився більше ніж у 4,6 рази порівняно з надходженням 2022 року. У зв'язку з виконанням Закону № 2825-IX судді та працівники апарату Київського окружного адміністративного суду працюють в умовах надмірного навантаження, понаднормово, у позаробочий час та вихідні дні, у зв'язку зі значним приростом справ, які мають бути розглянуті, та зростанням навантаження на суддю.

Рішенням Вищої ради правосуддя від 24.11.2020 № 3237/0/15-20 рекомендовано Державній судовій адміністрації України та Раді суддів України застосовувати показники середньої тривалості розгляду судових справ при ухваленні рішень та здійсненні заходів з питань організаційного забезпечення діяльності судів. Зі змісту додатку до згаданого рекомендований середній час розгляду справ і матеріалів окружним адміністративним судом становить 597 хв (9 год 57 хв), окремих процесуальних питань – 179 хв (2 год 59 хв).

Із наведеного розрахунку вбачається, що дотримання засад своєчасності розгляду справи не може не корелювати із кількістю справ у провадженні судді. Попри те, що наявна чисельність суддів та працівників апарату суду не є достатньою для здійснення правосуддя із таким рівнем навантаження, кіль-

кість працівників апарату для виконання необхідних завдань є критично низькою, рівень плинності кадрів в апараті суду, у зв'язку з надмірним навантаженням та дуже низьким рівнем оплати праці, залишається високим, судом уживаються всі необхідні заходи для забезпечення реалізації права на захист осіб, які звертаються до суду, та належного рівня організації роботи суду, у тому числі дотримання процесуальних строків [2].

З метою поліпшення доступу до правосуддя, зважаючи на те, що, загалом, більшість справ з приводу проходження дипломатичної служби України є справами незначної складності, для яких пріоритетним є швидкий розгляд, а також на те, що Київський окружний адміністративний суд працює наразі в умовах надмірного навантаження, доречно було б передбачити можливість вирішення цих справ і окружними адміністративними судами за місцем проживання (перебування) позивача.

Отже, на наше переконання, статтю 27 КАС України доречно було б доповнити таким реченням: "Адміністративні справи з приводу проходження публічної служби, відповідачем у яких є дипломатичне представництво чи консульська установа України, їх посадова чи службова особа, вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ або окружним адміністративним судом за місцем проживання (перебування) позивача". Саме такі зміни б сприяли підвищенню оперативності розгляду справ цієї категорії.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства від 06 липня 2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

2. Лист Київського окружного адміністративного суду від 18.01.2024 вих. № 01-21/697/24.

ЩОДО КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Наталія РАДЧЕНЯ

Трансформаційні зміни у структурі і змісті військової освіти спрямовані передусім на комплектування військових підрозділів освіченими, професійними та вмотивованими військовослужбовцями. Для досягнення цієї мети важливим є не лише зміна форми і змісту підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України, а й формування нового стилю управлінських відносин, побудованого на повазі до особи та її гідності, урахуванні потреб і законних інтересів усіх категорій військовослужбовців; створенні системи стимулів професійного розвитку та відмові від авторитарних методів.

У сучасних реаліях протистояння збройній агресії російської федерації військовослужбовці Держприкордонслужби України виконують складні завдання із забезпечення національної безпеки у прикордонній сфері. Держприкордонслужба України відповідно до законодавчо визначеного статусу виконує функцію військового формування, яке за потреби залучається до вирішення завдань воєнного характеру, що безпосередньо впливає на підготовку військовослужбовців Держприкордонслужби України.

Якщо враховувати загальну протяжність кордонів України, з яких менше третини з країнами-членами ЄС (20 %) та із Республікою Молдова (17 %, з них 405 км (5,6 %) підконтрольні владі невизнаного Придністров'я) та майже дві третини з російською федерацією та білоруссю (54,6 % сухопутної ділянки території та морська ділянка кордону), очевидною є необхідність зміни пріоритетів у підготовці військо-

вослужбовців Держприкордонслужби України. Зважаючи на політику російської федерації, після звільнення окупованих територій та відновлення контролю над міжнародно визнаними кордонами, загроза залишатиметься і кордон тривалий час буде мілітаризований. Зазначені фактори мають і будуть мати у віддаленій перспективі вирішальне значення для визначення функції і завдань Держприкордонслужби України, а отже і перспектив розвитку підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України.

Оскільки першочерговим завданням тривалий час залишатиметься захист державного кордону, це потребуватиме зміни статусу Держприкордонслужби України із правоохоронного органу спеціального призначення на військове формування з правоохоронними функціями, за аналогією із Національною гвардією України. На нашу думку, з урахуванням перспективи щодо вступу України у ЄС зміст підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України має містити правоохоронну складову з одночасним опануванням програм військової підготовки. Згодом основний акцент зміститься і стратегія розвитку підготовки з урахуванням військових загроз на кордоні в найближчій і віддаленій перспективах повинна стати основою для трансформації підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України. Пріоритетність виконання завдань потребуватиме внесення змін у програми підготовки усіх категорій військовослужбовців Держприкордонслужби України, тому важливим є розробка концепції підготовки як конструкції системних уявлень про перспективні напрями підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України, пріоритетні завдання та способи їх досягнення. Складність вирішення завдання зумовлює можливість поетапного підходу до опрацювання концепції: на першому – узагальненої, на другому – уточненої і на завершальному – деталізованої концепції, яка у подальшому стане основою для розробки стратегії розвитку підготовки

військовослужбовців Держприкордонслужби України, що забезпечить оцінку ефективності вирішення поточних завдань і поступовий перехід до виокремлення нових.

Наразі процес трансформації підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України розпочато в навчальних закладах Держприкордонслужби України. Так, у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького здобувачі вищої освіти, окрім здобуття відповідних рівнів вищої освіти та рівнів військової освіти, у процесі навчання додатково опановують освітню програму професійної військової підготовки офіцерського складу, спрямовану на формування військово-професійних та військово-спеціальних компетентностей. Освітня програма реалізується як шляхом проведення курсів професійної військової освіти, так і включенням до освітньо-професійних програм здобувачів тактичного та оперативного рівнів військової освіти.

Навчальні центри Держприкордонслужби України забезпечують підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації військових фахівців відповідно до стандартів професійної (професійно-технічної), військово-технічної та військово-спеціальної освіти переважно для потреб Держприкордонслужби України у відповідності до державного замовлення. Варто зауважити, що на даний момент єдиним закладом професійної (професійно-технічної) освіти Держприкордонслужби України, який здійснює підготовку ліцензованого обсягу фахівців, є Кінологічний навчальний центр. У зв'язку з цим актуальним є питання приведення відповідно до законодавства України у сфері освіти підготовку військовослужбовців Держприкордонслужби України у навчальних центрах. Оскільки професійне (професійно-технічне) навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем "кваліфікований робітник" здійснюється відповідно до отриманих ліцензій для провадження діяльності з надання освітніх послуг, важливо забез-

печити отримання зазначених ліцензій Головним центром і Навчальним центром Морської охорони. Вирішення завдання сприятиме соціальній захищеності військовослужбовців Держприкордонслужби України, а у перспективі – спростить перехід до підготовки сержантського, старшинського складу на лідерських курсах підвищеного рівня, оскільки проводитись такі курси можуть у закладах фахової предвищої освіти або у вищих військових навчальних закладах чи військових підрозділах закладів вищої освіти (ч. 1 ст. 25 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу").

Отже, у сучасних умовах особливої актуальності набуває розробка концептуальних засад підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби України, що сприятиме її синхронізації із відповідною підготовкою військовослужбовців держав-членів НАТО та країн-членів ЄС.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Роман САВЧУК

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів є: 1) процесом визначення напрямів усунення виявлених під час проведеного оцінювання конкретних недоліків і неузгодженостей у діяльності правоохоронних органів та проблем її забезпечення і практичної реалізації чітких заходів, спрямованих на їх подолання та удосконалення цієї діяльності, а також оцінювання результатів, отриманих у результаті реалізації вказаних заходів; 2) результатом цього процесу, який полягає в покращанні організації та функціонування правоохоронних органів, досягнутому за результатами впровадження заходів, спрямованих на усунення виявлених недоліків і неузгодженостей у їх діяльності та проблем її забезпечення.

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів залежить від широкого комплексу різноманітних за своєю природою умов (політичних, правових, економічних, організаційних, кадрових тощо) та здійснюється шляхом вжиття низки заходів у межах відповідних напрямів. Система напрямів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, як і заходів, що виокремлюються в межах кожного з них, не є сталою та зазнає постійного вдосконалення і уточнення під впливом зазначених умов, особливо в контексті євроінтеграційних процесів, а також в умовах воєнного стану.

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів зумовлює доцільність удосконалення системи адміністративно-правових форм, за якими здійснюється оцінювання ефективності їх діяльності – нормативно визначеної систе-

ми способів зовнішнього виразу дій із визначення якості реалізації ними своїх функцій і виконання поставлених перед ними завдань та встановлення оптимальності використання наявного в їх розпорядженні кадрового та матеріально-технічного забезпечення, що забезпечують організаційно-правову визначеність механізму оцінювання, здійснюються уповноваженими суб'єктами у межах їх компетенції з неухильним дотриманням принципів законності, необхідності та своєчасності і призводять до настання правових наслідків (зокрема, визначення напрямів подальшого впливу на діяльність правоохоронних органів з метою підвищення її якості).

По-перше, пріоритетне значення в системі останніх повинна набути зовнішня незалежна оцінка (аудит), яка, з одного боку, носить прагматичний характер і дозволяє оцінювати не лише результати, але й процес їх діяльності, а з іншого – є об'єктивною за рахунок її проведення суб'єктами, непідпорядкованими і непідзвітними керівнику правоохоронного органу або його структурного підрозділу.

У зв'язку з цим доцільно законодавчо закріпити її як адміністративно-правову форму оцінювання ефективності діяльності не лише Бюро економічної безпеки і Національного антикорупційного бюро України, але й інших правоохоронних органів. Урегульовуючи порядок проведення незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності правоохоронних органів, необхідно внести доповнення до відповідних Законів України, які визначають їх адміністративно-правовий статус, а також зміни до ч. 6 ст. 35 Закону України "Про Бюро економічної безпеки України". При цьому в основу правового регулювання порядку проведення незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності правоохоронних органів доречно покласти норми ч. 7 ст. 26 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України".

По-друге, підлягають уточненню механізм і методика застосування такої адміністративно-правової форми оціню-

вання, як визначення якості роботи співробітників правоохоронних органів. Зокрема, говорячи про атестацію, Н. С. Андрійченко слушно наголошує на доцільності зміни фокуса атестації співробітників правоохоронних органів із вирішення питання про призначення на вищу, нижчу посади або звільнення на оцінку професійного рівня співробітника та його мотивацію до виконання покладених на нього обов'язків, що дозволить у разі виявлення недостатньої мотивації в працівника правоохоронного органу своєчасно вжити відповідних заходів для з'ясування причин його низької мотивації та можливості її підвищення. В аспекті проведення атестації співробітників учена звертає увагу на доцільність зміни й самої методики проведення атестації, а саме: усунення суб'єктивного критерію під час заповнення атестаційного листа на співробітника, який підлягає атестації, та залучення останнього до оцінювання результатів своєї діяльності.

По-третє, у контексті дослідження адміністративно-правового статусу органів досудового розслідування Національної поліції, А. Г. Нікуліна зазначає, що "одним з основних аспектів, з яких потрібно виходити під час перегляду критеріїв оцінювання ефективності їх діяльності, є передбачення критерію самооцінювання ефективності діяльності власне працівниками органів досудового розслідування поліції". Дещо уточнюючи зазначену позицію в частині того, що самооцінювання є адміністративно-правовою формою оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів, а не критерієм, на основі якого воно здійснюється, потрібно вказати, що воно є невід'ємним елементом визначення ефективності їх діяльності.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Світлана СІМАКОВА

Засуджені до позбавлення волі – це особи, яким відповідно до обвинувального вироку суду призначено покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк або найсуворіший вид кримінального покарання волі – довічне позбавлення волі. Повнолітні особи відбувають покарання у виправних колоніях, а неповнолітні особи – у виховних колоніях. В Україні існує поділ установ відбуття покарань на жіночі колонії; чоловічі колонії; колонії для неповнолітніх осіб; колонії, які мають статус лікувальних закладів (для осіб, які хворіють на відкриту форму туберкульозу та інші тяжкі інфекційні захворювання); колонії для осіб, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах; колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання; колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання; колонії середнього рівня безпеки; колонії максимального рівня безпеки. Такий поділ сприяє реалізації їхніх прав та обов'язків та спрямований на ефективне виправлення та ресоціалізацію засуджених.

Відбуваючи кримінальні покарання засуджені наділяються низкою кримінально-виконавчих прав та обов'язків, що в своїй сукупності складають правовий статус засудженого. Завдання установ виконання та відбування кримінальних покарань створити всі умови відповідно до норм кримінально-виконавчого законодавства та міжнародно-правових актів для реалізації засудженими їхніх прав. У межах обраної теми варто з'ясувати додаткові права, які засуджені можуть реалізувати в умовах воєнного стану в державі.

Так, загальний порядок визначення прав засуджених відображено у ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВП) [2]. Основними з них є: право на гуманне ставлення, право на отримання освіти; право на отримання медичного забезпечення; право на листування та побачення; право на віросповідання; право на правову допомогу; право на працю. Усі вищевказані права засуджені можуть реалізовувати і в умовах воєнного стану в державі. Адміністрація установ повинна всіма засобами сприяти реалізації таких прав. Проте в умовах воєнного стану у засуджених виникають й інші додаткові права. Передусім це евакуація засуджених до безпечних місць з однієї установи виконання покарань до іншої у разі введення правового режиму воєнного стану у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії [3]. Під час сигналу повітряної тривоги засуджених потрібно перевести в укриття для забезпечення їх особистої безпеки, де мають бути їжа, питна вода, санітарно-технічні вузли, теплий одяг. Засуджені, як і всі інші громадяни нашої держави, мають бути поінформовані про оперативну ситуацію в країні. Адміністрація установи має донести до відома засуджених, що після звільнення з місць позбавлення волі вони матимуть можливість вступати на службу до Збройних Сил України для захисту нашої держави. В умовах воєнного стану засудженим має надаватись можливість спілкуватися з родичами телефоном, через скайп за допомогою мережі "Інтернет" чи отримувати побачення. Засуджені мають володіти інформацією про здоров'я членів їх сімей, та про схоронність свого житла, або ж навпаки про втрату рідних чи житла. При отриманні такої негативної інформації, засуджений може не в змозі сам впоратись з психологічними атаками, емоціями, переживаннями, тому адміністрація установи повинна забезпечити надання психологічної допомоги таким особам. Під час виникнення проблем із матеріально-побутовим та медичним забезпеченням адміністрація має подбати про отри-

мання гуманітарної допомоги для засуджених. Це може бути одяг, предмети першої необхідності, продукти харчування. Засуджені можуть не мати можливості отримувати посилки та передачі від близьких осіб, можуть не працювати на виробництві колонії, яке може бути призупинено у зв'язку з воєнними діями проти нашої держави, тому і коштів на особових рахунках у засуджених може і не бути, і вони не матимуть змоги купувати предмети першої необхідності [1].

Після звільнення з місць позбавлення волі засуджені мають право на отримання одноразової грошової допомоги у випадку, якщо на їх особовому рахунку відсутні грошові кошти необхідні для прямування до місця свого проживання. Про видачу коштів засудженому робиться відмітка у довідці про звільнення. Якщо у засудженого немає сезонного одягу, адміністрація також повинна забезпечити його таким одягом. Під час прямування до місця проживання, проходження блокпостів звільненим засудженим до довідки про звільнення додається контактний телефон установи для підтвердження такої інформації, якщо у нього виникне будь-яка проблема. Також до звільнення осіб залучають громадські організації, представники яких надають супровід до місця проживання засудженого, забезпечують тимчасовим притулком осіб, які втратили своє житло, та яким не має куди повертатись після звільнення.

Проаналізувавши окреслене питання, можна зробити такий висновок. Засуджені, відбуваючи покарання в умовах воєнного стану, окрім прав, які передбачені КВП, мають ще й додаткові права на евакуацію; забезпечення безпеки та переведення під час повітряної тривоги до укриття; отримання додаткових пільг матеріально-технічного забезпечення; отримання інформації про стан в державі; отримання психологічної допомоги; отримання коштів необхідних для проїзду до місця проживання. Усі інші права, які передбачені кримінально-виконавчим законодавством, засуджені реалізують

на загальних підставах, проте засудженим варто розуміти, що під час воєнних дій в державі можливо вони не зможуть у певний момент реалізувати свої права, тому зі сторони засуджених повинно бути лояльне відношення та терпіння до адміністрації установ виконання покарань. Наприклад, це може бути відключення світла, газу чи води. Адміністрація установ виконання покарань зі свого боку мають вчиняти всі дії для того, щоб засуджені повною мірою в умовах воєнного стану могли реалізовувати свої права, надані їм відповідно до норм чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Безоплатна правова допомога. Які права в умовах воєнного стану мають засуджені особи та особи взяті під варту? URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/yaki-prava-v-umovah-voyennogo-stanu-mayut-zasudzheni-osoby-ta-osoby-vzyati-pid-vartu/

2. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 3–4. Ст. 21. Редакція від 19.01.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

3. Порядок проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення у разі введення правового режиму воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 р. № 934. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text

ПРИКОРДОННИЙ РЕЖИМ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія СОТНІЧУК

24 лютого 2022 року в порушення чинних принципів міжнародного права щодо мирного співіснування держав-членів ООН, держава-агресорка спробувала заперечити державо-суб'єктність нашої Батьківщини. Правомірною реакцією на збройну агресію стало запровадження правового режиму воєнного стану. У зв'язку з цим установлено низку обмежень як для органів державної влади та місцевого самоврядування, так і для усього суспільства. Прикордонний аспект здійснюваного дослідження дозволяє акцентувати на додатковій регламентації норм перетинання державного кордону окремих категорій громадян, актуалізовано й питання забезпечення прикордонної безпеки загалом, за рахунок установлення спеціального прикордонного режиму, що надає можливість контролювати перебування, проживання, пересування громадян у межах прикордонних районів. Це дозволяє нівелювати внутрішні (збільшення кількості незаконного перетинання державного кордону "ухилянтами") та зовнішні загрози (проникнення на територію України диверсійно-розвідувальних груп противника).

Профільне законодавство визначає, що прикордонний режим є спеціальним адміністративно-правовим режимом, зміст якого полягає у встановленні особливих режимних заходів у прикордонних районах (прикордонній смузі). Тобто у такому випадку створюються спеціальний режим пересування громадян, в'їзду, виїзду, їх проживання або перебування, ведення обліку транспортних засобів та ін. [1].

Позитивним відзначаємо, що законодавець власне зрозумів значення прикордонного режиму для прикордонної

безпеки, наслідком чого стало внесення численних змін та доповнень. Так, в умовах правового режиму воєнного стану прикордонний режим слугує не лише як спосіб зменшення випадків несанкціонованого переміщення осіб, незаконного перевезення товарів, забезпечення режиму державного кордону загалом, а й забезпечує превентивне виявлення закинутим на територію нашої держави групам противника, про що свідчать численні інформаційні повідомленні у ЗМІ, наприклад, як у Сумській та Чернігівській областях. З огляду на це запроваджується спеціальний прикордонний режим, який забороняє вільний в'їзд, перебування, проживання, пересування осіб і провадження робіт, не пов'язаних з обороною чи охороною державного кордону України в межах земельних ділянок шириною 30–50 метрів уздовж лінії державного кордону на суші, берегом української частини прикордонної річки, озера або іншої водойми, а вздовж лінії державного кордону України з російською федерацією і республікою білорусь – шириною до 2 кілометрів, які надано в постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби України для будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій (ч. 3 ст. 22) [2]. Запровадження таких обмежень тягне за собою необхідність отримання дозволу для осіб, які мають намір здійснювати в'їзд, перебувати, проживати та проводити роботи у межах прикордонної смуги, в органах Державної прикордонної служби України. Однак, якщо особи планують перетнути державний кордон у пунктах пропуску, здійснюють мультимодальне перевезення або їх рух починається та закінчується за межами прикордонної смуги, отримання дозволу не передбачено, необхідним є лише наявність документів, що посвідчують особу [3].

Вказані зміни та доповнення сформували якісно нову практику оперативно-службової діяльності органів охорони

державного кордону, зокрема виконавчо-розпорядчу діяльність за рахунок нової форми адміністративної діяльності. Так, вітчизняні адміністративісти диференціюють такий вид адміністративної діяльності, як "сприяюча діяльність", що передбачає сприяння приватним особам у реалізації наданих їм прав, свобод або законних інтересів, пов'язана з наданням приватним особам суб'єктами публічної адміністрації послуг, дозволів, пільг, довідок [4, с. 19]. Зміст такої діяльності полягає у виданні органами охорони державного кордону (у межах ділянки відповідальності) дозволу на в'їзд, перебування, проживання, провадження робіт і пропуск у прикордонну смугу.

Так, прикордонний режим, якому приділяється особлива увага за сучасних умов, слугує одним із інструментів дотримання правового режиму воєнного стану. Завдяки прикордонному режиму регулюється прикордонна безпека держави у прикордонних районах, забезпечується протидія несанкціонованому перетинанню державного кордону з боку осіб, які ухиляються від військової служби або можуть бути потенційно небезпечними для держави, забезпечується більш ефективний контроль осіб, які перетинають кордон тощо. З урахуванням цього прикордонний режим можна вважати значущим для забезпечення правового режиму воєнного стану за сучасних умов.

Список використаних джерел

1. Про прикордонний режим : постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 № 1147. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-98-%D0%BF#Text (дата звернення: 13.02.2024).

2. Про державний кордон України : Закон України від 04 листопада 1991 року № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5 (з наступними змінами та доповненнями).

3. Зміни до прикордонного режиму: Для перебування у прикордонній смузі необхідно мати дозвіл органу Держприкордонслужби

України. URL: https://dpsu.gov.ua/ua/news/VAZHLIVO-Zmini-do-prikordonnogo-rezhimu-Dlya-perebuvannya-u-prikordonniy-smuzi-neobhidno-mati-dozvil-organu-Derzhprikordonsluzhbi/ (дата звернення: 13.02.2024).

4. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Діана СУЛЬКО
Михайло СИНИШИН
Дмитро ОЛЕШКО

Метою роботи є встановлення сутності та змісту правового регулювання сектору безпеки і оборони України. Завдання передбачають: тлумачення таких категорій, як "правове регулювання", "сектор безпеки і оборони України"; установлення нормативно-правового підґрунтя функціонування відповідного інституту, що уможливить та об'єктивізує встановлення змісту відповідного поняття; визначення сутності та змісту сектору безпеки і оборони України. Це дозволить сформувати в подальшому практичні рекомендації щодо оптимізації відповідної галузі.

Отже, з'ясуємо поняття правового регулювання сектору безпеки і оборони, сутність за зміст. Опрацюємо окремі довідкові й інші наукові джерела, які визначають поняття та сутність таких термінів, як "правове регулювання", "сектор безпеки і оборони".

На сьогодні, в умовах збройної агресії з боку росії, найбільш нагальним питанням є налагодження ефективної взаємодії всіх суб'єктів, що мають повноваження та обов'язки у секторі безпеки і оборони України, оскільки від ефективності їх взаємодії та виконання максимально складних завдань з найменшими трудовитратами в максимально короткі терміни залежить соціально-політична й економічна стабільність суспільства.

Права і свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість державної політики. Конституція України визначає тему ефективного функціонування інституту прав і

свобод людини і громадянина. У той же час будь-яка держава, яка формується зі свого народу та певних територій, у межах яких її визнано, зобов'язана забезпечувати належне функціонування сектору безпеки та оборони, оскільки територіальна цілісність і недопустимість вторгнення інших держав або будь-яким іншим способом вчинення спроб порушення прав і свобод громадян є пріоритетним завданням.

Водночас зміст і вся сутність словосполучення "правове регулювання сектору безпеки і оборони" в різних працях визначається по-різному, чинне законодавство визначає ці поняття. Тому доцільним є вивчення відповідної теоретико-практичної категорії, яка дозволить здійснити правозастосування відповідних термінів, пов'язаних із цим процесом.

Ураховуючи проаналізовані позиції вчених із цього питання, належної уваги теоретико-порівняльному аналізу всіх компонентів зазначеного складного визначення приділено не було, тому нами пропонується дослідити відповідну категорію та її складові окремо, а також у взаємозв'язку.

На нашу думку, слід почати з аналізу поняття правового регулювання та підходів до його визначення, що пропонують різні вчені.

Крім цього, зазначається, що "гнучкість" правового регулювання пов'язана із принципом верховенства права, з процесами взаємообумовленості закону. Це полягає у досягненні балансу між принципом правової визначеності та принципом "гнучкості" правового регулювання.

Правове регулювання – це тільки один з багатьох аспектів дії права в суспільстві. Воно характеризує спеціально-юридичний, а не інформаційний, орієнтаційний чи мотиваційний вплив на поведінку і діяльність суб'єктів права.

Науковці звертають увагу на те, що до основних напрямів правового регулювання належать:

1) закріплення і охорона нових суспільних відносин (до прикладу, право на свободу об'єднання в політичні партії і

громадські організації, право на підприємницьку діяльність право приватної власності; охорона довкілля, винаходу, авторства тощо);

2) заборона певних суспільних відносин і поведінки (наприклад, посягання на конституційний лад, створення партій у військових структурах, фермерського господарства поряд з колгоспами і радгоспами та ін.);

3) стимулювання розвитку певних суспільних відносин (наприклад, стимулювання державою індивідуального будівництва будинків за допомогою кредитів);

4) сприяння (за допомогою нових законів) виникненню і формуванню нових відносин і суспільних явищ.

Ці напрями визначають найбільш виразні функції правового регулювання, його суспільну роль у житті країни, також це дозволяє сформувати висновок про правове регулювання сектору безпеки і оборони, яке відбувається у спосіб закріплення і охорони нових суспільних відносин. Наприклад, установлення додаткових пільг суб'єктам сектору безпеки і оборони, визначення нових прав у правовому полі їх діяльності, заборони певних суспільних відносин і поведінки, наприклад, установлення кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу, державну зраду, порушення територіальної цілісності та інші злочини проти державного ладу.

Усе наведене вище свідчать про багатозмістовне поняття "сектор безпеки і оборони", що має низку функцій, які регулюються нормативно правовими документами – Конституцією та законами України.

Отже, на підставі проаналізованих підходів учених і власної думки до визначення елементів комплексного поняття "правове регулювання сектору безпеки і оборони України", а також у результаті аналізу нормативно-правових актів, що регулюють відповідну сферу правовідносин, видається можливим обґрунтувати позицію про те, що поняттям пра-

вового регулювання охоплюється законодавчо встановлений механізм функціонування соціальних процесів у державі. Застосування цієї категорії до сектору безпеки і оборони, що містить як коло суб'єктів, що здійснюють захист держави від збройної агресії в різних її формах, так і спектр законодавчих актів, що визначають зміст, спрямованість їх діяльності, основні повноваження, права, свободи й обов'язки.

Перспективами подальших наукових досліджень є необхідність визначення нормативно-правових основ функціонування сектору безпеки і оборони.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Олена ТАРАН

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ, Суд) неодноразово розглядав міждержавні та індивідуальні скарги про порушення конвенційних гарантій під час збройних конфліктів, формуючи практику, яка відображає тенденцію збільшення уваги Суду до пошуку ефективних механізмів захисту жертв таких конфліктів, зокрема шляхом застосування різних правових засобів.

Так, у відповідних справах Судом застосовується не лише Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) (як основний правовий інструмент), а й норми міжнародного гуманітарного права (МГП). Суд намагається максимально використовувати різні правові інструменти для захисту прав людини навіть в умовах збройних конфліктів.

Правові позиції Суду щодо застосування МГП сформульовано під час розгляду скарг у контексті збройних конфліктів у Молдові (Придністров'я), Чечні, Південній Осетії, Грузії, Азербайджані, Північній Ірландії, Україні та інших.

У справі Banković and others v. Belgium and others зазначено, що принципи, які лежать в основі Конвенції, не можуть тлумачитися та застосовуватися у вакуумі. Суд повинен також брати до уваги будь-які відповідні норми міжнародного права при розгляді питань, що стосуються його юрисдикції, і, отже, визначати відповідальність держави згідно керівних принципів міжнародного права. Конвенцію слід тлумачити, наскільки це можливо, в гармонії з іншими принципами міжнародного права, частиною яких вона є [1].

У рішеннях Суд аналізує поняття окупації, екстериторіальної юрисдикції, правового статусу учасників збройних конфліктів та не обмежується тільки констатацією факту збройного конфлікту, а й з'ясовує дотримання сторонами норм МГП під час ведення військових дій. Зокрема, розглядаються такі аспекти, як принципи проведення воєнних операцій, застосування зброї, статус і поводження з цивільним населенням та військовополоненими тощо. Суд також приділяє значну увагу аналізу ефективності розслідування на національному рівні.

Отже, практика ЄСПЛ демонструє чітку тенденцію до активнішого та глибшого застосування норм МГП. Це забезпечує більш ефективний захист прав людини в умовах збройних конфліктів та сприяє посиленню відповідальності держав за дотримання цих норм.

З 16 березня 2022 року рф не є членом Ради Європи і перестала бути Високою Договірною Стороною Конвенції (ст. 58 ЄКПЛ), тобто Суд може розглядати справи проти рф, які можуть становити порушення ЄКПЛ, якщо вони мали місце до 16 вересня 2022 року. Хоча наразі можливості ЄСПЛ щодо рф обмежені, практика Суду щодо тлумачення норм МГП та застосування їх до збройних конфліктів має важливе теоретичне і практичне значення для України. Крім того, у Суді перебуває значна кількість скарг, які підлягають розгляду і стосуються збройного конфлікту в Україні, який триває з 2014 року.

Рішення ЄСПЛ у справах, пов'язаних зі збройними конфліктами, мають важливе значення для правозастосування на національному рівні оскільки вони формують практику тлумачення та застосування норм МГП, що дає орієнтири національним судам під час розгляду аналогічних справ. Крім того, рішення містять правові позиції, які застосовуються для вдосконалення національного законодавства у сфері захисту прав людини та правового регулювання в умовах збройного

конфлікту. Вони також сприяють узгодженню правозастосування національних судів з міжнародними стандартами у сфері прав людини.

Отже, практика ЄСПЛ є важливим орієнтиром для національних органів влади, що впливає на уніфікацію та гармонізацію застосування МГП.

Водночас потрібно зауважити, що у окремих випадках Суд не надає оцінки важливим обставинам справи та залишає без розгляду спірні ситуації, пов'язані зі збройним конфліктом. Наприклад, кваліфікація збройного конфлікту у справі Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia, де Суд констатує, що момент подій у Чечні не було оголошено ні воєнного, ні надзвичайного стану, не робилось відступів від статті 15 ЄКПЛ. Так, операція, що розглядається, має оцінюватися відповідно до нормального правового фону (п. 191) [2]. Фактично ж Суд досліджує обставини бойових дій, застосування принципу співмірності, поведінку сторін конфлікту, що призвело до порушення прав людини під час збройного конфлікту, на який поширюється дія МГП. Не сприяє правовій визначеності та передбачуваності дій та рішень Суду позиція про те, що "...Суд надає вирішального значення тому факту, що сама реальність збройної конфронтації та бойових дій між збройними силами супротивника, які прагнуть встановити контроль над територією в умовах хаосу, не лише означає відсутність "ефективного контролю" над територією, але також виключає будь-яку форму "влади та контролю державного агента" над окремими особами" [3]. У справі Loizidou v. Turkey Суд не досліджує легітимність турецької інтервенції на Кіпр у 1974 році, а суддя Pettiti в особливій думці зазначає, що загальна оцінка ситуації, починаючи з концепцій суверенітету та юрисдикції дозволила б переглянути критерії "окупація", "анексія", територіальне застосування Женевських конвенцій на півночі Кіпру, "введення міжнародних відносин", на основі якого ООН проаналізувала як проблему визнання або

невизнання Північного Кіпру державою, так і проблему застосування Статуту ООН [4].

Крім того, загальними проблемами під час розгляду Судом скарг про порушення прав людини в умовах збройного конфлікту є відсутність власних механізмів моніторингу дотримання МГП сторонами конфлікту та збирання доказів, а також тривалість розгляду скарг, що знижує ефективність захисту жертв збройних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Banković and others v. Belgium and others. The European Court of Human Rights. Application no. 52207/99. Strasbourg. 12.12.2001. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22099%22]}

2. Case of Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia. The European Court of Human Rights. Applications nos. 57947/00, 57948/00 and 57949/00. Strasbourg, 24. 02. 2005. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-68379%22]}

3. Справа Грузія проти Росії (II). The European Court of Human Rights. Applications 38263/08. Strasbourg, 21.01.2021 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-207757%22

4. Case of Loizidou v. Turkey. The European Court of Human Rights. Applications nos. 15318/89). Strasbourg, 23.03.1995. URL: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-57920%22]}

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія ТИЛИЛИМ

На сьогодні тема про заходи щодо запобігання адміністративного законодавства під час воєнного стану є дуже актуальною в контексті збереження правопорядку та захисту громадянських свобод під час конфліктів або надзвичайних ситуацій. У таких умовах звичайні закони можуть бути модифіковані або обмежені для забезпечення безпеки і нормального функціонування суспільства.

Введення особливого правового режиму воєнного стану на території України передбачає тимчасове обмеження окремих громадських прав і свобод громадян. Метою введення воєнного стану є забезпечення безпеки та захисту суверенітету країни в разі загрози зовнішньої агресії або інших надзвичайних ситуацій. Також передбачає надання відповідним органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, а також військовим адміністраціям повноважень, які необхідні для відведення загрози, спротиву збройної агресії і забезпечення національної безпеки. Ці заходи передбачають, серед іншого і оптимізацію діяльності Національної поліції щодо запобігання адміністративним правопорушенням [1].

Переважно у період воєнного стану усі ключові сфери суспільних відносин стають уразливими і тому позиція законодавця виглядає цілком логічною. Утім питання таких "надзвичайних обставин", як посилення обсягів і меж адміністративних стягнень також стоїть на часі [2].

Наразі в Україні під час воєнного стану всі повноваження щодо дотримання принципів прав людини та правової держави належать: Раді Національної безпеки і оборони України,

Національній поліції України, Службі безпеки України, Національній гвардії України.

Сфокусуємо увагу на правоохоронних органах, під час воєнного стану в Україні вони мають розширені повноваження, оскільки їх головна мета полягає у забезпеченні безпеки та порядку у країні. Деякі з основних повноважень, які можуть мати правоохоронні органи в цей період, містять:

патрулювання та контроль за громадським порядком: правоохоронні органи мають повноваження забезпечувати порядок на вулицях, контролювати рух автотранспорту та виконувати патрулювання для запобігання злочинам та зловживанням [3];

затримання та арешт: правоохоронні органи мають повноваження затримувати та арештовувати осіб, які порушують закони та створюють загрозу безпеці держави [3];

проведення обшуків та розслідувань: правоохоронні органи мають право проводити обшуки та розслідування в справах, пов'язаних зі злочинами, загрозами національній безпеці та воєнному стану [3];

контроль над інформацією: правоохоронні органи можуть мати повноваження контролювати та обмежувати доступ до певної інформації, яка може становити загрозу для безпеки держави під час воєнного стану [3].

Тепер зупинимось на тому якими основними цілями запобігання адміністративним правопорушенням є: обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів, які є причинами та умовами вчинення адміністративних правопорушень [4]; виховання громадян у дусі неухильного додержання вимог законності, формування високого рівня правової культури [4]; вплив на осіб, які належать до групи ризику щодо вчинення ними адміністративних правопорушень з метою зниження вірогідності вчинення ними протиправних діянь [4].

Тобто головною ціллю запобігання адміністративних правопорушень передбачається обмеження процесів, що сприя-

ють вчиненню таких правопорушень. А з приводу заходів щодо запобігання адміністративної ефективності під час воєнного стану, які можуть містити:

1. Установлення особливих нормативів та правил поведінки для громадян та організацій у період воєнного стану, щоб забезпечити безпеку та контроль. Також щоб ефективно виконувати свої обов'язки та забезпечувати дотримання законів.

2. Обмеження свободи слова та масових засобів масової інформації з метою запобігання поширенню неправдивої інформації та локалізації ситуації.

3. Упровадження додаткових санкцій та строгих покарань для порушників законів під час воєнного стану, щоб забезпечити виконання норм і правил.

4. Забезпечення доступної інформації про права і обов'язки громадян під час воєнного стану, щоб уникнути непорозумінь і погрози для прав людини.

5. Залучення правоохоронних органів, громадських організацій інших відповідальних органів до моніторингу та забезпечення дотримання адміністративного законодавства під час воєнного стану.

Важливо зазначити, що це тільки загальні приклади заходів, які призначені для забезпечення правопорядку та безпеки громадян під час воєнного стану та запобігання порушенням. Тобто їх ефективність залежить від їхньої реалізації, виконання та контролю; необхідно забезпечити дотримання принципів прав людини та правової держави під час воєнного стану.

Отже, можна сказати, що воєнний стан є серйозним періодом, коли порушення адміністративного законодавства можуть бути поширеними через виникнення особливих обставин і надзвичайних умов. Для забезпечення безпеки та захисту громадян, необхідно вжити певні заходи для запобігання таким порушенням і вони повинні бути ефективними та прозорими. Держава повинна приділяти належну увагу роз-

слідуванням випадків порушення прав людини та вживати відповідних заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності. Варто освітлювати права та обов'язки громадян під час воєнного стану. Кожна особа має право на справедливий та розумний суд у випадку порушення прав та свобод під час воєнного стану. І звичайно щоб суди працювали незалежно та об'єктивно, розглядаючи справи про порушення адміністративного законодавства. Крім того, слід забезпечити ефективну роботу правоохоронних органів. Поліція та інші правоохоронні органи повинні дотримуватися законодавства і вживати заходів для попередження та припинення порушень адміністративного законодавства. Буде доречною організація механізмів контролю та нагляду за діями владних структур, щоб запобігти можливим зловживанням та корупції під час воєнного стану. Це може включати створення спеціальних антикорупційних органів або посилення обов'язків існуючих органів.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 №389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 13.02.2024).

2. Логвиненко Б. О. Окремі аспекти запобігання адміністративним правопорушенням в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару* (м. Дніпро, 27 квіт. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 56–57 URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10330/1/10.pdf (дата звернення: 13.02.2024).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 2822 (статті 23–46). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 13.02.2024).

4. Запобігання адміністративним правопорушенням. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Запобігання_адміністративним_правопорушенням (дата звернення: 13.02.2024).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

Віктор ТИЩУК

Розвиток сучасних технологій, зокрема в галузі безпілотних літальних апаратів (БПЛА), створює як нові можливості, так водночас і виклики у сфері охорони державних кордонів. Використання БПЛА для моніторингу державного кордону стає актуальним питанням, вимагаючи глибокого розуміння та правового регулювання.

У контексті правового регулювання С. Халимон та співавтори [1] підкреслюють, що використання БПЛА для контролю за державним кордоном України ґрунтується на неповних нормативних засадах, що може становити ризики для реалізації прав людини. З метою вирішення цих проблем, враховуючи прогалини в законодавстві, вони запропонували доповнити Закон України "Про Державну прикордонну службу України" [2] повноваженнями щодо використання БПЛА для фото та відео фіксації виявлення або фіксування правопорушень та забезпечення публічної безпеки і правопорядку в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України, контрольних пунктах в'їзду-виїзду, а також у контрольованих прикордонних районах та у межах виключної (морської) економічної зони України.

Серед іншого зазначені автори [1], звертають увагу на проблеми правового регулювання польотів БПЛА у сфері безпеки на кордоні та в морській економічній зоні; визнання інформації, отриманої за допомогою БПЛА, офіційним документом, придатним для використання як доказу у кримінальних, адміністративних та цивільних провадженнях; закріплення законності дій Державної прикордонної служби

України з використання БПЛА для спостереження за кордоном, встановлення умов польоту, які не порушують права людини; класифікацію БПЛА за класами та обмеження застосування класу I (мікро та міні) для спостереження за кордоном без його перетину; регулювання питань компенсації шкоди, завданої БПЛА, включно з випадковими ситуаціями та зіткненням з іншими транспортними засобами.

Крім того, дискусія щодо адміністративно-правового регулювання сектору безпеки та оборони України, фокусуючись на проблемах прав людини при використанні БПЛА для охорони державних кордонів, виявляє такі потенційні суперечності в законодавстві. По-перше, зростання обсягу зібраних даних від БПЛА вимагає чіткого визначення термінів зберігання, умов доступу та встановлення відповідальності за їх використання. По-друге, використання БПЛА для охорони кордонів може суперечити міжнародним нормам, зокрема в контексті перетину кордонів. По-третє, необхідне розмежування використання БПЛА з правоохоронною метою та у військових операціях, для визначення правового "статусу" таких технологій. З метою вирішення цих суперечностей важливо розробити адаптивне та компромісне законодавство, спрямоване на забезпечення балансу між потребами у безпеці та збереженням прав людини [3].

Поряд з цим, використання БПЛА регулюється відповідним законодавством та стандартами авіаційних організацій, які встановлюють правила та обмеження для їх безпечного функціонування. Сюди входить максимальна висота польоту, відстань від аеропортів, зони забороненого польоту та інші аспекти безпеки. Оператори БПЛА, включно з працівниками прикордонних служб, мають дотримуватися цих норм для запобігання аваріям, забезпечення безпеки повітряного простору та захисту прав людини [4].

Використання БПЛА для охорони державних кордонів є важливим елементом забезпечення національної безпеки. З

іншого боку, технічна складність та об'єм зібраних даних вимагають розроблення та впровадження ефективних правових механізмів для захисту особистих даних громадян та забезпечення їхнього захисту [5].

Отже, законодавство потребує розроблення гнучких та адаптивних правил, які зможуть врахувати динаміку інновацій у сфері використання БПЛА та будуть забезпечувати баланс між потребами у безпеці та збереженням прав людини.

Список використаних джерел

1. Khalymon S., Hrynko S., Zolka V., Hrynko R. & Volynets N. Legal regulation of unmanned aerial vehicles application in the surveillance of the state border of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10(40). Pp. 190–200. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2021.40.04.19

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27. С. 208.

3. Fox S. J. Drones: Foreseeing a 'risky' business? Policing the challenge that flies above. *Technology in Society*. 2022. № 71, 102089. DOI: https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.102089

4. Lee D., Hess D. J. & Heldeweg M. A. Safety and privacy regulations for unmanned aerial vehicles: A multiple comparative analysis. *Technology in Society*. 2022. № 71, 102079. DOI: https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.102079

5. Klein N. Maritime autonomous vehicles and international laws on boat migration: Lessons from the use of drones in the Mediterranean. *Marine Policy*. 2021. № 127, 104447. DOI: https://doi.org/10.1016/j.marpol.2021.104447

ПОРУШЕННЯ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВИЛ ПОЛЮВАННЯ В ПРИКОРДОННІЙ СМУЗІ ТА КОНТРОЛЬОВАНОМУ ПРИКОРДОННОМУ РАЙОНІ

Ірина ТКАЧИК
Михайло СИНИШИН
Дмитро ОЛЕШКО

Порушення правил полювання в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі може бути визначено за наявності об'єктивних ознак, які свідчать про недотримання встановлених правил та норм поведінки під час полювання.

Однією з об'єктивних ознак порушення правил полювання в прикордонних районах є незаконне перетинання кордону з метою полювання без відповідних дозволів та ліцензій.

Використання заборонених методів полювання, таких як використання пасток або отруйних речовин, може також служити об'єктивною ознакою порушення правил полювання в прикордонних зонах.

Незаконне вбивство чи поранення дикої тварини в прикордонній смузі без відповідних дозволів та з недотриманням установлених квот або обмежень також може бути розглянуто як об'єктивна ознака порушення правил полювання.

Неуважне ставлення до природних ресурсів у прикордонних районах, таке як заборона викидання сміття чи пошкодження екологічно важливих зон, може бути ще однією об'єктивною ознакою порушення правил полювання.

Здійснення полювання у зоні, де це заборонено з метою збереження видів чи захисту природи, є об'єктивною ознакою порушення правил полювання в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі.

Зважаючи на специфіку прикордонних районів, де проходять міжнародні кордони та де часто існують особливі правила та обмеження, порушення правил полювання може мати серйозні наслідки як для природи, так і для міжнародних відносин.

Безпека кордонів: порушення правил полювання в прикордонних районах може становити загрозу для безпеки кордонів, оскільки такі дії можуть викликати непередбачені події або використання незаконних збройних методів.

Міжнародні відносини: незаконне полювання в прикордонних районах може порушувати міжнародні домовленості та угоди, що регулюють природоохоронну діяльність та охорону дикої тварин.

Екологічні наслідки: порушення правил полювання може призвести до надмірного знищення тваринного світу в прикордонних районах, порушення екосистем та загрози для біорізноманіття.

Вплив на місцеве населення: незаконне полювання може мати негативний вплив на місцеве населення, особливо в зоні прикордоння, де зберігається велика частина біорізноманіття та де полювання може бути важливим джерелом доходу.

Необхідність співпраці: для ефективного контролю за порушеннями правил полювання в прикордонних районах необхідна співпраця між відповідними органами та міжнародними партнерами з метою впровадження спільних стратегій та заходів.

Охорона природи та біорізноманіття: порушення правил полювання може спричинити знищення рідкісних та захищених видів тварин, що може негативно вплинути на біорізноманіття та екосистеми в прикордонних районах.

Незаконне полювання може становити загрозу існуванню певних видів та призвести до руйнування природного середовища, що має далекодійні наслідки для екосистем та місцевих спільнот.

Правова відповідальність та санкції: важливо встановити ефективну систему правової відповідальності та санкцій для тих, хто порушує правила полювання в прикордонних районах.

Отже, можемо зробити висновок, що належна реакція правоохоронних органів, а зокрема ключове місце відіграє Державна прикордонна служба України та судова система є важливими елементами у запобіганні та припиненні порушень громадянами правил полювання в прикордонній смузі та в контрольованому прикордонному районі.

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ВІДМОВИ У ПЕРЕТИНАННІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ, ІНОЗЕМЦЯМ ТА ОСОБАМ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Максим ТОКАРЧУК
Юрій СИЧЕВСЬКИЙ

Відповідно до Закону України "Про Державну прикордонну службу" однією із її основних функцій є здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення.

Уповноважені службові особи Державної прикордонної служби України надають іноземцю, особі без громадянства дозвіл на перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну за умови:

1) наявності в нього дійсного паспортного документа;

2) відсутності щодо нього рішення уповноваженого державного органу України про заборону в'їзду в Україну;

3) наявності в нього в'їзної візи, якщо інше не передбачено законодавством України;

4) підтвердження мети запланованого перебування;

5) наявності достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави або наявності в нього можливості отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України – для громадянина держави, включеної до переліку держав, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та особи без громадянства, яка постійно проживає у державі, включеній до такого переліку;

6) виконання ним вимог щодо строків перебування в Україні.

Іноземцям, особам без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам в'їзду в Україну, відмовляється у перетинанні державного кордону.

Іноземцю або особі без громадянства, які не відповідають одній чи кільком умовам перетинання державного кордону на в'їзд в Україну або на виїзд з України, а також громадянину України, якому відмовлено у пропуску через державний кордон при виїзді з України у зв'язку з відсутністю документів, необхідних для в'їзду до держави прямування, транзиту, у передбачених законодавством випадках або у зв'язку з наявністю однієї з підстав для тимчасового обмеження його у праві виїзду за кордон, визначених статтею 6 Закону України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України", відмовляється у перетинанні державного кордону лише за обґрунтованим рішенням уповноваженої службової особи підрозділу охорони державного кордону із зазначенням причин відмови. Уповноважена службова особа підрозділу охорони державного кордону про прийняте рішення доповідає начальнику органу охорони державного кордону. Таке рішення набирає чинності невідкладно. Рішення про відмову у перетинанні державного кордону оформляється у двох примірниках. Один примірник рішення про відмову у перетинанні державного кордону видається особі, яка підтверджує своїм підписом на кожному примірнику факт отримання такого рішення. У разі відмови особи підписати рішення про це складається акт.

Форма рішення про відмову у перетинанні державного кордону була затверджена наказом МВС від 05.06.2023 № 457, який скасував наказ АДПСУ від 14.12.2010 № 967 "Про затвердження форм рішень про відмову в перетинанні державного кордону України".

Особа, якій відмовлено у перетинанні державного кордону, має право протягом одного місяця з дня прийняття відповідного рішення у передбаченому законом порядку оскаржи-

ти його до органу Державної прикордонної служби України вищого рівня або до адміністративного суду за місцем розташування відповідного органу. Оскарження зазначеного рішення не зупиняє його дії.

У разі, якщо іноземці, особи без громадянства, яким відмовлено у перетинанні державного кордону при в'їзді в Україну, були привезені в пункт пропуску через державний кордон перевізником, уповноважена службова особа підрозділу охорони державного кордону:

1) наказує перевізникові вивезти іноземців, осіб без громадянства в державу, з якої їх було привезено, або в державу, яка видала паспортний документ, або знайти інший спосіб вивезення зазначених осіб за межі території України;

2) до подальшого вивезення іноземців, осіб без громадянства, яким було відмовлено у перетинанні державного кордону при в'їзді в Україну, вживає належних заходів щодо запобігання їх незаконному перетинанню державного кордону.

ВІЙСЬКОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЛАВАХ БУНДЕСВЕРУ

Олег ТРАКАЛЮК
Сергій СОЛОДОВНИК

Військова служба у лавах Бундесверу регулюється Законом про військовий стан та іншими законами Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН), що стосуються оборони. Законодавство визначає умови призову, права та обов'язки військовослужбовців, дисципліну, військову освіту, а також регулює питання військової юстиції.

Військові норми враховують права та обов'язки військовослужбовців, а також цінності і принципи німецького суспільства. Військово-політичне керівництво ФРН активно впроваджує стандарти та принципи НАТО щодо проходження військової служби, такі як рівність статей і принципи громадянського контролю.

У ФРН військове законодавство організоване на основі Закону про збройні сили 1955 року та інших відповідних актів. Воно регулює питання, пов'язані зі статусом військовослужбовців, обов'язками, правами, службовою дисципліною, організацією, функціонуванням та кар'єрою у збройних силах ФРН.

Військова служба громадян ФРН регулюється "Військовим законом ФРН" (Wehrdisziplinarordnung) та "Військовим кодексом ФРН" (Wehrstrafgesetz). Вони встановлюють правила дисципліни, порядок служби, судові процедури та відповідальність військовослужбовців.

Законодавство також регулює вимоги до набору, тривалість служби та права військовослужбовців. Крім того, існує

закон про військовий кримінальний кодекс, який визначає військові злочини, порядок розгляду справ і покарання.

Основні питання проходження служби регулюються Законом про військову повинність (Wehrpflichtgesetz (WPflG) (зі змінами й доповненнями) прийнятим 21.07.1956, Законом про правовий статус військовослужбовців (Soldatengesetz – SG) (зі змінами й доповненнями) прийнятим 19.03.1956 та Рішенням федерального уряду "Указ про військову кар'єру" (Verordnung über die Laufbahnen der Soldatinnen und Soldaten (Soldatenlaufbahnverordnung – SLV) від 28.05.2021 (набрав чинності 05.06.2021).

Законом про правовий статус військовослужбовців (Soldatengesetz – SG) визначаються тривалість військової служби; розрахунок терміну служби; принципи призначення та використання військовослужбовців. Установлюються їх обов'язки та права. Розкриваються правовий статус професійних військовослужбовців і тимчасових військовослужбовців, порядок встановлення службових відносин, просування по службі та припинення службових відносин. Крім того, встановлюються військова служба за Законом про військову повинність; військова служба в запасі; добровільна військова служба як особливе громадянське зобов'язання. Також цим законом визначені правовий захист військовослужбовців та штрафні норми в разі порушень правил і порядку військової служби.

Указ про військову кар'єру федерального уряду ФРН (Soldatenlaufbahnverordnung – SLV). Рівень документа відповідає рівню Указу Президента України "Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України".

Крім того, в бундесвері існує Центральне службове регулювання (положення) A-1340/49 Просування, наймання, придбання та прийом солдатів, затверджене начальником відділу "Принципи управління кадрами військового персо-

налу; штатний військовий бюджет" Міністерства оборони ФРН" (BMVg P II 1).

Рівень документа відповідає рівню наказу Міністерства оборони України від 10.04.2009 № 170 "Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України".

Отже, можна стверджувати, що структура та принципи військового законодавства ФРН щодо проходження військової служби значною мірою подібні положенням вітчизняного військового законодавства. Досвід ФРН у цій сфері може активно використовуватись і при розробленні нових нормативно-правових документів з питань проходження військової служби у Збройних Силах України.

ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧИХ НОРМ З ПИТАНЬ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, ПРИЙНЯТИХ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ПРОВІДНИХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО ДО ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Володимир ФЕДОРОВИЧ

Україна, в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації, активно співпрацює з міжнародними партнерами, зокрема з державами-членами НАТО з метою узгодження свого військового законодавства з євроатлантичними стандартами. Співпраця включає проведення спільних навчань, тренувальних програм та обмін найкращими практиками. Досвід і знання, отримані в результаті цієї співпраці, сприяють формуванню українського військового законодавства та зміцненню спроможностей Збройних Сил України (далі – ЗСУ).

Формування військового законодавства в Україні зосереджено на забезпеченні поваги до прав людини та верховенства права у ЗСУ. Докладаються зусилля для підвищення прозорості, підзвітності та захисту прав військовослужбовців. Уживаються заходи для поліпшення побутових умов, боротьби зі зловживаннями, створення ефективних механізмів розгляду скарг і пропозицій.

Процес формування військового законодавства в Україні стикається з різними проблемами. Серед них – обмеженість ресурсів, корупція, бюрократичні перепони, необхідність подальшої професіоналізації та модернізації ЗСУ. Однак за останні роки було досягнуто значного прогресу завдяки законодавчим реформам, спрямованим на вирішення цих проблем.

Для погодження законодавчої бази з питань проходження військової служби у ЗСУ з правовими засадами, прийнятими

у збройних силах провідних держав-членів НАТО, запропоновано такі шляхи:

узгодження зі стандартами НАТО – Україна має ретельно вивчити та проаналізувати правові засади проходження військової служби в провідних державах-членах НАТО. Це допоможе визначити загальні принципи, найкращі практики та правові вимоги, які можуть бути включені в українське законодавство;

призов та мобілізація – Україні слід розглянути можливість запровадження гібридної системи, яка поєднує добровільний набір та вибірковий призов. Така система дозволила б ЗСУ залучати високомотивований і кваліфікований персонал через добровільну службу, а також забезпечувати необхідну чисельність особового складу через призов, коли це необхідно;

професіоналізація ЗСУ – для підвищення професіоналізму Україна має зосередитися на розробленні кар'єрних шляхів, навчальних програм і стимулів для військовослужбовців. Це включає просування по службі на основі заслуг, можливості професійного розвитку та конкурентоспроможні компенсаційні пакети для залучення та утримання кваліфікованих кадрів;

права людини та верховенство права – Україна має приділяти особливу увагу захисту прав людини та верховенству права у своїй військово-правовій системі. Це включає в себе чіткі інструкції та правила поводження з особовим складом, заборону катувань і жорстокого поводження, а також механізми розгляду скарг і претензій;

цивільний нагляд і підзвітність – посилення механізмів цивільного нагляду та підзвітності має вирішальне значення для забезпечення прозорості та захисту демократичних принципів. Україна має створити ефективні механізми парламентського нагляду, незалежні інститути військового омбудсмена

та надійні системи внутрішньої підзвітності для боротьби з неправомірною поведінкою та порушеннями у ЗСУ;

гендерна рівність та різноманітність – Україна має працювати над просуванням гендерної рівності та різноманітності у ЗСУ. Цього можна досягти, впроваджуючи політику, яка заохочує набір і просування по службі жінок і недостатньо представлених груп, забезпечуючи рівні можливості для всього особового складу;

правовий захист та пільги для військовослужбовців – Україна має забезпечити комплексний правовий захист та пільги для військовослужбовців. Це включає належне медичне обслуговування, компенсацію за втрату працездатності та підтримку ветеранів, а також законодавчі положення щодо захисту їхніх прав під час та після проходження військової служби;

міжнародне співробітництво та взаємосумісність – Україна має вдосконалити свою правову базу для сприяння міжнародному співробітництву та оперативній сумісності з державами-членами НАТО. Це включає положення про спільні навчання, обмін інформацією та стандарти оперативної сумісності для узгодження військових практик і процедур зі збройними силами держав-членів НАТО;

законодавча ясність і послідовність – Україна має забезпечити, щоб її законодавча база щодо військової служби була чіткою, послідовною і сучасною. Невизначеність або невідповідність у законодавстві може призвести до плутанини і потенційних юридичних проблем. Необхідно регулярно переглядати і оновлювати законодавство з метою задоволення нових потреб і приведення його у відповідність до міжнародних стандартів;

інформування та освіта громадськості – Україна має надати пріоритет програмам інформування та освіти населення з метою інформування громадян про їхні права та обов'язки, пов'язані з проходженням військової служби. Це включає по-

ширення інформації про правові норми, процеси набору та переваги служби в ЗСУ.

Отже, досвід формування військового законодавства про проходження військової служби у ЗСУ відображає зусилля держави щодо наближення до міжнародних стандартів, модернізації оборонного відомства, забезпечення прав та соціального захисту військовослужбовців.

Здійснення реформи в законодавчій базі потребує комплексного підходу та врахування найкращих практичних дій та рекомендацій держав-членів НАТО. Продовження реформ та співпраця з міжнародними партнерами матимуть вирішальне значення для подальшого підвищення ефективності та професіоналізму ЗС України.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ API / PNR У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Віталій ФІГУРА

На етапі підготовки нормативно-правової основи запровадження системи використання попередньої інформації про пасажирів (API) та реєстраційних записів пасажирів (PNR) у нашій державі необхідно передбачити механізми убезпечення проти можливих порушень прав людини.

Гіпотетично такі порушення можливі через особливості системи, яка використовує персональні дані пасажирів. На наш погляд, головним аспектом, який необхідно врахувати під час розроблення нормативно-правової бази, – це забезпечення захисту персональних даних. І тут, очевидно, не можна обійтися загальними правилами про деперсоналізацію даних PNR через шість місяців та їх видалення через п'ять років. Необхідно передбачити на рівні закону запобіжник проти незаконного використання персональних даних.

У тексті Резолюції Ради Безпеки ООН № 2178 особливий наголос зроблено на заохочення держав на обмін даними на основі поваги до прав людини. У Резолюції Ради Безпеки ООН № 2396 неодноразово підкреслено, що збір реєстраційних даних пасажирів повинен здійснюватися з повним дотриманням прав людини.

У цьому контексті необхідно акцентувати на захисті персональних даних пасажирів авіаційних рейсів та обмежити використання цих даних для зазначених цілей (для безпеки авіаперевезень). Окрім того, важливо врахувати принципи справедливості та недискримінації під час опрацювання та використання вищезазначених даних.

Відповідно до Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/681 від 27 квітня 2016 року про використання даних запису реєстрації пасажирів для запобігання, виявлен-

ня, розслідування та переслідування терористичних та тяжких злочинів визначено, що всі отримані дані про пасажирів передаються єдиному призначеному підрозділу обробки інформації про пасажирів (PIU).

Акцент у майбутньому законі потрібно зробити і на тому, що суб'єкти використання системи (API / PNR) працюють саме з даними API / PNR, що не передбачає оброблення даних щодо расового або етнічного походження особи, її політичних точок зору, філософських або релігійних переконань, членство в профспілках та громадських організаціях, а також здоров'я особи, його сексуальне життя чи орієнтацію.

Доцільно передбачити, що під час упровадження підрозділу (PIU) на законодавчому рівні у ньому має бути запроваджена посада – уповноваженого щодо захисту персональних даних осіб, які подорожують.

Закон, яким буде регламентовано функціонування системи API / PNR, необхідно ухвалювати синхронно з внесенням змін до Закону України "Про захист персональних даних".

Для забезпечення гарантування захисту прав людини під час використання системи (API / PNR) слід чітко окреслити перелік даних, які буде отримувати підрозділ (PIU), який зі свого боку має відображати легітимні потреби органів публічної влади, зокрема правоохоронних органів України, спрямовані на недопущення, виявлення, розслідування різного роду кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням осіб через державний кордон; протидію терористичній діяльності; переміщення вибухових, радіоактивних речовин; зброї та наркотичних засобів. Усі отримані дані про пасажирів підрозділ (PIU) зобов'язаний буде надавати на вимогу національного наглядового органу.

Окрім того, потрібно підкреслити, що у разі витоку персональних даних, підрозділ (PIU) має терміново встановити зв'язок з особою чиї дані були втрачені та повідомити їй це для гарантування її безпеки.

Отже, сьогодні актуальним є питання розробки та прийняття Закону України "Про обробку попередніх даних реєстрації особи", яким буде регламентовано порядок функціонування системи API / PNR в Україні, правовий статус підрозділу PIU, гарантії захисту персональних даних осіб – пасажирів, порядок обміну PNR з підрозділами (PIU) інших країн та низка інших питань, що потребують нормативного регулювання. Прогнозуємо значний запобіжний потенціал майбутнього закону у сфері забезпечення національної та прикордонної безпеки.

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Дмитро ФОМІНОВ
Ольга ЦАРЕНКО

Досить резонансним в українському суспільстві є прояви некомпетентності окремих осіб, які є представниками правоохоронних органів. Таких випадків незначна кількість, проте вони є. Основною проблемою сьогодення є слабка довіра та неповага громадянського суспільства до представників правоохоронних органів. Відтак критично важливими є виявлення проблем, пов'язаних з цим. Як видається, можна виокремити питання недосконалої етичної поведінки правоохоронців; неналежний контроль за їх діяльністю; неповне висвітлення здійснення діяльності правоохоронних органів у інформаційному просторі; повільної інтеграції сучасних технологій щодо контролю, моніторингу та аналізу правопорушень у реальному часі тощо.

Задля забезпечення підвищення ефективності правоохоронної діяльності варто приділяти увагу вдосконаленню етичних знань та навичок представників правоохоронних органів, що зі свого боку зумовлює зменшення можливих порушень прав людини. Це питання є актуальним, має неабиякий вплив на думку суспільства, тому досить доречно закріпити на законодавчому рівні створення кодексу або зводу певних правил поведінки представників правоохоронних органів, а також не тільки передбачити у освітньо-професійних програмах підготовки здобувачів вищої освіти обов'язкову компоненту вивчення етики, але й роботу у межах курсів підвищення кваліфікації щодо забезпечення набуття знань та навичок норм етики кожним правоохоронцем (чи військовослужбовцем).

Важливими є додаткові заходи незалежного контролю за діяльністю правоохоронних органів та їх представників. З початку повномасштабного вторгнення через збільшення кількості персоналу, які залучені до виконання завдань забезпечення безпеки та оборони нашої України, збільшились випадки, коли некоректна діяльність окремих посадових осіб була здійснена з певними порушеннями. Такі випадки потрапили до медіа ресурсів, відтак суспільство оцінює діяльність правоохоронного органу та й державу в цілому, при цьому ігнорується титанічна праця, обсяг виконаної роботи, що відбувається цілодобово задля всебічного забезпечення безпеки та захисту населення. Тому збільшення заходів як внутрішнього контролю, так і зовнішнього – підвищить рівень відповідальності та свідомості кожного представника держави.

Відображення у інформаційному просторі здійснення правоохоронної діяльності сприятиме, з одного боку, збільшенню прозорості у діяльності правоохоронних органів та доступності інформації про дії правоохоронців для суспільства, з іншого боку, зумовить упровадження програм профілактики правопорушень з метою запобігання злочинності серед них. Тому актуальним є збільшення публікацій відеоматеріалу у доступній формі у соціальних мережах, наприклад, з фактами припинення корупції, пошуку та нейтралізації суспільно – небезпечних осіб, участі в бойових діях, штурмах, відбиття атак ворога, тобто, звичайною діяльністю правоохоронних органів.

Щодо використання та поширення сучасних технологій контролю, моніторингу та аналізу обстановки в режимі реального часу варто зазначити, що організація діяльності правоохоронних органів у сучасному світі неможлива без застосування інформаційних технологій, тому вимагає адекватної модернізації й суттєвої трансформації, зокрема, збільшення та розробки системи моніторингу, контролю й оцінювання обстановки в певних регіонах чи на об'єктах військово-про-

мислового комплексу, дислокації військових формувань, на інших об'єктах інфраструктури та підвищеної небезпеки тощо.

Усі вище згадані заходи формують найголовніше – це довіру та повагу з боку громадянського суспільства, що підвищують ефективність діяльності правоохоронних органів та забезпечують безпеку суспільства та держави загалом. Сила – в довірі, перемога – в єдності.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія ЦАРУК

Два роки тому росія без оголошення стану війни розпочала повномасштабне вторгнення на територію України, яке називає "спеціальною операцією". Окупувавши частину територій, держава-агресорка продовжує вбивати наших людей та тримати їх у страху, знищувати міста, села, завдаючи ракетні удари по всій території України. Відповідно до затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573 Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, з 24 лютого 2022 року обласними військовими державними адміністраціями було введено комендантську годину по всій території України з метою підтримання правопорядку та захисту населення.

Комендантська година – це обмеження свободи руху та перебування громадян у громадських місцях протягом певного періоду часу, як правило, у вечірні та нічні години, яке може вводитися в умовах режиму надзвичайного стану, режиму воєнного стану або інших ситуаціях, що загрожують безпеці країни чи громадян. Її метою є забезпечення громадського порядку та безпеки.

Термін "комендантська година" визначено у Законі України "Про правовий режим воєнного стану", що означає заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень. Припиняється робота підприємств, організацій, не працює громадський транспорт тощо. Час та тривалість комендантської години визначається військовим командуван-

ням області. Зазвичай це нічний час, але під час загострення ситуації комендантська година може тривати декілька діб.

Варто зазначити, що відповідальність за порушення комендантської години наразі не передбачена. Але якщо особа під час комендантської години знаходиться на вулиці, то комендантський патруль (бійці Національної Гвардії України, Територіальної оборони, а також співробітники Національної поліції України) має право її затримати, перевірити документи, що посвідчують особу, а також наявність перепустки. У разі відсутності відповідних документів – затримувати таких осіб та доставляти в органи або підрозділи Національної поліції для встановлення особи, також за потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, які ними перевозяться. Єдиний документ, який дозволяє перебувати на вулиці під час комендантської години є спеціальна перепустка, яка видається визначеному колу осіб, які виконують важливу функцію у забезпечені життєдіяльності населеного пункту.

За непокору законному розпорядженню або вимозі патруля на порушника може бути накладено стягнення відповідно до статті 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення. За чинення опору, порушника можна притягнути до кримінальної відповідальності, зокрема за статтею 343 Кримінального кодексу України.

Варто звернути увагу на законопроєкт № 10195 "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог або невиконання деяких заходів правового режиму воєнного стану", який розглянула Верховна Рада України на своєму засіданні, але ухвалила рішення повернути його до Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності для доопрацювання. У цьому законопроєкті порушення комендантської години карається штрафом:

для фізичних осіб: 8 500–17 000 грн; повторне порушення – 34 000 грн;

для суб'єктів господарювання: 51 000–102 000 грн; повторно – 170 000–34 000 грн.

На нашу думку, особа, яка порушила комендантську годину, може бути звільнена від адміністративної відповідальності у випадку крайньої необхідності, наприклад, надання медичної допомоги, супроводження хворих до лікарні, якщо під час повітряної тривоги особа прямує до / з укриття тощо. Про такі випадки нічого не зазначено у законопроєкті № 10195.

Отже, слід підкреслити, що адміністративна відповідальність за порушення комендантської години під час дотримання воєнного стану є важливою складовою задля забезпечення безпеки суспільства та стабілізації ситуацій. Адже сьогодні люди відчувають безкарність, порушуючи режим комендантської години, оскільки розуміють, що покарання за свій вчинок вони не отримають. Тому є дуже важливим прийняття законопроєкту № 10195. Тільки тоді можна досягти дотримання вимог правового режиму комендантської години більшістю населення, а також це допоможе уникнути інших правопорушень.

СИСТЕМА АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Юрій ЦІПОТАН

Виклик сьогодення – винищення корупції, яка під час війни стала гірше, ніж просто злочином. Корупція є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, вона негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, управління, політику, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Вияви корупції різного ґатунку суттєво знижують рівень довіри громадян до органів державної влади, негативно впливають на економічний та політичний розвиток країни, і зрештою – становлять реальну загрозу національній безпеці більшості країн світу.

У 2006 р. у Польщі був створений новий надпотужний орган – Центральне антикорупційне бюро (Centralne Biuro Antykorupcyjne).

Важливим напрямом діяльності ЦАБ є контроль за доходами та видатками польських можновладців, адже відповідно до польського законодавства, чиновники країни зобов'язані декларувати не лише свої доходи, а й видатки. Іншими напрямами роботи ЦАБ є профілактика злочинності та аналітична робота. Примітно, що виконання цих непростих функцій у 38-мільйонній Польщі здійснює лише 870 співробітників, що працюють у центральному офісі та 11 місцевих представництвах [3].

Шеф Антикорупційного бюро призначається на посаду та звільняється з неї Прем'єр-міністром лише після консультацій з Президентом Польщі і за умов наявності відповідного вердикту з боку профільної комісії Сейму [3].

До інших інституцій, завданнями яких є запобігання та протидія корупції у Польщі, також належать:

– Найвища палата контролю (Najwyzsza Izba Kontroli), функціями якої є контроль за виконанням державного бюджету, нагляд за господарською діяльністю публічної адміністрації, інших органів чи структур, де частка державного бюджету становить 50 % і більше або тих, які використовують державну чи комунальну власність;

– Департамент цивільної служби (Urzajd Sluzby Cywilnej), який здійснює відбір та навчання компетентних чиновників, що виконують свої обов'язки незалежно від політичної приналежності;

– Департамент публічних замовлень (Urzajd Zamowien Publicznyh), головним завданням якого є забезпечення ефективного використання державних коштів у сфері держзакупівель;

– Агенція внутрішньої безпеки (Agencja Bezpieczenstwa Wewnentrznego), до завдань якого належить виявлення, запобігання та розслідування злочинів про корупцію серед осіб, які виконують публічні функції;

– Антикорупційна група (Zespol Anrtykorupcyjny), створена у структурі Міністерства фінансів у 2003 р. Її основним завданням є протидія корупції у фінансовій сфері;

– Бюро міжнародних казначейських звітів при Міністерстві фінансів (Biuro Mindzynarodowych Relacji Skarbowych), діяльність якого спрямована на запобігання шахрайству та зловживанню, зокрема під час використанні коштів ЄС [2, с. 161–162; 1, с. 73–74].

В Україні необхідно виокремити органи, які формують антикорупційну політику та органи, які розслідують кримінальні корупційні правопорушення.

До органів, які формують антикорупційну політику, належать: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК); Верховна Рада та профільний комітет Верховної

Ради України; Національна рада з питань антикорупційної політики.

До органів, які розслідують кримінальні корупційні правопорушення, належать: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ); Державне бюро розслідування; Національна поліція України.

2015 року в Україні було створено новий антикорупційний орган – Національне антикорупційне бюро України, який є центральним органом виконавчої влади з спеціальним статусом. Створення та запуск Національного антикорупційного бюро України було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом.

Усі працівники НАБУ, за виключенням заступників директора Бюро, призначаються на посади за результатами відкритого конкурсу. На сьогодні працює три Конкурсні комісії, до складу кожної входять по три представники Ради громадського контролю.

Завданням Національного бюро є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.

Основні принципи діяльності Національного бюро: верховенство права; повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина; законність; безсторонність та справедливість; незалежність Національного бюро та його працівників; підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам; відкритість для демократичного цивільного контролю; політична нейтральність і позапартійність; взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Боротьба з корупцією – важлива "домашня робота", яку Україна має зробити на шляху свого вступу до Європейського Союзу. З метою удосконалення антикорупційної політики варто впроваджувати додаткові заходи для активізації боротьби та запобігання корупції.

Список використаних джерел

1. Грига М. А. Система антикорупційних органів Польщі. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції.* (Київ, 9–10 грудня 2020 року). Частина 2. Київ : Національна академія внутрішніх прав. С. 72–74. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/dfaa002d-daf2-489a-93d2-c5f894c272bf (дата звернення: 14.02.2024).

2. Підбережник Н. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі. *Ефективність державного управління : збірник наукових праць*. 2013. Вип. 36. С. 158–165. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?... (дата звернення: 14.02.2024).

3. Супрун Т. М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3 (6–7). С. 199–204. URL: nbuv.gov.ua/j-pdf/muvnudp_2017_2-3_41.pdf (дата звернення: 14.02.2024).

4. Центральне антикорупційне бюро: польський досвід протидії корупції. URL: https://www.blogopolshe.pl/2013/07/blog-post_30.html (дата звернення: 14.02.2024).

5. Сто сторінок про НАБУ: історія, законодавче підґрунтя, основні досягнення. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/29075/4_nabu.pdf (дата звернення: 14.02.2024).

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій ШАТРАВА
Даніїл ЗІНЧЕНКО

Введення воєнного стану в Україні ставить перед поліцією низку надзвичайних завдань і викликів. Поліція опиняється на передовій не тільки забезпечення публічної безпеки, але й захисту прав людини. Поліція повинна адаптуватися до нових викликів безпеки, зберігаючи повагу до прав і свобод громадян, які можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

Основні засади діяльності поліції під час воєнного стану в Україні засновані на суворому дотриманні прав людини та законності, незважаючи на виклики, які виникають в умовах збройного конфлікту. Поліція повинна забезпечувати публічний порядок, одночасно відповідаючи на посилені потреби безпеки. Це означає, що кожен захід, ужитий поліцією, має бути обґрунтований, пропорційний обставинам і виконаний з повагою до основних прав і свобод людини. Прозорість дій поліції та відкрите спілкування з громадськістю є важливими для збереження довіри та правопорядку, особливо у період, коли суспільство відчуває підвищену тривогу та нестабільність [1].

На нашу думку, робота поліції під час воєнного стану вимагає не тільки силового реагування, а й такту, розсудливості та відданості ідеалам правової держави.

Під час воєнного стану поліція України зіштовхується з унікальними викликами, які вимагають швидкого й ефективного рішення. Основним викликом є забезпечення безпеки громадян у складних умовах, де загроза фізичного насильства значно зростає [2]. Також важливим є контроль за дотриманням публічного порядку та протидія злочинності, яка може збільшуватися через соціальну нестабільність і економічні труднощі. Водночас поліція мусить уникати зловжи-

вань владою та забезпечувати дотримання прав людини, що стає складнішим у воєнний час [3].

Ми вважаємо, що рішення цих викликів полягає у збалансуванні між силовими та правовими підходами. Ефективна робота поліції передбачає не лише використання фізичної сили та спеціальних заходів, а й активне спілкування з громадянами, щоб підтримувати довіру та взаєморозуміння. Важливою є також співпраця з міжнародними організаціями та правозахисними установами для забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини. Використання сучасних технологій для аналізу і моніторингу допоможе поліції швидше відповідати на виклики й адаптуватися до змінюваних умов.

Отже, аналізуючи права людини та діяльність поліції в Україні під час воєнного стану, можна зробити висновок, що цей період є особливо випробувальним як для громадян, так і для правоохоронних органів. З одного боку, поліція стикається з необхідністю забезпечення публічного порядку та безпеки у вкрай складних умовах, з іншого – мусить ретельно дотримуватися прав і свобод людини, незважаючи на воєнні обмеження. Баланс між ефективним реагуванням на загрози та захистом основних прав людини є ключовим викликом для поліції. Важливу роль у цьому процесі відіграють прозорість дій правоохоронних органів, постійний діалог з громадськістю та співпраця з міжнародними організаціями. Такий підхід не лише сприяє ефективній боротьбі зі злочинністю та забезпеченню безпеки в умовах воєнного стану, але й зміцнює довіру населення до правоохоронних органів та сприяє загальному захисту прав людини у країні.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Адміністративні процедури в сфері міграції: відповідність міжнародним стандартам. *Стан та перспективи*

розвитку адміністративного права України. (м. Одеса, 20 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 112–115.

2. Зінченко Д. А., Гопко Д. О. Правовий захист прав дітей під час військової агресії: адміністративні виклики та перспективи. Захист прав дитини в умовах військової агресії. МВС України. Одеса : Юридика, 2023. С. 102–106.

3. Зінченко Д. А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС України. *Наука та безпека*. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 242–244.

4. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. Питання сучасної науки і права. МВС України. Осередок ELSA Україна. Суми : СФ ХНУВС, 2023. С. 185–187.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ: СПЕЦІАЛЬНА АБО АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА

Юрій ШОВКУН

Адміністративні форми захисту прав публічних службовців здебільшого передбачають подання заяви особою, права якої були порушені, компетентним суб'єктам, зазвичай працівникам або органам публічної адміністрації, а також Уповноваженого Верховної Ради України (далі – ВР України) з прав людини (ч. 3 ст. 55 Конституція України). На цьому й наголошує Н. В. Глущенко, уточнюючи, що діяльність відповідних суб'єктів щодо захисту прав особи регламентується нормами адміністративного права, а об'єктом у такому разі є порушені права та інтереси особи [1, с. 66]. Інші акценти у дефініції поняття "адміністративна форма захисту" розставляє І. В. Лагутіна: це "врегульована законом діяльність визначеного кола державних органів зі здійсненні законних прав та інтересів громадян на основі у передбаченій законом процедурній формі шляхом відповідного реагування з метою попередження можливих і припинення здійснюваних правопорушень, усунення можливих і припинення здійснюваних правопорушень, усунення перешкод у здійсненні суб'єктивних прав і законних інтересів" [2, с. 90].

Розглядаючи адміністративну форму захисту прав публічних службовців під час реалізації заходів забезпечення дотримання ними правових обмежень, не можна оминути увагою відносно новий Закон України "Про адміністративну процедуру" [3], принаймні через те, що останній містить окремий Розділ VI "Адміністративне оскарження", яка за своєю суттю частково відтворює процедури оскарження, описані нами вище. Потрібно звернути увагу на п. 3 ч. 2 ст. 1 вказаного Закону, з якого випливає те, що його дія, а відповідно

і положення, що регламентують порядок адміністративного оскарження, не поширюються на відносини, які виникають у сфері державної (публічної) служби. У зв'язку з викладеним буде неправильно називати такі процедури адміністративними. Натомість ми пропонуємо називати їх процедури оскарження та класифікувати на два види залежно від суб'єкта розгляду скарги: 1) зовнішнє оскарження, коли скаргу розглядає особа, яка не працює в одній системі органів із публічним службовцем (Уповноважений ВР України з прав людини); 2) внутрішнє оскарження, у цьому випадку скаргу розглядає особа, яка працює в одній системі органів із публічним службовцем, який подав скаргу (керівники всіх рівнів конкретної системи публічних органів).

Звернемо увагу, що всі описані вище процеси відтворюють особливості адміністративної та судової форми захисту прав публічних службовців. У той же час необхідно відмітити, що звернення публічного службовця до вищого керівництва зі скаргою безпосередньо вказує на наявність управлінського "елемента" (управлінської ознаки) у процесі захисту прав публічних службовців.

Список використаних джерел

1. Глущенко Н. В. Поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері. *Правові горизонти*. 2018. № 8(21). С. 65–69.

2. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників : монографія. Одеса : Фенікс, 2008. 160 с.

3. Про адміністративні процедури : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. База даних "Законодавство України" / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n602

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Галина АВДЄЄВА

Сучасні цифрові технології забезпечують фіксацію, накопичення, систематизацію, зберігання і аналіз інформації, яка може слугувати доказами при розслідуванні воєнних злочинів. Зокрема, за ініціативою Президента України Володимира Зеленського для збирання, систематизації та оприлюднення верифікованої інформації про воєнних злочинців рф та їхні злочини, скоєні на території України, створена база даних "Книга катів українського народу". Цей інформаційний ресурс постійно поповнюється і використовується правоохоронними органами та міжнародними судами для розслідування воєнних злочинів.

Електронний реєстр геномної інформації людини використовується для ідентифікації осіб (живих і загиблих). Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, допомагає встановити їх долю та полегшити розшук. Аналітичний додаток "Воєнні злочинці рф" є важливим інструментом для дослідження та аналізу даних про російських воєнних злочинців, які брали участь у вторгненні в Україну. Цей застосунок дозволяє встановити географічне розташування во-

рожих сил і видів військ, визначити особи військових керівників та іншу важливу інформацію. Він може бути корисним для журналістів, експертів оборонної сфери, спеціалістів з розвідки на основі відкритих джерел (OSINT), представників військового командування та правоохоронних органів.

На сьогодні в Україні та в інших країнах функціонує декілька платформ для фіксації злочинів, скоєних російськими військовими проти цивільного населення України. Для захисту та представництва України в Європейському суді з прав людини та Міжнародному суді ООН створена міжурядова платформа для збирання та аналізування інформації про порушення прав людини військовими рф.

Офіс Генерального прокурора України спільно з компанією "IT Defends" створили національну платформу WarCrimes.gov.ua, призначену для документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених російською федерацією в Україні.

Міністерство внутрішніх справ України спільно з корпорацією Google розробили механізм "оцифровування" зруйнованих армією рф українських міст. Це допомагає оцінити масштаби руйнувань і встановити обсяг матеріальних збитків.

Служба безпеки України в додатку Telegram запустила бот @russian_war_tribunal_bot і надала адресу електронної пошти tribunal.2022.02.24@gmail.com.ua, на які від фізичних осіб надходять відомості про воєнні злочини російських окупантів на території України. Ця інформація аналізується, систематизується і розміщується в цифровій базі даних.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини збирає інформацію щодо злочинів військових росії в Україні за допомогою бота в Telegram @stop_ru_aggression_bot.

Важливим у розслідуванні воєнних злочинів є створення і зберігання цифрових моделей місця злочину з використанням 3D-лазерного сканування та 3D-картографування, особливо – у разі неможливості безпосередньо здійснити огляд

місця події (зокрема при розгляді справ у міжнародних судах). Це дозволяє на будь-якому етапі розслідування детально дослідити місце злочину та порівняти його ознаки з іншими доказами.

Міжнародна організація Global Rights Compliance (заснована в Гаазі) з метою посилення дотримання міжнародного права через його інноваційне застосування видала "Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні", в якому особливу увагу приділила використанню цифрової інформації у розслідуванні воєнних злочинів. У виданні наведено характеристику та порядок фіксації таких видів інформації у цифровому вигляді: фотографічної або відеоінформації, зокрема отриманої під час фіксації місця події; інформації, вилученої з електронного пристрою (наприклад, телефону, ноутбука або камери); інформації, виявленої на місці злочину або такій, яка належить померлому потерпілому чи ймовірному підозрюваному; інформації, отриманої від третіх осіб (наприклад, свідків) та ін.

Цифрова інформація може слугувати доказами під час розслідування воєнних злочинів лише за умови її відповідності критеріям оцінки доказів (допустимість, належність, достовірність і достатність).

Допустимість цифрових доказів у процесі розслідування воєнних злочинів є важливим питанням у сфері кримінального правосуддя. Питання допустимості, належності і достовірності цифрових доказів, які можуть підтвердити або спростувати певні події, часто вирішуються дослідженням метаданих цифрових записів. Метадані також містять важливу інформацію про дату, час, місце зйомки та інші ознаки, які можуть допомогти в розслідуванні. Для встановлення автентичності (справжності) відео- або звукозапису залучаються судові експерти.

Українські правоохоронні органи під час розслідування воєнних злочинів також активно використовують цифрову

інформацію з відкритих джерел. Вона може слугувати як доказова база для встановлення фактів воєнних злочинів, для ідентифікації злочинців і потерпілих, для розшуку зниклих без вісті осіб та ін.

Використання цифрових доказів є потужним інструментом для підвищення якості та ефективності розслідування воєнних злочинів. Документування слідчих дій і фіксація доказів супроводжується цифровими фотозйомкою, аудіо- та відеозаписами, а метадані цифрових файлів на будь-якому етапі кримінального провадження дозволяють підтвердити їх автентичність і процесуальну значущість.

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр АНДРУШКО

У ст. 26 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України визначено, що "військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України "Про оборону України" дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом".

В умовах воєнного стану запроваджено низку додаткових правових інститутів та внесено численні зміни до чинного законодавства щодо реалізації інституту юридичної відповідальності військовослужбовців.

Зокрема, запроваджено інститут бойового імунітету, під яким, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про оборону України", розуміється "звільнення військового командування, військовослужбовців, поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України", від відповідальності, зокрема кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та

виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України".

Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців за останніх два роки законодавчих змін не зазнала. Однак на практиці часто цією відповідальністю заміщають інші види відповідальності, приміром адміністративну.

Законом від 05.02.2015 № 158-VIII Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено главою 13-Б, відповідно до якої запроваджено інститут військових адміністративних правопорушень, а військовослужбовці стали окремим суб'єктом адміністративної відповідальності. Далі Законом від 13.12.2022 № 2839-IX санкції усіх військових адміністративних правопорушень були істотно змінені в бік посилення адміністративної відповідальності військовослужбовців.

Матеріальна відповідальність військовослужбовців регулюються Законом України від 03 жовтня 2019 року № 160-IX "Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі". Цим Законом визначається, що "матеріальна відповідальність – вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку військовослужбовців та деяких інших осіб покрити повністю або частково пряму дійсну шкоду, що було завдано з їх вини шляхом знищення, пошкодження, створення нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків, а також додаткове стягнення в дохід держави як санкція за протиправні дії у разі застосування підвищеної матеріальної відповідальності". В умовах воєнного стану положення цього Закону не змінювалися.

Спеціального закону про цивільно-правову відповідальність військовослужбовців немає. Однак така може виникати в порядку регресу (ст. 1191 ЦК України) після відшкодування шкоди військовою частиною третім особам, завданої неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю військовослужбовців під час виконання ними своїх службових обов'язків (ст. 1172, 1173 ЦК України).

Кримінальна відповідальність військовослужбовців в умовах воєнного стану зазнала численних змін в частині їх відповідальності за вчинення військових злочинів. З одного боку, як зазначено вище, запроваджено інститут бойового імунітету. З іншого – посилено кримінальну відповідальність за вчинення військових кримінальних правопорушень, що пов'язано із істотним зростанням кількості таких правопорушень за останні два роки (за даними Офісу генерального прокурора у 2021 році обліковано 71 військове кримінальне правопорушення, у 2022 – 13 766, а у 2023 – 28 666).

Збільшено розміри санкцій окремих статей КК України (зокрема у ч. 3 ст. 403; ч. 1 ст. 415), змінено формулювання окремих диспозицій військових злочинів (наприклад, ч. 5 ст. 407 змінено два рази), уточнено поняття істотної шкоди та шкоди у великих розмірах у ст. 416 і 417, а самі статті викладені у новій редакції.

Істотно змінено умови притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності та призначення до них покарання.

Кілька тез з цього приводу. Насамперед за результатами внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР військовослужбовцю призупиняється військова служба на підставі ч. 2 ст. 24 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу", що пов'язано з разючими обмеженнями в грошовому забезпеченні, вислузі в посаді тощо.

Відкриття кримінального провадження й автоматичного застосування до військовослужбовців суворого запобіжного

заходу – тримання під вартою без можливості внесення застави на підставі ч. 8 ст. 176 КПК України, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст. 402–405, 407, 408, 429 КК України.

Також не можуть бути застосовані інститути призначення більш м'якого покарання (ст. 69 КК) та звільнення від відбування покарання з випробовуванням (ст. 75 КК).

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВЕТЕРИНАРНИХ ПРАВИЛ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ольга БАСАРАБ
Надія СЛЮСАР

В умовах протидії збройній агресії росії проти України, підтримання продовольчої безпеки у країні шляхом забезпечення особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та цивільного населення безпечними харчовими продуктами, а також захист життя, здоров'я української нації через недопущення поширення на території країни епідемій та епізоотій серед тварин та людей є одним із найважливіших напрямів державної політики нашої держави. За наявності бойових втрат це питання набуває особливої актуальності та значущості.

Тому не випадково, що 07 травня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 537, яка врегулювала процедуру проведення заходів державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, унормовувала порядок проведення державного ветеринарно-санітарного контролю, а також визначала порядок ввезення вантажів на митну територію України у період дії воєнного стану.

Протиправні діяння, спрямовані на порушення ветеринарних правил, якщо вони спричинили поширення епізоотій, або інші тяжкі наслідки, тягнуть за собою кримінальну відповідальність, передбачену статтею 251 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) та караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні по-

сади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Беручи до уваги класифікацію кримінальних правопорушень, визначених у кримінальному законі, та зважаючи на санкцію розглядуваної статті, протиправне діяння, передбачене статтею 251 ККУ, є нетяжким злочином.

Та чи можна говорити про "нетяжкість" злочину, коли мова йде про екологічну безпеку та посягання на ветеринарно-санітарне й епізоотичне благополуччя населення країни, на території якої йде війна, з огляду на той факт, що суб'єктом вчинюваного злочину є службова особа, на яку покладено прямий обов'язок виконувати усі необхідні ветеринарні правила? Натомість ця особа реалізує хворих тварин, заражені продукти, сировину тваринного походження та допускає ввезення на територію України такої продукції; не вживає заходів щодо запобігання і ліквідації інфекційних захворювань тварин; не проводить необхідні лабораторно-діагностичні та радіологічні дослідження; не здійснює забій тварин, знезараження продуктів і сировини тваринного походження, чи їх утилізації при встановленні заразних хвороб, чи виникненні підозри на наявність особливо небезпечних захворювань тварин тощо.

У результаті вищезазначені протиправні діяння (дія чи бездіяльність) породжують епізоотії або інші тяжкі наслідки.

Згідно зі статтею 2 Кодексу цивільного захисту України, епізоотія – це широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території. Під тяжкими наслідками, у контексті розгляду статті 251 ККУ, прийнято розуміти завдання великого розміру шкоди навколишньому середовищу, втрату поголів'я худоби чи птиці від падежу, виникнення захворювання у людей на хвороби, спільні для людей і тварин, масову загибель дичини, бджіл та риби тощо.

Завдана шкода може бути завдана як умисно, так і з необережності. У випадку умисного поширення епізоотій з метою ослаблення держави, кримінальна відповідальність наступає за статтею 113 ККУ "Диверсія".

Отже, беручи до уваги вищевикладене, можна дійти висновку, що в умовах щоденних втрат серед військовослужбовців та цивільного населення України, породжених війною, порушення службовою особою ветеринарних правил, якщо це спричинило поширення епізоотій та інші тяжкі наслідки, не може оцінюватися, як нетяжкий злочин, оскільки ступінь суспільної небезпеки, нанесеної цим злочином під час дії воєнного стану, суттєво зростає. Тому з метою посилення кримінальної відповідальності за порушення ветеринарних правил в умовах дії воєнного стану в Україні пропонуємо статтю 251 ККУ доповнити частиною другою, у якій визначити покарання для винної особи у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ РІШЕННЯ СУДУ

Вячеслав БОНДАРЕНКО

Процедура затримання особи без рішення суду в контексті правової системи являє собою комплексну проблематику, що обумовлює підвищені корупційні ризики. Основна загроза полягає у можливості використання цієї практики як засобу неправомірного впливу та зловживання повноваженнями, що суперечить принципам верховенства права та захисту прав і свобод людини.

Стаття 208 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) дозволяє уповноваженій службовій особі затримувати особу без ухвали слідчого судді у конкретно визначених випадках, зокрема, якщо цю особу застали безпосередньо під час вчинення злочину та за наявності обставин, які свідчать про те, що особа щойно скоїла злочин. Так званий принцип "щойності" ("безпосередності").

На практиці правоохоронні органи дуже часто зловживають своїми повноваженнями, визначеними у статті 208 КПК, і фактично стимулюють розвиток корупційних механізмів, зокрема порушуючи принцип "щойності", що підриває основоположні принципи правосуддя і сприяє порушенню законних прав і свобод осіб, які знаходяться під кримінальним переслідуванням.

Досліджуючи питання появи таких корупційних ризиків, учені О. В. Волянська та С. В. Кальченко серед основних причин визначали недосконалості у процесуальному та матеріальному законодавстві, які включають неналежне регулювання процедур.

Умовно вищеназвані причини можна деталізувати, зокрема для процедури затримання у контексті статті 208 КПК України, і зарахувати у групу об'єктивних, до яких належить

відсутність або нечіткість визначення термінів у законодавстві, зокрема "обґрунтовані підстави" для затримання, "сукупність очевидних ознак", а також наявність широких повноважень правоохоронних органів для затримання особи без судового контролю, що дуже часто використовується останніми, щоб обійти принцип "щойності".

Також можна виокремити суб'єктивні причини, які полягають у наявності можливості різного тлумачення положень вказаної статті, що дають широкий простір для їх власної інтерпретації, зокрема щодо моменту та часу затримання особи під час вчинення злочину або замаху на його вчинення тощо.

Зазначені причини створюють передумови для корупційних дій з боку правоохоронних органів під час затримання особи без рішення суду та становлять значну загрозу для ефективності та справедливості кримінального процесу.

Порушення уповноваженою особою принципу "безпосередності" ("щойності") під час затримання особи є однією з ознак вчинення незаконного затримання, що підтверджується висновком Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду.

У вказаній справі встановлено, що начальник слідчого відділення здійснив незаконне затримання особи, порушивши положення статті 208 КПК України. Це діяння кваліфікувалося, як свідомо незаконне затримання особи (ч. 1 ст. 371 КК України), оскільки не існувало законних підстав для такого затримання, зокрема не було надано докази, що особа безпосередньо вчинила злочин або була затримана безпосередньо після його вчинення. У результаті Суд звільнив затриману особу від покарання через закінчення строків давності, підтвердивши відсутність законних підстав для затримання.

Отже, з метою усунення корупційних ризиків під час затримання особи без рішення суду необхідно внести певні законодавчі зміни у змісті ст. 208 КПК України за допомогою визначення критеріїв, за якими буде з'ясовуватися "безпосе-

редність" ("щойність") затримання з урахуванням наявності конкретно визначених обставин, зокрема:

визначення часового проміжку. Встановлення чітких вимог щодо того, який проміжок часу після скоєння правопорушення вважається "невеликим", що допоможе визначити, чи було затримання проведено безпосередньо після вчинення злочину;

обставини вчинення правопорушення. Урахування факторів, як-от наявність зорового контакту чи сенсорного сприйняття між особою, яка здійснює затримання, і підозрюваним;

психологічне сприйняття "невідкладності". Важливим аспектом є урахування особистого сприйняття особи, яка проводить затримання, стосовно невідкладності затримання, яке містить оцінку ситуації, можливість втечі підозрюваного, його поведінку та інші фактори, які можуть вплинути на рішення про затримання.

Запропоновані зміни до статті 208 КПК України, які включають визначення чітких критеріїв для затримання осіб без рішення суду, сприятимуть забезпеченню правової визначеності та захисту прав людини. Встановлення конкретних часових рамок та умов, за якими затримання вважається обґрунтованим, зменшить ризик свавільних затримань і зловживань з боку правоохоронних органів.

Таке удосконалення законодавства сприятиме створенню більш справедливої та прозорої правової системи, яка врівноважуватиме потребу ефективного розслідування злочинів з непорушністю основних прав і свобод громадян.

МАЙНОВІ ЗЛОЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оксана БРИСКОВСЬКА

У прифронтових і фронтових територіях, а також населених пунктах, що часто підпадають під обстріли, у результаті яких руйнуються не тільки об'єкти цивільної інфраструктури, а й житлові будівлі, люди тимчасово залишають свої домівки та майно, що сприяє зловмисникам безперешкодно проникати до житлових приміщень і закладів торгівлі для заволодіння чужим майном. В умовах воєнного стану правоохоронні органи не можуть повною мірою реагувати на прояви злочинності, що викликає у певних осіб відчуття безкарності та спонукає зловмисників вчиняти кримінальні правопорушення з використанням умов воєнного стану. Для того щоб ефективно реагувати на ситуацію, що швидко змінюється, виявилися недостатні наявні норми, що містяться в Кримінальному кодексі. Були потрібні їх зміни, щоб більш жорстко реагувати на порушення в умовах воєнного стану [1, с. 287].

Із початком нападу рф та ведення повномасштабної війни в Україні введено воєнний стан та з 07 березня 2022 року Законом № 2117-IX були внесені зміни до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство (мінімальний термін позбавлення волі за вчинення такого діяння збільшився на п'ять років). Цим Законом посилено покарання не тільки, власне, за мародерство, але і за злочини проти власності: крадіжка, грабіж, розбій, розтрата і заволодіння майном через зловживання службовим становищем, і доповнено кваліфікаційною ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану. На сьогодні такі майнові злочини в умовах воєнного стану одразу кваліфікуються за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК України) як особливо кваліфіковані. Наприклад, крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК

України до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тисяч гривень до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185 КК України), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185 КК України) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185 КК України) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

Крадіжка ж, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану, є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК України, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Такі ж зміни законодавець передбачив 07.03.2022 і за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрати й заволодіння майном через зловживання службовим становищем (корупційний злочин), що вчинені в умовах надзвичайного або воєнного стану.

Усі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК України) як особливо кваліфіковані. Відтак, якщо раніше за звичайну крадіжку (таємне викрадення чужого майна) порушник міг отримати штраф чи умовний термін, то на сьогодні загрожує позбавлення волі від 5 до 8 років.

Також, використовуючи умови воєнного стану, збільшилося фіксування шахрайства в усіх областях України. Це відбувається переважно через те, що на сьогодні велика кількість наших громадян перебуває у стані посттравматичного стресового розладу, який виникає внаслідок травмувальних подій, що виходять за межі звичайного людського досвіду [2, с. 140]. Під час війни надзвичайно багато травмувальних факторів, що призводять до постійного стресу, виникнення відчуття пригніченості, неспроможності справитися з проблемами, втрати пильності та підвищення вразливості до шахрайських

дій зловмисників. Найрозповсюдженіші схеми шахрайства в умовах воєнного стану: продаж неіснуючих товарів, зокрема військової амуніції; фейкові пасажирські перевезення; псевдоблагодійність; "платне" розмінування; шахрайство під виглядом організації переправлення через держкордон чоловіків призовного віку; пропозиції оренди неіснуючого житла для переселенців; фейкове надання інформації щодо безвісно зниклих громадян. Наразі активізувалися аферисти, які за допомогою фішингу отримували в довірливих або неуважних користувачів мережі персональні дані та виманювали заощадження під виглядом надання державних виплат для переселенців. Розсилаються SMS про виплату допомоги переселенцям з посиланням на ресурс, де нібито можна подати заявку на її отримання. Громадянам пропонують ввести персональні дані і номер банківської картки для зарахування грошей. У результаті таких дій зловмисники привласнювали кошти необачливих осіб [3, с. 47].

У другому читанні, 13 липня 2023 року, Верховна Рада ухвалила законопроєкт № 8235 (щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень), що передбачає за шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану, яке завдало значної шкоди потерпілому, позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років. Відповідно до ст. 67 КК України про обставини, що обтяжують покарання у п. 11 йдеться про вчинення злочину з використанням умов воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Острогляд О. В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2022. № 1. С. 286–290.

2. Коваль А. А., Самойленко М. С. Зміни до кримінального кодексу в умовах воєнного стану: дискусійні питання. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 138–143. URL: http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/227/213

3. Брисковська О. М. Окремі види фінансового шахрайства з використанням мережі "Інтернет" в умовах воєнного стану. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк "Наука та безпека". Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 46–49. С. 47.

УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ "БАРНАХУС" ПІД ЧАС ДОПИТУ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ЯКІ БУЛИ ДЕПОРТОВАНІ ДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Марія БУРАК
Діана БОЛІСТОВСЬКА

17 березня 2023 року Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента російської федерації путіна та уповноваженої при президентові рф з прав дитини львової-бєлової. Їх звинувачують у депортації дітей з окупованих територій України. Відповідно до цього ордеру президент держави-агресорки несе індивідуальну міжнародно-кримінальну відповідальність за воєнний злочин незаконної депортації населення (дітей) та незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих районів України до російської федерації (відповідно до статей 8(2)(a)(vii) та 8(2)(b)(viii) Римського Статуту) [1].

За офіційними даними платформи "Діти війни", станом на 30 січня 2024 року кількість депортованих дітей сягає 19 546. Україні вдалося повернути 388 дітей [2].

Під час Ялтинської Європейської Стратегії Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець зазначив, що вже розроблено механізм безпечного повернення депортованих українських дітей, який містить декілька ключових етапів: розробка механізму отримання списків дітей; верифікація та оновлення даних; документування фактів злочинів та виявлення нових обставин; психологічна реабілітація дітей після повернення; створення спеціального центру для реабілітації; відкриття гуманітарних коридорів [3].

Так, з поверненням депортованих дітей стала гострою необхідність їх реабілітації. У травні 2023 року Президент України оголосив про відкриття Центру захисту прав людини, який був створений з метою допомоги жертвам злочинів дер-

жави-агресорки – дітям та їх сім'ям. Слід додати, що нідерландська неурядова організація Orphans Feeding Foundation за підтримки Президента України Володимира Зеленського розпочала кампанію "Bring Kids Back UA".

Важливо також пам'ятати, що діти, які були депортовані до рф та діти, які були свідками злочинів, вчинених російськими військовими (діти-жертви та діти-свідки) належать до вразливої групи потерпілих та свідків у кримінальних провадженнях, передбачених ч. 1 ст. 442 КК України. Водночас інформація, яку вони можуть повідомити, є цінним джерелом доказів, що можна отримати у процесі допитів. Також важливо, щоб допити цієї категорії потерпілих та свідків відбувалися з урахуванням особливого психофізичного стану дітей, які стали "заручниками" злочинних дій російських окупантів [4].

Крім того, діти, які були депортовані та незаконно переміщені окупантами, – це нова категорія потерпілих, які стали заручниками ганебного злочину геноциду українського народу. У процесі здійснення правосуддя (досудового слідства, судового розгляду, виконання судових рішень) вони потребують комплексної та скоординованої опіки та допомоги. На сьогодні у різних країнах практикується запровадження міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці у поєднанні із застосуванням спеціальних практик та методик допиту дитини як рішучого кроку в захисті прав дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень, та дітей, які стали свідками жорстокого поводження та насилля [5]. Наприклад, однією із найбільш ефективних моделей такої співпраці, які апробовані у світі, є модель "Барнахус".

Барнахус (від barna hús – у перекладі з ісландської мови "будинок для дітей") – це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери за-

хисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям-жертвам та свідкам насильства – скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей [6; 7].

Структура діяльності всіх "Барнахусів" передбачає заходи в умовних "чотирьох кімнатах" (кімната 1 – захист дітей, кімната 2 – кримінальне розслідування та судове провадження, кімната 3 – медичний огляд та лікування, кімната 4 – обстеження та лікування психічного здоров'я), вбудованих у мультидисциплінарне та міжвідомче середовище. Спеціалісти різних установ співпрацюють, щоб забезпечити ретельно збалансоване втручання, яке відповідає потребам кожної дитини [7]. Тобто, ми бачимо певну схожість цієї системи із системою "Зелена кімната".

Нещодавно омбудсмен Дмитро Лубінець, на своїй офіційній сторінці телеграм-каналу повідомив, що в Україні вже відкрили восьмий центр "Барнахус", який буде функціонувати в Одесі. Це система, яка передбачає надання комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги та послуг дітям, які стали свідками або постраждалими від насильства, задля мінімізації травмувань дитячої психіки при проведенні процесуальних дій відповідними органами. Створені умови стимулюють дитину до довірчого спілкування, а слідчі отримують якісні свідчення.

Досить важливим є той момент, що в будь-якому разі допит дітей, які були депортовані не має завдавати додаткового болю чи створювати труднощі при повідомленні відомих їм фактів. Тому слід донести до дитини інформацію так, щоб вона відчувала у безпеці себе, своїх рідних та близьких людей. Важливо також запевнити дитину в тому, що Україна ніколи б не кинула їх у біді і надалі буде зроблено все можливе, щоб їхньому життю, здоров'ю, волі, честі та гідності, статевій недоторканості нічого не загрожувало. На цьому етапі доцільним було б дозволити проведення допиту дітей-жертв депортації психологу з кваліфікацією надання допомоги саме

дітям. Такий спеціаліст краще знає психологію дитини та зможе допомогти їй побороти тривожність, коли своїми думками дитина повернеться у період перебування в неволі. Позитивно оцінюємо пропозиції науковців та практиків щодо доповнення ст. 226 КПК України положенням, яке передбачає у кримінальному процесуальному законі можливість проведення допиту (опитування, інтерв'ювання) дітей-жертв депортації кваліфікованим психологом під процесуальним керівництвом слідчого. Залучення цього спеціаліста має здійснюватися відповідно до порядку, передбаченого ст. 71 КПК України [7].

Наприклад, суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Ольга Булейко під час наради щодо впровадження в Україні центрів захисту соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (за моделлю "Барнахус"), звернула увагу на те, що залучення психологів до процедури проведення слідчих дій за участю неповнолітніх буде сприяти дотриманню прав дітей під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень [8].

Отже, упровадження моделі "Барнахус" дозволить зменшити навантаження на дитину під час участі у кримінальному процесі, підвищити якість розслідування, забезпечити дітям та їхнім сім'ям необхідну підтримку.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : ухвалений 17 липня 1998 року та набрав чинності з 01 липня 2002 року: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

2. Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/about-us/

3. Розроблено механізм повернення депортованих українських дітей. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. URL: https://minre.gov.ua/2023/09/11/rozroblenomehanizm-povernennya-deportovanyh-ukrayinskyh-ditej/

4. Що це за модель Барнахус і чому вона така важлива?! URL: https://t.me/s/dmytro_lubinetzs

5. Як росія депортує українців з окупованих територій і що з цим роблять правозахисні організації. INFORM ZP. UA. URL: https://www.inform.zp.ua/uk/2023/03/28/183289_yak-rosiya-deportuye-ukrayintsiv-z-okupovanyh-terytorij-i-shho-z-tsym-roblyat-pravozahysni-organizatsiyi/

6. Модель "Барнахус" : загальна характеристика і впровадження в Україні : збірка матеріалів із впровадження моделі "Барнахус в Україні". URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf

7. Обмін полоненими: до України повернулось ще 10 захисників та 2 цивільних. ТСН. URL: https://tsn.ua/ato/obmin-polonenimi-do-ukrayini-povernulos-sche-10-zahisnikiv-ta-2-civilnih-2299822.html

8. Залучення психологів до процедури проведення слідчих дій за участю неповнолітніх сприятиме дотриманню прав дітей у кримінальних провадженнях – суддя ВС. Судова Влада України. 2023. URL: https://court.gov.ua/press/news/1492318/

ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Олена БУСОЛ

Сфера публічних закупівель продовжує приваблювати організовані злочинні угруповання, що свідчить про ослаблення соціально-правового контролю за ситуацією в Україні, зрощення представників виконавчої, законодавчої та судової влади з кримінальними структурами, є показником проблем в управлінській сфері. Під час російської збройної агресії тема публічних закупівель, особливо в оборонній сфері, суттєво загострилася і корупція у цій сфері може призвести до фатальних наслідків для держави, а людям може коштувати життя, свободи, здоров'я та грошей. У 2024 році Національне антикорупційне бюро України виявило існування корупційної схеми, яка дозволяє значно завищувати ціни на певні категорії продуктів. Так недоброчесні постачальники отримують надприбутки та фактично наживаються на українській армії під час повномасштабної агресії рф. Під час закупівель на деякі товари ціни було завищено набагато. Інші категорії продуктів, які закуповували, були відсутні у раціоні військових Збройних Сил України [1].

Так, ЄС наголошує на вразливості публічних закупівель до корупції, пов'язуючи такий стан саме зі зловживанням службовим становищем для власної вигоди та фінансування політичних партій [2]. Інфільтрація мафії для контролю над публічними закупівлями історично є настільки типовою, що вона включена у визначення злочину, як участь у злочинній асоціації мафіозного типу, згідно зі статтею 416-bis італійського кримінального законодавства. Ця стаття передбачає конфіскацію всіх активів включно з фірмами, які належать пов'язаній з мафією особі, її доходами від злочину та інвестиції. Вважається,

що всі PWC (PricewaterhouseCoopers (PwC), які надавали свої послуги фірмам, контрольованим мафією, також проникли в мафію [3]. За останні десятиліття у кількох великих корупційних скандалах у всьому світі були залучені політичні діячі на найвищому рівні влади, з приголомшливими сумами хабарів і відмиванням грошей значних масштабів. У секторі державних закупівель сума хабарів коливається від 8 % до 25 % від вартості закуплених товарів, послуг або робіт [4].

Відповідно до п. 5 ч. 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", КМУ, у разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, визначає особливості здійснення 311 оборонних і публічних закупівель із забезпеченням захищеності державних замовників і замовників від воєнних загроз. Постановою КМУ від 12.10.2022 № 1178 затверджено особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування [5]. Для територій можливих бойових дій не передбачено обмежень щодо доступу до публічних електронних реєстрів і проведення аукціонів для продажу об'єктів малої приватизації [6]. На початку 2024 р. було оновлено статути закупівельних агенцій Міністерства оборони України, зокрема "Державного оператора тилу" й "Агенції оборонних закупівель". Передбачено утворення в їхній корпоративній структурі наглядових рад, які матимуть у своєму складі незалежних членів, що є важливим кроком на шляху до формування прозорої системи корпоративного управління підприємств Міністерства оборони України [7]. В Україні закупівлі здебільшого проводять в електронній формі через систему ProZorro, яка визнається однією з найкращих практик у світових рейтингах прозорості публічних закупівель. Водночас публічні закупівлі належать до сфер із високим рівнем корупційних ризиків. Корупційні ризики існують протягом усього процесу державних закупівель, різними за категорія-

ми є його учасники, тож необхідний комплексний підхід до запобігання цим явищам. Кримінальний кодекс України не містить статті, яка б своєю назвою прямо вказувала на сферу державних закупівель. Судова практика свідчить, що суспільно-небезпечні діяння, які містять склад кримінального правопорушення у розглянутій сфері, передбачені такими статтями КК України: 191, 210, 364, які є корупційними, і статтями 366, 367. Попри суспільну небезпечність таких діянь, Єдиний державний реєстр судових рішень містить лише одиночні вироки за такою категорією справ. Фактично притягнення службових (посадових) осіб до кримінальної відповідальності за порушення проведення процедур закупівель не відбувається, що свідчить про недоліки такого підходу до криміналізації діянь у цій сфері. Оскільки основні учасники закупівель – службові (посадові) особи з боку замовника, то й кваліфікація їхніх діянь проводиться за статтями розділу "Службові злочини" або за такими, що передбачають відповідальність спеціальних суб'єктів – службових осіб. Діяння інших учасників процесу публічних закупівель кваліфікується як співучасть у вчиненні службових злочинів службовою особою замовника, або як кримінальна відповідальність службової особи юридичної особи приватного права. Проте з урахуванням високого ступеня суспільної небезпечності діянь у сфері публічних закупівель, що вчиняються під час воєнного стану, законодавцю слід розглянути доцільність виділення їх у спеціальні статті КК України, що, як очікується, спростить доказування в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Детективи НАБУ викрили ще одну корупційну схему при закупівлях Міноборони. URL: https://weukraine.tv/top/detektivi-nabu-vikrili-shche-odnu-koruptsijnu-skhemu-pri-zakupivljakh-minoboroni/

2. Mike Balthazar Beke. Political influence in public procurement: balancing between legality and illegality. Tesis doctoral. Madrid, 2018. URL: https://jam.baselgovernance.org/api/assets/b9a47422-5265-49e8-a325-dfac216f452d

3. Michele G. Giuranno, Maika M. Valencia-Silva, Josep M. Argiles-Bosch, Josep García-Blandón. The effects of mafia infiltration on public procurement performance. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0176268020300719

4. Mihály Fazekas, Salvatore Sberna, Alberto Vannucci. The extra-legal governance of corruption: tracing the organization of corruption in public procurement. 2021. DOI: https://doi.org/10.1111/gove.12648

5. Щодо особливостей здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : лист від 20.10.2022 № 3323-04/70997-06. URL: http://surl.li/hbsca

6. Заєць Н. Закупівлі на території активних та можливих бойових дій: за обох умов можна використовувати підпункт 2 пункту 12 особливостей? URL: https://radnuk. com.ua/voiennyj-stan/zakupivli-na-terytoriimozhlyvykh-ta-aktyvnykh-bojovykh-dijza-obokh-umov-mozhna-vykorystovuvatypidpunkt-2-punktu-13-osoblyvostej/

7. Міноборони затвердило нові статути закупівельних агенцій. URL: http://mil.gov.ua

АРТТЕРАПІЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗМІСТІ ПРОГРАМИ "ЗМІНА ПРОКРИМІНАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ" ДЛЯ ПОВНОЛІТНІХ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ

Вікторія ВОРОЖБІТ-ГОРБАТЮК

Системне удосконалення змісту чинних пробаційних програм, урахування у їх змісті особливостей взаємодії із суб'єктами пробації в умовах провадженого в Україні воєнного стану вкрай актуальна і відповідає завданням, визначеним пріоритетними у проєкті Плану відновлення України [2]. Ця наукова розвідка спирається на методологію, визначену у відповідних нормативно-правових актах [4], [5]. Заявлений аспект формування критичного мислення суб'єктів пробації певною мірою знайшов відображення у дайджесті стендових доповідей [7], колективній монографії [3].

Метою цієї публікації: є розроблення пропозицій щодо формування навичок критичного мислення у контексті програми "Зміна прокримінального мислення" для повнолітніх суб'єктів пробації.

Як відомо, категорійне поле і цільові аспекти пробаційних програм визначено Законом України "Про пробацію", де наголошено на значущості роботи щодо формування соціально позитивних і значимих змін у структурі особистості повнолітнього суб'єкта пробації [5]. Відповідно до Закону України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань", що набуває чинності з 28.03.2024, актуальність пробаційних програм, їхнього змістовного наповнення і оновлення істотно посилюється [4]. Вивчення змісту пробаційної програми "Зміна прокримінального мислення" для повнолітніх суб'єк-

тів пробації засвідчило, що ця програма в цільовому аспекті містить термін "критичне мислення" [6]. Разом з тим, у цій пробаційній програмі, з огляду на терміни її розроблення, не враховано особливості освітніх взаємодій в умовах провадженого в Україні воєнного часу. Серед них уважаємо за необхідне актуалізувати такі: практично зорієнтований характер взаємодії із суб'єктом пробації, що відповідає логіці когнітивно-поведінкової терапії [6], уважне структурування самостійних практичних кейсів з формування критичного мислення, прийомів збереження психологічного комфорту у контексті фонових криміногенних чинників і стресогенів, які посилюють аспект безпечного комунікативного, інформаційного середовища, в якому суб'єкт пробації набуває досвіду критичного мислення. Тож, як бачимо, є потреба більш чіткої конкретизації алгоритмів і способів психологічної підтримки суб'єктів пробації під час набуття досвіду критичного мислення, розроблення правил безпечного інформаційного середовища в реалізації пробаційної програми. Цінним у цьому аспекті є рекомендації з арттерапії А. Хілла, який цей термін увів ще 1938 р. у значенні: зцілення і стабілізація психо-емоційних станів за допомогою мистецтва, творчої діяльності, ресурс самовираження, самопізнання, можливість прокачування соціально значимих навичок людини [1]. Арттерапевтичні техніки не суперечать приписам реалізації пробаційних програм, плавилам взаємодії із суб'єктами пробації, не мають вікових чи соціальних обмежень, протипоказань, завжди ресурсні й екологічні у плані їх застосування. Вони передбачають системне надання психологічної допомоги чи підтримки. Твори мистецтва, процес їх творення використовуються як своєрідний терапевтичний фактор для передавання людських емоцій та почуттів, різноманітних виявів психічної діяльності людини. Водночас творча діяльність запускає механізм так званого психічного імунітету до самозцілення і відновлює процеси саморегуляції [1], що вкрай позитивно

відображається на навичках критичного мислення, які опановує суб'єкт пробації. Насамкінець зазначимо, що арттерапевтичні техніки дають стимул через позитивне наповнення реальності змінювати світогляд, що й визначено метою пробаційної програми "Зміна прокримінального мислення" для повнолітніх суб'єктів пробації [6].

Список використаних джерел

1. Hill A. Art versus Illness: A Story of Art Therapy. G. Allen and Unvin, 1948. 94 p.

2. Безпека суспільства та соціальна адаптація засуджених і ув'язнених. Забезпечення утримання військовополонених. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Юстиція". Київ, 2022. 161 с. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/justice.pdf

3. Право засуджених на освіту в установах виконання покарань: виклики, рішення, перспективи : монографія : електрон. наук. вид. / І. Яковець, В. Пивоваров, В. Ворожбіт-Горбатюк ; [наук. ред. В. В. Пивоваров] ; НАПрН України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 110 с.

4. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України, документ 3342-IX, набрання чинності 28.03.2024. Прийняття від 23.08.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text

5. Про пробацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 13. Ст. 93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

6. Пробаційна програма "Зміна прокримінального мислення" для повнолітніх суб'єктів пробації. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Probacijna-programa-Zmina-prokriminalnogo-mislennja-dlja-povnolitnih-sub-iektiv-probacii.pdf

7. Реалізація прав засуджених в суспільстві змін: науковий і прикладний дискурс : дайджест стенд. доп. наук.-метод. семінару у

формі круглого столу онлайн, 04 квіт. 2023 р., м. Харків : електрон. наук. вид. / [уклад.: В. Пивоваров, В. Ворожбіт-Горбатюк] ; НАПрН України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін.-виконав. права. Харків : Право, 2023. 48 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023

ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЮ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Олег ГАНЬБА
Кирило ДРЕМЛЮГА

Тривала широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України та введення в державі 24 лютого 2022 року воєнного стану викликала необхідність загальної мобілізації військовозобов'язаних осіб. Невиконання своїх обов'язків щодо мобілізації своєю чергою тягнуть певні правові наслідки для осіб, які ухиляються від призову на військову службу під час мобілізації.

Так, відповідно до положень статті 26 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" громадяни України за невиконання своїх обов'язків щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації несуть відповідальність, передбачену чинним законодавством. Водночас згідно з положеннями статті 42 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" від 25 березня 1992 року № 2232-XII зазначається, що громадяни України, винні в порушенні правил мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності, а також у вчиненні інших порушень законодавства про військовий обов'язок і військову службу, несуть юридичну відповідальність.

Отож, порушення правил військового обліку, яке полягає у невиконанні обов'язку перебувати на військовому обліку за заявленим місцем проживання, або у разі зміни облікових даних та неповідомлення Територіального центру комплектування та соціальної підтримки про такі зміни, кваліфікується за статтею 210 Кодексу України про адміністративні правопорушення України (далі – КупАП). Натомість нез'явлення за повісткою, наприклад, для проходження військово-лікар-

ської комісії (далі – ВЛК) чи оновлення облікових даних, або відмова від отримання повістки чи проходження ВЛК кваліфікуються як адміністративне правопорушення, передбачене статтею 210-1 КУпАП.

Порушенням правил мобілізаційної підготовки та мобілізації визначається також ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, що визнається суспільно небезпечним винним діянням і кваліфікується як кримінальне правопорушення за статтею 336 Кримінального кодексу України.

Відтак запобігання порушенню правил мобілізаційної підготовки та мобілізації у всіх сферах національної безпеки, зокрема і в сфері прикордонної безпеки України, є важливим організаційно-правовим напрямом діяльності щодо забезпечення обороноздатності держави.

З огляду на кількісні показники, висвітлені у наказі Адміністрації Державної прикордонної служби України від 26 грудня 2023 року № 1144-АГ "Про організацію профілів ризику", підрозділами охорони державного кордону протягом 11 місяців 2023 року затримано 7 708 громадян України призовного віку від 18 до 60 років за спробу незаконного перетинання державного кордону з метою ухилення від мобілізації, а з 24 лютого 2022 року зазначених правопорушників уже затримано 17 143 особи. При цьому безпосередньо у пунктах пропуску з вищевказаної кількості затримано 599 громадян (з 24 лютого 2022 року – 3 187 осіб), а поза пунктами пропуску – 7 109 громадян (з 24 лютого 2022 року – 13 956).

Основними способами протиправних дій щодо ухилення від мобілізації, які використовують правопорушники для досягнення мети, є:

1) залучення для реалізації протиправних намірів провідників із числа місцевого населення для незаконного перетинання державного кордону поза пунктами пропуску;

2) спроби як одиночного, так і в складі невеликих груп, самостійного перетину державного кордону поза пунктами пропуску;

3) використання підроблених документів, а саме – довідок про інвалідність, багатодітність, консульський облік та інших документів з метою незаконного перетину державного кордону через пункти пропуску;

4) фіктивне розлучення для отримання права на самостійне виховання чоловіками неповнолітніх дітей, що надає законні підстави для виїзду за кордон;

5) безпідставне внесення громадян у систему "Шлях", яка призначена для офіційного перетину державного кордону та дозволяє чоловікам-водіям (волонтерам) легально перетинати державний кордон України в умовах введеного воєнного стану.

Найбільший рівень загрози незаконного перетину державного кордону поза пунктами пропуску громадянами України призовного віку з метою ухилення від призову на військову службу під час мобілізації зафіксовано на кордоні з Румунією, де затримано 2 735 відповідних правопорушників, та з Республікою Молдова, де також затримано 2 637 осіб.

Натомість у пунктах пропуску затримано 1 961 громадянина України призовного віку, які використовували підроблені документи, що дають право перетину державного кордону під час воєнного стану, з яких: затримано – 338 осіб, а не пропущено через державний кордон – 1 623 особи. При цьому найбільше порушників зафіксовано у пунктах пропуску на кордоні з Республікою Польща, де виявлено 1 059 осіб, та Республікою Молдова, де також затримано – 542 особи.

Відповідно до Аналітичного зведення "Про обстановку на державному кордоні та результати оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України за перше півріччя 2023 року" з 24 лютого 2022 року, оперативно-розшуковими підрозділами до правоохоронних та судових орга-

нів направлено 5 293 повідомлення, розпочато 3 063 кримінальних провадження, припинено діяльність 221 протиправної групи у складі 592 осіб, 1 977 особам оголошено підозру, винесено 606 обвинувальних вироків стосовно 606 осіб.

На підставі вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки:

законодавство України передбачає адміністративну (у випадку порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку) та кримінальну відповідальність (в разі ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період) за невиконання громадянами своїх обов'язків щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;

зазначена протиправна поведінка громадян являє собою високий рівень загрози як національній безпеці України загалом, так і її прикордонній безпеці зокрема, що вимагає відповідно реалізації комплексу запобіжних заходів на державному, регіональному та місцевому рівнях.

ЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Катерина ГРИБЧЕНКО
Аліна ЧОРНА

Систему кримінально-правових заходів, яка чітко закріплена в сучасному національному законодавстві, можна поділити на два самостійних види – примусові та заохочувальні. Крім того, в обов'язковому порядку необхідно враховувати, що кожному кримінально-правовому заходу притаманні певні способи правового впливу: примус і заохочення, особливість поєднання яких само по собі утворює унікальність правового впливу, який здійснюється в процесі застосування того або іншого кримінально-правового заходу.

Примусові кримінально-правові заходи можна поділити на такі групи: каральні, тобто застосування яких має на меті здійснити каральний вплив на правопорушника, і такі, які позбавлені мети карати – некаральні кримінально-правові заходи [2, с. 21]. Сьогодні спеціальна конфіскація визначається одним із необхідних заходів кримінально-правового характеру, адже вона сприяє вилученню речей та предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуде незаконним шляхом. Це забезпечує невідворотність кримінальної відповідальності, а також ефективність заходів кримінально-правового характеру.

Звернемо увагу на те, що визначаючи місце спеціальної конфіскації саме в системі заходів кримінально-правового характеру, необхідним є зазначити, що єдиної уніфікованої класифікації заходів кримінально-правового характеру у кримінальному законі не має. У змісті Загальної частини Кримінального кодексу України законодавець безпосередньо виділяє лише певну систему інших заходів криміналь-

но-правого характеру, до яких належать: 1) примусові заходи медичного характеру; 2) примусове лікування; 3) спеціальна конфіскація [1]. Більш розширений варіант визначення класифікації заходів кримінально-правового характеру визначає дослідник М. І. Хавронюк. Так, за ознакою юридичної значущості дослідник виділяє такі види заходів кримінально-правового впливу: "1) основні, тобто ті, з реалізацією яких кримінально-правовий конфлікт може вважатися у цілому вичерпним (звільнення від кримінальної відповідальності, різні види кримінально-правового компромісу, покарання, пробація, примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру); 2) додаткові, тобто ті, які мають другорядне, допоміжне значення для вирішення кримінально-правового конфлікту (мається на увазі, судимість, примусове лікування, спеціальна конфіскація, нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі)" [3, с. 6–7].

Крім того, не менш важливим є зазначити, що цілі спеціальної конфіскації майна як виду заходу кримінально-правового впливу відповідають цілям покарання. Закон не виділяє цілі окремих покарань, а також не диференціює мету залежно від того, до якої категорії (основних чи додаткових) належить покарання. Саме тому перед відповідної конфіскацією поставлені ті ж цілі, що і перед будь-яким іншим покаранням: відновлення соціальної справедливості, виправлення засудженого, попередження кримінальних правопорушень тощо.

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні спеціальна конфіскація визначається одним із необхідних заходів кримінально-правового характеру, адже вона сприяє вилученню речей та предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуде незаконним шляхом. Це забезпечує невідворотність кримінальної відповідальності, а також ефективність заходів кримінально-правового характеру. Водночас законодавче закріплення спеціальної конфіскації в системі інших заходів кримінально-правового характеру, які за своєю сутністю,

підставами та порядком застосування відрізняються від покарання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 №2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 23.01.2024).

2. Козаченко О. В. Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2015. С. 21–25 с.

3. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? *Юридичний вісник України*. 2013. № 21(934). С. 6–7.

4. Винник А. О. Порівняльна характеристика спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру та конфіскації як виду покарання за чинним Кримінальним кодексом України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. С. 26–28.

5. Серкевич І. Р. Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. С. 241–251.

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ПІДҐРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ ПІДОЗРЮВАНОГО

Олена ДЕМ'ЯНОВА

Одним з учасників кримінального провадження є потерпілий. Більше того, потерпілий є тією особою, на захист прав якої має здійснюватися кримінального провадження. Тому інтереси потерпілого мали би перебувати в центрі правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності, визначати сутнісне спрямування процесуальних механізмів. Адже за ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження. А згідно з ч. 1 ст. 2 КПК найпершим завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

На жаль, незважаючи на потужне підґрунтя у вигляді норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Конституції України та Кримінального процесуального кодексу, кримінальні процесуальні відносини не завжди розвиваються з урахуванням законних і об'єктивних інтересів потерпілих, а наявні процесуальні механізми виявляються недостатніми для забезпечення поновлення порушених прав та здійснення справедливого кримінального провадження. Зокрема, до проблем, з якими на практиці стикаються потерпілі, належить неможливість ефективно впливати на правову оцінку дій підозрюваного на стадії досудового розслідування.

Правова кваліфікація дій підозрюваного має важливе значення в системі кримінальних процесуальних відносин. Вона визначає тяжкість кримінального правопорушення, створює підґрунтя для застосування заходів забезпечення, обрання запобіжних заходів. А в окремих випадках правова кваліфікація містить в собі приховане обвинувачення потерпілого в неправомірних діях (наприклад, ст. 118 КК України). Тому очевидно, що правова кваліфікація дій підозрюваного прямо входить до сфери процесуальних інтересів потерпілого.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство досить стисло регулює питання правової кваліфікації, окрім ч. 2 ст. 9 КПК. Натомість у практиці Європейського суду з прав людини правильність кваліфікації кримінального правопорушення на кожному етапі кримінального провадження визнається важливою умовою справедливості судового розгляду, про що йдеться у справі "Пелісьє і Сассі проти Франції", рішення від 25 березня 1999 р.

Крім того, у ряді рішень за заявами проти України Європейський суд з прав людини констатував, що неприпустимими є маніпуляції із кваліфікацією кримінальних правопорушень з прихованою метою, та наголошував на неприпустимості свавілля у використанні слідчим своїх дискреційних повноважень стосовно кваліфікації розслідуваного злочину (наприклад, "Балицький проти України", рішення від 03 листопада 2011 р., "Яременко проти України", рішення від 12 червня 2008 р., "Леонід Лазоренко проти України", рішення від 28 жовтня 2010 р. тощо).

У процесі досудового розслідування рішення про правову кваліфікацію кримінального правопорушення приймають виключно представники сторони обвинувачення. Так, при внесенні відомостей до ЄРДР слідчий самостійно визначає попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення. При складенні повідомлення про підозру рішен-

ня щодо правової кваліфікації приймається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором. При складанні обвинувального акта правова кваліфікація визначається слідчим за погодженням з прокурором чи прокурором самостійно. У цих послідовних етапах правової оцінки дій підозрюваного потерпілий не має жодного реального механізму впливу на правову кваліфікацію.

Підґрунтям безправності потерпілого насамперед є недостатня регламентація його інформаційних процесуальних прав. Реалізуючи передбачені в ст. 56 КПК процесуальні права, потерпілий може ознайомитись із процесуальними документами, що відображають правову кваліфікацію дій підозрюваного, але важливо те, що ні слідчій, ні прокурор не мають обов'язку повідомити потерпілому про те, що відбулось вручення повідомлення про підозру, чи перекваліфікація дії підозрюваного. Наділяючи потерпілого певними правами, законодавець не встановлює кореспондуючих обов'язків слідчого та прокурора, і тим більше – наслідків порушення процесуальних прав потерпілого.

Крім того, маючи право ознайомлення, потерпілий не має права на одержання копій процесуальних рішень. Адже КПК не передбачає обов'язку слідчого чи прокурора надати потерпілому копію повідомлення про підозру, повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри, постанови про зміну правової кваліфікації і навіть копію обвинувального акта. Потерпілий за наявності відповідного інтересу має сам подбати про ознайомлення та виготовлення копій.

За таких умов не дивно, що останнім часом потерпілі все частіше звертаються за професійною правничою допомогою. Якщо раніше в суспільстві підтримувалась думка про те, що потерпілому представник не потрібен, адже його права захищає прокурор, то сьогодення все більше схиляє потерпілих до залучення представників. Адже непоодинокими є випадки змови між стороною обвинувачення та стороною захисту, ви-

падки відверто несумлінного і некваліфікованого відношення слідчих і прокурорів до виконання своїх обов'язків.

Пошук шляхів виходу із цієї проблеми, на нашу думку, знаходиться в напрямі регламентації більш повної участі потерпілого в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, встановленні обов'язків слідчого і прокурора вчасно повідомляти потерпілому свої рішення щодо правової оцінки дій підозрюваного та вручати копії відповідних процесуальних документів. Також мають бути розроблені ефективні процесуальні механізми вирішення спорів між потерпілим та стороною обвинувачення щодо вірної правової кваліфікації дій підозрюваного, але це питання потребує окремого дослідження.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія ДМИТРІЄНКО

Якщо узагальнити наявні з цього питання теоретичні підходи, то їх сутність можна виразити так:

1. Низка учених доводить у своїх працях вплив правопорядку, який складається у сфері виконання покарань і пробації на криміногенну ситуацію в Україні в умовах воєнного стану, та пропонує посилити інформаційне забезпечення запобіжної діяльності у нашій державі [1, с. 164–183].

2. Інші автори у змісті сучасних концептуальних засад реформування правоохоронної системи України пропонують видозмінити роль і місце запобіжної діяльності у контексті існуючої пенітенціарної та рецидивної злочинності [2, с. 14–39].

3. Деякі дослідники, крім цього, переконують, що у процесі реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в сучасних умовах російської агресії в обов'язковому порядку мають враховувати й концептуальні засади кримінологічної політики [3, с. 367–389].

4. Є науковці, які вважають, що допоки не буде здійснюватись так звана слідча профілактика, спрямована на виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, рівень ефективності запобіжної діяльності буде й надалі досить низьким [4, с. 122–125].

У науковій літературі можна зустріти й інші погляди учених з означеної проблематики, але незмінними з цього приводу є доктринальні позиції щодо ролі та місця у правовому механізмі запобігання злочинності кримінологічної ін-

формації, які узагальнив та обґрунтував у свій час А. П. Закалюк [5, с. 6–54]. Проте на цьому шляху, особливо з урахуванням воєнного стану в Україні, варто вирішити декілька суттєвих проблем. Зокрема, серед системних елементів мети кримінально-виконавчого законодавства України (ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) як, власне, і в переліку складових мети покарання (чч. 2, 3 ст. 50 Кримінального кодексу (КК) вживається словосполучення "запобігання кримінальним правопорушенням, а також тортурам", яке забезпечується відповідною кримінологічною інформацією. Натомість, у ч. 2 ст. 1 КВК йдеться про "профілактику асоціальної поведінки засуджених", яка, хоча і є невід'ємною частиною кримінологічного запобігання злочинності, але має відмінний від ч. 1 ст. 1 цього Кодексу предмет діяльності, а саме: у першому випадку – це кримінальні правопорушення, а у другому – інші правопорушення. В останньому випадку профілактика не передбачає наявність кримінологічної інформації.

Такий законодавчий підхід свідчить про наявність у кримінально-виконавчому законодавстві України так званої правової колізії, яка виступає однією з детермінант, що знижує ефективність запобіжної діяльності.

Як видається, вказану проблему варто вирішити шляхом заміни у ч. 2 ст. 1 КВК слова "профілактика" на "запобігання", що дасть можливість упорядкувати за змістом, об'ємом і спрямованістю загальне та спеціальне правове явище і дозволить так забезпечити процес запобігання кримінальним правопорушенням відповідною кримінологічною інформацією. У такому ж контексті мають бути удосконалені й інші норми КВК, у яких закріплені ті чи інші кримінологічні норми. Так, у ч. 1 ст. 103 та ч. 1 ст. 104 зазначеного Кодексу законодавець вжив термін "попередження", який хоча і є синонімом щодо терміна "запобігання", але є менш змістовним, що звужує потенційні можливості правоохоронних органів щодо недопу-

щення вчинення нових злочинів як з боку засуджених, так і інших осіб в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Батиргареєва В. С., Бабенко А. М. Вплив установ виконання покарань і попереднього ув'язнення на криміногенну ситуацію в Україні. *Право України*. 2020. № 2. С. 164–183.

2. Бараш Є. Ю. Концептуальні засади реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та пробації. *Право України*. 2019. № 7. С. 14–39.

3. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с.

4. Ковальчук В. С. Кримінально-процесуальні засади діяльності прокурорів щодо запобігання злочинності в установах виконання покарань України. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 2. С. 122–125.

5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3 кн. Кн. 3 : Практична кримінологія. Київ : Видавничий Дім "Ін Юре", 2008. 320 с.

ВІДМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Михайло ДЯЧУК
Інна ПОШТАРЕНКО

Будь-яке кримінальне правопорушення має декілька суміжних ознак з іншими кримінальними правопорушеннями. Звідси і виникають певні труднощі під час кваліфікації. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) чітко встановлює визначення державної зради, під яким розуміється державна зрада – діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

У КК України існують інші кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, які за ознаками складу кримінального правопорушення, за змістом кримінально-протиправного діяння є суміжними із кримінальним правопорушенням, який регламентує кримінальну відповідальність за державну зраду.

Слід відзначити, що несанкціоноване поширення інформації, про яку йдеться у ст. 114-2 КК, визнається кримінально протиправним лише тоді, коли воно "вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану". Водночас варто звернути увагу на те, що в деяких інших нормах, розташованих у тому ж розділі I Особливої частини КК, настання або посилення відповідальності за передбачені ними прояви пов'язується з відмінними юридичними фактами, зокрема із вчиненням ді-

янь: лише "в умовах воєнного стану" (ч. 2 ст. 111 КК); "в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту" (ч. 2 ст. 113 КК); "в особливий період" (ст. 114-1 КК).

У зв'язку із продемонстрованою розбіжністю з'являються численні питання: чому відповідальність, скажімо, за несанкціоноване поширення військово значущої інформації посилюється лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану і водночас не посилюється в особливий період, а відповідальність за перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань – навпаки; чи є підстави вважати, що випадки державної зради, вчинені у 2014–2015 рр. в умовах анексії АРК та фактичної, але без уведення воєнного стану, війни на Донбасі, були бодай на відсоток менш небезпечнішими за аналогічні прояви, вчинені в 2022 р. вже при уведеному воєнному стані; чому відповідальність, наприклад, за диверсію посилюється лише в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту і не диференціюється при згаданих у статтях 114-1 та 114-2 КК надзвичайному стані або особливому періоді, які можуть мати місце і при відсутності збройного конфлікту [2, с. 5].

Ступінь суспільної небезпеки кожного із описаних у статтях 111, 113, 114-1 та 114-2 КК діянь значно посилюється у разі їхнього вчинення як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду (хоча однією із підстав його настання є саме введення воєнного стану) чи надзвичайного стану, а тому у всіх згаданих складах кожна з цих ознак мала б визнаватися або ж кримінотворювальною (мова йде про статті 114-1 та 114-2 КК), або ж кваліфікаційною (статті 111 та 113 КК). Насамкінець варто розглянути питання доцільності вказівки у ч. 3 ст. 114-2 КК на таку кваліфікаційну ознаку, як вчинення відповідних дій "з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням", щодо якої у первинній редакції досліджуваної заборони не

було жодних застережень відносно співвідношення цих дій з іншими складами кримінальних правопорушень [3, с. 15].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України, прийнятий 05 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14Text

2. Сергієвський С. К. Кримінальна відповідальність за державну зраду : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 : Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2021. 19 с.

3. Дубов Д. В. Інформаційна підривна діяльність: проблеми нормативно-правового забезпечення протидії. *Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали І Міжнар. наук.-практи. конф., 20 верес. 2019 р., м. Київ / М-во інформ. політики України, Нац. акад. прав. наук України. Секція прав. забезпечення нац. безпеки і оборони, НДІ інформатики і права НАПрН України, Нац. техн. ун-т України Київ. політех. ін-т. Фак-т соціології і права. Київ : Політехніка, 2019. С. 14–17.

4. Актуальні проблеми кримінального права та процесу : матеріали круглого столу (м. Острог, 11 травня 2021 р.) / ред. кол. : В. О. Попелюшко та ін. Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2021. 70 с.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

Михайло ДЯЧУК
Інна ПОШТАРЕНКО

Умовами звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду є: невчинення жодних дій на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників; добровільна заява органам державної влади про свій зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їхнім представником та про отримане завдання.

Аналізуючи передумову, зазначимо, що ініціатором вступу в злочинні зв'язки та надання злочинного завдання завжди має бути іноземна держава, іноземна організація або їхні представники.

Отже, звільнення від кримінальної відповідальності можливе не в усіх формах державної зради. Зокрема, якщо перехід на бік ворога може бути вчинений з власної ініціативи громадянина України, то слід визнати, що у цьому випадку звільнення від кримінальної відповідальності є неможливим. Зокрема, ця форма державної зради буде передумовою звільнення від відповідальності лише, якщо йому передувала пропозиція переходу та злочинне завдання ворога держави [3, с. 16].

Другою формою об'єктивної сторони кримінального правопорушення є шпигунство. Передача відомостей, указаних у ст. 111 КК, – це повідомлення їх будь-яким способом, через будь-які засоби зв'язку адресатам шпигунства, а під збиранням маємо на увазі добування їх будь-яким способом [4, с. 387]. Передача відомостей є закінченим кримінальним правопорушенням з моменту їх вручення адресатові, а зби-

рання – з моменту безпосереднього пошуку, добування цих відомостей.

Отже, лише попереднє отримання громадянином злочинного завдання та надання відповідної згоди на його виконання, але без вчинення конкретних дій зі збирання чи передавання відомостей, що становлять державну таємницю, є передумовою застосування ч. 3 ст. 111 КК України.

Уважаємо переконливим висновок, що громадянин, який вчинив державну зраду з власної ініціативи, без відповідного завдання іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників, має притягатися до відповідальності за ст. 111 КК України, оскільки відсутня передумова звільнення.

Добровільність заяви при застосуванні ч. 3 ст. 111 КК України науковці трактують так: 1) особа об'єктивно, реально могла виконати завдання: нездоланних перешкод не було; 2) особа мала можливість виконати отримане завдання, але відмовилася від його виконання, незалежно від мотивів такої відмови; 3) особа не примушується до зазначеної заяви органами державної влади України, подає її не як наслідок насильства чи примусу, і що вона має можливість і надалі певний (можливо, досить тривалий) час приховувати від них факт свого зв'язку з іноземною державою, іноземною організацією або їхніми представниками; 4) особа за своєю волею, а не вимушено, робить зазначену заяву [4, с. 390].

Отже, добровільною заявою органам влади України про свій зв'язок з іноземною державою, організацією або її представниками та про отримане завдання є заява, що містить необхідні відомості, подана громадянином України, який робить її без жодного примусу. До того ж автор заяви має бути впевненим, що він і надалі може приховувати свій зв'язок з іноземною державою, організацією чи її представниками.

Так, заява має містити вичерпний перелік інформації щодо зв'язку громадянина України з іноземною державою, іноземною організацією або їхніми представниками, отри-

маного ним злочинного завдання та своєї поведінки після отримання такого завдання. При цьому не має значення форма такої заяви (усна, письмова) і дотримання формальних вимог її оформлення чи подання. Окрім того, така заява має бути подана належному адресатові – органам державної влади [2, с. 63]. Заява усно чи письмово може бути подана в будь-які органи державної влади (суд, прокуратуру, органи державної влади, органи місцевого самоврядування тощо) [5, с. 9].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України прийнятий 05 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14Text

2. Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали круглого столу (м. Острог, 11 травня 2021 р.). Острог : Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2021. 70 с.

3. Дубов Д. В. Інформаційна підривна діяльність: проблеми нормативно-правового забезпечення протидії. *Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали І Міжнар. наук.-практи. конф., 20 верес. 2019 р., м. Київ / Нац. техн. ун-т України Київ. політех. ін-т. Київ : Політехніка, 2019. С. 14–17.

4. Сергієвський С. К. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 386–395.

5. Сергієвський С. К. Кримінальна відповідальність за державну зраду : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2021. 19 с.

АМНІСТІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (МІЛІТАРНА АМНІСТІЯ) ЯК КРИМІНАЛЬНО-ЮРИСДИКЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ

Юрій ЄЛАЄВ

Умови воєнного стану мають суттєвий вплив на всю систему права держави. Зокрема, умови воєнного стану мають суттєвий вплив на сферу кримінально-юрисдикційного регулювання. Так, норми частини 3 статті 92 Конституції України [1] передбачають положення, згідно з яким Законом України оголошується амністія. Зазначаємо, що у встановленому порядку зареєстрований і поданий до Верховної Ради України від 19.01.2024 № 10419 "Проєкт Закону про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України" [2] (далі – проєкт Закону). Указаний проєкт Закону [2] є першим в новітній історії держави та права України в період з 1991 року і дотепер законопроєктом у сфері мілітарної амністії. Також слід зазначити, що чинний Закон України "Про застосування амністії в Україні" [3] прямо не врегульовує питань щодо особливостей застосування амністії в умовах воєнного стану у зв'язку з воєнною агресією російської федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України. Крім того, положення статті 86 Кримінального кодексу України [4] прямо не передбачають норм відносно особливостей застосування інституту амністії саме в умовах воєнного стану.

Тобто у цьому проєкті акта, по суті, запроваджується новітній кримінально-юрисдикційний інститут – мілітарна амністія (амністія, яка застосовується в умовах воєнного стану). Нормативно-юридичне регулювання вказаного інституту є предметом новітніх кримінально-правових і кримінально-процесуальних наукових розробок у межах пільгових ін-

ститутів правового регулювання у царині звільнення від покарання або його відбування.

Вбачається, що у цьому випадку, з метою забезпечення законних прав особи, щодо якої застосовується амністія, доцільно передбачити спеціальну норму права щодо обрахування юридичних строків з дня наступного за днем, у якому був факт звільнення амністованої особи від відбування покарання. Вказана норма є такою, що повністю відповідає приписам частини 5 статті 115 Кримінального процесуального Кодексу України [5] (далі – КПК України) згідно з якою встановлено кримінально-процесуальний принцип: у процесі обчислення строків не береться до уваги той день, від якого починається строк. Також це наукове положення відповідає юридичному принципу правової визначеності. Крім того, вказана доктринальна ідея враховує час, котрий необхідний засудженому після його звільнення від відбуття покарання для його прибуття до визначеного у рішенні суду територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

Необхідно звернути увагу на те, що зазначений у проєкті Закону 24-годинний строк одночасно має як кримінально-правову, так і кримінально-процесуальну природу (тобто інтегровану, спільну кримінально-юрисдикційну природу), оскільки вбачається, що до всіх правовідносин, які пов'язані з вищеназваним 24-годинним строком, можуть застосовуватися положення ст. 113–117 КПК України, які прямо та однозначно регулюють питання юридичних строків у кримінальному процесі.

Оскільки питання, які регулює цей законопроєкт, стосуються сфери звільнення особи від відбування покарання, у порядку застосування амністії з метою захисту прав засудженого доцільно використати таке доктринальне положення: Рішення суду апеляційної інстанції може бути оскаржене в суді касаційної інстанції у строк, визначений нормами частини 2 статті 426 КПК України. Розумною та обґрунтованою вба-

чається думка, що процесуальні строки такого касаційного оскарження мають відповідати саме загальному тримісячному строку касаційного оскарження (ч. 2 ст. 426 КПК України), оскільки така ідея відповідає нормам п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, які гарантують право на касаційне оскарження судового рішення у визначених Законом випадках. Звертаємо увагу на те, що суспільні відносини, які є предметом регулювання згідно з вищеназваним проєктом Закону, мають саме кримінально-юрисдикційну природу. Внаслідок цього, вбачається, що до всіх правовідносин, котрі не врегульовані вказаним проєктом Закону, мають застосовуватися положення Конституції України, Кримінального Кодексу України, Кримінального процесуального Кодексу України, Кримінально-виконавчого Кодексу України, Закону України "Про застосування амністії в Україні". Все вищевикладене свідчить про те, що сферу наукових розвідок у царині мілітарної амністії становлять юридичні знання щодо доктринального взаємозв'язку кримінального права та кримінального процесу з урахуванням специфіки умов воєнного стану й основ суверенітету та цілісності держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Проєкт Закону про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України від 19.01.2024 № 10419. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43557 (дата звернення: 01.02.2024).

3. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 01 жовтня 1996 року № 392/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 01.02.2024).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 01.02.2024).

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВІДПОВІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Сергій ЗАДЕРІЄНКО
Андрій ПАНЧИШИН

З початком гібридної російсько-української війни 2014 року явище колабораціонізму отримало значну активізацію та поширення. Не вдаючись у політичні, економічні, соціальні передумови виникнення цього явища в Україні, слід зазначити, що до останнього часу не було оцінки такого суспільного явища з точки зору кримінального права. Лише у 2022 році питання правової протидії колабораціонізму в Україні отримало належне законодавче вирішення.

Відкрита повномасштабна збройна агресія росії проти України спонукала до прийняття 03.03.2022 Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)", яким встановлено кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресорці за ст. 111-1 Кримінального Кодексу України (ККУ). Криміналізація колабораційної діяльності в умовах російсько-української війни є необхідним кримінально-правовим засобом покарання особи за протиправні дії на користь ворогу та елементом забезпечення національної безпеки і оборони України.

Аналіз диспозицій статей розділу І ККУ та судової практики у справах про колабораціонізм вказує, що є низка проблемних питань законодавчого плану, які ускладнюють правильне застосування вказаної норми закону та унеможливлюють належне покарання до винних за вчинений злочин. Також за певних умов ці обставини можуть сприяти прийняттю судами необґрунтованих судових рішень та ухиленню особи від належного виду кримінальної відповідальності.

До 2022 року дії підозрюваних у колабораціонізмі кваліфікували за ст. 111 ККУ "державна зрада". Аналізуючи диспозиції вказаних статей 111 та 111-1 ККУ, слід вказати на значну схожість та тотожність складу таких злочинів. За таких умов, кваліфікація злочинних дій особи та її засудження за ст. 111-1 ККУ, а не за ст. 111 ККУ, сприятиме уникненню такої від належної кримінальної відповідальності, оскільки така засуджена за вчинення більш легкого (ст. 12 ККУ) злочину.

У цьому контексті проблемним також є питання законодавчого відмежування публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2 ст. 109 ККУ), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 ККУ) від публічних закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресорки (ч. 1 ст. 111-1 ККУ). Зокрема, заклики, передбачені ч. 1 ст. 111-1 ККУ, безпосередньо можуть стосуватися захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 ККУ), що може бути використано для уникнення від належного виду відповідальності шляхом кваліфікації злочинних дій за менш тяжким злочином. Тому з метою унеможливлення неправильного застосування норми закону слід більш детально та ретельно розмежувати вказані склади злочинів, дискретно розмежувавши їх.

Слід також зазначити, що з метою більш чіткого застосування Закону, у ст. 111-1 ККУ слід передбачити аналогічну до ч. 3 ст. 111 ККУ норму щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності за певних умов. Сьогодні особа, звинувачена у державній зраді, тобто у вчиненні більш тяжкого злочину, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, а особа, звинувачена у колабораціонізмі, не може, що є очевидно не дуже логічним.

Аналіз судової практики з вказаної категорії справ також свідчить про проблемне питання щодо застосування судами

кримінального покарання за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 ККУ. Більше того, це безпосередньо випливає навіть із теоретичного аналізу змісту санкції вказаних частин статті 111-1 ККУ. Так, у ч. 1 та ч. 2 цієї статті, незважаючи на великий перелік злочинних діянь, законодавець передбачив лише одне доволі специфічне покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на певний термін.

Відповідно до ч. 2 ст. 65 ККУ особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Як показує судова практика, здебільшого колаборантами є особи, які за віком, видом діяльності тощо ніколи не претендували, не претендують і не будуть претендувати на офіційне працевлаштування, зокрема в органах місцевого самоврядування чи державної влади (пенсіонери, блогери і т. д.). За таких умов особа, яка вчинила злочин, передбачений чч. 1, 2 ст. 111-1 ККУ, може уникнути кримінальної відповідальності за вчинені злочинні дії (співпраця з державою-агресором, збройними формуваннями та окупаційною адміністрацією держави-агресорки участь у незаконних органах влади, створених державою-агресором, тощо), які можуть містити ознаки інших злочинів, передбачених розділом І ККУ, про що вказано вище.

Для прикладу, у справі № 638/5008/22 Дзержинський районний суд м. Харкова визнав особу винною за ч. 1 ст. 111-1 ККУ, призначивши покарання у вигляді "позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 10 років". Аналогічний вирок обвинуваченому, який ніде не працює, винесено Білгород-Дністровським міськрайонним судом Одеської області у справі № 495/6441/22, і така судова практика є досить поширеною. Аналізуючи, слід визнати, що призначення такого типу покарання згаданим категоріям осіб є ілюзорним та умовним,

оскільки такі не перебувають на певних посадах та не прагнуть у майбутньому обіймати посади в органах державної влади чи місцевого самоврядування.

Ураховуючи наведене, на нашу думку, у статтю 111-1 ККУ слід внести зміни, відмежувавши об'єктивні ознаки згаданого злочину від інших суміжних статей розділу І ККУ. Також санкції чч. 1, 2 вказаної статті ККУ слід доповнити штрафом, виправними роботами, обмеженням та позбавленням волі, що за сучасних умов сприятиме вирішенню питання достатності покарання.

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: УМОВНЕ ПОКАРАННЯ І ШЛЯХ ДО УХИЛЕННЯ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ

Сергій ЗАДЕРІЄНКО
Андрій ПАНЧИШИН

Найвищою соціальною цінністю демократичного суспільства визначається людина та її права. Проте, щоб права людини в Україні не були виключно політико-правовим гаслом, яке не відповідає реальним тенденціям, що визначають побудову різних видів суспільних відносин, механізм держави має належним чином виконувати покладені на нього завдання.

На сучасному етапі розвитку кримінально-процесуальних відносин одним із суттєвих завдань держави є розширення можливостей здійснення уповноваженими особами органів досудового розслідування та прокуратури повноважень у кримінальних провадженнях щодо випадків колабораційної діяльності, вчинених в умовах відсічі і стримування широкомасштабної збройної агресії російської федерації як елемента забезпечення національної безпеки і оборони України.

Традиційно у науці кримінального права дослідження складу злочину як системи обов'язкових встановлених законом про кримінальну відповідальність об'єктивних (об'єкт, предмет, потерпілий, діяння, наслідки, причинний зв'язок, час, місце, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину) і суб'єктивних (суб'єкт, вина, мотив, мета) ознак починають з розгляду об'єкта злочинного посягання. Суспільна небезпека колабораціонізму очевидна, колаборант публічно заперечує збройну агресію проти України, публічно закликає до підтримки рішень, дій держави-агресорки або у інший спосіб співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній країні. Хоча колабораційна діяльність за ст. 111-1 Кримінального

кодексу України (ККУ) і визначається всіма ознаками складу цього злочину, однак першочергове значення під час оцінки суспільної небезпеки має об'єкт посягання.

Беззаперечним є той факт, що об'єкт як елемент складу злочину дає змогу усвідомити соціальну та юридичну природу посягання, його характер і ступінь суспільної небезпечності, визначає межу дії кримінально-правової норми, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також його відмежуванню від йому подібних суміжних злочинів.

Незважаючи на те, що ст. 111-1 ККУ (колабораційна діяльність) досить велика і складається з восьми частин та чотирьох приміток, аналіз слідчої і судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 111-1 ККУ свідчить про одноманітне застосування положень у разі кваліфікації схожих досліджуваних діянь. На майбутнє можна спрогнозувати появу багатьох дискусійних питань серед практиків і науковців для покращення змісту цієї статті, оскільки майже кожна з її частин містить декілька складів кримінальних правопорушень, але іноді лише одне умовне покарання.

Наприклад, у справі № 638/5008/22 Дзержинський районний суд м. Харкова визнає обвинуваченого, офіційно не працевлаштованого, винним у вчиненні кримінального правопорушення – проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 ККУ і призначає йому покарання у вигляді "позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 10 років". Аналогічний вирок обвинуваченому, який ніде не працює, виніс Білгород-Дністровський міськрайонний суд Одеської області у справі № 495/6441/22. Обидва покарання можна вважати цілком умовними для будь-яких осіб, які не перебувають у момент засудження на певних посадах, не займаються певною діяльністю, не прагнуть у майбутньому обіймати посади в органах державної влади чи місцевого самоврядування.

Відповідно до ч. 2 ст. 65 ККУ особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Досить часто суб'єктами колабораційної діяльності є пенсіонери, які вже не претендують на офіційне працевлаштування, або блогери, які монетизували свій інтернет-ресурс і отримують кошти від відвідувачів ресурсу або від держави-агресорки.

На нашу думку, у разі кваліфікації злочину за ч. 1 ст. 111-1 ККУ покарання у вигляді "позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 10 років" для блогерів, пенсіонерів, непрацюючих осіб є недостатнім. Хоча обмежувальні санкції ч. 1 ст. 111-1 ККУ і передбачають лише позбавлення права обіймати певні посади, у деяких випадках суди за згодою обвинуваченого, крім цього обмеження, накладали на засудженого штраф, зокрема, Шевченківський районний суд м. Чернівці – вирок у справі № 727/6904/22, Жмеринський міськрайонний суд Вінницької області – вирок у справі № 130/1780/22. І покарання, наведені у цих двох вироках, з будь-якої точки зору вже можна вважати достатніми і невідворотними.

Негативною стороною або побічним ефектом судового рішення про "позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 10 років" є те, що засуджений за колабораційну діяльність громадянин України вже не зможе виконати ст. 65 Конституції, тобто реалізувати свій конституційний обов'язок по захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" військова служба це державна служба особливого характеру. Отже, засуджений за ч. 1 ст. 111-1 ККУ громадянин України не може за рішенням суду бути призваним на державну військову службу упро-

довж мінімум 10 років та має усі законні підстави ухилитись від мобілізації.

Так, у розгляді справ про кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 111-1 ККУ, порушується розумний баланс приватних і суспільних інтересів. Таке порушення може призвести до недовіри населення до органів державної влади і відсутності партнерства між особою та державою або ініціює правові колізії в інших сферах. Санкції, передбачені ч. 1 ст. 111-1 ККУ, на нашу думку, крім позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю, мають бути доповнені штрафом від 50 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, і лише за таких умов питання достатності покарання можна вважати вичерпаним.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ З ВІЙНОЮ

Зоряна ЗАРАДЮК

Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до вчинення значної кількості правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством. Сексуальне насильство – це будь-які діяння сексуального характеру, вчинені без добровільної згоди постраждалої особи. Тобто при визначенні того, чи є якесь діяння сексуальним насильством, необхідно встановити два елементи: 1. Вчинені дії мають саме сексуальний характер. 2. Такі дії вчинені без добровільної згоди особи.

У травні 2022 року українськими правоохоронцями була оголошена перша підозра російському військовослужбовцю, який зґвалтував мешканку тимчасово окупованої території України. На сьогодні факти вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, фіксуються на всіх деокупованих територіях, зокрема у Херсонській, Київській, Чернігівській, Харківській областях. Станом на грудень 2023 року Офіс Генерального прокурора зафіксував 257 фактів вчинення таких кримінальних правопорушень, повідомлено про підозру 35 військовослужбовцям рф та скеровано 22 обвинувальних акти до суду [1].

Донедавна в українському законодавстві діяла норма, за якою зґвалтування могло бути розцінене як злочин лише в разі, якщо постраждала особа проявляла активний спротив кривднику. Але наприкінці 2017 року до законодавства були внесені зміни. Стандарт "добровільної згоди" був запозичений зі Стамбульської конвенції, яку Україна ратифікувала в червні 2022 року.

Сексуальне насильство не обмежується лише зґвалтуванням і може мати багато різних форм, зокрема тих, що взагалі не включають фізичне вторгнення: погрози та спроби будь-якої форми зґвалтування або погрози та спроби інших сексуальних нападів; каліцтво статевих органів; сексуальне рабство; примус дивитись на сексуальну наругу; примусова проституція; примусова вагітність; примусова стерилізація або примусовий аборт; примусове оголення тощо.

Виявлення факту вчинення російськими військовослужбовцями насильницьких дій сексуального характеру щодо цивільного населення України, військовополонених передбачає необхідність внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення з правовою кваліфікацією за ст. 438 КК України. Вказана стаття передбачає, що зґвалтування як воєнний злочин карається позбавленням волі на строк від 8 до 12 років, якщо зґвалтування поєднане з умисним вбивством – позбавленням волі на строк від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі [2]. Обов'язковою ознакою цього кримінального правопорушення є його вчинення в умовах збройного конфлікту, зокрема й після його припинення (наприклад, в частині поводження з військовополоненими). При цьому ведення міжнародного збройного конфлікту передбачає військову присутність країни-агресорки на тимчасово окупованій території, що виключає здатність особи в таких умовах виражати вільну згоду на здійснення з нею дій сексуального характеру.

Склади воєнних злочинів передбачаються й міжнародними актами – у Женевських конвенціях та Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Під час призначення покарання міжнародні суди враховують різні фактори, що його обтяжують, наприклад, настання вагітності чи спричинення важких фізичних та психологічних наслідків потерпілим.

За вчинення воєнних злочинів немає строку давності притягнення до відповідальності. Це важливо з огляду на те, що

не всі постраждалі готові одразу після сексуального насильства заявити про нього офіційно.

Складність розслідування сексуального насильства, пов'язаного з війною, зумовлена декількома факторами. По-перше, матеріальні сліди можуть не існувати на момент проведення такого розслідування (відсутні тілесні ушкодження на тілі потерпілої / потерпілого, неможливість відшукати знаряддя вчинення у випадку їх застосування тощо) або ж сексуальне насильство вчинялось за відсутності свідків. По-друге, постраждалі можуть замовчувати факт його вчинення.

Під час проведення слідчих, процесуальних дій, зокрема під час роботи та спілкування з постраждалими й свідками у провадженні застосовуються положення Кодексу Мурад – глобального кодексу поведінки для осіб, які збирають та використовують інформацію про систематичне сексуальне насильство в умовах конфлікту [3].

На деокупованих територіях важливою є робота мобільних груп Національної поліції, до складу яких входять представники МВС, поліцейські превенції (спеціалісти з реагування на факти домашнього насильства), ювенальні поліцейські, слідчі, психологи. Усі спеціалісти мобільної групи мають відповідний досвід роботи з постраждалими від насильства особами, а також роботи з дітьми. Під час відпрацювання території поліцейські та психологи спілкуються з місцевими жителями, виявляючи факти злочинів сексуального характеру, а також інформують та роз'яснюють, куди потрібно звернутися для отримання допомоги. Правоохоронці розробили інформаційний буклет з актуальною інформацією про допомогу.

Поліцейські та психологи у складі групи крім того, що документують злочини, орієнтують постраждалих на отримання комплексної допомоги. Йдеться про психологічну, медичну, реабілітаційну, соціальну та юридичну допомогу. Дві тре-

тини складу групи – це жінки-поліцейські. Так передбачено з метою налагодження ефективної комунікації з потерпілими, якими є здебільшого жінки або діти. Вони зазвичай не бажають розповідати про те, що трапилось, чоловіку-поліцейському [4].

Підрозділи Національної поліції реагують на кожен факт вчинення злочинів СНПК, зокрема у випадках, коли така інформація надходить із тимчасово окупованих територій: відповідні відомості невідкладно вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Водночас співпраця з потерпілими у таких випадках здійснюється з особливою обережністю, щоб не нашкодити особам, які перебувають під тимчасовою окупацією.

Отже, Національна поліція України відіграє важливу роль у виявленні та документуванні злочинів сексуального насильства, пов'язаних з війною, та допомозі постраждалим від них.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення за 2023 рік. URL: https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 із змінами від 09.12.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Глобальний кодекс поведінки щодо збору та використання інформації про систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. URL: https://www.muradcode.com/uk/murad-code

4. Злочини СНПК однозначно кваліфікуються як воєнні. URL: https://uwf.org.ua/ivan-vygivskyj-zlochyny-snpk-odnoznachno-kvalifikuyutsya-yak-voyenni/

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Геннадій ЗВІРЯНСЬКИЙ
Даніїл ЗІНЧЕНКО

В умовах воєнного стану, коли традиційний правопорядок зазнає значних випробувань, роль поліцейських заходів у забезпеченні громадської безпеки та порядку значно зростає. Ця стаття аналізує ефективність поліцейських заходів у межах кримінально-правової політики під час воєнного стану, оцінюючи їхній вплив на забезпечення законності, превенцію злочинності та захист прав людини.

Теоретичний аспект поліцейської діяльності в умовах воєнного стану вимагає глибокого розуміння як традиційних функцій правоохоронних органів, так і особливостей воєнного часу. Поліція в таких умовах виконує подвійну роль: з одного боку, вона продовжує боротьбу зі злочинністю та підтримує громадський порядок, з іншого – бере на себе додаткові обов'язки, пов'язані з оборонною діяльністю та забезпеченням національної безпеки [1]. Це включає забезпечення безпеки критично важливих об'єктів, контроль над переміщенням людей і транспорту, а також профілактику дій, які можуть підривати стабільність у країні.

На нашу думку, теоретичний аналіз поліцейської діяльності в цей період передбачає вивчення її ролі у забезпеченні балансу між необхідністю гарантування національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини, що є особливо складним завданням в умовах воєнного стану.

Методологія оцінки ефективності поліцейських заходів передбачає комплексний підхід, що поєднує як кількісні, так і якісні індикатори. Ключовим елементом є аналіз статистич-

них даних про злочинність, включно з рівнями злочинів до та після впровадження поліцейських заходів. Однак, поза цим, важливо враховувати й такі аспекти, як суспільне сприйняття та задоволеність роботою поліції, які можна оцінити за допомогою опитувань громадської думки [2]. Ефективність також міряється здатністю поліції адаптуватися до змінних умов та ефективно реагувати на нові виклики. Особливу увагу слід приділяти збереженню прав і свобод громадян, оцінюючи, чи не призводять заходи безпеки до непропорційного обмеження основних прав. Так, оцінка ефективності поліцейських заходів вимагає багатогранного підходу, що враховує як безпосередні результати діяльності поліції, так і її вплив на суспільство загалом.

Аналіз практичного застосування поліцейських заходів містить оцінювання їхньої реалізації та впливу на громадську безпеку та порядок. На практиці це часто включає стратегії, такі як інтенсивне патрулювання, спеціальні антикримінальні операції, встановлення контрольно-пропускних пунктів, і заходи з протидії тероризму [3]. Важливим аспектом є також співпраця поліції з іншими правоохоронними органами та установами. Ефективне виконання поліцією своїх функцій залежить від певних факторів, зокрема рівня професійної підготовки персоналу, наявності необхідного обладнання, а також від здатності адаптуватися до змінюваних умов і викликів. Розгляд конкретних випадків і ситуацій, в яких застосовувалися поліцейські заходи, дозволяє оцінити їх ефективність і виявити можливі проблеми чи недоліки у їх впровадженні, що є ключовим для постійного вдосконалення поліцейської діяльності.

Виклики та ризики для поліцейських заходів під час воєнного стану є значними та різноманітними. Один з основних викликів полягає у збереженні правопорядку в умовах, коли соціальна стабільність може бути підірвана. Поліція стикається з підвищеним рівнем загроз як від зовнішніх, так і

внутрішніх факторів, включно з тероризмом, шпигунством, і зростанням організованої злочинності [3]. Інший значний ризик полягає у можливості непропорційного застосування сили та зловживання повноваженнями, що може призвести до порушення прав і свобод громадян. Також існує небезпека вичерпання ресурсів поліції, оскільки вона може бути змушена працювати у посиленому режимі протягом тривалого часу, що імовірно позначиться на ефективності її роботи та здоров'ї персоналу [4].

Ми вважаємо, що воєнний стан вимагає від поліції не тільки більшої гнучкості та реактивності, але й суворого дотримання закону та етичних стандартів, щоб забезпечити баланс між ефективністю та законністю своїх дій.

З огляду на виклики та ризики правоохоронної діяльності, задля підвищення ефективності поліцейських заходів важливо зосередитися на кількох ключових аспектах. Насамперед необхідно забезпечити високий рівень професійної підготовки та навчання поліцейських, що дозволить їм адекватно реагувати на різноманітні виклики. Важливо також забезпечити наявність сучасного обладнання та технологій, які підвищать ефективність їхньої роботи [3]. Створення механізмів зворотного зв'язку з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами може сприяти кращому розумінню потреб та очікувань громадян, що зі свого боку покращить довіру та співпрацю з поліцією. До того ж, регулярний моніторинг та аналіз результатів поліцейської діяльності допоможуть виявляти слабкі місця та ефективно вносити корективи у роботу. Урахування міжнародного досвіду та кращих практик може також надати цінні інсайти для вдосконалення місцевих поліцейських стратегій [4]. У сукупності ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності поліцейських заходів, гарантуючи безпеку та спокій громадян.

Отже, оцінка ефективності поліцейських заходів у контексті кримінально-правової політики під час воєнного стану

є багатогранним і важливим завданням. Аналіз показує, що для досягнення високої ефективності необхідно поєднувати чітке розуміння своїх функцій та обов'язків з гнучкістю у відповіді на змінні обставини. Поліція має балансувати між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини, що вимагає високого рівня професіоналізму й етичності. Важливою є також постійна адаптація до нових викликів, використання сучасних технологій і методів роботи, а також ефективна взаємодія з громадськістю. Усе це сприятиме не лише підвищенню ефективності поліцейських заходів у воєнний час, але й зміцненню довіри та підтримки з боку громадян, що є ключовим для стабільності та безпеки суспільства.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Аспекти протидії торгівлі людьми. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми. МВС України. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 42–44.

2. Зінченко Д. А. Засоби юридичної техніки в контексті захисту прав людини. Мова і право : матеріали МВС України. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 87–89.

3. Кріцак І. В. Ідеологічні аспекти протидії (профілактики, превенції) та боротьби зі злочинністю крізь призму духовно-ціннісної складової: регіоналістський та загальнодержавний акцент. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 41–45. URL: http://lsej.org.ua/5_2022/7.pdf

4. Орлов Ю. В. Ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності: політико-кримінологічний аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 75–93.

ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Тетяна ІВАШКОВА

Питання відшкодування (компенсації) шкоди, яка заподіяна кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням, є доволі актуальним з огляду на чинні процесуальні механізми відновлення порушених прав та свобод в межах гарантованого права на захист з метою усунення негативних наслідків таких правопорушень. Відповідно до ст. 128 Кримінального процесуального кодексу України, особи в межах кримінального провадження до початку судового розгляду можуть подати до суду цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Законні представники та прокурор можуть подавати такий позов в інтересах неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними. Відповідно до ч. 2 ст. 49 Кримінального процесуального кодексу України, особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, є потерпілою. У цьому випадку позов повинен бути складений відповідно до вимог цивільного процесуального законодавства, а суд розглядатиме його за правилами кримінального судочинства. Особи, які не скористувались правом подати цивільний позов в межах кримінального провадження, а також якщо суд залишив позов без задоволення, можуть звернутись із позовом в порядку цивільного судочинства.

Беззаперечно, обов'язок відшкодувати (компенсувати) заподіяну шкоду покладається на винну особу, і бажаним є

факт добровільного виконання такого обов'язку. Однак не завжди видається можливим отримати відшкодування безпосередньо від правопорушника, зокрема в ситуації його неплатоспроможності або коли взагалі не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. У такому випадку законодавець відповідно до змісту ст. 1177 Цивільного кодексу України покладає обов'язок компенсувати шкоду, заподіяну фізичній особі кримінальним правопорушенням, на державу за рахунок Державного бюджету України у визначених випадках та порядку, передбачених законом. Окремою нормою є можливість захисту потерпілих від протиправних діянь (механізм, передбачений у ч. 1 ст. 1207 ЦК України), відповідно до якої шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, відшкодовується потерпілому державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною. У цих випадках за наявності певних умов змінюється суб'єкт відшкодування шкоди, що обґрунтовується з позиції невиконання зобов'язання держави встановити особу правопорушника і притягнути її до відповідальності та, водночас, сприяти відшкодуванню заподіяної шкоди і відновленню порушеного права потерпілого. У разі недотримання такого зобов'язання видається цілком справедливим виникнення нового зобов'язання з притягнення до відповідальності держави, яке за своєю правовою природою є недоговірним. У цьому випадку склад цивільного правопорушення, окрім обов'язкових ознак – протиправність діяння, наявність шкоди (майнової і моральної), причинного зв'язку між протиправним діянням і шкодою, виною правопорушника – буде містити ще й специфічну ознаку, а саме вину особи, яка повинна нести відповідальність за правопорушника.

Наразі можна констатувати, що визначений порядок компенсації державою шкоди відсутній. Неодноразово вносились пропозиції щодо прийняття нормативного акта, який би доз-

воляв послідовно реалізувати потерпілим від кримінального правопорушення права на отримання відшкодування від держави, незалежно від передумов та обставин, що пов'язані з правопорушником. Так, внесеним проєктом Закону України "Про компенсацію шкоди жертвам насильницьких злочинів" передбачено компенсаційну виплату з боку держави, коли внаслідок умисного насильницького злочину, вчиненого на території України, завдана шкода здоров'ю або заподіяно смерть. Однак на сьогодні окремі положення цього законопроєкту піддаються критиці теоретиками і практиками, а саме з позиції звуження сфери дії норм Закону порівняно з чинними нормами Цивільного кодексу України.

За загальним правилом, заподіяна шкода повинна бути відшкодована у повному обсязі, тому цілком можливо зробити висновок про те, що шкода, заподіяна злочинними діяннями винної особи, повинна відшкодовуватись державою в повному обсязі, із застереженням, що спеціальним Законом не буде встановлено спеціальних умов та розміру відшкодування. Доречним буде зазначити, що у випадку встановлення особи правопорушника або відновлення його платоспроможності відповідно до ч. 1 ст. 1191 Цивільного кодексу України особа, яка відшкодувала шкоду за іншу особу, має право подання регресного позову.

ОПІР ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ ЧИ ІНШІЙ УПОВНОВАЖЕНІЙ ОСОБІ В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Владислав КАЧКОВСЬКИЙ

Верховна Рада України 05.04.2001 прийняла Кримінальний кодекс (далі – КК) [1], який вступив у дію 01.09.2001.

Його положення передбачають кримінальну відповідальність за опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК). Ця норма, порівняно з чинною у КК України 1960 р., отримала нову законодавчу конструкцію. Однак разом із позитивними нововведеннями вона увібрала суттєві недоліки, у зв'язку з чим і досі потребує певних змін і доповнень [2, с. 9]. Тому доцільно проаналізувати її зміст відповідно до проєкту КК.

Так, відповідно до положень Концепції реформування кримінального законодавства України та Указу Президента України від 07.09.2019 № 584/2019 "Питання Комісії з питань правової реформи", в Україні активізована підготовка змін та удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність через розроблення нового КК України.

Проаналізувавши проєкт нового КК, виявили, що підрозділ 1 "Злочини" розділу 9.7. "Кримінальні правопорушення проти порядку публічного управління" книги дев'ятої "Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України" у ст. 9.7.6. "Опір" передбачає відповідальність за те, що особа, яка здійснила опір: 1) представникові влади або військовослужбовцеві, який виконує службові обов'язки чи здійснює свої повноваження; 2) особі, яка здійс-

нює професійну діяльність з надання публічних послуг, або 3) представникові громадськості під час його законної діяльності в публічних інтересах. Такі дії пропонується визнавати злочином 1-го ступеня, що, відповідно до положень ч. 4 ст. 2.5.9 "Ступені тяжкості злочину" вважається таким, що спричинив істотну шкоду [3].

Підрозділ 1 "Злочини" Розділу 10.1. "Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості та військової честі" книги десятої "Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби" у ст. 10.1.7 передбачає відповідальність за опір командиру (начальнику) чи особі, яка підтримує військовий правопорядок. Диспозиція пропонованої норми встановлює, що військовослужбовець, військовозобов'язаний або резервіст, який вчинив опір: 1) командиру (начальнику) або 2) вартовому, патрульному чи іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки щодо підтримання військового правопорядку, – вчинив злочин 3-го ступеня. Відповідно до положень ч. 4 ст. 2.5.9 "Ступені тяжкості злочину", він вважається таким, що спричинив значну шкоду [3].

Проаналізуємо покарання за вказані діяння детальніше. Відповідно до положень ст. 3.2.5 "Санкції за злочини", за злочин 1 ступеня тяжкості може передбачатися покарання у вигляді штрафу у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років; за злочин 3-го ступеня встановлюється штраф у розмірі від 1 000 до 2 000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років. Відповідно до положень ст. 1.3.2, розрахункова одиниця, яка використовується для визначення розмірів предмету або засобу вчинення кримінального правопорушення, а також спричинення ним майнової шкоди і розміру штрафу та грошового стягнення, дорівнює 200 гривням.

Нескладно порахувати, що діяння, передбачене ст. 9.7.6. "Опір", може тягнути накладення штрафу у розмірі від 20 000 до 100 000 грн або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 ро-

ків, за ст. 10.1.7 "Опір командиру (начальнику) чи особі, яка підтримує військовий правопорядок", – штрафу у розмірі від 200 000 до 400 000 грн або ув'язнення на строк від 3 до 4 років.

Порівнюючи положення ст. 9.7.6. "Опір" Книги дев'ятої "Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України" розділу 9.7. "Кримінальні правопорушення проти порядку публічного управління" підрозділу 1 "Злочини" з положеннями чинної ст. 342 КК, стає помітним значне спрощення тексту заборони: з досить об'ємної статті 342, яка має 3 частини, розробники проєкту нового КК значно звузили і полегшили зміст пропонованої норми.

Серед пропонованих новел відразу впадає в очі значне звуження кола потерпілих, якими, відповідно до положень проєкту, пропонується визнавати: 1) представника влади або військовослужбовця, який виконує службові обов'язки чи здійснює свої повноваження; 2) особу, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг; 3) представника громадськості під час його законної діяльності в публічних інтересах. Хоча таке звуження є відносним, адже дві останні категорії потерпілих є досить широкими і вимагають додаткового тлумачення для з'ясування змісту їх обов'язків чи діяльності, що є підставою вважати їх потерпілими.

Крім того, пропонована норма (як і всі у проєкті КК) позбулися кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак з одночасним їх передбаченням у положеннях Загальної частини проєкту нового КК.

Будемо сподіватися, що нова норма, яка передбачатиме відповідальність за опір, стане юридично грамотним підґрунтям кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Габуда А. С. Кримінально-правова характеристика складу опору особам, наділеним владними повноваженнями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2012. 21 с.

3. Проєкт Кримінального кодексу України. URL : https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія КИРИЧЕНКО
Віталій ГУЛА

Воєнний стан створює низку специфічних проблем для реалізації кримінально-правової політики, які необхідно враховувати і належним чином вирішувати. Головне завдання – це дотримання балансу між забезпеченням безпеки громадян і захистом їхніх прав і свобод. Також важливо забезпечити ефективну роботу правоохоронних і судових органів в умовах воєнного стану. Ще один важливий аспект – розробка та реалізація спеціальних заходів щодо боротьби зі злочинністю, зокрема із загрозою тероризму та злочинами проти громадян. Тож розглянемо деякі з основних питань:

1. Забезпечення прав і свобод громадян – одне з ключових завдань під час реалізації кримінально-правової політики в умовах воєнного стану. Важливо дотримуватися балансу між необхідністю забезпечення безпеки та захистом основних прав і свобод людини. Це містить у собі розробку та реалізацію спеціальних заходів щодо захисту громадян від можливих зловживань владою та запобігання необґрунтованим обмеженням їхніх прав. Це також включає забезпечення того, щоб усі громадяни, незалежно від обставин, мали доступ до справедливого судового розгляду, право на захист і презумпцію невинуватості. Також важливо забезпечити наявність механізмів контролю за діяльністю правоохоронних і державних структур з метою уникнення можливих зловживань владою та порушень прав людини в умовах воєнного стану.

2. Ефективність роботи правоохоронних органів у цьому контексті залежить від їхньої спроможності підтримувати правопорядок, розслідувати злочини та вживати заходів з

протидії тероризму та іншим загрозам безпеці. Співпраця з військовими та іншими зацікавленими сторонами є ключем до ефективного контролю над кримінальною ситуацією. Інші фактори успіху можуть включати швидке реагування на загрози, що виникають, мобілізацію ресурсів і здатність підтримувати довіру населення в складних ситуаціях збройного конфлікту.

3. Судова влада та судочинство: важливо зберігати незалежність судової влади при розгляді кримінальних справ в умовах воєнного стану. На судову владу покладається велика відповідальність за забезпечення правосуддя та захист прав громадян. Умови воєнного стану піддають судову систему серйозному тиску, оскільки вони вимагають швидких та ефективних рішень для забезпечення безпеки, правопорядку. У таких умовах права та гарантії, які, як правило, надаються в рамках демократичної держави, можуть бути тимчасово обмежені. Судова влада має знайти баланс між дотриманням закону та необхідністю діяти у надзвичайних ситуаціях. Крім того, важливо, щоб судова система була незалежною та об'єктивною навіть у найважчі часи. Тому розробка спеціальних процедур та механізмів, що забезпечують збереження принципів судової влади в умовах воєнного стану, є надзвичайно важливим завданням захисту демократії та верховенства закону.

4. Відповідальність за порушення правил – через недостатню контрольованість ситуації, підвищений рівень стресу та конфлікту. Особливу увагу зазвичай приділяють запобіганню та реагуванню на злочини проти життя та безпеки громадян, воєнні злочини, а також злочини проти державної безпеки. Винищення доказів, необґрунтоване застосування сили, або зловживання владою у цих умовах може мати серйозні наслідки для відповідальних осіб, включаючи кримінальну відповідальність, дисциплінарні заходи або судові покарання. Правоохоронні органи та військові структури ча-

сто піддані особливому контролю та обліку за своїми діями у таких умовах.

5. Міжнародний вимір реалізації кримінально-правової політики в умовах воєнного стану охоплює співробітництво з міжнародними організаціями, такими як ООН і Європейський суд з прав людини, а також з іншими державами та міжнародними партнерами. Це обмін інформацією про злочини, передбачені міжнародними конвенціями, спільні розслідування, допомога жертвам воєнних злочинів і співпраця у встановленні та застосуванні санкцій проти злочинців. Забезпечення міжнародного правосуддя і дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини також можуть бути важливими елементами в боротьбі зі злочинами у збройних конфліктах.

Проаналізувавши наявні проблеми кримінально-правової політики в умовах воєнного стану, можна зробити кілька висновків. По-перше, ефективна реалізація кримінально-правової політики в цих умовах потребує комплексного підходу, зокрема координації дій з військовими відомствами та міжнародними партнерами. По-друге, важливо забезпечити належну підготовку персоналу та адекватне використання ресурсів для забезпечення правопорядку та цивільної безпеки. Нарешті, міжнародний вимір вимагає активної співпраці з міжнародними організаціями та іншими державами для забезпечення справедливості та дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Загалом, розв'язання цих проблем потребує системного підходу та спільних зусиль різних зацікавлених сторін.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НЕЗАКОННОЇ МІГРАЦІЇ ОСОБАМИ ПРИЗОВНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Юрій КОВАЛЬЧУК
Сергій ХАЛИМОН

Україна перебуває у стані неоголошеної війни і потерпає від неспровокованої злочинної агресії росії. Відповідно до ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

А вже ст. 65 Конституції України визначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Отже, обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України покладається не лише на Збройні Сили України, а й на кожного громадянина України. З цією метою законодавство держави передбачає механізм посилення штатної чисельності Збройних Сил України через мобілізацію.

Мобілізація відповідно до Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" становить комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військо-

вих формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано (Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, 1993).

Цей Закон встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів.

За роки незалежності в Україні мобілізація оголошувалась декілька разів. Часткова мобілізація була оголошена за Указом в.о. Президента України від 17.03.2014 № 303/2014 "Про часткову мобілізацію" з 18.03.2014; Указом в.о. Президента України від 06.05.2014 № 454/2014 "Про часткову мобілізацію" з 07.05.2014; Указом Президента України від 21.07.2014 № 607/2014 "Про часткову мобілізацію" з 24.07.2014; Указом Президента України від 14.01.2015 № 15/2015 "Про часткову мобілізацію" з 20.01.2015, з 20.04.2015, з 19.06.2015 на різні терміни (45, 60, 90), максимальний 210 днів із визначенням кількості мобілізованих.

Загальна мобілізація була оголошена за Указом Президента України від 22.02.2024 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні". Згідно з Указом, воєнний стан уводився з 05 годин 30 хвилин 24.02.2022 строком на 30 діб. Цей Указ був затверджений Верховною Радою того ж дня. Проте згодом його дія регулярно продовжувалася.

Незважаючи на те, що у перші дні введення воєнного стану в Україні чимало чоловіків поповнило Збройні Сили України та інші військові формування, утворені відповідно до законодавства, є частина громадян, які через різноманітні

обставини намагаються уникнути виконання свого громадського обов'язку.

Спроби чоловіків ухилитися від виконання конституційного обов'язку набувають загрозливих масштабів. Одним із поширених способів ухилення військовозобов'язаних різних категорій є спроби незаконного перетинання державного кордону України з подальшим отриманням притулку у країнах Європейського союзу та Республіці Молдова. Недостатня кількість чоловіків, які бажають проходити військову службу, наразі становить одну з головних загроз обороноздатності країни. До того ж бажання значної кількості чоловіків призовного віку у незаконний спосіб залишити територію України спричиняє інші супутні кримінальні правопорушення: підроблення документів, незаконне переправлення осіб організованою групою чи з корисливих мотивів, а також вчинення службових і корупційних кримінальних правопорушень. Усе це вказує на необхідність розроблення дієвого організаційно-правового механізму протидії незаконній міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану.

З метою розроблення організаційно-правового механізму попередження незаконної міграції особами призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану ми плануємо розв'язання таких завдань:

визначення ролі та місця Держприкордонслужби в системі попередження незаконної міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану;

дослідження стану, динаміки та структури незаконної міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану;

визначення порядку міжвідомчої взаємодії суб'єктів інтегрованого управління кордонами щодо попередження незаконної міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану;

опрацювання організаційно-правової моделі попередження незаконної міграції осіб призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану з пропозицією дієвих механізмів її зниження.

Це має містити пошук нових інструментів протидії (організація інформаційної взаємодії між центральними органами виконавчої влади, синхронізація ГАРТ з базами даних "Оберіг", "Шлях", Пенсійного фонду України, Міністерства юстиції; використання механізму призову на військову службу щодо організаторів і пособників; застосування можливостей міжнародної оперативної взаємодії та ін.) і документування протиправної діяльності організаторів (активне використання викривачів і конфідентів, комплексний підхід у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, застосування сучасних технічних засобів спостереження та контролю).

ЧОМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НЕ МОЖНА НАДАВАТИ ПРАВО ДЛЯ КОРОТКОСТРОКОВИХ ВІДПУСТОК ЗАСУДЖЕНИМ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Олександр КОЛБ
Андрій БУСЕЛ

Як показує практика, останнім часом на законодавчому, доктринальному та інших рівнях все частіше предметом розгляду та дискусій в Україні виступає питання щодо надання засудженим до довічного позбавлення волі права на короткострокові виїзди за межі колонії.

Зокрема, на сьогодні Конституційний Суд України прийняв відповідне рішення у справі за конституційним зверненням засудженого до вказаного виду покарання А. О. Лужинецького [1].

Без сумніву, особи, які відбувають покарання, мають конституційне та передбачене законом право на звернення у будь-який державний орган (ст. 40 Конституції України, та ст. 8, 107, 113 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) включно з Конституційним Судом України (ст. 56). З огляду на потенційні та реальні загрози національній безпеці України, особливо в період воєнного стану, варто досить виважено на всіх рівнях підійти до вирішення тих нагальних проблем, що стосуються не тільки і не стільки засуджених до довічного позбавлення волі, скільки до національних інтересів держави, одним із яких є забезпечення ефективного виконання покарань, і максимального досягнення його цілей з метою захисту інтересів потерпілих від злочину, суспільства та держави загалом (ч. 1 ст. 1 КВК).

Саме з цих міркувань досить важливо питання надання для засуджених до довічного позбавлення волі короткостро-

кових виїздів за межі колоній у виняткових випадках більш детально та всебічно дослідити на науковому рівні з урахуванням актуальності та прикладного значення вказаної тематики [2, с. 22–30].

Як видається, для того щоб дати кваліфіковану відповідь на досліджуване у цій роботі питання, слід всебічно та системно підійти до з'ясування змісту таких ключових для кримінально-виконавчого законодавства України понять: правовий статус особи та, зокрема, засудженого; мета і завдання кримінального покарання; правообмеження, які визначаються для певних категорій осіб, які відбувають покарання; режим виконання – відбування покарання.

Зокрема, загальні засади правового статусу засуджених включно з особами, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, визначені в Конституції України (ст. 24, 27, 28, 63, п. 1 ст. 92) і КВК (ст. 7–10). У жодній із правових норм не ведеться мова про виключне право засуджених на короткочасні виїзди за межі виправних і виховних колоній. Таке право, як це витікає з положень ст. 111 КВК, надається лише для певних категорій осіб, засуджених до позбавлення волі.

Отже, з огляду вимог Основного Закону України та міжнародно-правових джерел, які є частиною національного законодавства (наприклад, Конвенції про захист прав і основоположних свобод), юридичних підстав для надання права засудженим до довічного позбавлення волі на короткострокові виїзди за межі колонії, навіть у виняткових випадках, на сьогодні не передбачено.

Більше того, проведений аналіз змісту законодавчих актів включно з нормами міжнародного права, судової практики та наукових джерел дозволяє стверджувати, що жодних соціально-психологічних, моральних, правових та інших підстав для розширення у сьогоденні прав засуджених до довічного позбавлення волі, зокрема тих, що стосуються короткостроково-

го виїзду цих осіб за межі колоній за наявності виняткових особистих обставин, немає, а будь-які спроби окремих суб'єктів правоохоронної, правозастосовної та нормотворчої діяльності з означених питань є не тільки науково не обґрунтовані, але й небезпечні у контексті наявних потенційних і реальних загроз для національної безпеки України та в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-23#Text

2. Kolb O., Vasylevych V., Levchenko Yu. The problem of expanding the rights of those sentenced to life imprisonment. *Law journal of the national academy of internal affairs*. 2023. Volume 13. № 4. Pp. 22–30. DOI: https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/4.2023.22

ПРО ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ ТА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Роксолана КОЛБ
Леся ДУЧИМІНСЬКА

Як свідчить практика, до основних проблем запобіжної діяльності у сфері функціонування Пенсійного фонду та банківських установ України в умовах воєнного стану належать:

1. Недостатня кримінологічно значуща поінформованість про об'єктів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та про цих осіб як клієнтів банків.

Правовим підґрунтям для інформаційного забезпечення у зазначеній сфері запобіжної діяльності виступають положення Конституції України та Закону України "Про захист персональних даних", а також інші законодавчі акти, об'єктом захисту яких виступає інформаційна діяльність. Так, у ч. 2 ст. 32 Основного Закону з цього приводу зазначено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених Законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

З цього випливає, що інформаційне забезпечення вказаних вище суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням не тільки складається з відповідного процесу збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційних відомостей про особу, але й має дві ключові вимоги з цього приводу:

а) ця діяльність має здійснюватись лише з дозволу особи та інших учасників запобіжних правовідносин;

б) ця діяльність може здійснюватися і без дозволу особи та інших учасників цього процесу, але тільки у випадках, вказаних у Законі.

Саме тому науковці пропонують інформаційне забезпечення розуміти як зі змістовного, так і процесуального боку [1, с. 90]. У першому випадку йдеться про сукупність необхідних і достатніх даних, які складають інформаційну базу суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, а у другому – техніка збирання, перероблення, зберігання, використання та передавання відомостей через систему їх інформаційного зв'язку [1, с. 90–91].

У той самий час, у Законі України "Про банки і банківську діяльність", встановлюючи обмеження щодо діяльності банків (ст. 48), законодавець жодним словом не обмовився щодо змісту інформаційного забезпечення цього процесу, що, як встановлено у процесі цього дослідження, негативно впливає на рівень реалізації не тільки зазначеної, але й запобіжної функції, зокрема у сфері функціонування органів Пенсійного фонду України, що вкрай важливо в умовах бюджетного дефіциту та воєнного стану.

Отже, логічно було б ст. 48 зазначеного вище Закону доповнити ч. 7 такого змісту:

"Банку забороняється збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації щодо клієнтів та інших учасників банківської діяльності без їхньої письмової згоди, крім випадків, визначених у Законі".

2. Низький рівень внутрішньої взаємодії між органами Пенсійного фонду, банками та іншими суб'єктами фінансового моніторингу.

Під взаємодією у науці розуміють взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дію між чим-небудь [2, с. 73].

Якщо це питання розглянути через зміст запобіжної діяльності, то у цьому сенсі привертає увагу ст. 53 Закону України "Про банки і банківську діяльність", відповідно до якої:

а) банкам забороняється укладати договір з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання кредитів, інших банківських послуг, встановлення процентних ставок та комісійної винагороди (ч. 1);

б) банку забороняється вчиняти будь-які дії щодо впровадження у своїй практиці недобросовісної конкуренції (ч. 2);

в) факти недобросовісної конкуренції – щодо надання банком тих чи інших банківських послуг або здійснення операцій є підставою для заборони цьому банку подальшого надання таких послуг або здійснення операцій (ч. 3).

Отже, змістом взаємодії органів Пенсійного фонду та банків поміж собою з питань інформаційного забезпечення спільних об'єктів моніторингу має стати принцип добросовісної конкурентності, що ґрунтується на меті і предметі зазначеного Закону (ст. 1), а також передбачає правові засоби і гарантії захисту прав і законних інтересів об'єктів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Такий підхід в умовах воєнного стану не тільки зменшить рівень реальних загроз, що посягають на національну безпеку України, але й підвищить рівень запобіжної діяльності у сфері діяльності органів Пенсійного фонду та банківських установ.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. академія України, 2011. 120 с.

2. Великий тлумачний словник української мови. Донецьк : ТОВ "Глорія Трейд", 2012. 864 с.

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Валентина КРИЖНА

Загальною умовою кваліфікації діянь як воєнних злочинів є наявність збройного конфлікту. При цьому відповідно до норм міжнародного права протиправні діяння можуть бути скоєні в ході збройного конфлікту як міжнародного, так і внутрішнього характеру. До воєнних злочинів Статутом Нюрнберзького трибуналу були віднесені порушення законів і звичаїв війни, зокрема вбивства, катування чи введення в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства або катування військовополонених чи осіб, які перебувають у морі; вбивства заручників; пограбування громадської або приватної власності; безглузде руйнування міст чи сіл; розорення, невиправдане необхідністю; інші злочини [1].

Вчинення міжнародного злочину тягне за собою як відповідальність держави, так і відповідальність конкретних винних індивідів, які діяли від імені держави. Характерною особливістю міжнародно-правових актів, що передбачають протиправність діяння і містять елементи складу злочинних діянь, є відсутність конкретних санкцій за їх вчинення. Щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності не застосовуються строки давності. Це положення закріплено в Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 р.

На сучасному етапі в багатьох країнах світу на конституційному рівні засуджуються протиправні дії, спрямовані на порушення міжнародного миру та безпеки людства. Для переважної більшості зарубіжних країн, передусім європейських, характерним є встановлення відповідальності за вчинення злочинів проти миру та безпеки людства та інших

злочинів у спеціальному систематизованому нормативному акті (кримінальному законі або кодексі). У низці країн романо-германської правової сім'ї (Австрії, Бельгії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Фінляндії, Франції, ФРН, Швейцарії) діють не тільки загальнокримінальні акти, а й спеціальні військово-кримінальні кодекси, які одночасно з військовими передбачають відповідальність за воєнні злочини [2].

У більшості країн законодавець відносить воєнні злочини до категорії злочинів, які посягають на цінності, що охороняються міжнародним правом (міжнародного правопорядку), що відобразилося в назвах відповідних розділів кримінального законодавства. Наприклад: "Злочини проти міжнародного співтовариства" (Іспанія), "Злочини проти цінностей, що охороняються міжнародним правом" (Хорватія), "Злочини проти миру та людства" (Болгарія), "Злочини проти миру, людяності та воєнні злочини" (Польща) тощо.

Слід зазначити, що хоча не у всіх країнах законодавець використовує термін "воєнні злочини", однак такі злочини в певній формі криміналізовані у законодавстві більшості європейських держав. Насамперед воєнні злочини чітко виокремлюються у кримінальному законодавстві країн, які імплементували положення Римського статуту (Бельгія, Грузія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Румунія, Хорватія тощо) [3]. У кримінальному законодавстві таких країн, як Бельгія, Болгарія, Грузія, Латвія, Литва, Польща, Словенія й інших, перенесені склади воєнних злочинів із конвенційних норм практично без змін.

У деяких країнах відповідальність за воєнні злочини передбачена в спеціальних законах. Так, Федеративна Республіка Німеччини імплементувала положення Римського статуту у своє законодавство, наслідком чого стало прийняття Міжнародного кримінального кодексу Німеччини 2002 р., який діє одночасно з Кримінальним кодексом. Відповідно до його положень Міжнародний кримінальний кодекс застосовується

до всіх указаних у ньому кримінально караних діянь проти міжнародного права також у разі, якщо вони були вчинені за кордоном та не мають відношення до території Німеччини (§ 1 ч. 1 Загальних положень). Щодо злочинів, передбачених указаним законом, не встановлюється ніякого терміну давності (§ 5 ч. 1 Загальних положень). У частині другій Кодексу передбачені кримінально карані порушення міжнародного права. Ця частина чітко структурована і складається з відповідних розділів: розділ перший – геноцид і злочини проти людяності; розділ другий – воєнні злочини; розділ третій – інші кримінально карані діяння.

Воєнні злочини поділяються на п'ять груп: воєнні злочини у відношенні осіб (§ 8 Міжнародного кримінального кодексу); воєнні злочини у відношенні права власності та інших прав (§ 9 Міжнародного кримінального кодексу); воєнні злочини у відношенні гуманітарних операцій та емблем (§ 10 Міжнародного кримінального кодексу); воєнні злочини, пов'язані із застосуванням заборонених методів ведення війни (§ 11 Міжнародного кримінального кодексу); воєнні злочини, пов'язані із застосуванням заборонених засобів ведення війни (§ 12 Міжнародного кримінального кодексу).

Хочемо відмітити, що Республіка Хорватія є однією з небагатьох у Європі, де приділено максимальну увагу воєнним злочинам, пов'язаним із порушенням норм міжнародного права. Кримінальний кодекс містить главу IX "Кримінальні злочини проти людства та прав людини", у якій доволі широко представлені злочини, що посягають на основні принципи міжнародного гуманітарного права.

Частиною 1 ст. 91 "Воєнні злочини" передбачена відповідальність за порушення норм міжнародного права під час війни, окупації або міжнародного воєнного конфлікту чи воєнного конфлікту, який не має міжнародного значення, вчинення одного із серйозних порушень щодо осіб, захищених згідно з Женевською конвенцією III, зокрема: вбивства, ка-

тування, проведення біологічних досліджень, спричинення страждань, завдання тяжких тілесних ушкоджень, примушення до служби у збройних силах противника, позбавлення права на справедливий і об'єктивний судовий розгляд, тримання як заручника, використання для захисту міст, районів або збройних сил від воєнних операцій як живого щита.

Стаття 96 КК Хорватії встановлює межі відповідальності командира за вчинення його підлеглими воєнних злочинів. При цьому відповідальність установлюється незалежно від форми вини, будь-то умисне діяння – неперешкоджання вчиненню підлеглими злочинів, зазначених вище (ч. 1), або з необережності – неналежний нагляд за своїми підлеглими, якщо командир повинен був знати, що вони мають намір вчинити воєнні злочини (ч. 2). У першому випадку покарання встановлюються в таких межах, як би він вчинив злочин самостійно, а у випадку необережної форми вини може бути призначено покарання в межах від трьох до п'ятнадцяти років позбавлення волі.

Отже, специфіка міжнародної кримінальної відповідальності за воєнні злочини обумовлена специфікою правової природи їх об'єкта і умов їх вчинення. Для України на сучасному етапі в умовах незворотного процесу євроінтеграції важливим є внесення значних змін у вітчизняну систему кримінального законодавства щодо розширення кола суспільно небезпечних діянь, спрямованих на порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів, і визначення відповідальності за їх вчинення.

Список використаних джерел

1. Федоренко В. Л. Вплив Нюрнберзького процесу на формування та утвердження міжнародних стандартів у сфері прав людини. *Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу* : зб. статей учасників Міжнар. конф. (м. Одеса, 22–23

жовтня 2010 р.) / Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса : Фенікс, 2010. С. 15–20.

2. Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08, 12.00.11. Харків, 2014. С. 16.

3. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

ЗАВДАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Діана КУЗЮКОВА
Микола ВЕСЕЛОВ

Згідно зі ст. 1 та 2 Закону України "Про Національну поліцію", поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями цього органу є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Задля виконання цих завдань поліцейські законодавством наділяються низкою необхідних повноважень. Зокрема в Законі про Національну поліцію лише ст. 23 закріплює понад п'ять десятків таких повноважень. До цього можна додати закріплені у ст. 25–27 повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення, а також зазначити, що інші (додаткові) повноваження поліцейських можуть міститися в інших законах.

Повномасштабне вторгнення країни-агресорки і, як наслідок, – війна в Україні, що триває, спонукали до суттєвого розширення повноважень Національної поліції (далі – НПУ), як мінімум на час воєнного стану, а також залучення органів та підрозділів, що входять до системи поліції до участі у заходах оборони України, виконання завдань територіальної оборони, забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану тощо.

Яким чином ці правові зміни та ситуація в країні загалом вплинула на пріоритети й особливості діяльності НПУ? За основу у цьому дослідженні (щоб спробувати дати відповідь на зазначене запитання) ми провели вибірковий аналіз новин про резонансні чи "актуальні" події з життя (службової діяльності) українських поліцейських за тематичним та кількісними критеріями. Емпіричну основу дослідження склали найбільш характерні для певного довоєнного та воєнного періоду новини з офіційного сайту НПУ (https://www.npu.gov.ua/) протягом чотирьох останніх років (2020–2023 рр.). Часовим зрізом для порівняння було обрано березень-місяць.

На підставі проведеного аналізу нами було узагальнено найтиповіші "умовні" напрями та прояви діяльності НПУ, зроблено їх розподіл у відсотках. Ураховуючи аналіз, було встановлено, що у довоєнні роки, умовно кажучи, у центрі уваги поліції перебували питання щодо виявлення фактів незаконного обігу наркотичних речовин (22 %), порушення ПДР, ДТП та заходи підвищення рівня безпеки дорожнього руху (10 %), протидія COVID-19 та карантинні заходи (15 %), протидія корупції (15 %), реагування на повідомлення про масові мінування різних закладів (7 %), боротьба з організаційною злочинністю (7 %), заходи забезпечення громадської безпеки (3 %). Характерними для того часу були також такі напрями, як контроль та виявлення фактів незаконного обігу зброї та боєприпасів (3,5 %), відпрацювання прифронтових населених пунктів ООС (7 %), виявлення випадків нелегальної міграції (7 %), надання допомоги особам, які її потребували через безпорадний стані (3,5 %), заходи кібербезпеки та протидія кіберзлочинності (3 %), затримання озброєних злочинців (7 %). Озираючись назад, з урахуванням подій лютого 2022 року, сьогодні можна констатувати, що певні передвісники війни у суспільному житті українців та діяльності поліції вже простежувалися і тоді (у передвоєнний період).

Ситуація починає суттєво змінюватися з 2022 року. На перший план у діяльності поліції виходить евакуація населення з небезпечних ділянок (територій) (24 %), боротьба з мародерством (2 %), надання гуманітарної допомоги населенню у прифронтових зонах та тимчасово переміщеним особам (7 %). У воєнні роки змінюється навіть характер злочинності, актуальною стає практика документування поліцією військових злочинів рф на території України (22 %), фактів незаконних фото- та відеозйомок цивільними особами сил та засобів ЗСУ (2 %), шахрайства, вчиненого стосовно тимчасово переміщених осіб (2 %), незаконної торгівлі гуманітарною допомогою (2 %), спроб незаконного перетину кордону чоловіками призовного віку (2 %). Водночас не зникають цілком і злочини так званої загально-кримінальної спрямованості (12 %).

Досліджуючи 2023 рік, можна зробити висновки, що найактуальнішими питаннями (станом на березень) того року для поліції виявились: формування, комплектування та висвітлення (популяризація) діяльності штурмової бригади "Лють" (34 %), затримання військовослужбовців армії агресора на деокупавних та прилеглих до зони проведення активних бойових дій українських територіях (9 %), евакуація населення з небезпечних ділянок (населених пунктів) (9 %), корупція чиновників та підрядників-підприємців у сфері забезпечення цивільного захисту населення (9 %), протидія кіберзлочинності у військовій сфері (3 %), пошук зниклих (унаслідок війни) дітей (3 %), шахрайство щодо родичів полонених (5 %), рятувальні заходи та надання допомоги постраждалим від повітряних атак ворога (18 %), документування та розслідування кримінальних правопорушень щодо державних зрадників (колаборантів) (9 %).

Безумовно, інші злочини загальної спрямованості, зокрема вчинені на побутовому ґрунті, також нікуди не поділися. Однак нагадаємо, що предметом нашого аналізу були "полі-

цейські новини", призначенням яких насамперед є популяризація діяльності НПУ, демонстрація показового виконання завдань цього державного органу. Офіційна статистика, напевно, могла б більш точно продемонструвати характер та рівень криміногенної ситуації у країні, проте, за такого підходу поза увагою дослідника залишилася б низка інших, не менш важливих функцій НПУ, характерних для сучасного воєнного періоду.

Отже, застосований підхід та отримані за результатами аналізу дані свідчать, що за час війни в нашій країні змінилися (доповнилися) не лише нормативні підстави для діяльності НПУ, а й фактичні обставини, характеристики безпекової ситуації, які вплинули на сучасні завдання та пріоритету у роботі поліцейських.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Валерій КУХАР
Олександр КУХАР

Загарбницька війна росії проти України створила безліч проблем для суспільства, які українська влада вже вирішує або має вирішити. Одна із них – колабораціонізм. В Україні від 14 березня 2022 року набув чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність). Насамперед Закон визначає поняття "колабораціонізм". "Колабораціонізм — дії, що спрямовані на публічне заперечення громадянином України збройної агресії проти держави, встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики цим громадянином, зокрема до підтримки рішень та/або дій держави-агресорки, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресорки, співпраці з державою-агресоркою, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресорки, невизнання поширення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями.

Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, зокрема в окупаційній адміністрації держави-агресорки.

Необхідно значити, що основним і безальтернативним видом покарання за частиною 1 та 2 статті 111-1 КК України (колабораційна діяльність) є позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю відповідно до статті 51 Кримінального ко-

дексу України (далі – КК України) є одним з видів покарань, які застосовуються судом до осіб, які визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю можуть застосовуватися як основні, так і як додаткові покарання (частина третя статті 52, частина перша статті 55 КК України.

Абзацом другим частини першої статті 55 КК України визначено, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 КК України, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

За загальноприйнятим правилом, вчинення кримінального правопорушення з використанням обійманої посади полягає у використанні або неналежному використанні при його вчиненні службового становища, службових прав і повноважень. Вчинення кримінального правопорушення у зв'язку із зайняттям певною діяльністю полягає у вчиненні кримінального правопорушення безпосередньо пов'язаного зі службовою, професійною діяльністю або іншою діяльністю, регламентованою відповідними правилами. Зловживання службовими або професійними обов'язками, порушення, недотримання чи неналежне виконання їх або інших відповідних правил, що встановлюють права та обов'язки, повинно безпосередньо пов'язуватись із вчиненням кримінального правопорушення. Іншими словами, зазначений вид покарання може бути призначений як основний або як додатковий лише за умови вчинення винним кримінального правопорушення з використанням певної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю.

Важливими змінами, внесеними Законом № 2108-IX [1], є зміни до ст. 96-3 та 96-5 КК, згідно з якими вчинення від

імені юридичної особи її уповноваженою особою кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК є підставою для кримінального провадження щодо такої юридичної особи. Захід кримінально-правового характеру, що застосовується за це правопорушення, – ліквідація юридичної особи та конфіскація її майна (ст. 96-8, 96-9 КК).

У теорії кримінального права має місце підхід, відповідно до якого санкція кримінально-правової норми може використовуватися під час кваліфікації. Як зазначає В. О. Навроцький, це може мати місце, зокрема, у разі, якщо "вид покарання дозволяє визначити зміст ознак, названих у диспозиції статті" [Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.]. За логікою згаданого науковця, якщо у санкції статті міститься безальтернативне основне покарання у вигляді позбавлення права, то й суб'єкт відповідного кримінального правопорушення – спеціальний (особа, яка обіймає відповідну посаду або здійснює певну діяльність). Аналогічний підхід має місце і у інших науковців [Загиней З. А. Кримінально-правова герменевтика : монографія. Київ : Видавн. дім "АртЕк", 2015. 380 с.]. Підстави застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або як основного, або як додаткового покарання мають бути єдині, однакові для призначення як основного, так і додаткового покарання: кримінальне правопорушення повинно вчинюватися з використанням займаної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, адже використання службового становища, службової, професійної або іншої діяльності, регламентованої певними правилами, є способом посягання на об'єкт і знаходиться у причинному зв'язку з наслідками, що настали [Матюшенко О. І., Мостепанюк Л. О. Проблемні питання покарання за колабораційну діяльність. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах во-

єнного стану : матеріали Наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 148–150].

Отже, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основний або як додатковий вид покарання лише за умови вчинення винним кримінального правопорушення з використанням певної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю. Законодавець повинен задуматись над думками науковців і внести зміни в санкції статті 111-1 частини 1 та 2 КК України, ввівши альтернативний вид покарання, такий як, наприклад, штраф.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Максим ЛЕВИЦЬКИЙ

В умовах повномасштабного вторгнення на території України військових формувань країни агресора та активного застосування представниками складових сектору безпеки і оборони держави заходів примусу, зокрема затримання уповноваженими на це особами.

Військовослужбовці та працівники Держприкордонслужби в ході виконання повноважень у процесі здійснення оперативно-службової діяльності, а саме несення служби в прикордонних нарядах безпосередньо на лінії державного кордону України, в пунктах пропуску через державний кордон, при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, керуються законами України, статутами ЗС України та іншими нормативно-правовими актами. З метою затримання осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, посадові особи ДПСУ уповноважені використовувати та застосовувати заходи примусу.

У ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що повноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності

особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Отже, застосування заходу забезпечення кримінального провадження або тимчасового запобіжного заходу як затримання надано уповноваженій службовій особі ДПСУ без ухвали слідчого судді, суду. Така форма затримання відрізняється від адміністративно-правового затримання, яке не має кримінального процесуального характеру.

Варто зазначити, що неприпустимо використовувати затримання як засіб примусу підозрюваного, обвинуваченого до визнання ним вини.

У ст. 21 Закону України "Про Державну прикордонну службу України" визначено, що військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони державного кордону та суверенних прав України в її прилеглій зоні виключній (морській) економічній зоні в межах повноважень.

Законодавець визначив, що спеціальна уповноважена особа, військовослужбовець чи працівник Держприкордонслужби України, під час здійснення своїх службових обов'язків та затримання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, можуть застосувати такі заходи примусу: 1) фізичний вплив, 2) спеціальні засоби; 3) вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку; 4) зброю катерів, катерів та суден забезпечення; 5) озброєння повітряних суден.

Розглянемо їх більш детально:

під заходами фізичного впливу слід розуміти дії прикордонника, що виявляються у застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника. Особовий склад Держприкордонслужби може застосовувати фізичну силу, зокрема

спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою, самбо, дзю-до, айкідо, бокс, карате, кікбоксинг та інші види єдиноборств), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб;

спеціальні засоби несмертельної дії (спецзасоби) – комплекс механічних, хімічних, електричних та світлозвукових пристроїв, що використовуються правоохоронними органами і спецслужбами для психофізичного, травматичного і утримуючого впливу на правопорушника, тимчасового виведення його з ладу;

зброєю (озброєнням) Державної прикордонної служби України вважається табельна вогнепальна та інша зброя, яка є на озброєнні в Державній прикордонній службі України. Прикордонники, які призначаються на службу з охорони державного кордону, озброюються закріпленою за ними штатною стрілецькою зброєю;

зброя кораблів (катерів) – це різні види озброєння і технічних засобів, що забезпечують його застосування, які встановлюються на кораблях (катерах). До них належать артилерійське, бомбометальне, мінно-тральне, торпедне та ракетне озброєння;

озброєння повітряних суден Держприкордонслужби України – це різні види зброї і технічних засобів, що забезпечують її застосування, які встановлюються на літаках і вертольотах та призначені для припинення правопорушень, віднесених до компетенції Держприкордонслужби.

Заходи примусу повинні бути адекватними ступеню суспільної небезпеки дій правопорушників або осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Рішення про використання заходів фізичного впливу, їх вид та інтенсивність використання приймається кожним прикордонником самостійно, з урахуванням ситуації, що склалася.

Застосування заходів примусу повинно бути зупинено на межі припинення, відвернення злочину, правопорушення чи затримання правопорушника, злочинця.

Під час затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, обраний захід примусу має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Варто зазначити, що коли з'явилися передумови для застосування сили до особи, яка підозрюються у вчиненні злочину, прикордонник повинен заздалегідь спонукати особу до дотримання правил. У випадку, якщо особа не реагує на заклики, правоохоронець зобов'язаний попередити про наслідки не реагування на його вимоги та про застосування примусових заходів.

Отже, для затримання особи, яка підозрюються у вчиненні злочину, особовий склад Державної прикордонної служби України може застосовувати заходи примусу. Підстави застосування заходів примусу мають бути спрямовані на забезпечення затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, у випадках, які визначені в ст. 208 КПК. На обрання виду заходів примусу, інтенсивність застосування впливає ситуація затримання особи, характер кримінального правопорушення та інші обставини.

МОТИВ ТА МЕТА ЯК ОЗНАКИ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Андрій ЛІГУН

Мотив та мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень та виступають безпосередніми обставинами, що підлягають обов'язковому доказуванню (встановленню) під час вчинення кожного суспільно небезпечного діяння. У п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення [1].

Мотив – це внутрішнє спонукання особи, обумовлене певними потребами та інтересами, яке викликає в особи рішучість вчинити кримінальне правопорушення і проявляється в ньому; результат складного мотиваційного процесу, що формується під впливом синтезу суб'єктивних та об'єктивних факторів, який протікає у свідомості суб'єкта та являє собою внутрішнє спонукання до вчинення кримінального правопорушення [2, с. 218]. Мотиви поділяють на юридично значущі для кваліфікації, а також ті, що набувають значення за подальшого застосування Кримінального кодексу України (далі – КК), наприклад, при призначенні покарання можуть належати до обставин, які його пом'якшують чи обтяжують. А тому, як вважається, мотив має юридичне значення для всіх, без винятку, кримінальних правопорушень [3, с. 31].

Під метою кримінального правопорушення розуміють ідеальну модель майбутнього бажаного результату, досягнення якого прагне винна особа шляхом вчинення кримінального правопорушення [4, с. 59]; мета виникає на підставі мотиву кримінального правопорушення. Слід зазначити, що хоча ці дві ознаки суб'єктивної сторони самостійні, вони є взаємоза-

лежними, взаємопов'язаними і лише у своїй сукупності дають уявлення про спрямованість поведінки винної особи, про результат, для досягнення якого вчиняється кримінальне правопорушення. Жодне правопорушення, що вчиняється із непрямим умислом або з необережною формою вини, не містить у своєму складі такої обов'язкової ознаки, як мета [5, с. 154].

Як випливає зі змісту аналізованої норми, мотив не впливає на кваліфікацію колабораційної діяльності. Натомість мета вчинення правопорушення присутня відразу у кількох частинах ст. 111-1 КК:

у ч. 3 ст. 111-1 КК, де йдеться про здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії;

у ч. 3 ст. 111-1 КК, де заборонені дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресорки у закладах освіти;

у ч. 6 ст. 111-1 КК, де мова йде про організацію та проведення заходів політичного характеру, а також здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресорки, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України [6].

Для інших форм колабораційної діяльності ані мета, ані мотив не є обов'язковими ознаками, що визначають наявність складу правопорушення, проте вони неодмінно потребують установлення, оскільки набувають важливого значення для успішного розв'язання інших кримінально-правових питань, наприклад тих, що стосуються призначення покарання [7, с. 118].

Отже, аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК засвідчує, що воно вчиняється виключно з умисною формою вини у виді прямого чи непрямого умислу. При цьому інтелектуальна ознака умислу полягає у тому, що суб'єкт повинен усвідомлювати суспільну небезпеку дій, що він вчиняє, а вольова ознака – полягає у бажанні особи вчинити відповідні суспільно небезпечні дії. Мотиви, за загальноприйнятим правилом, не впливають на кваліфікацію. Натомість мета вчинення кримінального правопорушення має досить широкий зміст.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Вереша Р. В. Поняття вини як елементу змісту кримінального права України : монографія. Київ : Атіка, 2005. 224 с.

3. Єднак В. М. Корисливий мотив як ознака постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 29–32.

4. Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 1062 с.

5. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (статті 262, 263, 263-1, 264 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 272 с.

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

7. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернєя. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Юрій ЛІТВІН

24.02.2022 у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф на підставі Закону України "Про правовий режим воєнного стану" (ЗУ ПРВС) запроваджено воєнний стан, продовження якого 12.02.2024 було здійснене в десятий раз. За час воєнного стану у вказаний Закон внесено 16 змін і доповнень, у Кримінальний кодекс України (ККУ) – 26, у КУпАП – 16. Така активність законодавця значною мірою обумовлена необхідністю узгодження законодавства зі змінами у суспільних відносинах, викликаних зовнішнім нападом рф. Спроможність збройних формувань України протистояти агресору залежить від ступеня виконання військового обов'язку військовослужбовцями. З метою посилення відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби (СЗЧ) протягом воєнного стану внесено низку змін у ст. 407 ККУ та 172-11 КУпАП, які мають однакову назву "Самовільне залишення військової частини або місця служби", а тому порівняльний аналіз цих статей надасть можливість визначити певні прогалини і внести пропозиції щодо їх усунення (див. табл.). Для досягнення мети акцентуємо на таких ознаках, як статус військовослужбовця (в/с), час, протягом якого в/с був незаконно відсутній у військовій частині (в/ч) / місці служби (м/с), та особливості правового режиму. Правовий режим як особливий порядок правового регулювання виражається у певному поєднанні юридичних засобів і створює бажаний соціальний стан та конкретний ступінь сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права. Правовий режим "мирний час" (стандартно) діє у разі від-

сутності "особливого періоду", "воєнного стану" та "бойової обстановки". Мирний час характеризується відсутністю відкритих військових конфліктів і війн між народом, що живе на цій території, та іншим народом. Особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій (абз. 13 ч. 1 ст. 1 ЗУ "Про оборону України"). Воєнний стан як особливий правовий режим вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ЗУ ПРВС). Під бойовою обстановкою слід розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником (р. XIX ККУ). Особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій (абз. 13 ч. 1 ст. 1 ЗУ "Про оборону України") (розпочав діяти на підставі Указу Президента України від 17.03.2014 № 303/2014 "Про

часткову мобілізацію"). Базова складова частини диспозиції, передбачена ч. 1 ст. 407 ККУ та ч. 1 ст. 172-11 КУпАП, визначена, як "СЗЧ військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу...". Решта складових диспозицій статей ККУ і КУпАП відрізняються часом відсутності в/с, його статусом, та правовим режимом, під час якого вчиняється правопорушення.

Таблиця

Порівняльний аналіз змін у ст. 407 ККУ та 172-11 КУпАП "Самовільне залишення військової частини або місця служби"

Кримінальний кодекс України, ст. 407				КУпАП, ст. 172-11			
Частина	Час відсутності	Статус в/с (суб'єкт)	Правовий режим	Частина	Час відсутності	Статус в/с (суб'єкт)	Правовий режим
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Понад 3 доби, але не більше 1 місяця	В/с строкової служби	Мирний час	1	До 3 діб	В/с строкової служби	Мирний час
2	Понад 10 діб, але не більше 1 місяця. Менше 10 діб, але більше 3 діб повторно протягом року	В/с (крім в/с строкової служби). В/с (крім в/с строкової служби)	Мирний час Мирний час	2	Протягом 1 року було піддано адміністративному стягненню за ч. 1	В/с строк. служ.	Мирний час

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8
3	Понад 1 місяць	В/с, в/с строкової служби	Мирний час	3	До 10 діб	В/с (крім в/с строк. служ.), в/зобов., резервіст	Мирний час
4	Понад 3 доби	В/с, в/с строкової служби	Особливий період	4	Ч. 1 (до 3 діб). Ч. 3 (до 10 діб)	В/с строк. служ. В/с (крім в/с строк. служ.), в/зобов., резервіст	Особливий період Особливий період
5	Незалежно від часу. Понад 3 доби	В/с; в/с строкової служби. В/с; в/с строкової служби	Бойова обстановка Воєнний стан				

Отже, викладене свідчить, що поза увагою законодавця залишились діяння, які мають бути визначені як злочинні делікти з урахуванням вчинення СЗЧ: а) до 3 діб під час воєнного стану; б) військовозобов'язаним і резервістом під час проходження зборів під час бойової обстановки та воєнного стану. А тому пропонуємо: а) доповнити ст. 407 ККУ частиною 4-1, яка б передбачала кримінальну відповідальність за СЗЧ до трьох діб під час воєнного стану в/с, в/с строкової служби, військовозобов'язаним і резервістом під час проходження зборів; у ч. 5 ст. 447 ККУ передбачити як суб'єкта "військовозобов'язаного та резервіста під час проходження зборів".

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ – ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Наталія ЛОГІНОВА
Тетяна ДЕРЕВ'ЯНКО

З перших днів повномасштабного наступу на Україну ми отримуємо повідомлення про величезну кількість звірств, що вчиняють російські війська. Це й авіаудари по цивільних інфраструктурах міст і селищ, і масові вбивства мирного населення, зґвалтування, катування цивільних і полонених, викрадення активістів, волонтерів, журналістів, представників органів місцевого самоврядування, а також застосування невибіркової зброї.

Усі ці дії, а також низка інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, належать до категорії воєнних злочинів, які не мають терміну давності й за які доведеться відповідати тим, хто їх вчинив. 02 березня Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних у зв'язку з агресивною війною російської федерації проти України.

Термін "воєнний злочин" з'явився лише в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі, де зазначалося, що такими слід вважати порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивства або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивства заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю. Женевські конвенції 1949 року, в яких було кодифіковано міжнародне гуманітарне право після Другої світової війни, окрім іншого, містять перший в історії перелік воєнних злочинів, під якими розуміли серйозні порушення конвенцій, ураховуючи специфіку відносин, урегульованих кожною із них.

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (порушення законів і звичаїв війни), за скоєння яких передбачено кримінальну відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Воєнні злочини є одним з видів основних злочинів проти міжнародного права поряд зі злочином агресії, злочинами проти людяності та геноцидом.

Можна виділити приблизно сотню окремих складів злочинів, які слід вважати воєнними. Однак всі вони характеризуються певною сукупністю ознак, які є притаманні кожному складу зокрема і групі загалом. На сьогодні можна виділити п'ять таких ознак:

1) дії, що складають об'єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і пов'язані з ним. Ця ознака поєднує дві.

По-перше, така ознака характеризує ситуацію, при якій вчиняється цей злочин. Злочин має містити дії, спрямовані проти життя і здоров'я (вбивство, жорстоке поводження, катування, завдання каліцтва, тілесні покарання, зґвалтування, примус до проституції), масові вбивства, захоплення заручників, колективні покарання, грабежі та ряд інших дій.

По-друге, такі злочини завжди мають бути пов'язані зі збройним конфліктом. Так, дії, що кваліфікуються як воєнні злочини, мають вчинятися як "акт війни", в іншому випадку вони будуть являти собою загально-кримінальні злочини;

2) вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Ця ознака об'єднує три елементи.

По-перше, діяння має становити грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права, зокрема: Женевських конвенцій 1949 р., Додаткових протоколів до них 1977 р., Гаазьких конвенцій 1899 р. і 1907 р., Гаазької конвенції 1954 р., Протоколу про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., Конвенції про заборону військового

або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. і ряду інших документів у сфері порушення звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права.

По-друге, такі дії мають посягати на найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права, тобто вважатися серйозними порушеннями норм цієї галузі.

По-третє, такі дії вважаються воєнними злочинами незалежно від їх наслідків. Загалом слід сказати, що більшість воєнних злочинів пов'язані із заподіянням смерті, пораненнями, знищенням або незаконним захопленням майна. Проте не завжди такі дії мають призводити до вказаних наслідків. Зокрема, елементи злочинів виходять з того, що напад на підзахисних осіб або проведення над ними медичних експериментів буде воєнним злочином незалежно від їх наслідків;

3) такі дії зазвичай вчиняють комбатанти або особи, які можуть віддавати їм накази. Так, виконання їхніх приписів держави покладають на свої збройні сили та прирівняні до них формування, рухи опору, населення неокупованої території, яке стихійно береться за зброю у разі наближення ворога, партизан тощо;

4) об'єктом посягання є особи, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (чи їх права). Війна – це завжди відносини між державами (та іншими суб'єктами міжнародного права).

Ціллю війни є знищення військового потенціалу держави-противника, його збройних сил, техніки, воєнних об'єктів з метою досягнення певних політичних цілей. Об'єктом нападу не можуть бути особи та об'єкти, які не є воєнними;

5) такі злочини завжди вчиняються умисно або з грубої необережності. Як зазначено у ст. 30 Статуту Міжнародного кримінального суду, злочини вчиняються "умисно і свідомо". Однак конкретна форма вини все-таки визначається кожним

окремим складом злочину. Визначивши ознаки, притаманні воєнним злочинам, можемо сформулювати їх поняття.

Отже, воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняють комбатант і прирівняні до нього особи чи стосовно них цивільна особа під час збройного конфлікту, і полягає у масовому та серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їхні права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права.

УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ІСТОРІЯ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Тетяна ЛЮБЧЕНКО

Першою нормою, яка передбачала кримінальну відповідальність за умисне знищення чи пошкодження майна певних категорій осіб у зв'язку з їх службовою діяльністю, стала ст. 189-5 Кримінального кодексу (далі – КК) 1960 р. Потерпілими у цій нормі визначалися лише судді та працівники правоохоронних органів [1]. Згодом Законом України від 02.10.1996 "Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України і Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і майно суддів, працівників правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в охороні громадського порядку, та громадян" до ст. 189-5 КК 1960 р. були внесені зміни в частині розширення кола потерпілих.

Як зазначалося в положеннях вказаного Закону, з метою посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і майно суддів, працівників правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в охороні громадського порядку та громадян, ч. 1 ст. 189-5 КК набула такого змісту: "Умисне знищення або пошкодження майна, що належить судді, народному засідателю або працівникові прокуратури, органу внутрішніх справ чи безпеки, а так само його близьким родичам, у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків" [2].

Тому слід констатувати, що ст. 189-5 КК 1960 р. стала першим законодавчо закріпленим діянням, що забезпечувало кримінально-правову охорону власності певних категорій

осіб, передусім – працівників правоохоронних органів, від протиправного знищення чи пошкодження.

Як бачимо, лише за часів незалежної України нормами кримінального законодавства почала забезпечуватися охорона деяких учасників судового процесу: судді, прокурора, слідчого та відносин у сфері власності певного кола осіб у зв'язку із їх службовою чи громадською діяльністю. Розвиток зазначених норм розпочався переходом України від тоталітарного режиму до демократичного, що призвів до зміни системи цінностей у суспільстві та забезпечив у подальшому кримінальну-правову охорону захисника чи представника особи при виконанні професійних обов'язків.

Слід констатувати, що здобуття Україною незалежності та прийняття Конституції сприяли виникненню нових напрямів розвитку науки кримінального права. У державі розпочалася розробка нового КК, більш адаптованого до вимог європейського і міжнародного права та спрямованого на відображення потреб незалежної України. У 1997 р. на виконання завдання Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку і законності було підготовлено один з проєктів КК. Але основою для чинного КК став інший проєкт КК, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України від 12.05.1998 № 1029 [3].

Відповідно до положень вказаного проєкту КК, кримінально караними, згідно з означеною нами проблематикою, визнавалися умисне знищення або пошкодження майна (ст. 181 проєкту КК), необережне знищення або пошкодження майна (ст. 182 проєкту КК), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 304 проєкту КК) та умисне знищення або пошкодження майна судді або засідателя (ст. 332 проєкту КК). Як бачимо, кримінально-правова охорона захисника чи представника особи положеннями вказаного проєкту КК не здійснювалася взагалі.

З прийняттям чинного КК 2001 р. ситуація щодо захисту захисника чи представника особи кардинально змінилася: положеннями КК передбачається ряд норм, завданням яких є кримінально-правова охорона життя, здоров'я та власності захисника чи представника особи. Це ст. 397 КК "Втручання в діяльність захисника чи представника особи", ст. 398 К "Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи", ст. 399 "Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи", ст. 400 КК "Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги" [4]. Указані дії законодавця свідчать про поглиблене правове регулювання відносин щодо захисту життя, здоров'я та власності захисника чи представника особи, що обумовлюється потребою в подальшому вдосконаленні доктринальних положень кримінально-правової політики щодо охорони захисника чи представника особи.

Разом з тим, такий крок законодавця часом розглядається як неоднозначний напрям розвитку диференціації кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження чужого майна: мова йде про доповнення положень КК низкою "спеціальних" норм, які встановлюють відповідальність за знищення чи пошкодження окремих видів майна, об'єктів права власності чи майна, що належить певному колу потерпілих. КК 2001 р. містить значно більшу кількість таких норм порівняно із КК 1960 р. [5, с. 67]. Зважаючи на викладене, наука кримінального права отримала низку проблемних питань, які стосуються розмежування зазначених складів кримінальних правопорушень, правил їх кваліфікації та однотипності застосування, єдності судової практики, а також справедливості призначеного покарання.

Отже, кожному періоду розвитку кримінального законодавства притаманні свої критерії диференціації кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження чужого май-

на, які обумовлювалися рівнем розвитку суспільних відносин і тогочасною кримінально-правовою політикою. Загалом слід засвідчити поступальний характер розвитку кримінального законодавства про посягання на захисника чи представника особи та констатувати повноцінне законодавче закріплення кримінально-правової охорони адвоката та захисника особи лише на межі другого тисячоліття.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України 1960 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/187069___642750

2. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України і Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і майно суддів, працівників правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в охороні громадського порядку, та громадян : Закон України від 02.10.1996. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/187069

3. Кримінальний кодекс України від 12.05.1998 № 1029 : проєкт / Підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України. Київ : Українська правнича фундація, 1994. 152 с.

4. Кримінальний кодекс України від 01.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

5. Бориславський Р. А. Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України : дис. ... д-ра філософії : 081 "Право". Львів, 2020. 237 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ДІЙОВОГО КАЯТТЯ НА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Роман ЛЯШУК

Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася.

Варто з'ясувати зміст каяття. Покаяння (від грец. μετάνοια – зміна думок) – це переміна думок, розуму, способу мислення, переосмислення, прозріння. Означає усвідомлення особою своїх неправильних (протиправних) вчинків, поєднане з твердим бажанням змінити своє життя із суспільно шкідливого на суспільно корисне.

Зі змісту приписів ст. 45 Кримінального кодексу України можна зробити висновок, що каяття – це не лише визнання вини у вчиненому правопорушенні, а дія, яка має проявлятись у активному сприянні розкриттю кримінального правопорушення, повному відшкодуванні завданих особою збитків або усуненням заподіяної шкоди. Тому її назвав законодавець "дійовим каяттям". Також до переліку обставин, які пом'якшують покарання, належить щире каяття, яке поєднується зі з'явленням із зізнанням про вчинене та активним сприянням розкриттю кримінального правопорушення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям не застосовується до корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Дійове каяття впливає на визначення ступеня виправлення засуджених, на підставі чого може бути застосовано заміну покарання у вигляді довічного позбавлення волі на покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким відповідно до ст. 81, 82 Кримінального кодексу України, та в інших випадках, передбачених кримінально-виконавчим законодавством.

Ступінь виправлення засудженого визначається з урахуванням оцінювання ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, проведеного згідно з методичними рекомендаціями, визначеними Міністерством юстиції України. Для оцінювання виправлення засудженого, а відтак і ступеня його дійового каяття застосовують такі критерії:

ставлення до скоєного кримінального правопорушення, у якому характеризується ставлення засудженого до протиправної поведінки загалом, а також до кримінального правопорушення, за який особу засуджено (причини скоєного кримінального правопорушення, усвідомлення засудженим його наслідків (визнання або невизнання вини), щире каяття у вчиненому злочині або навпаки засуджений вважає, що з ним вчинили несправедливо);

ставлення до суспільного життя, у якому зазначається інформація щодо особливостей кола друзів, знайомих, з якими підтримує зв'язок засуджений і їхній вплив на нього, а також вмотивованість засудженого підтримувати стосунки з прокримінально налаштованими друзями та знайомими як в установі виконання покарань, так і на волі;

ставлення до режиму відбування покарання, у якому зазначається, чи засуджений вчиняв порушення установленого порядку відбування покарання;

ставлення до праці, у якому описується ставлення засудженого до праці та досвід працевлаштування як до засудження, так і під час відбування покарання;

ставлення до особистого (сімейного) життя, у якому розкриваються особливості стосунків засудженого з рідними та близькими (родиною), їх наявність і вплив на засудженого (наявність / відсутність соціальних зв'язків з рідними та близькими на цьому етапі життя; стосунки з особою, з якою зареєстрований шлюб або з якою перебуває у цивільному шлюбі, виконання або невиконання батьківських обов'язків та ін.);

ставлення до вживання наркотичних речовин (алкоголю), як характеризується ставлення засудженого до вживання наркотичних речовин чи алкоголю, усвідомлення впливу вживання на його життя і здоров'я, а також на ймовірність скоєння протиправних дій під впливом наркотичних речовин, алкоголю або задля отримання коштів на наркотичні речовини та алкоголь;

ставлення до планування життя у майбутньому, у якому з'ясовується та описується наявність (відсутність) позитивних планів на майбутнє у засудженого та стану їхньої реалізації; окремо вказується, які дії вчиняє засуджений, щоб їх досягти та чи усвідомлює труднощі, з якими зіштовхнеться після свого звільнення;

ставлення до відшкодування збитків внаслідок скоєного кримінального правопорушення (погашення заборгованості за виконавчими листами та іншими виконавчими документами);

ставлення до безоплатної праці, у якому описується ставлення засудженого без оплати праці до робіт з благоустрою установи і прилеглих до неї територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжних робіт із забезпечення установи продовольством.

Особливістю врахування слідчим, судом чи посадовими особами установи виконання покарань дійового характеру каяття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є оцінювання ними наявності та змісту такого каяття.

Отже, дійове каяття особи, яка вчинила кримінальний проступок або злочин, може бути підставою пом'якшення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та заміни покарання у вигляді довічного позбавлення волі на покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Наявність і зміст каяття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, оцінює і враховує слідчий, суд або посадові особи установи виконання покарань.

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ЗАПОБІГАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Олена МАКАРОВА
Ігор ШЕВЧЕНКО
Данііл ЗІНЧЕНКО

У сучасному світі, де військові конфлікти та воєнні стани стають дедалі частішими явищами, роль поліції у запобіганні воєнних злочинів набуває особливої актуальності. У контексті України, де воєнний стан став реальністю, питання ефективності поліцейських дій та їх здатності запобігати та реагувати на воєнні злочини є критично важливими. Це стосується не лише юридичних аспектів, які визначають повноваження та обов'язки поліції в таких умовах, але й практичних моментів, що охоплюють стратегії, методи роботи, взаємодію з цивільним населенням і міжнародними організаціями. Осмислення цих аспектів дозволить краще зрозуміти, яким чином можна підвищити ефективність поліцейських служб у таких непростих умовах та як вони можуть внести свій вклад у збереження миру та правопорядку.

Юридичні основи діяльності поліції в умовах воєнного стану мають особливе значення, адже вони визначають межі та можливості правоохоронних органів у виключних обставинах. У воєнний час поліція отримує розширені повноваження, які зазначені у законодавстві країни та міжнародних договорах. Ці правові норми регулюють дії поліції щодо забезпечення громадського порядку, захисту прав і свобод громадян, а також протидії злочинності, включно з воєнними злочинами. Важливим елементом юридичної основи є також визначення меж повноважень поліції, щоб запобігти зловживанням і га-

рантувати дотримання прав людини навіть у складних умовах військових дій [1].

На нашу думку, таке законодавче регулювання дозволяє поліції діяти ефективно та в межах правового поля, забезпечуючи правопорядок і стабільність у країні, що переживає воєнні виклики.

Практичний аспект діяльності поліції у воєнний час вимагає особливого підходу до методів і стратегій роботи. Основним завданням є не лише забезпечення громадського порядку, але й адаптація до швидкозмінних воєнних умов. Ефективна стратегія включає активне патрулювання, посилення взаємодії з громадськістю для виявлення та запобігання потенційним загрозам. Інтелектуальний аналіз інформації, здобутої від місцевих жителів та інших джерел, є ключовим для оперативного реагування на злочини. Важливою складовою є також використання сучасних технологій для моніторингу та аналізу ситуації. Розроблення спеціальних програм навчання та підготовки поліцейських дозволяє підвищити їхню готовність до роботи в екстремальних умовах [2]. Так, практичний аспект роботи поліції в умовах воєнного стану охоплює широкий спектр дій – від тактичної підготовки до стратегічного планування, спрямованого на забезпечення безпеки та стабільності в країні. Виклики та труднощі, з якими стикається поліція у воєнний час, є багатогранними і складними. Серед основних труднощів є підтримання правопорядку в умовах, де звичайні механізми контролю можуть бути порушені чи обмежені. Поліція має забезпечувати безпеку громадян, водночас відповідаючи на непередбачувані загрози, такі як терористичні акти або гуманітарні кризи. Іншим важливим аспектом є забезпечення власної безпеки співробітників поліції, що може бути ускладнене в умовах активних бойових дій. До того ж, існує виклик ідентифікації та розслідування воєнних злочинів, який вимагає спеціальних знань, навичок і ресурсів. Ці та інші труднощі вимага-

ють від поліції гнучкості, адаптації до швидкозмінних умов та постійного розвитку своїх можливостей для ефективного виконання своїх завдань.

Взаємодія поліції з місцевим населенням і громадськістю є ключовим елементом у забезпеченні ефективності правоохоронних дій, особливо в умовах воєнного стану. Встановлення довіри та відкритого діалогу з громадянами допомагає поліції отримувати важливу інформацію, яка може бути використана для запобігання злочинів та ідентифікації потенційних загроз. Активна участь громадськості у програмах спостереження та забезпечення безпеки сприяє формуванню ефективної системи громадського порядку. Також поліція може використовувати різні освітні та інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадян про їхні права та обов'язки, а також про методи запобігання злочинності [3].

Ми вважаємо, що така взаємодія не лише підвищує ефективність поліцейської роботи, але й сприяє зміцненню відносин між поліцією та громадою, що є необхідним для стабільності та безпеки в умовах воєнного конфлікту.

Перспективи та розвиток поліції у контексті воєнного стану орієнтуються на адаптацію до змінних умов і викликів, які виникають унаслідок конфліктних ситуацій. Ключовим аспектом є впровадження новітніх технологій і методик у повсякденну діяльність, що дозволить поліції бути більш гнучкою та ефективною у реагуванні на загрози. Особлива увага приділяється підвищенню професійної підготовки співробітників, зокрема у сферах тактичного реагування, розслідування злочинів і взаємодії з громадськістю [1]. Також важливим є розвиток міжнародного співробітництва, обмін досвідом і практиками з іншими країнами, що допоможе у формуванні глобальних стандартів діяльності поліції в умовах воєнного стану. Ці заходи не лише сприятимуть зміцненню правопорядку та безпеки на національному рівні, але й підвищать здатність поліції ефективно реагувати на ви-

клики, які виникають у складних умовах сучасного воєнного конфлікту [4].

Отже, роль поліції у запобіганні воєнних злочинів під час воєнного стану в Україні має величезне значення, охоплюючи як юридичні, так і практичні аспекти. Юридично поліція діє у межах розширених повноважень, забезпечуючи дотримання закону та захист прав громадян. Практично вона адаптує свої методи роботи до умов воєнного часу, використовуючи сучасні технології та стратегії для ефективного реагування на загрози. Взаємодія з громадськістю та міжнародне співробітництво також відіграють ключову роль у цьому процесі. Поліція стоїть на передовій забезпечення правопорядку та стабільності, а її здатність ефективно виконувати свої обов'язки є критично важливою для запобігання воєнних злочинів і підтримання довіри між державою та її громадянами.

Список використаних джерел

1. Вінцук В. В. Засади кримінального провадження: характеристика загальноправових засад. Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи. МВС України. Харків, 2020. С. 90–93.

2. Зінченко Д. А. Віктимологічні особливості злочинності неповнолітніх. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри. МВС України. Харків : ХНУВС. 2023. С. 88–90.

3. Зінченко Д. А, Звірянський Г. В. Інтеграція баз даних кримінальних відомостей як засіб підвищення ефективності розслідування. Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності : матеріали круглого стола 14 грудня 2023 року. С. 173. Ст. 101–104.

4. Зінченко Д. А. Адміністративні процедури в сфері міграції: відповідність міжнародним стандартам. Стан та перспективи розвитку адміністративного права України. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 112–115.

ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, СПОСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Володимир МАТНЯК

Російська агресія, яка почалася 20 лютого 2014 року та перетворилася на широкомасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року, є найскладнішим випробуванням для України з моменту відновлення її незалежності. Звісно, головну відповідь на цей виклик дають Збройні Сили й інші військові формування України, які активно протистоять і ліквідовують загрозу від ворога. Проте будь-яка війна – це не лише випробування на полі бою, вона породжує значні проблеми, зокрема й у сфері правоохоронної діяльності.

Розгляд конкретних труднощів, з якими стикаються правоохоронні органи під час розслідувань у подібних умовах, визначає специфічні виклики, які вимагають особливого підходу. У цьому контексті важливо враховувати не лише загальні аспекти досудового розслідування, але й унікальні особливості, пов'язані із воєнним станом, включно з розумінням військової стратегії, тактики та взаємодії з військовими силами. Застосування криміналістичних засобів і технічних інструментів, таких як безпілотні літальні апарати, системи відеоспостереження, засоби фотофіксації, у подібних обставинах може ускладнюватися або обмежуватися. У подібних обставинах слід залучати фахівців, які володіють спеціальними знаннями, що відіграють ключову роль у розумінні особливостей ситуації.

У сучасному періоді часу В. Ю. Шепітько визначає "спеціальні знання" як систему об'єктивних наукових даних або навичок, що отримані завдяки вищій професійній підготовці, науковій діяльності та практичному досвіду і відповідають сучасним стандартам [1, с. 11].

Один із перших, хто визначив концепцію "спеціальних знань" у кримінальному провадженні, – це О. О. Ейсман. Згідно з його поглядами, під спеціальними знаннями слід розуміти ті, які не є загальнодоступними, широко відомими та не мають масового поширення. Іншими словами, він визначив спеціальні знання як ті, що доступні лише обмеженому колу фахівців. Зазначимо, що згідно з його тлумаченням, володіння спеціальними знаннями передбачає наявність спеціальної освіти, професійної підготовки та відповідного досвіду у певній галузі.

У криміналістичній літературі фахівці виділяють дві форми застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні: процесуальну та непроцесуальну. Процесуальна форма переважно визначається положеннями кримінально-процесуального закону, який, у свою чергу, дозволяє використовувати спеціальні знання при проведенні експертиз, виконанні слідчих (розшукових) дій, застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Непроцесуальна форма використання спеціальних знань, як правило, регулюється відомчими нормативно-правовими актами і, в основному, полягає в наданні консультативної допомоги слідчому на початковому етапі кримінального провадження та на подальших стадіях досудового розслідування [2, с. 269].

Незважаючи на перешкоди щодо залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями – експертів, все ж таки необхідно вирішувати цю проблематику задля отримання цінної та професійної інформації, що буде сприяти розкриттю злочинів у подібних умовах. До того ж експертні знання в галузі військового, міжнародного права та прав людини є важливими для гарантування відповідності розслідувань міжнародним стандартам і нормам. Що стосується проведення розслідувань злочинів на деокупованій території, складною перешкодою стає забезпечення безпеки оперативників у разі виявлення небезпечних, вибухових речовин. Важливо врахо-

вувати, що цей процес вимагає професійної участі кваліфікованого спеціаліста для ефективного виявлення, вилучення та нейтралізації потенційно небезпечних об'єктів.

Залучаючи експертів у процес досудового розслідування, виникають різноманітні проблеми, спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії з ними для досягнення позитивного результату. Ключовими аспектами є передавання експерту повної інформації про обставини кримінального правопорушення та оптимальна взаємодія з іншими учасниками слідчої (розшукової) дії. При цьому необхідно проводити спостереження та контроль за діяльністю фахівця, дотримуючись норм Кримінально-процесуального кодексу України, і вживати заходів для повного закріплення результатів його роботи.

Питання, що стосується викликів і перешкод при проведенні розслідувань в умовах воєнного стану актуальне та надзвичайно складне у контексті сучасної ситуації в Україні. Висвітлення конкретних труднощів, з якими стикаються правоохоронці під час розслідувань в умовах воєнного стану, вказує на необхідність спеціального підходу. Важливо враховувати унікальні аспекти ведення розслідувань, включно з розумінням військової стратегії та тактики.

Узагальнюючи, необхідно відзначити, що головний виклик, перед яким стоїть український народ, – це подолання російській агресії як перешкоду, що знаходиться на шляху України до перемоги та мирного життя.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.

2. Дударець Р. М. Розслідування створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. 2020. Київ. 269 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ САНКЦІЙ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Олена МАТЮШЕНКО
Дмитро МОСТЕПАНЮК

Зміни до положень чинного Кримінального кодексу України (далі – КК), зокрема до кримінально-правових санкцій, демонструють продовження запровадження у кримінальному праві абсолютно визначених санкцій. У нормах КК, що зазнали змін, такі санкції стали альтернативними і, разом з тим, кумулятивними.

Законом України від 03.03.2022 № 2108-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність" [1] до положень чинного КК було внесено низку змін та доповнень у частині призначення покарань.

Так, санкція ч. 8 ст. 111-1 КК "Колабораційна діяльність" передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком на 15 років. Така ж сама ситуація спостерігається у санкціях ч. 2 ст. 111 КК "Державна зрада" та ч. 2 ст. 113 КК "Диверсія" [2]. Звичайно, законодавець не може конструювати абсолютно визначені санкції як безальтернативні, тому у всіх трьох вказаних випадках альтернативним видом покарання позбавленню волі є довічне позбавлення волі. Як бачимо, позбавлення волі на визначений строк 15 років передбачається у КК у 3 випадках (що становить 9,67 % від загальної кількості видів покарань, що передбачаються у санкціях статей, якими доповнені положення чинного КК з 24.02.2022), так само, як і довічне позбавлення волі – теж у 3 (9,67 %).

У науці кримінального права доведено, що існуюча в законодавстві України система кримінально-правових санк-

цій, побудованих на засадах альтернативності, є на сьогодні найбільш обґрунтованою, дієвою та ефективною в практиці її застосування, адже альтернативні, та ще й кумулятивні, санкції дозволяють реалізовувати принцип індивідуалізації покарання при здійсненні судочинства. Тому обмеженість у застосуванні покарання до одного (як правило, мова йде про позбавлення волі) у санкціях кримінально-правових норм є необґрунтованою. У положеннях чинного КК в деяких випадках відсутня поступальність у зниженні кількості альтернативних покарань при побудові санкцій за кваліфіковані види злочинів. Застосування відносно-визначених санкцій підвищує авторитет закону і правосуддя, дозволяє індивідуалізувати покарання, саме тому це положення є доцільним та прийнятним для подальшого його застосування в теорії та практиці.

Натомість абсолютно визначені санкції вказують один єдиний конкретний вид покарання, що повинен бути застосований у випадку вчинення певного правопорушення, адже абсолютно визначеною є та санкція, яка містить вказівку на єдиний розмір включеного до санкції виду покарання.

На нашу думку, відсутність у нормах КК абсолютно визначених санкцій є цілком обґрунтованим з огляду на те, що конструювання санкцій як абсолютно визначених суперечить та позбавляє суд можливості реалізовувати принцип диференціації кримінальної відповідальності та покарання. Але при альтернативних абсолютно визначених санкціях можливість вибору покарання, хоча і досить обмежена, у суду є.

Тому доцільним є передбачення законодавцем в КК альтернативних санкцій, які дають можливість суду при призначенні покарання в повній мірі реалізувати принцип індивідуалізації покарання, ураховуючи всі обставини скоєного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Геннадій МЕЛЬНИК

На сьогодні Україна стикнулася із тривалою повномасштабною збройною агресією рф, що супроводжується масовим вбивством цивільного населення, застосуванням заборонених засобів і методів ведення війни, жорстоким поводженням із військовополоненими й цивільними особами, іншими численними порушеннями з боку держави-агресорки законів і звичаїв війни, а також зростанням загальної кількості кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Розглянемо статистичні дані, що підтверджують цю тезу. У 2021 році у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) було зареєстровано 12 кримінальних проваджень щодо пропаганди війни (ст. 436 КК України), 8 – щодо планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), 172 – щодо порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України), то за 2022 рік ці показники вже становили 42 кримінальних провадження за ст. 436 КК України (Пропаганда війни), 67 – за ст. 437 КК України (Планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни), 60 387 – за ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни).

Також у 2022 році КК України було доповнено ст. 436-2 (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників), за ознаками якої за 2022 рік було зареєстровано 1 354 кримінальних провадження. Водночас

станом на грудень 2023 року Офіс Генпрокурора зареєстрував вже понад 117 тисяч воєнних злочинів, скоєних на території України, що стосуються Розділу XX Кримінального кодексу України: кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [1]. Наприклад, лише на Чернігівщині було зафіксовано понад тисячу кримінальних правопорушень. Станом на грудень 2023 року загалом у цих справах оголошено підозри 472 російським військовим. Ці люди ідентифіковані, і наразі слідство перевіряє їхню причетність до скоєння злочинів на території України. З них 313 осіб вже мають обвинувачувальний акт і передані до суду. Винесено 73 вироки [1].

Майже всі зі вказаних кримінально караних діянь розділу XX КК України (за винятком ст. 436-1 КК України "Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів" та ст. 445 КК України "Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала") віднесено до підслідності слідчих органів безпеки згідно з ч. 2 ст. 216 Кримінально-процесуального кодексу України. Також на них покладається обов'язок вжити всіх передбачених Законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Одним із завдань Кримінального кодексу України, що ґрунтується на положеннях Конституції України, чинних міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є забезпечення миру і безпеки людства (ч. 1 ст. 1 КК України) [2].

Зазначимо, що проблеми системи правосуддя: неактивний захист обвинувачених, зокрема через осуд суспільства; і велика кількість справ, що розглядаються за процедурою in absentia, тобто заочно, призводять до проблеми швидкого розгляду таких справ і винесення обвинувальних вироків.

На додаток до цього процесуальна практика доказування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку додатково вказує на наявність багатьох проблемних питань, що призводить до відносно невеликого відсотку обвинувальних вироків судів, як показує зазначена вище статистика. Наприклад, науковець С. М. Мохончук зауважує на певних концептуальних неузгодженостях кримінального законодавства України із нормами міжнародного кримінального права. Зокрема, у доктрині кримінального права немає єдності щодо розуміння категорії "міжнародний правопорядок" як родового об'єкта цієї системи злочинів [3].

Погоджуємось із думкою вченого, що зазначений термін є не досить вдалим для окреслення об'єкта міжнародних кримінальних правопорушень, насамперед через те, що правопорядок порушує будь-яке кримінально каране діяння. Так, кожне кримінальне правопорушення, склад якого передбачений Особливою частиною КК України, можна розглядати як таке, що посягає на міжнародний правопорядок. Використання такого терміна може створювати труднощі під час відмежування міжнародних кримінальних правопорушень від інших кримінальних правопорушень, які виділяються у міжнародному кримінальному праві, зокрема кримінальних правопорушень міжнародного характеру.

До того ж, наріжним каменем доказування таких кримінальних правопорушень і наукових дискусій є правомірність використання матеріалів контррозвідувальної діяльності СБ України через відсутність чіткої правової норми, яка б недвозначно визначала напрями, підстави і умови використання вказаних матеріалів під час досудового розслідування та у суді як доказів і документів.

Тому на сьогодні актуальним постає питання внесення змін до ч. 2 ст. 99 КПК України, у якій, на наш погляд, варто передбачити правомірність використання матеріалів, у яких

зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог не лише Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", але і Закону України "Про контррозвідувальну діяльність".

Список використаних джерел

1. Як судять воєнних злочинців в Україні. URL: suspilne.media/652594-na-cernigivsini-zafiksovano-ponad-tisacu-zlocinivproti-miru-ak-sudat-voennih zlocinciv-v-ukraini/ (дата звернення: 02.02.2024).

2. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text/ (дата звернення: 30.01.2024).

3. Мохончук С. М. Місце злочинів проти миру і безпеки людства в системі міжнародних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 129–134.

ЗАХИСТ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Марія МУЗИКА

Одними із найважливіших європейських цінностей є честь і гідність людини. У Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлено право кожної людини на захист своєї честі та гідності. Також серед законодавства більшості європейських країн є нормативно-правові акти, що забороняють образу честі та гідності людей, зокрема щодо недопущення дискримінації, насильства, нелюдського поводження тощо. Оскільки захист честі та гідності тісно взаємопов'язаний із боротьбою зі злочинністю, особливо насильством, торгівлею людьми, сексуальною експлуатацією та іншими злочинами проти людяності, виникає необхідність застосування дієвих заходів запобігання цим злочинам та відповідного покарання винних.

У країнах континентальної Європи образа честі та гідності людини є здебільшого кримінально караним діянням. Зокрема, Кримінальний кодекс Франції визначає поняття "образа" як певні слова, погрози, жести або зображення будь-якого роду, або надсилання будь-яких речей особі, яка є державним службовцем, що можуть завдати шкоди її честі або гідності. За публічну неповагу до особи французький Кримінальний кодекс установлює покарання у вигляді позбавлення волі до одного року або штраф.

У Німеччині відповідно до параграфа 186 "Злісні плітки" Кримінального кодексу будь-яка особа, яка стверджує або розповсюджує про іншу особу факти, що можуть зганьбити її або негативно вплинути на суспільну думку про неї, у разі неможливості доведення таких фактів, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до одного року або накла-

денню штрафу. А в разі вчинення вказаного діяння публічно чи розповсюдженням письмової інформації – позбавлення волі на строк до двох років або штраф.

Якщо ж про особу розповсюджується завідомо неправдива інформація, то застосовується параграф 187 Кримінального кодексу Німеччини "Наклеп", який встановлює за умисне заподіяння шкоди репутації та кредитоспроможності особи позбавлення волі на строк до п'яти років або набагато вищу суму штрафу, ніж передбачає параграф 186.

Окремою статтею в Німеччині передбачена санкція за наклеп на осіб, які займаються політичною діяльністю. Параграф 188 "Злісні плітки та наклеп проти політичних діячів" (Üble Nachrede und Verleumdung gegen Personen des politischen Lebens) встановлює покарання у вигляді позбавлення волі від трьох місяців до п'яти років.

Кримінальний кодекс Іспанії містить розділ 11 "Кримінальні злочини проти честі", що визначає наклеп як завідомо неправдиве звинувачення іншої особи у вчиненні кримінального правопорушення. Наклеп карається позбавленням волі на строк від шести місяців до двох років або накладення штрафу.

Кримінальний кодекс Республіки Польща також передбачає кримінальну відповідальність за образу і наклеп. Згідно зі статтею 216 Кримінального кодексу образа особи в її присутності або без її присутності, але публічно, з метою, щоб вона дізналася про цю образу, карається накладенням штрафу чи обмеженням волі. Кваліфікаційною ознакою злочину є його скоєння з використанням засобів масової інформації, за що суд може застосувати до особи більш суворе покарання у вигляді позбавлення волі.

Отже, у більшості європейських країн поширення інформації, що ганьбить честь і гідність людини, є насамперед підставою для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та застосування норм кримінального права.

Зазначимо, що з початку повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації на територію України, держава-агресорка здійснює не тільки військові дії, а й пропагандистські та дискредитаційні, що ображають і принижують честь та гідність наших військовослужбовців, які боронять державний суверенітет і незалежність України.

Тому з березня 2022 року було внесено зміни до Кримінального кодексу України і введено кримінальну відповідальність за образу честі та гідності, погрози військовослужбовцю, який бере участь в обороні від військової агресії російської федерації, а також його близьких родичів або членів сім'ї. Зокрема, Кримінальний кодекс було доповнено статтею 435-1 "Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю". Покарання за вказане кримінальне правопорушення – обмеження волі чи позбавлення волі строком від трьох до п'яти років.

Отже, Україна, прагнучи стати повноправним членом Європейського Союзу, взяла курс на імплементацію та дотримання європейських правових стандартів у своїй політиці, що спрямований на удосконалення кримінального законодавства щодо забезпечення прав і свобод людини, захисту її честі та гідності.

ПРИНЦИПИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Катерина МУЗИЧУК

Досудове розслідування є початковою стадією кримінального процесу. Успішне здійснення досудового розслідування є передумовою ефективного правосуддя.

На вказаній стадії кримінального провадження ключову роль відіграють слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування та слідчий суддя. Форма та зміст їхньої діяльності повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, які є основою кримінальної процесуальної діяльності та запорукою виконання завдань кримінального провадження, визначених у статті 2 КПК України.

Засади кримінального провадження визначають основні принципи, на яких ґрунтується кримінальний процес. З аналізу статті 7 КПК України до стадії досудового розслідування передусім застосовуються: принципи верховенства права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, недоторканості житла чи іншого володіння особи, таємниці спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканості права власності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, забезпечення права на захист, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічності, розумних строків та мови, якою здійснюється кримінальне провадження [1, ст. 7].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке триває з 24 лютого 2024 року, кардинально змінило не лише життя

людей, а й внесло корективи в діяльність правоохоронних органів. В умовах воєнного стану обмеження прав і законних інтересів осіб стає вимушеною необхідністю для нормалізації життєво важливих сфер. У таких умовах вирішується складне питання щодо забезпечення розумного балансу державних і суспільних інтересів і створення гарантій прав та законних інтересів особи як найвищої соціальної цінності в умовах їх вимушеного обмеження [2, с. 5].

Відповідно до частини 3 статті 7 КПК України, зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 цього Кодексу [1, ст. 7].

Аналізуючи зміст вказаного розділу, варто завважити на необхідності дотримання правоохоронними органами під час досудового розслідування, окрім загальних засад кримінального провадження, ще й специфічних принципів, спроможних забезпечити ефективне здійснення кримінального правосуддя.

Принцип швидкості й ефективності досудового розслідування спрямований на забезпечення безпеки держави та громадян. Він містить швидке затримання підозрюваних, оперативне проведення слідчих (розшукових) дій та збір доказів.

Принцип безпеки визначає пріоритетом правоохоронних органів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в умовах воєнного стану, заборону піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження.

Принцип пропорційності передбачає необхідність дотримання балансу між обмеженням прав та свобод громадян у воєнний час та загрозами безпеці держави. Недопустимим є протиставлення інтересів суспільства інтересам окремих

осіб, обмеження прав людини не може бути виправдане державною необхідністю. Здійснюючи досудове розслідування, правоохоронним органам слід уникати надмірного застосування сили та обмежень.

Принцип контролю за зловживаннями убезпечує учасників кримінального провадження від порушення прав людини правоохоронним органами та перевищення ними повноважень, перелік яких істотно розширюється в умовах воєнного стану. Неприпустимим є перекладення обов'язку доведення винуватості особи поза розумним сумнівом на сторону захисту чи позбавлення підозрюваного права на захист. Такі механізми контролю, як забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, прокурора, слідчого; інститут слідчого судді, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні; встановлення чітко визначених, об'єктивно необхідних строків для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень запобігають зловживанню стороною обвинувачення своїми повноваженнями під час досудового розслідування.

Вказані принципи сприяють забезпеченню всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних проваджень в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI в ред. від 01.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n431

2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар. Розділ IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро – Львів – Одеса – Хар-

ків, 2022. Станом на 30 грудня 2022. 82 с. URL: www.researchgate.net/publication/366684199_Glovuk_I_Drozdov_O_Teteratnik_G_Fomina_T_Rogalska_V_Zavtur_V_Osoblivij_rezim_dosudovogo_rozsliduvanna_sudovogo_rozgladu_v_umovah_voennogo_stanu_naukovo-prakticnij_komentar_Rozdilu_IX-1_Kriminalnogo_pr

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА ПРИ УКЛАДЕННІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОЛАБОРАЦІЮ

Олена НАЗАРУК

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) було внесено ряд змін, зокрема тих, які стосуються діяльності прокурора у кримінальному проваджені. Водночас зазнали змін і положення Кримінального кодексу України (далі – КК України) шляхом доповнення його змісту ст. 111-1 "Колабораційна діяльність". Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, з початку військової агресії російської федерації станом на лютий 2024 року зафіксовано 7 213 випадків колабораційної злочинності. Важливі наукові напрацювання в частині компромісного правосуддя здійснили Г. Власова, Ю. Грошевий, Ю. Дьомін, І. Кісліцина, О. Кучинська, О. Леляк, В. Нор, О. Яновська та інші. Але питання участі прокурора при укладенні угоди про визнання винуватості у провадженнях про колаборацію потребують відповідного теоретичного обґрунтування.

Так, згідно з положеннями КПК України, угоду про визнання винуватості може бути укладено за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого (ч. 2 ст. 469 КПК України). Особливості укладення такого виду угод обумовлені рядом законодавчих вимог: 1) чітко визначені види кримінальних проваджень, в яких можливо їх застосування; 2) кримінальним правопорушенням шкода повинна завдаватися суспільним чи державним інтересам; 3) часові межі укладення угоди визначені з моменту повідомлення особі про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Так, І. Кісліцина обґрунтувала, що роль прокурора як учасника угоди про визнання винуватості і процесуального керівника має прояв у таких діях і рішеннях: 1) здійснюючи нагляд за розслідуванням, він може, враховуючи міркування процесуальної економії, бути ініціатором укладення угоди про визнання винуватості, що аж ніяк не применшує його статусу як державного обвинувача; 2) прокурор розглядає звернення інших учасників процесу, передусім, захисника, з пропозиціями укладення такої угоди, зважує можливість задоволення таких звернень; 3) прокурор може за потреби взяти участь у консультаціях з іншими учасниками процесу, передусім з обвинуваченим та його захисником, із приводу укладення угоди; 4) прокурор підписує угоду про визнання винуватості та направляє її для розгляду судом або відмовляється це робити через відсутність законних підстав і наявність перешкод; 5) прокурор бере участь у розглядові судом угоди про визнання винуватості та підтримує її або, за наявності перешкод, відмовляється від затвердження угоди; 6) у разі невиконання засудженим угоди про визнання винуватості звертається, відповідно до ст. 476 КПК, до суду, який затвердив угоду, з клопотанням про скасування вироку; 7) у разі скасування вироку, прокурор повертає собі повноваження як процесуальний керівник при здійсненні нагляду за розслідуванням і підтриманням публічного обвинувачення у повному обсязі, або відповідні повноваження використовує інший прокурор [1, с.10]. Таким чином, діяльність прокурора при укладенні угоди про визнання винуватості сприяє реалізації компромісу з особою, яка вчинила злочин, у конкретному кримінальному провадженні.

У постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 квітня 2020 року № 761/13021/19 визначено, що перевірка достовірності обставин, які згідно зі ст. 470 КПК України підлягають врахуванню при укладенні угоди про визнання винуватості, є обов'язком прокурора [2].

Водночас участь прокурора при укладенні угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях про колаборацію має ряд особливостей. Колабораційна діяльність – це багатоаспектна злочинна діяльність, складність доказування якої визначається територіальним аспектом вчинення злочину, формами та засобами її здійснення тощо. Фактично потрібно домовлятися з особами, які співпрацювали зі стороною ворога. Однак можливість укладення таких угод у провадженнях про колаборацію є важливим механізмом уникнення застосування формального підходу слідчим, прокурором чи суддею у даних видах проваджень. Адже досить часто люди стають заручниками ситуації на окупованій території і діють задля збереження життя свого чи близьких людей.

Отже, прокурору як гаранту додержання законодавства в кримінальному провадженні варто в кожній конкретній ситуації враховувати бажання особи, яка вчинила злочин, до співпраці з правоохоронними органами, чи шкодує вона про свій вчинок і чи бажає виправити шкоду, завдану своїми діями суспільним чи державним інтересам. Також важливим є правильність визначення характеру та тяжкості обвинувачення та кваліфікацію відповідного діяння за конкретною частиною ст. 111-1 КК України, а також правильність відмежування такого складу злочину від суміжних складів, передбачених в розділі I Особливої частини КК України. У кожному конкретному випадку прокурору також варто звертати увагу, чи наявний суспільний інтерес в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження та запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень. Адже даний вид злочинної діяльності посягає на важливі охоронювані законом суспільні та державні інтереси. І застосування компромісу до особи, яка вчинила колаборaційну діяльність, має бути об'єктивно обумовлена. Тобто злочинець повинен потерпіти негативні наслідки своєї злочинної діяльності, а суспільство – отримати соціально-ко-

рисний результат (запобігання, виявлення чи припинення більшої кількості кримінальних правопорушень тощо). Лише в такому аспекті інститут угоди про визнання винуватості виконуватиме своє соціальне призначення.

Список використаних джерел

1. Кісліцина І. О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Одеса, 2018. 23 с.

2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 квітня 2020 року № 761/13021/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488?fbclid=IwAR0O-J4Gj4LK3r_yRvWaEHNRYb-TccSUKTR (дата звернення: 10.02.2024).

ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ЧОЛОВІКАМИ ПРИЗОВНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тетяна НІКОЛАЄНКО
Малік УСМАНОВ

Акт перетину кордону є важливою та нерідко неймовірно складною подією в житті кожної людини. Це момент, коли зустрічаються різні світи, культури та закони. Необхідно зрозуміти, що кожна країна має свої закони, правила та вимоги щодо перетину державного кордону. Це стосується наявності необхідних віз, документів, що підтверджують мету подорожі, фінансову спроможність особи тощо. Водночас існують особливості, пов'язані з митним контролем і вимогами щодо перевезення різних товарів або речей через державний кордон. В умовах сьогодення одним з актуальних питань є перетинання державного кордону чоловіків призовного віку, оскільки це стосується національної безпеки, мобілізації ресурсів і захисту суверенітету нашої держави. На жаль, як свідчать дані Держприкордонслужби, протягом 2023 року майже 11 тис. українців намагалися незаконно перетнути державний кордон. Майже 3 тис. з них використовували задля цього підроблені документи, зокрема щодо непридатності таких осіб до військової служби, їхньої інвалідності. Якщо враховувати, що щоденно перетинають кордон приблизно 150–200 чоловіків призовного віку, то однією із проблем на державному кордоні є виявлення таких осіб і притягнення їх до юридичної відповідальності.

Українці вже понад рік переживають важкі часи через російське вторгнення. Це змусило багатьох людей залишити свої домівки, шукати притулок в інших країнах. Виїзд за кордон в умовах сьогодення вітчизняне законодавство дозволило

дітям, жінкам і літнім особам, але обмежило щодо чоловіків, зокрема призовного віку (18–60 років). Наявність такої позиції зі сторони законодавця є дискусійним або навіть проблемним питанням.

Обмеження виїзду за кордон, зокрема чоловіків призовного віку, які введені в умовах воєнного стану, суперечать положенням Конституції України. Стаття 33 Конституції гарантує право усім громадянам вільний вибір місця проживання та вільного пересування, окрім випадків, встановлених законом. При запровадженні воєнного стану Указ Президента України щодо введення воєнного стану не встановлював обмежень щодо таких конституційних прав і свобод громадян, але лише допускав таку можливість у майбутньому.

З іншої сторони, обмеження виїзду має раціональну мету його наявності – формування мобілізаційного резерву для захисту України від загрози з боку росії. Проте реалізація такого обмеження вимагає прийняття відповідних нормативно-правових актів, які наразі ще не прийнято. На сьогодні законодавством чітко не унормовані обмеження щодо виїзду чоловіків призовного віку за кордон в умовах воєнного стану. Чинні обмеження унормовані лише на рівні постанови Кабінету Міністрів України 1995 року та пов'язані з введенням надзвичайного або воєнного стану.

Також є питання щодо наявності / залишення запроваджених нині обмежень щодо виїзду чоловіків призовного віку за кордон у разі завершення воєнного стану, проте введенням надзвичайного стану, або завершення воєнного стану, але з існуванням частково відбудовного періоду після воєнних дій? Зрозуміло, що ускладнено передбачити, яким буде правове поле після дії воєнного стану, проте сьогодні ці питання слід враховувати.

На сьогодні для виїзду чоловіків призовного віку необхідно мати рішення про дозвіл перетинання ними державного кордону, який ухвалюють представники Держприкордон-

служби України. Такий дозвіл надається після ретельного аналізування всіх документів і встановлення необхідних обставин і фактів. Так, наприклад, для виїзду чоловіка за кордон як супровідника (для особи з інвалідністю або іншої особи, яка потребує постійного догляду та проживає у закладах / установах незалежно від форми власності та підпорядкування та отримує соціальні послуги зі стаціонарного догляду, паліативного догляду, підтриманого проживання) умовами перетинання ним кордону є: наявність родинних стосунків чоловіка з людиною з інвалідністю або наявність документального підтвердження щодо постійного догляду чоловіка за цією особою, або якщо такий чоловік є представником організації, що здійснює соціальну роботу з догляду за людьми з інвалідністю, а також обов'язок чоловіка повернутися до України не пізніше часу, коли на територію України повернеться особа, яку він супроводжував.

Під час дії воєнного стану можуть виїжджати за кордон і чоловіки, які потребують лікування. Це стосується військовослужбовців і громадян, які потребують такого лікування. Для їх виїзду необхідно мати висновки про необхідність такого лікування саме за кордоном і погодженні рішення за списками лікування міністра охорони здоров'я України.

Законодавство передбачає можливість виїзду чоловіків за кордон і за сімейним станом. Це стосується випадків наявності у такої особи трьох або більше дітей віком до 18 років, самостійного виховання дитини до 18 років, опікунство / усиновлення неповнолітніх дітей-сиріт з інвалідністю чи наявності повнолітніх дітей з інвалідністю I або II групи. Для виїзду таких чоловіків необхідне документальне підтвердження наявності дітей відповідного віку, самостійності їх виховання / утримання, рішення суду про призначення аліментів на утримання дітей та відсутності заборгованості зі сплати аліментів.

Проте проблемним на сьогодні є питання виїзду за кордон осіб, які перебувають у статусі трансгендера. Вітчизняне за-

конодавство наразі не передбачає порядок виїзду таких осіб. Це пов'язано з тим, що Україна визнає лише дві статі – чоловік, жінка. Тому для виїзду за кордон таких осіб необхідно пройти процедуру зміни / корекції статевої належності. Отримавши відповідний документ із зазначенням статті – чоловік / жінка, така особа може виїхати за кордон на загальних підставах. Проте з урахуванням процедури зміни / корекції статевої належності, забезпеченням правових гарантій трансгендерних осіб така можливість є обмеженою, доволі складною, а в певних випадках довготривалою.

Одним з актуальних питань перетинання державного кордону є виїзд за кордон артистів, спортсменів. Для артистів / спортсменів дозвіл на виїзд за кордон надає Міністерство культури та інформполітики / відповідні профільні міністерства. Такі особи (зокрема артисти) мають надавати документи, які підтверджують ведення військового обліку в їхніх організаціях, контракти, звіти про збір коштів і звіти за підсумками культурної дипломатії після повернення. Спортсмени мають надавати офіційне підтвердження їхньої участі у офіційних змаганнях і тренувальних зборах. Проте не завжди ці особи дотримуються цієї процедури. Це зумовлено ще й тим, що чинне законодавство не передбачає правових санкцій для таких порушників. Проте законодавець на сьогодні вже розглядає можливість застосування норм Кримінального кодексу України для оцінки подібних випадків. Ситуація із невчасним поверненням з-за кордону та невідповідністю меті поїздки найближчим часом може мати кримінально-правові наслідки.

Отже, перетинання державного кордону України чоловіками призовного віку є доволі актуальними в умовах воєнного стану. Для забезпечення законного перетинання державного кордону України в умовах воєнного стану, забезпечення мобілізаційного резерву для захисту України та водночас посилення контролю та уникнення відповідальності за пору-

шення порядку перетинання державного кордону доцільно: чітко унормувати порядок виїзду за кордон усіх категорій осіб, зокрема чоловіків призовного віку; визначити чіткі критерії умов виїзду за кордон; запровадити звітність перебування осіб за кордоном (артисти, спортсмени, держслужбовці тощо); встановити юридичну (кримінальну, адміністративну) відповідальність за порушення порядку / термінів, умов чи недотримання мети перебування за кордоном.

ЩОДО ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ЗА 2021–2023 РОКИ

Олег НОВІКОВ

1. У сучасних умовах та в контексті подій, що відбуваються на території України з 24 лютого 2022 р., важливим напрямом національних кримінологічних досліджень стає оцінка впливу повномасштабної війни на злочинність та окремі її вияви. Одним зі способів такої оцінки є порівняння даних офіційної кримінальної статистики у "довоєнний" та "воєнний" періоди. Різниця облікованих показників певних кримінальних правопорушень у зазначені періоди може свідчити про наявність взаємозв'язків із станом війни, що потребує кримінологічного пояснення та окреслення кола чинників, що могли вплинули на ситуацію зі злочинністю.

2. Аналіз динаміки кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту за довоєнний (2021 р.) та воєнний (2022–2023 рр.) періоди вказує на певний спад облікованих правопорушень у цій сфері. Так, якщо у 2021 р. було обліковано 13 493 досліджуваних кримінальних правопорушення, то вже у 2022 р. – 12 755 (–5,5 %), а у 2023 р. – 10 926 (–14,4 % порівняно з 2022 р. та –19,1 % – з 2021 р.). Такий спад передусім можна пояснити еміграцією населення, що пов'язана з війною (за різними даними, Україну покинуло від 2 до 8 млн осіб).

Стосовно кількості кримінальних правопорушень у цій сфері, у яких особам вручено повідомлення про підозру, то у 2021 р. було обліковано 6 064 таких правопорушень, у 2022 р. – 4 156 (–31,5 %), а у 2023 р. – 5 523 (+32,9 % порівняно з 2022 р. та –8,9 % – з 2021 р.). Суттєвий спад повідомлень про підозру у 2022 р. на фоні несуттєвого спаду облікованих

правопорушень у цьому році, скоріш за все, пов'язаний з ростом кількості незаконного заволодіння транспортними засобами (ст. 289 КК України) у структурі кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту у 2022 р. У кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 289 КК України, доволі складно встановити осіб, що їх вчинили, особливо щодо заяв про вчинення таких правопорушень на тимчасово окупованих територіях.

Щодо динаміки судимості за кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту, то у 2021 р. було засуджено 3 138 осіб, у 2022 р. – 2 275 (–27,5 %), а у 2023 р. – 2 344 (+3 % порівняно з 2022 р. та –25,3 % – з 2021 р.). Така тенденція відповідає загальній динаміці виявлених кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту у досліджувані роки.

Крім того, відбувся поступовий спад питомої ваги кримінальних правопорушень проти безпеки руху й експлуатації транспорту у загальній структурі злочинності (2021 р. – 4,2 %, 2022 р. – 3,5 %, 2023 р. – 2,3 %).

3. Аналіз динаміки окремих кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту у досліджувані роки слід провести щодо найбільш поширених кримінальних правопорушень (ст. 286, 286-1, 289 та 290 КК України), які складають майже 90 % від усіх кримінальних правопорушень у цій сфері.

Найбільш поширеним кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту є порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, (ст. 286 КК України). Слід відмітити, що у 2021 р. у КК України з'явився спеціальна кримінально-правова норма до ст. 286 КК України – ст. 286-1 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними

засобами в стані сп'яніння. Ураховуючи зазначене та те, що в офіційній кримінальній статистиці окремо не вирізнені дані за ст. 286-1 КК України, для об'єктивності аналізу динаміки порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, необхідно за 2022 та 2023 рр. взяти сукупні дані за ст. 286 та 286-1 КК України. Так, у 2021 р. було обліковано 7 961 таке правопорушення, у 2022 р. – 7 140 (–10,3 %), а у 2023 р. – 7 967 (+11,6 % порівняно з 2022 р. та +0,1 % – з 2021 р.). Щодо динаміки судимості за ст. 286 та 286-1 КК України, то у 2021 р. було засуджено 1 812 осіб, у 2022 р. – 1 416 (–21,9 %), а у 2023 р. – 1 299 (–8,3 % порівняно з 2022 р. та –28,3 % – з 2021 р.).

Щодо динаміки незаконного заволодіння транспортними засобами (ст. 289 КК України), то вона має коливальний характер. Так, у 2021 р. було обліковано 2894 таких правопорушення, у 2022 р. – 4 194 (+44,9 %), а у 2023 р. – 1 546 (–63,1 % порівняно з 2022 р. та –46,6 % – з 2021 р.). Щодо динаміки судимості за ст. 289 КК України, то у 2021 р. було засуджено 1 308 осіб, у 2022 р. – 829 (–36,6 %), а у 2023 р. – 731 (–11,8 % порівняно з 2022 р. та –44,1 % – з 2021 р.).

Також суттєвим спадом характеризується динаміка знищення, підробки або заміни номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України). Так, у 2021 р. було обліковано 1 573 таких правопорушення, у 2022 р. – 1 134 (–27,9 %), а у 2023 р. – 290 (–74,4 % порівняно з 2022 р. та –81,6 % – з 2021 р.).

4. Підсумовуючи вищезазначене, слід зробити висновок про спад протягом 2021–2023 рр. загальної кількості кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Але такий спад пояснюється не стільки покращенням ситуації у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту, скільки еміграцією населення, дією комендантського часу, послабленням контролю за деякими правопорушеннями у цій сфері тощо.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ ЯК ВІДМЕЖУВАЛЬНА ОЗНАКА СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Олена ОБИХОД

У структурі Кримінального кодексу України (далі – КК) можна виділити кілька суміжних із самовільним залишенням військової частини або місця служби (ст. 407 КК) кримінально караних діянь, зокрема: "Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу" (ст. 335 КК), "Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період" (ст. 336 КК), "Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації" (ст. 336-1 КК), "Ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів" (ст. 337 КК), "Дезертирство" (ст. 408 КК), "Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом" (ст. 409 КК), "Залишення гинучого військового корабля" (ст. 428 КК), "Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю" (ст. 429 КК). Як бачимо, деякі з них (ст. 335–337 КК) посягають на сферу охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, відповідальність за їх вчинення передбачається у Розділі XIV Особливої частини КК. Але у цій публікації вважаємо за доцільне у контексті розмежування суміжних діянь говорити лише про кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення): ст. 408 КК, ст. 409 КК, ст. 428 КК та ст. 429 КК.

За загальноприйнятою в науці кримінального права теорією, відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень проводять за елементами їх юридичних складів – за ознаками об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони, а також за їх обов'язковими та факультативними ознаками. Тому видається доцільним провести відмежування зазначених вище кримінально караних за даним критеріями.

Об'єктивна сторона як друга відмежувальна ознака вказаних кримінальних правопорушень має такі форми:

самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу (ст. 408 КК);

ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману (ч. 1 ст. 409 КК), відмова від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409 КК). Ухилення чи відмова від несення вказаних обов'язків може здійснюватися взагалі, назавжди, протягом певного терміну, постійно або тимчасово. Відмова від несення обов'язків військової служби полягає в тому, що військовослужбовець відкрито, не вдаючись до обману, заявляє про своє небажання нести такі обов'язки та/або фактично припиняє їх виконувати. Тобто зазначена відмова може полягати і в бездіяльності – коли військовослужбовець, хоч і перебуває на території військової частини чи у місці служби, але демонстративно не виконує обов'язків військової служби, явно ігноруючи встановлений порядок її проходження [1, с. 1223];

залишення гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, а також особою зі складу команди корабля без належного на те розпорядження командира (ст. 428 КК). Залишення корабля – це сходження із нього на берег, на інше судно, катер чи шлюпку,

пліт, гелікоптер. Гинути корабель може внаслідок бойового пошкодження, зіткнення з мілиною чи суходолом або з іншим судном, падіння на нього повітряного об'єкта, наслідком чого є виникнення пожежі чи затоплення [1, с. 1275];

самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю (ст. 429 КК) – залишення місця не тільки в окопі, а й у будь-якому бойовому порядку під час наступу чи оборони, ухилення від ведення повітряного, протиповітряного чи морського бою. Відхід із займаних позицій, ухилення від бою можуть здійснюватися лише з дозволу відповідного командира (начальника), а в інших випадках вони є самовільними [1, с. 1275].

Як випливає зі змісту наведених диспозицій, всі вказані діяння мають формальний склад, адже наслідки не передбачаються в нормах закону. Але у зазначених кримінальних правопорушеннях з'являються інші факультативні ознаки об'єктивної сторони, які стають обов'язковими:

місце вчинення – військова частина або місце служби (ст. 408 КК); гинучий військовий корабель (ст. 428 КК); поле бою (ст. 429 КК) – це земельна ділянка, морський чи повітряний простір, в якому ведеться бій. Існування бою свідчить про наявність бойової обстановки [1, с. 1275];

час вчинення кримінального правопорушення – час бою (ст. 429 КК), тобто проміжок, упродовж якого бій триває. Початок і закінчення часу бою зазвичай визначаються наказами відповідного командира;

спосіб вчинення – самокалічення, симуляція хвороби, підроблення документів, інший обман (ст. 409 КК). Самокалічення – це штучне покалічення самому собі будь-якого органу чи тканини тіла, порушення їх функцій, спричинення якого-небудь захворювання або провокація загострення хронічного захворювання. Шкоду здоров'ю може бути нанесено вогнепальною чи іншою зброєю, сильнодійними, отруйними речовинами, наркотичними, механічними чи термічними за-

собами. Самокалічення має бути суттєвим, тобто таким, що фактично унеможливлює постійне або тимчасове несення військовослужбовцем усіх або окремих обов'язків з військової служби. Симуляція хвороби полягає в тому, що військовослужбовець, зображуючи певні симптоми чи синдроми, удає із себе хворого, перебільшуючи захворювання, яке у нього є насправді. Можливою є симуляція будь-яких хвороб: хірургічних, нервових, психічних, інфекційних, венеричних, симуляція отруєнь. Інший обман як форма ухилення військовослужбовця від військової служби полягає в тому, що військовослужбовець доводить до відома командира (начальника) завідомо неправдиві відомості про певні події чи обставини або свідомо замовчує їх з метою ухилитися від військової служби: подання рапорту з проханням надати короткочасну відпустку у зв'язку зі смертю близького родича, неправдиві скарги на складні сімейні стосунки, які можуть стати підставою для переведення. До іншого обману слід відносити й іншу, крім підроблення, фальсифікацію документів та пред'явлення їх командиру як справжніх [1, с. 1222–1223];

час – бій (ст. 429 КК).

Отже, самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК) відмежовується від вищезазначених суміжних військових кримінальних правопорушень за такими ознаками об'єктивної сторони, як діяння, місце, час та спосіб їх вчинення.

Використане джерело

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., перероб. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олег ОКСЮТОВИЧ

Чинний Кримінальний кодекс України з 2018 року містить поняття "кримінальні правопорушення", які, відповідно до ч. 1 ст. 12 КК України, поділяються на кримінальні проступки і злочини.

З урахуванням того, що до компетенції органів і підрозділів СБ України належить у більшості випадків все ж таки протидія злочинам як найбільш суспільно небезпечним видам кримінальних правопорушень (наприклад, Розділ 1 Особливої частини КК України передбачає відповідальність виключно за злочини проти основ національної безпеки України), регламентація інституту причетності до злочину, особливо в умовах воєнного стану, потребує більшої практичної та наукової визначеності.

Про причетність до злочину можна говорити як про сукупність відповідних норм у загальному кримінально-правовому значенні, у значенні частин 6 та 7 ст. 27 КК України (Загальної частини КК України) та у значенні норм Особливої частини. Сукупність норм КК України, якими встановлюється кримінальна відповідальність за причетність до злочину, утворює інститут причетності як кримінально-правовий інститут (кримінально-правове поняття).

У юридичній літературі немає єдності думок щодо питання про зміст інституту причетності до злочину. Більшість авторів дотримується думки, що поняття причетності охоплює три види: 1) заздалегідь не обіцяне приховування злочину; 2) неповідомлення про злочин; 3) потурання злочину. Або ж – 1) заздалегідь не обіцяне приховування злочину; 2) заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна,

здобутого злочинним шляхом; 3) заздалегідь не обіцяне потурання злочину.

Ця позиція відображає усталене в юридичній науці уявлення про структуру інституту причетності. Однак деякі вчені не вважають схему "приховування-неповідомлення-потурання" єдино вірною і непорушною для обґрунтування інституту причетності як самостійного інституту кримінального права тим більше, що неповідомлення про злочин у чинному Кримінальному кодексі України є кримінально караним лише у випадках, коли вчинене діяння містить ознаки іншого злочину (ч. 7 ст. 27 КК України).

Отже, питання про поняття причетності по-різному трактується на практиці, воно недостатньо розроблене та висвітлене в теорії кримінального права України. Тому у роботі правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану, зустрічаються помилки, пов'язані з неправильною кваліфікацією дій осіб, причетних до злочинів. У оперативній, слідчій і судовій практиці не завжди приділяється належна увага з'ясуванню всіх обставин, пов'язаних з розмежуванням причетності і співучасті, а тому бувають випадки, коли причетність до злочину кваліфікується, як співучасть і навпаки.

Проте причетність до злочину являє собою самостійну форму злочинної діяльності, і її необхідно відрізняти від співучасті у злочині. Від чіткого розмежування співучасті і причетності залежить правильна кваліфікація вчиненого діяння. Правильне розуміння особливостей причетності до злочину, визначення її суспільної небезпеки дозволяє провести чітку межу між співучастю і причетністю, а також відрізнити причетність від випадків приховування злочину і неповідомлення про злочин, які не караються у кримінально-правовому порядку.

У кримінальному праві визначення причетності до злочину тлумачиться занадто широко. Воно охоплює не тільки заздалегідь не обіцяне приховування злочинця, знарядь і засо-

бів вчинення злочину, слідів злочину або предметів, добутих злочинним шляхом, неповідомлення про злочин і потурання злочину, але і деякі інші суспільно-небезпечні діяння, що не можуть бути визнані причетністю.

Аналіз наукових підходів до поняття причетності до злочину дозволяє виділити на такі ключові аспекти:

1) розбіжність думок серед авторів щодо змісту інституту причетності до злочину, що свідчить про багатоскладовість цієї категорії і складність трактування;

2) консенсус більшості авторів щодо існування трьох видів злочинної діяльності, що поєднується в поняття причетності до злочину і включає приховування, неповідомлення і потурання;

3) важливим аспектом є необхідність чіткого визначення поняття причетності до злочину як кримінально-правової категорії, що обумовлена важливістю цього юридичного терміна в теорії та практиці кримінального права;

4) труднощі з розумінням і визначенням меж між поняттями причетності та співучасті, а також відмежування причетності від приховування злочину та неповідомлення про злочин.

Отже, ураховуючи загальну несформованість теоретичних засад інституту причетності до злочину, що впливає на недосконалість теорії кримінального права України, проблеми кваліфікації причетності до злочину залишаються актуальними і донині.

Необхідність чіткого визначення поняття причетності до злочину як кримінально-правової категорії обумовлена важливістю цього юридичного терміна в теорії та практиці кримінального права, особливо в умовах воєнного стану.

ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталя ОРЛОВСЬКА

Для відсічі повномасштабному вторгненню, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., Президент України підписав, а Верховна Рада України затвердила Указ про введення воєнного стану – особливого правового режиму, завданням якого є організація відбиття збройної агресії та захист національних інтересів від воєнних загроз (ст. 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану"). Перелік фундаментальних національних інтересів (ч. 3 ст. 3 Закону України "Про національну безпеку України") дає підстави для висновку, що кримінально-правова політика як складова правового інструментарію є важливим засобом їх захисту, який дозволяє запобігати найбільш небезпечним посяганням. Більше того, хоча у профільних законах відсутня вказівка на кримінально-правову політику та її напрями, унормована сукупність національних інтересів уможливлює формулювання основних тенденцій у сфері кримінально-правового регулювання.

На наш погляд, в умовах воєнного стану тенденції кримінально-правової політики можна звести до двох контекстів: національного та євроінтеграційного. При цьому ці тенденції існують не лише у вигляді законопроєктів, а вже втілені у законодавство. Підтвердженням цього можна вважати й ті правозастосовні проблеми, які якраз й обумовлені новими законодавчими рішеннями. Поряд із цим є підстави виділяти як самостійну тенденцію вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за міжнародні злочини з огляду на Римський статут, практику МКС, експертні позиції тощо.

У національному контексті можуть бути констатовані такі тенденції:

розширення кримінально-правового впливу. В умовах воєнного стану законодавець запровадив нові види кримінальних правопорушень (наприклад, ст. 111-1 "Колабораційна діяльність", ст. 111-2 "Пособництво державі-агресору", ст. 435-1 "Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю", ст. 436-2 "Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників"). Відповідно кримінальна відповідальність встановлена за ті діяння, які не охоплювалися наявними складами: колабораційна діяльність не могла б розглядатися як спеціальна норма щодо державної зради, бо не йдеться про перехід на бік ворога в традиційному сенсі; пособництво державі-агресору передбачає кримінальну відповідальність не лише громадян України, а й іноземців та осіб без громадянства (за виключенням громадян держави-агресорки) тощо. На сьогодні ця тенденція є найбільш важливою, адже ще залишаються законодавчі лакуни, що мають безпосереднє відношення до відсічі збройної агресії (наприклад, питання відповідальності командирів за віддання наказів, формально законних, але таких, що призводять до втрат особового складу та/або майна, з огляду на дотримання принципів співмірності та пропорційності при досягненні воєнної переваги);

посилення кримінально-правової репресії. Законодавцем було використано диференціацію кримінальної відповідальності для реалізації цієї тенденції через конструювання кваліфікованих / особливо кваліфікованих складів з ознакою "вчинення в умовах воєнного стану", що стосується діянь із різними об'єктами посягання (від основ національної безпеки до порядку несення військової служби). Показовою у цьому плані є правова позиція Об'єднаної палати ККС ВС від 15 січня 2024 р.: така ознака має місце незалежно від того, чи використала винна особа умови воєнного стану для полегшення вчинення діяння. Також були посилені покарання за

деякі кримінальні правопорушення військовослужбовців, вчинені в умовах воєнного стану (наприклад, ч. 3 ст. 403 КК), а також запроваджена заборона призначати більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (ч. 1 ст. 69 КК), звільняти від покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК) у разі вчинення в умовах воєнного стану низки військових кримінальних правопорушень;

запровадження специфічних інститутів / тубінститутів. Яскравим прикладом є такий вид звільнення від відбування покарання, як у зв'язку з передачею засудженого для обміну як військовополоненого (ст. 84-1 КК). У цій нормі поєднуються можливості передачі, з одного боку, військовослужбовців держави-агресорки та цивільних, які прирівняні до полонених, з іншого, – не лише іноземців чи осіб без громадянства, а й громадян України.

Інтеграція національного законодавства в європейське правове поле, незважаючи на умови воєнного стану, загалом визначає тенденцію до впорядкування заходів кримінально-правового впливу. Це наочно виявляється не лише у редакціях проєкту КК (адже відповідність стандартам ЄС була важливою складовою роботи над текстом проєкту), а й у чинному законодавстві: запровадження пробаційного нагляду, перетворення арешту на специфічне покарання, що застосовується лише до військовослужбовців, а також визнання домашнього арешту запобіжним заходом, який враховується при призначенні покарання.

Численні злочини агресорів актуалізували питання відповідності вітчизняної кримінально-правової політики об'єктивним потребам притягнення їх до кримінальної відповідальності. Неприєднання до Римського статуту не може завадити вдосконаленню норм про відповідальність за ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни, геноцид. Через те, що юрисдикція МКС не підміняє національну кримінальну юстицію, вітчизняне кримінальне

законодавство, якщо не текстуально, то контекстуально, необхідно узгодити з Римським статутом. Особливе місце в межах даної тенденції посідає проблема екоциду: хоча цей злочин не належить до міжнародних, саме міжнародні збройні конфлікти заподіюють величезну шкоду довкіллю, що має місце й протягом широкомасштабного вторгнення рф в Україну. З огляду на це, міжнародна експертна спільнота прагне виробити загальні стандарти криміналізації екоциду саме як міжнародного злочину та його віднесення до юрисдикції МКС. Кримінально-правова політика щодо екоциду потребує концептуального перегляду ставлення до заподіяння шкоди довкіллю та не зводитися до розуміння такої шкоди як похідного наслідку ворожого впливу на населення.

ЩОДО ДОСТУПУ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ТЯЖКІ ЗЛОЧИНИ

Олександр ОСАДЬКО

Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", в Україні введено воєнний стан. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться у разі загрози національній безпеці, небезпеки державної незалежності та передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування додаткових повноважень, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Стаття 65 Конституції України встановлює, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Окрім того, ст. 1 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" також закріплює, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України.

Тобто Конституція України, як і Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу", закріплює загальний обов'язок всіх громадян України щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

На сьогодні в Україні доволі жваво обговорюються питання проведення мобілізації. Висловлюються різні аргументи на користь залучення тих чи інших категорій громадян, однак присутня і активна критика певних позицій, яка здебільшого обумовлена економічною складовою вивільнення працездатного населення. Однією з категорій громадян, навколо якої відбувається запекла дискусія, є засудженні. Наразі україн-

ське законодавство забороняє залучати до лав Збройних Сил України осіб, які раніше були засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Особливу увагу до зазначеної категорії громадян привертає й деяка двозначна позиція військового керівництва, яке в ЗМІ часто висловлюється проти залучення до лав Збройних Сил України засуджених громадян.

Утім така позиція, що безсумнівно обумовлена певними міркуваннями військової доцільності, має важливий і суспільно дискусійний характер. А в площині правозастосовчої діяльності містить ризики небезпечних правових прецедентів, тому потребує обговорення у фахових колах.

Так, відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 23 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" не підлягають військовій службі під час мобілізації військовозобов'язані або окремі категорії громадян у передбачених законом випадках. Пунктом 6 ч. 6 ст. 37 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" встановлено, що виключенню з військового обліку у відповідних районних (міських) територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (військовозобов'язаних та резервістів Служби безпеки України – у Центральному управлінні або регіональних органах Служби безпеки України, військовозобов'язаних та резервістів Служби зовнішньої розвідки України – у відповідному підрозділі Служби зовнішньої розвідки України) підлягають громадяни України, які були раніше засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

У частинах 5, 6 ст. 12 Кримінального кодексу України зазначено, що тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є передбачене цим Кодексом ді-

яння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Тобто, громадянин України, якого було засуджено до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, фактично позбавлений можливості доєднатись до лав Збройних Сил України, реалізувати своє конституційне право стати на захист України.

Водночас правоохоронна практика фіксує непоодинокі випадки, коли громадяни України, намагаючись уникнути мобілізації, свідомо фальсифікують обставини кримінального правопорушення з метою отримання обвинувального вироку у вчиненні тяжкого злочину, аби у подальшому на підставі п. 6 ч. 6 ст. 37 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" бути виключеним з військового обліку. У цьому випадку, як правило, мова йде про такі кримінальні правопорушення, які формально відповідають критеріям ст. 12 Кримінального кодексу України щодо тяжкості, однак засуджена особа може розраховувати на застосування ст. 75 Кримінального кодексу України і бути звільненою від відбування покарання з випробуванням з огляду на призначений судом строк позбавлення волі. Як приклад можемо навести вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 10 жовтня 2023 року у справі № 369/3381/23: суд визнав військовозобов'язану особу винною у "...вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 15 ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 185 Кримінального кодексу України", тобто таємне викрадення чужого майна (крадіжка) в умовах воєнного стану. Суд врахував ступінь тяжкості вчинених кримінальних правопорушень, які відповідно до ч. 5 ст. 12 Кримінального кодексу України належать до тяжких злочинів. За результатами розгляду справи призначено покарання у ви-

гляді позбавлення волі строком на 5 років та на підставі ст. 75 Кримінального кодексу України звільнено від відбування призначеного покарання з випробування з іспитовим строком тривалістю 2 роки. І такі приклади наразі не поодинокі.

Наступний складний аспект мобілізації виникає щодо кола осіб, засуджених до позбавлення волі за нетяжкі злочини та звільнених від відбування покарання згідно зі ст. 75 Кримінального кодексу України, адже територіальні центри комплектації значно ускладнюються з визначенням їх правового статусу і обсягу пов'язаних із засудженням право обмежень, та наразі це питання потребує першочергової уваги законодавця.

Отже, аналіз правоохоронної і судової практики разом із положеннями чинного законодавства дозволяє встановити деяку, але важливу для поточного стану, невідповідність нормативно-правових приписів кримінального законодавства та нормативно-правових актів, що регулюють питання мобілізації та обліку військовослужбовців. Вирішення даної ситуації вбачаємо у системній нормотворчій роботі, яка по-перше, дозволить нівелювати необґрунтовані обмеження доступу засуджених до військової служби, а по-друге, усуне можливість використовувати приписи кримінального законодавства як спосіб виключення з військового обліку, уникнення обов'язку захисту Вітчизни.

ЩОДО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НОРМАМИ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Олександр ПАЩЕНКО

Початок повномасштабної агресії рф проти України 24 лютого 2022 р. поставив перед правозастосовною практикою проблеми застосування кримінально-правових норм, що раніше не застосовувалися, тобто вважались "мертвими". У тезах цієї доповіді будуть розкриті лише деякі із цих проблем, пов'язані насамперед зі спричиненням шкоди інформаційній безпеці України.

1. Слід зауважити, що на рівні родового об'єкта такі суспільні відносини як інформаційна безпека нормами чинного Кримінального кодексу України не охороняються. Їх можна виокремити лише на рівні безпосереднього об'єкта, і то, як правило, додаткового. Ці відносини можуть утворювати також частину основного безпосереднього об'єкта, складаючи їх певну групу. Так, наприклад, ст. 111 КК "Державна зрада" передбачає відповідальність за "діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України". Останні цитовані слова свідчать про захист відповідною статтею названої групи суспільних відносин поряд з іншими (суверенітетом, територіальною цілісністю на недоторканність тощо). У науковій літературі майже одностайно основний безпосередній об'єкт державної зради (так само як і шпигунства) визначають як основи зовнішньої безпеки держави, що дає підстави для висновку, що інформаційна безпека виступає в цьому аспекті як її частина.

Порушення інформаційної безпеки може призвести (відкрити можливість учинення) й інших "безпекових" кримінальних правопорушень, причому не тільки проти основ національної безпеки України.

2. Як відомо, КК України 2001 р. передбачає відповідальність за порушення безпеки не лише в розділі I Особливої частини, а й у розділах IX "Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки", X "Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва", XI "Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту". Крім того, конструкція розділу VIII "Кримінальні правопорушення проти довкілля" дозволяє стверджувати, що його норми спрямовані на охорону такого об'єкта як екологічна безпека. А назва розділу XVI "Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку" орієнтує на його найтісніший зв'язок з інформаційною безпекою. Наприкінці Особливої частини розташовано розділ XX "Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку", який, судячи з його назви, серед іншого, спрямований на захист такого виду безпеки, як "безпека людства". Більш детальний аналіз дозволяє виявити й інші види безпеки, що охороняються нормами інших розділів Особливої частини чинного КК України.

Особливістю розділу I Особливої частини КК є те, що він охороняє не всю національну безпеку України, а саме її основи. Тобто в цей розділ зібрано норми, що охороняють безпеку від таких посягань, учинення яких ставить під загрозу сам факт існування української держави, призначенням якої є насамперед забезпечення успішного захисту прав і свобод людини і громадянина (причому всіх людей, усіх громадян). Без нормального функціонування цієї "захисної оболонки" (безпеки) держава не може захистити ніякі інтереси власних громадян (зокрема їхнє життя та здоров'я), а тому відповід-

ний розділ цілком обґрунтовано розташовано законодавцем на початку Особливої частини, навіть перед розділом "Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи".

З огляду на це, у розділі І Особливої частини КК містяться (серед іншого) лише ті посягання на інформаційну безпеку, що становлять загрозу самому факту існування української держави як гаранта захисту прав і свобод її громадян. В умовах збройної агресії рф проти України, на жаль, знайшли свої підтвердження теоретичні викладки, якими керувалися автори проєкту КК 2001 р. під час його розроблення. Відсутність контролю української влади над окупованими і незаконно анексованими територіями унеможливлює забезпечення ефективного захисту там прав і свобод людини та громадянина.

3. Також слід звернути увагу на злочин, передбачений ст. 437 КК "Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни", що посягає передусім на такий об'єкт, як "мир". Водночас у разі вчинення зазнає шкоди і безпека, зокрема й інформаційна. Під час кваліфікації за відповідною статтею слід мати на увазі, що за цей злочин мають відповідати передусім вищі керівники держави-агресорки. Крім того, встановлення перелічених фактів матиме важливе значення для забезпечення реального механізму компенсації заподіяної шкоди на міждержавному рівні після настання миру.

Варто пам'ятати, що термін "агресія" в міжнародному та вітчизняному кримінальному праві вживається у двох значеннях: як загарбницька насильницька поведінка держави та як міжнародний злочин проти миру, за вчинення якого несуть індивідуальну відповідальність конкретні винні особи.

ДО ПИТАННЯ БЕЗПЕКОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Володимир ПИВОВАРОВ

Для успішного забезпечення внутрішньої стабільності, безпеки, законності й правопорядку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах та вирішення інших завдань, покладених на ДКВС України, велике значення має чітка й узгоджена взаємодія цієї інституції та її окремих підрозділів з іншими правоохоронними органами, спрямована на ефективне використання наявних у них можливостей, сил та засобів. Як загалом слушно зауважує з цього приводу С. К. Гречанюк, потреба у такій взаємодії зумовлена кількома факторами: по-перше, система виконання покарань належить до правоохоронних органів, відповідно, установи виконання покарань та слідчі ізолятори – складові компоненти системи правоохоронних органів; по-друге, у практиці діяльності правоохоронних органів постають спільні специфічні завдання, від реалізації яких залежить спокій суспільства та громадський порядок [1, с. 14].

Хоча питанням вдосконалення організації діяльності ДКВС України в останні роки була присвячена значна кількість наукових публікацій вчених у галузі кримінально-виконавчого права, зокрема таких авторів: Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, М. В. Романов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін., утім питання забезпечення безпечного середовища в установах виконання покарань (динамічної, процедурної та фізичної безпеки як необхідних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчинення ними повторних злочинів) через оптимізацію оперативно-розшукової діяльності в цих установах, за умов реформування ДКВС України під час воєнного стану, залишаються новими, дискусійними й акту-

альними для наукових досліджень у межах кримінально-виконавчого права та суміжних наук кримінального циклу.

У контексті цієї проблематики, слід звернути особливу увагу, що в Річній національній програмі під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік [2] особливо наголошується на забезпеченні умов поводження та тримання засуджених і осіб, узятих під варту, що відповідають міжнародним стандартам (п. 1.4.3.2.), зокрема забезпеченням поводження з особами в установах виконання покарань на засадах поваги до людської гідності та справедливості з урахуванням гендерних і вікових особливостей (термін виконання – постійно), а також – на забезпеченні ефективної ресоціалізації, реабілітації засуджених (п. 1.4.3.3., 1.4.3.5.). Наголос на ресоціалізації, переході від карального підходу до реабілітації – це важливий елемент суспільного буття на основі сформованого на межі XIX–XX століть переходу європейської кримінальної політики "від знищення особистості – до відновлення особистості", становить складний і багатовекторний змістовний елемент кримінологічного запобігання злочинності. Так, вбачається послідовний логічний ланцюг: забезпечення пріоритетного завдання – дотримання міжнародних стандартів поводження та тримання засуджених і осіб, узятих під варту, досягнення ресоціалізації, реабілітації засуджених, опосередковується і забезпечується особливим пенітенціарним інструментарієм: створенням в органах та установах кримінально-виконавчої системи безпечного середовища.

Законодавче визначення поняття "безпеки" у кримінально-виконавчому законодавстві на сьогодні відсутнє, однак, варто зазначити, надзвичайно необхідне. Особливо з огляду на активне реформування пенітенціарної системи відповідно до вимог часу та євроінтеграційного курсу України, у зв'язку з яким національне законодавство потребує узгодження з міжнародно-правовими актами. Необхідність забезпечення процедурної, динамічної та фізичної безпеки в установах ви-

конання покарань є новелою для українського законодавства, проте вона передбачена чи не усіма базовими міжнародними документами у сфері поводження із засудженими та ув'язненими. Зокрема, і Європейськими пенітенціарними (в'язничними) правилами [3], що затверджені Комітетом міністрів Ради Європи під егідою Ради Європи на основі Мінімальних стандартних правил поводження із ув'язненими для кращого їх узгодження з європейським контекстом [4, с. 82].

Слід констатувати, що створення безпечного середовища в установах виконання покарань – завдання наразі актуальне і необхідне. Убачається, що саме створення безпечного середовища в установах виконання покарань буде гарантом стабільності самої системи ДКВС у процесах євроінтеграційного реформування. Але це завдання за своєю природою є мультидисциплінарним, комплексним. У цьому контексті, слід звернути увагу на питання належної і сучасної організації оперативно-розшукової діяльності в роботі ДКВС України, налагодження взаємодії з оперативними підрозділами інших правоохоронних органів, і рішуче відкинути думки щодо рудиментарного характеру такого роду правоохоронної діяльності в місцях позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Гречанюк С. К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 22 с.

2. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 45. С. 13. Ст. 1425. Код акта 99325/2020.

3. Європейські пенітенціарні правила : Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць від 11.01.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 12.02.2024).

4. Гавриленко Н. А. Поняття “Безпеки” у кримінально-виконавчому законодавстві: проблеми тлумачення. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 26 листопада 2021 р.). Чернігів : Академія ДПтС, 2021. 346 с.

ЗНАЧЕННЯ ПРАВИЛ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Павло ПОЛЕТИЛО

На запитання адвокатам, пов'язане із чинниками, які уповільнюють розгляд кримінальних справ в умовах військового стану, більшість (22 із 25 опитаних) вважає занадто велику тривалість як досудового, так і судового розглядів (від кількох місяців і до року). Опитування суддів першої інстанції показало, що серед факторів "гальмування" є неоднозначність і надмірна "скованість" законодавства (опитано 16 суддів кримінальної спеціалізації).

Одним із правових підходів, які нейтралізують чинники негативного впливу на тривалість кримінальних проваджень, є використання процесуальних правил (або правил) Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Вивчення судової практики ЄСПЛ у кримінальних справах дало змогу запропонувати такі визначення (розглядався випадок, коли свідок обвинувачення не з'явився в судове засідання): правило – це сукупність процесуальних дій суду щодо встановлення справедливості вироку обвинуваченому; правило – це сукупність процесуальних дій суду, які застосовуються разом зі з'ясуванням причин неявки свідка в суд та встановленням існування достатніх врівноважувальних факторів, що компенсують складнощі сторони захисту, і забезпечують одне з мінімальних прав, які мають бути надані будь-якій особі у разі пред'явлення їй кримінального обвинувачення у випадку, коли як докази були використані показання свідка, який не з'явився в суд і не був допитаний на стадії досудового слідства.

Прикладом процесуальних правил ЄСПЛ, які застосовує цей наднаціональний судовий орган, є правило "єдиного чи

вирішального доказу": якщо звинувачувальний вирок ґрунтується тільки чи вирішальною мірою на показаннях особи, яку обвинувачений не міг допитати або забезпечити її допит, чи під час розслідування, чи під час судового розгляду, права захисту можуть бути обмежені до міри, несумісними з гарантіями статті 6 ("Право на справедливий суд") Конвенції про захист прав людини чи основоположних свобод [1, п. 149].

Оскільки національні суди досліджують докази та інші матеріали досудового слідства, встановлені слідчими правоохоронних органів (і слідчим суддею), то слідчі правоохоронних органів повинні глибоко вникати в правову сутність правил, вироблених ЄСПЛ. За таких умов забезпечується оптимальний розгляд кримінальної справи в значно коротші терміни, акцентується суду на тих процедурах, які визначені конкретними правилами. Підтвердженням сказаному може слугувати прецедент: "Показання чи інші ствердження, які викривають обвинуваченого, цілком можуть бути заздалегідь хибними чи просто помилковими; і сторона захисту навряд чи зможе встановити це через відсутність у неї інформації, що дає змогу перевірити надійність особи, яка надала показання, чи поставити під сумнів її репутацію. Ризики, пов'язані з такою ситуацією очевидні" [2, п. 42].

У випадку використання як докази показань свідка обвинувачення, який не з'явився до суду і який не був допитаний на стадії досудового розгляду, ЄСПЛ дотримується правила (критерію) триступінчатого тесту, одна з процедур якого забезпечення явки свідків на судовий розгляд покладає на національні органи, включно з поліцією [3, п. 121; 4, пп. 116–117; 5, п. 47; 6, п. 79], а у випадку, коли свідок перебуває на території іноземної держави і якщо такі механізми існують, вдаватись до міжнародної правової допомоги [7, п. 83; 8, п. 56].

Наведені аргументи доводять необхідність правоохоронних органів України дотримуватись процесуальних правил ЄСПЛ як під час досудового слідства, так і на етапі забезпе-

чення явки свідка обвинувачення в судове засідання. Від їхніх розумних зусиль значною мірою залежить справедливість судочинства. В умовах військового стану дії правоохоронців мають бути максимально оперативними.

Список використаних джерел

1. Decision of the ECtHR in the case " Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom"[GC]. URL: https: //hudoc.echr.coe.int/eng#{%22intemid%22:[%22001-108072%22]}

2. Decision of the ECtHR in the case "Kostovski v. the Netherlands", dated November 20, 1989 № 11454/85. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57615%22]}

3. Decision of the ECtHR in the case "Schatschaschwili v. Germany" [GC], dated December 15, 2015 № 9154/10. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-159566%22]}

4. Decision of the ECtHR in the case "Salikhov v. russia", dated May 3, 2012 № 23880/05. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Salikhov%20v.%20Russia%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

5. Decision of the ECtHR in the case "Prăjină v. Romania", dated January 7, 2014 № 5592/05. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-140034%22]}

6. Decision of the ECtHR in the case "Lučič v. Croatia", dated 27, 2014 № 5699/11. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Lu%C4%8Di%C4%8D%20%20v.%20Croatia%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

7. Decision of the ECtHR in the case "Gabrielyan v. Armenia", dated April 10, 2012 №8088/05. URL: https://hudoc.echr.coe.int/tng?i=001-110266

8. Decision of the ECtHR in the case "Fafrowicz v. Poland", dated April 17, 2012 № 43609/07. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-110475%22]}

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Інна ПОШТАРЕНКО

Досконале розуміння об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 150-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) можливе з урахуванням факультативних ознак його складу (місця, часу, обстановки, способу, засобів і знарядь вчинення), незважаючи на те, що такі ознаки є факультативними та на кваліфікацію злочину не впливають. Місце, час і обстановка вчинення злочину є сукупністю конкретних умов, за яких вчиняється дія чи бездіяльність, розгортається об'єктивна сторона і настає злочинний результат. Не зважаючи на те, що вказані факультативні ознаки на кваліфікацію аналізованого злочину не впливають, вони потребують встановлення.

Отже, місце вчинення злочину – це певна територія, що пов'язана із вчиненням злочину, де було почато і закінчено діяння чи настав злочинний результат або його вчинення саме у цьому місці робить діяння кваліфікованим [1, с. 95]. Як свідчить судова практика, місцями вчинення цього злочину є місця масового перебування громадян (місця торгівлі (як базари, стихійні ринки, так і сучасні торгові центри), релігійні споруди чи комплекси, станції метро чи громадського транспорту, вокзали, переїзди, стадіони за умови проведення масових заходів тощо), часом навіть приватні помешкання громадян. Так, у справі № 444/3862/12 Центрально-Міського районного суду м. Кривий Ріг встановлено, що гр. В., перебуваючи поблизу церкви, використовувала своїх малолітніх дітей Г. та Д. для заняття жебрацтвом. Дії В. були кваліфіковані за ч. 1 ст. 150-1 КК. Місцем вчинення злочину був майданчик біля церкви [2].

В інших матеріалах кримінального провадження місцем вчинення злочину став міський центральний ринок: у справі № 0549/1852/2012 Торезького міського суду Донецької області встановлено, що Е., будучи матір'ю малолітньої Ж., використовувала свою малолітню дочку для заняття жебрацтвом на території центрального ринку міста. Дії Е. були кваліфіковані за ч. 1 ст. 150-1 КК [3]. Чи навіть торговий центр: у справі № 403/56312 Бабушкинського районного суду м. Дніпропетровськ встановлено, що З., з умислом на використання своєї дитини К. для систематичного випрошування грошей у сторонніх осіб з метою отримання прибутку, прибула до торгового центру "Новий Центр", де, використовуючи свою малолітню дитину К., займалася жебрацтвом. Дії З. були кваліфіковані за ч. 1 ст. 150-1 КК [4].

Час є обов'язковою ознакою складу конкретного злочину в тих випадках, коли його зазначено в Законі як ту чи іншу частину року, місяця, тижня або доби. У судовій практиці часом вчинення аналізованого злочину був денний час (зазвичай з 9.00 до 17–18.00). У будні дні популярними серед суб'єктів злочину ставали "години пік", якщо злочин вчинювався у містах, що пояснюється зростанням кількості людей у громадському транспорті.

Обстановка вчинення злочину – це сукупність передбачених Законом зовнішніх обставин, що характеризуються прилюдністю (публічністю) або наявністю певних подій, тобто це конкретні та специфічні об'єктивні умови, в яких вчиняється суспільно-небезпечне діяння, що у багатьох випадках може свідчити про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочину [1, с. 95–96]. Кримінально-правове значення має лише та обстановка, яка вказана в диспозиції кримінально-правової норми. Обстановкою вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 1501 КК, можна визначити наявність сторонніх осіб, які здатні задовольнити потреби суб'єкта злочину. Обстановка цього злочину може полягати в таких

умовах, за яких дитині завдається шкода для її здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня (пора року, погодні умови, загазованість вулиць чи інші шкідливі для здоров'я малолітньої особи умови).

Спосіб вчинення злочину – це певний метод, порядок і послідовність рухів, прийомів, що застосовуються особою для вчинення злочину. У випадках, коли спосіб вчинення злочину є ознакою конструктивною, необхідне його спеціальне вивчення і доказування, оскільки це має значення для кваліфікації діяння. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, пов'язане із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, передбачає спосіб його вчинення – насильство чи погрозу його застосування, які виступають кваліфікуючою ознакою цього злочину (ч. 2 ст. 150-1 КК). Так, у справі № 613/23/14-к Богодухівського районного суду Харківської області встановлено, що О. з умислом використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом із застосуванням насильства та погрозою його застосування примусив свою співмешканку П. разом зі своїм малолітнім сином Р. одягати старий ношений одяг з метою виклику жалості у сторонніх людей і займатись жебрацтвом. Дії О. були кваліфіковані за ч. 2 ст. 150-1 КК [5].

Отже, факультативні ознаки використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (місце, час, обстановка та спосіб вчинення діяння) не впливають на кваліфікацію дій винної особи, але їхнє встановлення є важливим для детального з'ясування змісту конкретної кримінально-правової норми.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / О. О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.

2. Справа № 444/3862/12 Центрально-Міського районного суду м. Кривий Ріг. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25547237

3. Справа № 0549/1852/2012 Торезького міського суду Донецької області. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24634019

4. Справа № 403/56312 Бабушкинського районного суду м. Дніпропетровськ. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24387159

5. Справа № 613/23/14-к Богодухівського районного суду Харківської області. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37446083

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Артем ПУШКАРЬОВ

Як відомо, у березні 2023 року Верховна Рада України ухвалила євроінтеграційний Закон "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом" [1]. Закон імплементує в національне законодавство положення Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також спрямований на посилення спроможностей загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з урахуванням європейських і загальносвітових практик у сфері протидії терористичній діяльності. Очікується, що прийняття Закону України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом" надасть змогу виконати Україні її міжнародно-правові зобов'язання та підвищити ефективність боротьби з тероризмом.

Окрім імплементації положень Додаткового протоколу, новий Закон спрямований на удосконалення чинної системи боротьби з тероризмом, зокрема в частині запровадження дієвих механізмів із запобігання, виявлення, протидії терористичній діяльності, уточнення переліку суб'єктів боротьби з тероризмом (з урахуванням сучасної системи органів державної влади), коригування повноважень безпосередніх суб'єктів боротьби з тероризмом, посилення міжнародного співро-

бітництва з питань протидії тероризму. Так, з прийняттям зазначеного нормативно-правового акта Україна посилила взаємодію з країнами ЄС і стала на крок ближче до євроінтеграції з країнами ЄС у боротьбі з тероризмом [2, с. 394].

Проте наразі наша держава перебуває у стані війни. Тому впровадження ефективної політики боротьби з тероризмом в Україні значно ускладнюється певними чинниками, пов'язаними як із дією воєнного стану, так і з веденням бойових дій та виникненням нових терористичних загроз. Зокрема, терористична загроза набуває дедалі більш зловісних форм: екологічний тероризм, ядерний тероризм, біотероризм, хімічний тероризм, інформаційний тероризм. Водночас, як слушно відзначається у доктрині, організація міжнародної боротьби з тероризмом розвивається не так швидко, як організація міжнародної терористичної діяльності [2, с. 97]. На жаль, попри останні законодавчі новели, чинне законодавство України у сфері боротьби з тероризмом не враховує усі виклики та загрози сьогодення.

Очевидно, що імплементування в національне законодавство положення Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму надалі передбачатиме необхідність вивчення та впровадження відповідного досвіду ЄС. Так, наприклад, для зменшення вразливості публічних місць Програма боротьби з тероризмом акцентує на просуванні проєктних рішень щодо створення безпеки людей у будівлях та інфраструктурних об'єктах на початку їх проєктування та будівництва [4]. Безперечно такий досвід є цінним в аспекті можливості його застосування в Україні. Утім, на наш погляд, в умовах воєнного часу реалізація вказаного досвіду видається дещо сумнівною. Цілком логічно припустити, що розглянутий приклад стосується більше повоєнної відбудови України.

Вважаємо, що цінність безпосередньо в умовах війни та підвищеної терористичної загрози для нашої держави має

досвід Ізраїлю. Адже Ізраїль веде боротьбу з різними проявами терористичної діяльності практично від початку державотворення. Це країна, яка знаходить способи адекватної відповіді щодо терористичних організацій, включно з економічною блокадою територій, зайнятих терористами, і проведення спеціальних операцій для ліквідації лідерів таких організацій. Для попередження численних загроз в Ізраїлі існує багатогранна антитерористична структура, що включає Сили оборони, підрозділи спеціального призначення, поліцію, приватний сектор та ізраїльське суспільство. Основними завданнями антитерористичних підрозділів Ізраїлю є нейтралізація воєнізованих палестинських структур (передусім з числа радикальних угруповань ХАМАС, "Ісламський джихад" і палестинської міліції "Танзим"), фізична ліквідація їх лідерів, арешт осіб, причетних до вбивства ізраїльських громадян. Специфічними рисами ізраїльського досвіду боротьби з тероризмом є розширене тлумачення терміна "тероризм", невідворотність покарання незалежно від місця знаходження терориста та часу вчинення терористичного акту, наявність висококваліфікованих антитерористичних спеціальних служб, повна підтримка населенням антитерористичної діяльності.

Насамкінець зауважимо, що питання боротьби з тероризмом в умовах воєнного стану потребує подальших наукових розвідок. У сучасних умовах необхідні зміни в національному законодавстві у сфері боротьби з тероризмом. Для вирішення вищезазначених питань доцільно використовувати практичний іноземний досвід.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а

також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом : Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2997-20#Text

2. Некоз А. П. Щодо протидії терористичній діяльності в контексті безпекової політики України та країн ЄС. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 392–295.

3. Кочкін В. Г. Актуальні питання забезпечення біологічної безпеки під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. *Наука і техніка*. 2023. № 11(25). С. 90–98.

4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Action Plant osupport the protection of public spaces. COM/2017/0612. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0612

ЩОДО КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Наталія РАДЧЕНЯ

Трансформаційні зміни у структурі і змісті військової освіти спрямовані передусім на комплектування військових підрозділів освіченими, професійними та вмотивованими військовослужбовцями. Для досягнення цієї мети важливим є не лише зміна форми і змісту підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби, а й формування нового стилю управлінських відносин, побудованого на повазі до особи та її гідності, врахуванні потреб і законних інтересів усіх категорій військовослужбовців; створенні системи стимулів професійного розвитку та відмові від авторитарних методів.

У сучасних реаліях протистояння збройній агресії російської федерації військовослужбовці Держприкордонслужби виконують складні завдання із забезпечення національної безпеки у прикордонній сфері. Держприкордонслужба відповідно до законодавчо визначеного статусу окрім правоохоронної, виконує функцію військового формування, яке за потреби залучається до вирішення завдань воєнного характеру, що безпосередньо впливає на підготовку військовослужбовців Держприкордонслужби.

Якщо враховувати загальну протяжність кордонів України, з яких менше третини з країнами-членами ЄС (20 %) та із Республікою Молдова (17 %, з них 405 км (5,6 %) підконтрольні владі невизнаного Придністров'я) та майже дві третини з російською федерацією та білоруссю (54,6 % сухопутної ділянки території та морська ділянка кордону), очевидною є необхідність зміни пріоритетів у підготовці військовослужбовців Держприкордонслужби. Зважаючи на політику росій-

ської федерації, після звільнення окупованих територій і відновлення контролю над міжнародно визнаними кордонами, загроза залишатиметься і кордон тривалий час буде мілітаризований. Зазначені фактори мають і будуть мати у віддаленій перспективі вирішальне значення для визначення функції і завдань Держприкордонслужби, а отже і перспектив розвитку підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби.

Оскільки першочерговим завданням тривалий час залишатиметься захист державного кордону, це потребуватиме зміни статусу Держприкордонслужби із правоохоронного органу спеціального призначення на військове формування з правоохоронними функціями, за аналогією із Національною гвардією України. На нашу думку, з урахуванням перспективи вступу України у ЄС зміст підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби має містити правоохоронну складову з одночасним опануванням програм військової підготовки. Згодом, очевидно, основний акцент зміститься і стратегія розвитку підготовки з урахуванням військових загроз на кордоні у найближчій та віддаленій перспективах має стати основою для трансформації підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби. Пріоритетність виконання завдань потребуватиме внесення змін у програми підготовки усіх категорій військовослужбовців Держприкордонслужби, тому важливим є розроблення концепції підготовки як конструкції системних уявлень про перспективні напрями підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби, пріоритетні завдання та способи їхнього досягнення. Складність вирішення завдання зумовлює можливість поетапного підходу до опрацювання концепції: на першому – узагальненої, на другому – уточненої і на завершальному – деталізованої концепції, яка надалі стане основою для розроблення стратегії розвитку підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби, що забезпечить оцінювання ефективності вирішення поточних завдань і поступовий перехід до виокремлення нових.

Наразі процес трансформації підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби розпочато у навчальних закладах Держприкордонслужби. Так, у Національній академії здобувачі вищої освіти окрім здобуття відповідних рівнів вищої освіти та рівнів військової освіти у процесі навчання додатково опановують освітню програму професійної військової підготовки офіцерського складу, спрямовану на формування військово-професійних і військово-спеціальних компетентностей. Освітня програма реалізується як проведенням курсів професійної військової освіти, так і включенням до освітньо-професійних програм здобувачів тактичного й оперативного рівнів військової освіти.

Навчальні центри Держприкордонслужби забезпечують підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації військових фахівців відповідно до стандартів професійної (професійно-технічної), військово-технічної і військово-спеціальної освіти переважно для потреб Держприкордонслужби відповідно до державного замовлення. Варто зауважити, що на цей момент єдиним закладом професійної (професійно-технічної) освіти Держприкордонслужби, який здійснює підготовку ліцензованого обсягу фахівців є Кінологічний навчальний центр. У зв'язку з цим актуальним є питання узгодження із законодавством України у сфері освіти підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби у навчальних центрах. Оскільки професійне (професійно-технічне) навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем "кваліфікований робітник" здійснюється відповідно до отриманих ліцензій для провадження діяльності з надання освітніх послуг, важливо забезпечити отримання зазначених ліцензій Головним центром і Навчальним центром Морської охорони. Вирішення завдання сприятиме соціальній захищеності військовослужбовців Держприкордонслужби, а у перспективі – спростить перехід до підготовки сержантського, старшинського складу на лідерських курсах підвищеного рівня, оскільки проводитись

такі курси можуть у закладах фахової предвищої освіти або у вищих військових навчальних закладах чи військових підрозділах закладів вищої освіти (ч. 1 ст. 25 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу").

Отже, у сучасних умовах особливої актуальності набуває розроблення концептуальних засад підготовки військовослужбовців Держприкордонслужби, що сприятиме її синхронізації із відповідною підготовкою військовослужбовців держав-членів НАТО та країн-членів ЄС.

ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ВИКОНАННІ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ДОДЕРЖАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Зоя СВІТАНА

Відповідно до п. 4 ст. 19 Закону України "Про Державну прикордонну службу України" (далі – ДПСУ) її обов'язком є участь у виконанні заходів, спрямованих на додержання правового режиму надзвичайного стану.

Правовий режим надзвичайного стану дає більше можливостей спеціальним службам, Міністерству внутрішніх справ, місцевим адміністраціям. В умовах, що склались, сектор безпеки держави повинен мати більше засобів і можливостей, щоб бути більш ефективним. Надзвичайний стан після схвалення Верховною Радою вводиться на 30 днів. Рішення про воєнний стан може бути ухвалене тільки у разі значного погіршення безпекової ситуації.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або під час спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України через насильство і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а

також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Такий обов'язок на ДПСУ покладено тому, що бере участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану, здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів.

Заходи правового режиму надзвичайного стану, участь у виконанні яких беруть органи ДПСУ, визначено у розділі IV Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану".

Органи охорони державного кордону ДПСУ беруть участь у виконанні таких заходів правового режиму надзвичайного стану: встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування територією, де вводиться надзвичайний стан, обмеження руху транспортних засобів та їх огляд, посилення охорони громадського порядку та важливих об'єктів національної економіки та об'єктів критичної інфраструктури.

Особливостями участі ДПСУ у виконанні заходів правового режиму надзвичайного стану варто визначити реалізації положень законодавства України:

щодо запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях і в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);

перевірки документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень і житла громадян;

Згідно з Указом Президента України про введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими пунктом 6

частини другої статті 4 цього Закону, до здійснення заходів надзвичайного стану можуть залучатися військові частини Збройних Сил України та органи ДПСУ.

Наявний принцип формування структур полягає у створенні підрозділів за схемами типових структур з подальшим визначенням завдань. Доцільно звернути увагу на правовий механізм – систему законодавчих норм, встановлених і забезпечених міждержавними договорами між Україною та сусідніми державами щодо питань забезпечення безпеки державного кордону. Цей механізм реалізується: підготовкою та укладенням міждержавних договорів про спільний державний кордон, а також про режим спільного державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань; правовим регулюванням питань функціонування ППр на спільному державному кордоні, розвитку прикордонної інфраструктури тощо.

Отже, правовий режим надзвичайного стану передбачає надання військовому командуванню повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У зв'язку з повномасштабною воєнною агресією проти України, яку розпочала російська федерація наприкінці лютого 2022 року, безпекове середовище України зазнало великих змін. Ці зміни також напряму стосувалися здійснення оперативно-службової діяльності ДПСУ.

З метою невідкладного вивезення населення, яке підлягає евакуації, у разі безпосередньої загрози його життю або здоров'ю допускається використання транспортних засобів громадян із подальшою компенсацією їм витрат у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РОЗБОЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій СЕРБІН
Юлія КОМАРИНСЬКА

Військовий конфлікт зумовив чимало змін у процесах держави, винятком не стали і процеси розслідування кримінальних правопорушень. Розслідування таких кримінальних правопорушень, як розбої також отримало свої особливості. Це зумовили певні обставини: збільшення кількості зброї та вибухонебезпечних речовин; зростання негативно налаштованих громадян; відсутність достатньої кількості державних програм для реабілітації та працевлаштування військових, котрі були вимушені з різних причин повернутись до цивільного життя. З огляду на це вважаємо за необхідне дослідити загальні аспекти тактики огляду місця події при розслідуванні розбою під час дії воєнного стану.

Огляд місця події є першочерговою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування злочинів. Статтею 237 КПК України зазначено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий чи прокурор проводить огляд місцевості, приміщення, речей і документів [1]

Особливу увагу в цьому питанні варто приділити розбійному нападу, оскільки він належить до найбільш тяжких видів кримінальних правопорушень проти власності. Наслідком таких протиправних дій є підвищена суспільна небезпека, пов'язана з тим, що такі дії зазіхають не лише на чуже майно, а й на життя та здоров'я потерпілого через відкритий, незаконний, насильницький напад на особу. Указана категорія злочинів справляє на потерпілих та очевидців тяжке негативне враження, спричиняє значний суспільний резонанс, а організованість

і підготовленість до нападу його учасниками залишає рівень розкриття цього злочину на невисокому рівні. Тому немає сумнівів у необхідності дослідження питання тактики проведення огляду місця події при розслідуванні розбою.

Можна погодитись з думкою Є. І. Макаренко, що оглядання місця події є невідкладною слідчою дією, спрямованою на дослідження території (помешкання або споруди), де сталася подія, що містить ознаки злочину [2, с. 8]. Зі свого боку В. Ю. Шепітько стверджує, що огляд місця події – це слідча дія, яка полягає у безпосередньому сприйняті об'єкта з метою виявлення слідів та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення у справі [3, с. 217]. Застосовуючи дане твердження до чинного КПК, можна зробити висновок, що огляд місця події – це єдина слідча дія, яка проводиться до внесення відомостей до ЄРДР та полягає у безпосередньому огляданні місцевості, приміщення, речей, документів і комп'ютерних даних з метою виявлення та фіксації відомостей, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для розслідування кримінального провадження.

Слідчому, працівнику оперативного підрозділу, інспектору-криміналісту (техніку-криміналісту) оглядання місця події може ускладнювати той факт, що з моменту вчинення злочину до моменту приїзду слідчо-оперативної групи, на місці подій перебуває багато людей, зокрема свідків вчинення кримінального правопорушення, лікарів, працівників поліції, працівників ЗМІ, які можуть знищити слідову картину, докази або взагалі штучно створити докази, які спрямують органи досудового розслідування у хибному напрямі. У зв'язку з чим вся підготовка до проведення огляду місця події має проводитися в максимально стислі строки та працівники слідчо-оперативної групи, мають бути підготовлені до негайного виїзду на місце події та чітко і злагоджено діяти під час оглядання місця події.

Ознайомившись з роботами К. О. Чаплинського, можна зустріти думку, що між отриманням вихідної інформації про вчинення злочину та початком проведення слідчого огляду (прибуття слідчо-оперативної групи) має проходити мінімальний проміжок часу (зокрема оптимальний проміжок часу не має перевищувати 15 хвилин) [4, с. 16]. Це висловлювання К. О. Чаплинського є цілком слушним, адже чим більше часу проходить з моменту вчинення розбою до проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, тим зменшується шанс затримати злочинців негайно після вчинення злочину.

Відповідно до п. 2.7. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: "Після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, і ймовірні шляхи їх руху. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, які вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися під час його вчинення. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень." [5].

Під час оглядання місця події у кримінальних провадженнях цієї категорії кримінальних правопорушень не можна обмежуватись тільки дослідженням місця вчинення нападу та підходів до нього. Речові докази, які мають важливе значення для розслідування, нерідко знаходяться на значній відстані від місця нападу. Це обумовлює необхідність старанного огляду ділянок місцевості, які не є місцем кримінального правопорушення. Сюди також належать підвальні приміщення та горища багатоповерхових будинків, які знаходяться поблизу нього. Під час огляду слід звернути особливу увагу на ті місця, де могли б перебувати очевидці кримінального пра-

вопорушення (житлові приміщення, будівельні майданчики та ін.). Якщо злочинці використовували транспортні засоби, то під час оглядання місця події необхідно встановити місця їхньої стоянки, виявити і зафіксувати сліди (протекторів шин, мастила, пального тощо) [6, с. 123].

З урахуванням вищезазначеного, можна підсумувати, що оглядання місця події при розслідуванні розбою під час дії воєнного стану є невідкладною, обов'язковою слідчою дією, що проводиться після вчинення розбою. Оглядання місця події дає вихідні дані, необхідні для визначення напрямів розслідування, організації проведення окремих слідчих (розшукових) дій, висування обґрунтованих версій. Правильно обрана тактика оглядання місця події сприяє одержанню важливих доказів, що свідчать про причетність указаних осіб до вчинення розбою.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та ін. Київ, 2012. 1124 с.

2. Макаренко Є. І. Огляд місця події : навч. посібник / Є. І. Макаренко та ін. Дніпропетровськ, 2001. 160 с.

3. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітько. Київ, 2001. 682 с.

4. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ, 2006. 308 с.

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text (дата звернення: 25.07.2023).

6. Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : навчальний посібник / В. В. Пясковський та ін. ; за загальною редакцією В. В. Пясковського. Київ : 7БЦ, 2022. 256 с.

НАПРЯМИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Юлія СТЕПАНОВА

Серед видів правового забезпечення діяльності ДПСУ з протидії кримінальним правопорушенням кримінологічне забезпечення займає важливе місце з огляду на той широкий спектр можливостей та інструментів, які воно надає ДПСУ як суб'єкту протидії кримінальним правопорушенням. Тематика кримінологічного забезпечення органів правопорядку неодноразово перебувала в полі зору українських і зарубіжних науковців В. С. Батиргареєвої, В. М. Бесчастного, С. С. Вітвіцького, Б. М. Головкіна, Р. Р. Гуцула, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, Ю. Б. Курилюка, Я. О. Кушніра, О. Г. Колба, Є. С. Назимка, А. В. Носача, В. В. Сазонова, С. І. Спільника, В. В. Сокуренка, Є. Л. Стрельцова, Ю. В. Орлова, Н. А. Орловської, С. О. Філіппова, С. І. Халимона, С. В. Якимова, Antony A. Braga, P. Ainsworth, V. Bilger, D. Canter, M. Chene, J. Douglas, M. Hofmann, A. Horning, M. Hrabalek, D. Jancsics, M. Neske, D. Weiller, H. Sever, G. Salfati, D. Treisman, N. Wells та ін.

Методологічною основою кримінологічного забезпечення протидії кримінальній делінквентності (злочинності) можемо визнати діяльнісний, системний, діалектичний і синергетичний підходи.

Більшість визначень кримінологічного забезпечення пов'язують його мету зі створенням сприятливих умов для впливу суб'єктів протидії на кримінальні правопорушення. У зв'язку із широким спектром потреб ДПСУ у протидії кримінальним правопорушенням, діяльність щодо створення та-

ких умов також є різноманітною. Це потребує зосередження уваги дослідників на сукупності видів такої діяльності, які мають спільне спрямування і спільні ознаки, зокрема напрямах кримінологічного забезпечення протидії злочинності. Такими напрямами науковці визначають здебільшого сукупність заходів нормативно-правового, організаційно-управлінського, інформаційного та науково-методичного характеру [1], [2].

Досліджуючи кримінологічне забезпечення архітектури безпекового середовища постконфліктних територій (території України, які були деокуповані), Є. С. Назимко та Т. І. Пономарьова визначають його, як ієрархічну структуру, що складається з чотирьох рівнів (міжнародний, національний, регіональний та індивідуальний) [3]. Видається, що таке вертикальне структурування можемо застосувати і щодо кримінологічного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням ДПСУ загалом. Однак проєктувати його на напрями такого забезпечення необхідно диференційовано. Адже якщо у нормативно-правовому, організаційному та науково-методичному напрямах ми можемо виокремити усі чотири рівні, то в організаційному, зважаючи на специфіку ДПСУ як суб'єкта протидії, – лише національний, регіональний та індивідуальний.

Найбільш повно зміст кримінологічного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням ДПСУ відображено в зазначених напрямах. Так, нормативно-правове забезпечення протидії ДПСУ кримінальним правопорушенням охоплює сукупність норм, закріплених у нормативних актах, що регулюють її діяльність з протидії кримінальним правопорушенням на різних рівнях.

Організаційне забезпечення протидії кримінальній делінквентності (злочинності) розглядають у двох аспектах – як певний процес і як його результат, що слушно з огляду на динамічність функціонування державного механізму. Органі-

заційні механізми протидії ДПСУ кримінальним правопорушенням базуються на правовому статусі та функціональних зв'язках її органів і підрозділів всередині ДПСУ, правових та організаційних засадах їхньої взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності. Організаційною особливістю протидії кримінальним правопорушенням неспеціалізованими органами на етапі виявлення та припинення кримінальних правопорушень є служба прикордонних нарядів, наділених повноваженнями використовувати превентивні засоби та засоби примусу.

Інформаційне забезпечення як складова кримінологічного забезпечення протидії ДПСУ кримінальним правопорушенням полягає у створенні та функціонуванні такої інформаційної системи, яка б, з одного боку, забезпечувала інформаційну безпеку ДПСУ, з іншого – охоплювала інформаційний процес збирання, акумулювання, зберігання, передавання інформації, необхідної ДПСУ для протидії кримінальним правопорушенням; забезпечувала інформаційну взаємодію з іншими органами правопорядку, зокрема суб'єктами інтегрованого управління кордонами у сфері протидії злочинності.

Питання науково-методичного забезпечення протидії кримінальній делінквентності (злочинності) ДПСУ потрібно розглядати у двох аспектах: 1) наукове супроводження становлення ДПСУ як суб'єкта протидії; 2) розроблення методів дослідження кримінальної делінквентності (злочинності) і науково-обґрунтованих заходів протидії кримінальним правопорушенням ДПСУ.

Поєднання нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного напрямів кримінологічного забезпечення спрямоване на створення умов для здійснення органами та підрозділами ДПСУ як спеціалізованими, неспеціалізованими та забезпечувальними суб'єктами протидії кримінальній делінквентності (злочинності), впливу на неї з метою послаблення дії причин та умов кримі-

нальних правопорушень, опір яким віднесено до компетенції ДПСУ, а також обмеження їх кількості.

Список використаних джерел

1. Сазонов В. В. Напрямки кримінологічного забезпечення економічної безпеки України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2(21). С. 118–125.

2. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2018. 32 с.

3. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І. Кримінологічне забезпечення архітектури безпекового середовища постконфліктних територій. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк "Наука та безпека". Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 162–165.

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Любов ТИМОШЕНКО

В Україні, яка перебуває в умовах збройного конфлікту, волонтерський рух відіграє важливу роль у безпековій політиці держави. Волонтерство стало потужним засобом підтримки військових і цивільних осіб на лінії фронту та в зонах конфлікту.

Важливими залишаються питання правового оформлення та захисту волонтерства. Значний внесок у дослідження цих питань зробили такі українські вчені: М. Кучер, В. Романченко, В. Топальський, Т. Герасимчук та інші.

На комплексному вивченні характеру волонтерської діяльності в Україні в контексті безпекових викликів зосереджують свою увагу П. Горінов та Р. Драпушко.

Автори Л. Пилипенко та Н. Позняковська вважають, що український волонтерський рух впродовж війни за масштабом поширення став безпрецедентним виявом громадської самоорганізації.

Роль волонтерської діяльності в умовах повномасштабного вторгнення окреслюють І. Климчук та Е. Костишин.

Концептуально національна стійкість України визначається правовими нормами, які формулюють стратегії протидії загрозам і викликам безпеці. Стійкість забезпечується через систему державного управління, Збройні Сили, національний економічний розвиток, інфраструктуру та громадянське суспільство, символом якого є потужний волонтерський рух.

Закон України "Про основи національної безпеки України" [8] визначає національну безпеку як "захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демокра-

тичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз".

Одним із ключових принципів стратегії національної безпеки України є стійкість, яка є "здатністю суспільства і держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища та підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх вразливостей". Зусилля волонтерських організацій та їхня діяльність у воєнний час спрямовані на розбудову суспільної стійкості.

Український досвід волонтерства є унікальним, і те, що прийнято називати "волонтерством" в Україні, не зовсім відповідає цьому терміну. Волонтерство – це будь-яка добровільна діяльність, що здійснюється без очікування винагороди на користь суспільства або окремої соціальної групи. Французьке слово volontaire ("волонтер") походить від латинського voluntarius ("добровільний"). У загальноприйнятому розумінні волонтер – це людина, яка надає безоплатну, добровільну допомогу особам, які потребують особливої підтримки чи соціального захисту, або державним установам, неприбутковим організаціям чи громадським організаціям.

Найбільший внесок у перемогу України у війні з росією робить саме волонтерський рух, який зародився на початку 2014 року і виріс до безпрецедентних розмірів.

Волонтерський рух на підтримку Збройних Сил України був породжений двома факторами: внутрішньополітичною кризою, яка призвела до розбалансування адміністративної системи, відсутності якісних управлінських рішень, браку ресурсів, та зовнішньою агресією з боку росії.

Хоча деякі види волонтерської діяльності можуть бути дуже ефективними, слід зазначити, що потенційна синергія втрачається, коли взаємодія між громадськістю та владою не є чітко організованою. Саме тому при Міністерстві оборони України створено Раду волонтерських організацій для під-

тримки волонтерської діяльності в управліннях та підрозділах тилу Міністерства оборони та Збройних Сил України.

Наразі неможливо визначити точну кількість учасників волонтерського руху через постійне його оновлення, небажання афішувати свою діяльність і квазілегальний характер деяких волонтерських організацій.

Останнім часом з'явилися незалежні платформи для збору коштів на благодійні та громадські проєкти, а також вебсайти для неприбуткових організацій. У всьому світі 80 % неприбуткових організацій мають власний вебсайт. З них 88 % адаптовані для мобільних пристроїв, 71 % мають політику конфіденційності, 70 % використовують SSL-сертифікати, 54 % зареєстровані, 48 % мають блог, 23 % мають інтернет-магазин, 18 % доступні для людей з обмеженими можливостями, а 12 % мають функцію живого чату.

Під час війни в Україні волонтерство набуло різних форм і в різний спосіб сприяло опору населення проти окупаційних російських сил. Зокрема, багато волонтерів приєдналося до Збройних Сил України, надаючи життєво важливу підтримку у вигляді зброї, спеціального обладнання, транспорту, засобів зв'язку та навчання.

У 2014–2015 роках волонтерські організації взяли на себе важливу роль інституційних державних суб'єктів, які допомагали військовим, доставляли поранених бійців з дому на поле бою, лікували їх там, надавали ліки, доглядали та евакуювали мирне населення з поля бою.

З 24 лютого 2022 року волонтерський рух в Україні не лише посилився, а й став більш вагомим. Громадяни України будь-якого віку та соціальної верстви беруть участь у волонтерській діяльності, спрямованій на перемогу країни над злісним і жорстоким агресором.

Безпека волонтерів у воєнний час є критично важливим питанням, особливо для тих, хто доставляє допомогу військам на лінії зіткнення. Волонтери гинуть, допомагаючи

евакуювати населення, розвозячи їжу та надаючи іншу допомогу тим, хто її потребує.

Волонтерство має значний вплив на соціальну сферу в усьому світі. Це сприяє розвитку глобального громадянства та покращує співпрацю між культурами. Багато некомерційних організацій беруть участь у міжнародних ініціативах і співпрацюють з іншими країнами для вирішення важливих проблем у світі, зокрема бідності, безробіття та нерівності.

Важливим залишається питання законодавчого оформлення та захисту діяльності волонтерів. Цим аспектам варто приділити увагу в подальших дослідженнях.

Коли росія почала повномасштабне вторгнення на нашу територію, волонтери та волонтерська діяльність стали справжньою візитівкою України.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вероніка ТИМОЩЕНКО
Аліна ЧОРНА

В умовах сучасності розгляд аспектів кримінально-правової політики в контексті воєнного та надзвичайного стану набуває особливої актуальності. Уведення надзвичайного стану в Україні, відповідно до Закону "Про правовий режим надзвичайного стану", є реакцією на виникнення надзвичайних ситуацій, таких як техногенні або природні катастрофи, що можуть призвести до людських і матеріальних втрат, а також загрози життю і здоров'ю громадян. Також важливо враховувати можливість використання цього правового режиму у випадку спроб захоплення державної влади або зміни конституційного ладу через насильства [1].

Стаття 1 Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" чітко визначає надзвичайний стан як особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні або в окремих її місцевостях у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Уведення цього режиму передбачає надання відповідним органам державної влади та військовому командуванню необхідних повноважень для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, а також нормального функціонування економіки та інших органів влади [1].

Вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року спричинило серйозні виклики для кримінально-правової політики країни. Після події були внесені значні зміни в організацію правопорядку та захист громадян. Зокрема, прийнято заходи для підвищення безпеки громадян, встановлено додаткові правові механізми для запобігання злочинності та забезпечення публічного порядку.

З огляду на можливість виникнення подібних конфліктів у майбутньому було звернено увагу на необхідність посилення превентивних заходів і готовності до дії в умовах воєнного або надзвичайного стану. Важливим аспектом стала реформа кримінально-правової системи з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та забезпечення прав і свобод громадян навіть у найскладніших ситуаціях [2, с. 71].

Основними аспектами кримінально-правової політики, які були суттєво змінені внаслідок вторгнення, є:

формування функціональних перешкод для здійснення контролю на тимчасово окупованих територіях. Одним із нововведень стало внесення змін до Кримінального кодексу України, які криміналізують колаборaційну діяльність і пособництво державі-агресорці. Подібні дії тепер регулюються положеннями статей 111-1 та 111-2 відповідно [3];

забезпечення ефективної дії Збройних Сил України через регулювання поширення інформації про їхній рух. Уведено кримінально-правові заборони на несанкціоноване розголошення інформації про рух армії та зброї, що було прийнято 24 березня 2022 року [4, с. 38]. Мобілізація цивільного населення для захисту країни. Додаткові правові механізми було впроваджено для залучення громадян до відсічі збройній агресії, зокрема доповненням переліку обставин, що виключають кримінальну відповідальність, новою статтею: 43-1 КК України [4].

У контексті воєнного стану виникають виклики, які впливають на кримінально-правову політику, викликаючи опосередковані наслідки. Одним із таких викликів є міграція, що може спричинити значне перебудовування демографічної картини країни та порушення соціальної стабільності. Водночас спостерігається істотне зростання неприродної смертності, особливо серед працездатних чоловіків, що призводить до зменшення ресурсного потенціалу країни та загрози економічній стабільності. Руйнування цілих галузей

економіки та зниження економічної активності спричиняють збільшення безробіття та загострення соціальних проблем [2, с. 60].

У зв'язку з цим спостерігається посилення кримінальної відповідальності за ряд найбільш поширених загальнокримінальних правопорушень у контексті воєнного стану. Наприклад, в Україні, згідно зі статтею 185 Кримінального кодексу, крадіжка, вчинена у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. Подібні відповідальності передбачені і для інших видів злочинів, таких як грабіж (стаття 186) і розбій (стаття 187), які вчинені у великих розмірах або в умовах воєнного або надзвичайного стану [4].

Аналіз санкцій цих статей свідчить про тенденцію до посилення репресивності кримінального законодавства у воєнний період. Вчинення злочинів у таких умовах розглядається як обставина, яка ускладнює характер карного покарання. Така обставина підвищує ступінь суспільної небезпеки злочинів і свідчить про намір специфічно використовувати найбільш несприятливий для суспільства час для здійснення злочинних дій. Отже, суди при призначенні покарань для осіб, звинувачених у кримінальних правопорушеннях у період воєнного стану, зважатимуть на цю обставину, що може спричинити призначення максимально можливого покарання згідно з Кримінальним кодексом.

Результати аналізу показують, що вторгнення росії в Україну стимулювало впровадження значних змін у кримінально-правовій політиці. Уведені заходи спрямовані на посилення захисту країни та її громадян в умовах збройної агресії. Однак необхідно продовжувати моніторинг та аналіз ефективності цих заходів, а також розглядати можливості подальших реформ для забезпечення національної безпеки та правопорядку в Україні.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text

2. Остроглядо О. В. Кримінально-правова політика в умовах війни : законодавчий аспект. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. С. 286–290.

3. Кримінальний Кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

4. Правова доктрина України (у 5 томах). Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 2013. 1240 с.

АМНІСТІЯ ЗАСУДЖЕНИХ 2024 ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОПРОЄКТУ ВІД 19.01.2024 № 10419)

Олексій ТИТАРЕНКО
Олександр КРЯЧКО

Останнім часом, з метою вирішення питання вдосконалення механізмів мобілізації, поряд з наявними мобілізаційними законопроєктами розглядається також питання запровадження амністії засудженим, що, на думку окремих парламентарів, створить додатковий резерв для укомплектування Сил оборони (ЗСУ, НГУ, ДПСУ тощо) військовослужбовцями. Далі мова піде про законопроєкт "Про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі у захисті суверенітету і державної цілісності України" від 19.01.2024 № 10419 (далі – законопроєкт № 10419).

Аналіз основних положень законопроєкту № 10419, пояснювальної записки до нього показав прагнення його розробників вирішити низку проблем: 1) посилити мобілізаційний резерв для Сил оборони; 2) "розвантажити" пенітенціарну систему, яка в період повномасштабного вторгнення не спроможна утримувати велику кількість ув'язнених; 3) дати можливість засудженим, які мають щире бажання протидіяти збройній агресії російської федерації, реабілітувати себе на військовій службі. Поряд з цим поза увагою залишається питання доцільності такого підходу для вирішення проблем мобілізації та його можливий вплив на стан правоохоронної діяльності.

Одразу зазначимо, що більшість положень законопроєкту № 10419 відповідає основним положенням Закону України "Про застосування амністії в Україні" від 01 жовтня 1996 року № 392/96-ВР, але містить спірні питання. Зокрема,

ним встановлюються підстави звільнення засуджених від покарання за вчинення окремих видів кримінальних правопорушень та відповідні умови застосування амністії, а саме: 1) придатність до військової служби за станом здоров'я; 2) бажання бути призваним на військову службу під час мобілізації; 3) зобов'язання впродовж 24 годин з'явитися в ЦТКтаСП.

На підставі проведеного аналізу нами встановлено, що положення ч. 4 законопроєкту № 10419 не узгоджуються з положеннями ч. 1 цього проєкту, яка є основною і визначає підстави та умови застосування амністії у 2024 році щодо засуджених.

Так, наприклад, ураховуючи положення ч. 1 законопроєкту № 10419, амністія розповсюджується на осіб, які засуджені за вчинення необережного або умисного злочину, які не є особливо тяжкими, крім тих, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених ст. 115, 146–147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305-321, 330, 335–337, 401–414, 426–433, 436, 437–442 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Наприклад, до них належать злочини, передбачені: ст. 121, чч. 1–4 ст. 185, чч. 1–4 ст. 190, чч. 1–4 ст. 191, чч. 1–2 ст. 209, чч. 1–2 ст. 279, ч. 1 ст. 294, ст. 296, ст. 342, чч. 1–2 ст. 345, ст. 364, ст. 365, чч. 1–4 ст. 368 КК України, і які не є особливо тяжкими (ст. 12 КК України). Водночас ч. 4 законопроєкту № 10419 передбачає звільнення від покарання осіб, яких засуджено за умисні злочини та призначено покарання більше десяти років позбавлення волі, на підставі та за умови, що зазначені в ст. 1 законопроєкту. Але відповідно до положень ст. 12 КК України це вказує на наявність ознаки особливо тяжких злочинів. Наприклад, до них належать злочини, передбачені статтями КК України: ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 190, ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209, ч. 3 ст. 279, ч. 2 ст. 294, ст. 348, ст. 348-1, ч. 5 ст. 368, ст. 379 КК України.

З наведеного вбачається: 1) положення ч. 1 законопроєкту частково протирічать ч. 2 ст. 4 Закону України "Про застосування амністії в Україні" (амністія також не застосовується до осіб, засуджених за нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що потягнули за собою смерть); 2) у разі прийняття цього законопроєкту є вірогідність звільнення від покарання значної кількості засуджених (> 60 %) за крадіжки, шахрайства, кримінальні правопорушення в сфері службової діяльності, що в подальшому може створити ризики вчинення військових кримінальних правопорушень та збільшення рецидивної злочинності (від 2 до 10 %).

Крім цього, положення ст. 6 законопроєкту № 10419, якою передбачається звільнення від відбування покарання у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, які виявили бажання невідкладно продовжити військову службу для відсічі збройній агресії росії проти України, крім тих, які підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених ст. 115, 146–147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305–321, 330, 335–337, 401–414, 426–433, 436, 437–442 КК України, буде мати мінімальний ефект. Останнє пояснюється аналізом офіційних даних судової статистики (форми № 6 та № 7), зокрема за 2022 рік. Так, у цьому році судами було засуджено 2 138 військовослужбовців, серед яких лише 115 особам було призначено покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, зокрема: 3 – ст. 119, 121 КК України, 4 – ч. 4 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 4 ст. 189 КК України, 1 – ч. 4 ст. 296 КК України, 2 – ч. 1 ст. 263 КК України, 4 – ст. 305–327 КК України, 50 – ст. 402 КК України, 6 – ст. 405 КК України, 26 – ч. 5 ст. 407 КК України, 7 – ч. 4 ст. 408 КК України. Якщо врахувати умови, за яких може бути застосовано положення ст. 6 законопроєкту, то вийде, що імовірно може бути амністовано не більше 8 військовослужбовців, які були засуджені у 2022 році до даного

виду покарання. У подальшому пропонується цей пункт прибрати і доповнити ст. 1 законопроєкту.

Також при запровадженні амністії у 2024 році в редакції законопроєкту № 10419 є сенс провести ретельне вивчення настроїв засуджених, а також виважено підійти до звільнення від відбування покарання відповідних категорій засуджених, щоб попередити уявний призов за мобілізацією осіб, які намагатимуться таким чином ухилитися від відбування покарання.

ЧИ СЛІД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ РОЗШИРЮВАТИ ПЕРЕЛІК ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА КОРОТКОСТРОКОВІ ВІДПУСТКИ З ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ?

Василь ТОПЧІЙ
Оксана ТОПЧІЙ

Як показали результати вивчення міжнародно-правових актів, їх норми, на відміну від національних правових джерел України, орієнтують, так би мовити, на "презумпцію" доцільності надання засудженому короткочасного виїзду за межі установи, вказуючи на необхідність створення максимально сприятливих умов для його застосування. Зарубіжне законодавство та практика по-різному оцінюють можливості розширення прав у цьому контексті для осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Саме тому, як видається, та з урахуванням сучасного воєнного стану, у законодавство України і практику має бути впроваджено "принцип доцільності виїзду засуджених", у зв'язку з чим, слід змінити загальний підхід до цієї діяльності, зокрема: не засуджений має доводити, що він повинен виїхати за межі колонії, а адміністрація зазначеної установи виконання покарань (УВП) повинна надати докази, що ця особа становить небезпеку для суспільства і їй не слід надавати дозвіл на виїзд. Такий підхід, з одного боку, дасть змогу знизити рівень корупції, а з іншого – вимагатиме доведення адміністрацією УВП реального здійснення усіх передбачених заходів, спрямованих на зменшення небезпеки, яку становить засуджений для суспільства.

Водночас варто при такому підході мати на увазі, що переваги, які система надання вказаних відпусток може запропонувати засудженому безпосередньо, його родині й суспіль-

ству загалом, є очевидними, навіть в умовах воєнного стану в Україні, але не повною мірою має стосуватись засуджених до довічного позбавлення волі. Існує значна різниця між існуванням важливості самої теорії відпустки та механізмом застосування її на практиці. Саме тому варто активізувати наукові досліди для підтвердження щодо позитивної значимості відпусток засуджених з урахуванням тих, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, які могли б спростувати багато критичних зауважень з цього приводу. Як слушно зауважили деякі зарубіжні кримінологи, заохочувальні відпустки ефективно стимулюють правослухняну поведінку засуджених, є суттєвим стимулом для переведення особи на більш пільгові, менш суворі умови відбування покарання. Своєю чергою, позбавлення, відстрочка надання відпустки засудженому, який учинив злочин, є досить суворим дисциплінарним впливом, ефективним заходом запобігання порушення режиму відбування покарання [1].

Крім цього, слід також визнати, що засуджений повинен бути психологічно готовим до реалізації відпустки, а адміністрація колонії має ретельно спостерігати за поведінкою цієї особи, щоб оцінити ризики й одержати найдетальнішу його характеристику. Так, практикою підтверджено, що позитивна поведінка засудженого може бути результатом симуляції, особливо з боку засуджених до довічного позбавлення волі, а тому потрібно, насамперед, аналізувати його риси характеру. Саме характер, який формується під впливом життєвого досвіду та зумовлений суспільним життям людини, визначає життєву спрямованість особистості, а тому його аналізом повинні займатися психологи в УВП [2, с. 12–13].

І ще один аспект цієї проблематики звертає на себе увагу: важливе значення має ставлення персоналу УВП до надання відпусток для засуджених, зокрема до довічного позбавлення волі, а тому необхідно, щоб ці особи були інформовані про цілі процедури та критерії системи відпусток для засу-

джених та підтримувати її, особливо з урахуванням воєнного стану в нашій країні. Більш того, слід визначитись щодо перспектив законодавчої регламентації питання надання відпусток засудженим особам, котрі відбувають покарання у виді позбавлення волі, ураховуючи й тих, які засуджені до довічного позбавлення волі. Саме тому, доцільною буде розробка та прийняття спеціального закону, який би визначив єдині підстави, умови та порядок надання відпусток засудженим до позбавлення волі особам усіх зазначених вище категорій.

При цьому логічно було б, щоб такий закон містив визначення поняття "відпустка засудженого", вичерпний перелік підстав її надання, умови, орган, який компетентний розглядати заяви про надання відпусток і приймати остаточне рішення позитивного чи негативного змісту. Без сумніву, доцільно розробити у зв'язку з цим й окрему статтю закону, котра закріплювала б завдання такої відпустки, серед яких головним є забезпечення ресоціалізації особи засудженого.

Якщо ж піти іншим шляхом, який, зокрема, не передбачений на сьогодні у чинному законодавстві України, як це здійснюється у теперішній час деякими особами (політиками, суб'єктами законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України), науковцями, т. ін.), які пропонують надавати короткострокову відпустку для засуджених до довічного позбавлення волі, то в державі одночасно підвищиться рівень реальної небезпеки протиправних посягань як на встановлений порядок виконання – відбування покарань, так і на національну безпеку, у силу очевидного створення загроз для порушення закріплених у законі принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (ст. 5 КВК) та свавільного ігнорування позитивного міжнародного досвіду з означених питань.

Список використаних джерел

1. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах : монографія. Київ : ВД "Дакор", 2018. 514 с.

2. Таволжинський О. В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі : монографія. Харків : Право, 2015. 192 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сергій ЦАРЕНКО
Валерій ВИЧАВКА

Повномасштабне вторгнення держави-агресорки, а також введення на території України правового режиму воєнного стану суттєво вплинули на порядок суспільних відносин, що існував у державі. Такі зміни стосуються усіх сфер суспільного життя, зокрема і правового інституту кримінальної відповідальності. Протягом короткого періоду було прийнято певні закони, якими внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), що посилили кримінальну відповідальність за ряд кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Так, за період дії в Україні режиму воєнного стану кримінальне законодавство зазнало суттєвих змін, а саме Верховною Радою було прийнято 26 законів, якими було внесено зміни до окремих статей, частин статей КК України. Такі зміни, як правило, стосувались відповідальності за військові кримінальні правопорушення, що передбачені розділом XIX КК України "Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)"

Кримінальні правопорушення, які вчиняються під час війни, посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони: основи національної безпеки, територіальну цілісність, життя, здоров'я, волю особи, власність, довкілля, порядок несення військової служби тощо, завдаючи зазвичай невиправної шкоди.

Так, поряд із терміном "військові кримінальні правопорушення" використовується і такий як "воєнні кримінальні правопорушення". Аналізуючи чинне кримінальне законо-

давство, слід зазначити, що під "військовими кримінальними правопорушеннями" слід розуміти кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів (розділ XIX КК України). У той же час чинний КК України не містить поняття "воєнні кримінальні правопорушення", тому вчинення кримінального правопорушення під час дії воєнного стану є лише обтяжувальною обставиною, що тягне, як правило, підвищену кримінальну відповідальність (наприклад: ч. 1 ст. 185 і ч. 4 ст. 185 КК України). Це означає, що винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану.

Привертає увагу і той факт, що Законом України від 13 грудня 2022 року № 2839-IX було внесено зміни, які стосувались розділу XIX КК України, а саме майже усіх статей зазначеного розділу, крім статей, які посилюють відповідальність командування у випадку вчинення кримінальних правопорушень (наприклад, ст. 426 і 426-1 бездіяльність військової влади чи перевищення влади).

Крім того, Законом України від 15.03.2022 № 2124-IX "Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану" статтю 1 Закону України "Про оборону" було доповнено новим терміном "бойовий імунітет", який означає звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх по-

вноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України", від відповідальності, зокрема кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Отже, на нашу думку, такі норми, що обтяжують чи пом'якшують або звільняють від кримінальної відповідальності, мають міститись у КК України. Удосконалення кримінального законодавства України в умовах воєнного стану є невідкладним заходами, як протидія на нові виклики суспільства. Але у той же час такі зміни повинні забезпечити національну безпеку, бойову готовність військових підрозділів, враховувати дотримання прав та інтересів військовослужбовців, відповідати принципам законності та справедливості.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Артем ЧОРНИЙ
Олег ХОХУН

24 лютого 2022 року за Указом Президента України № 64/2022 на всій території України введено воєнний стан, який передбачає особливий правовий режим на території Україні у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. Цей правовий режим запроваджує певні особливості при призначенні покарання особам, які вчинили правопорушення під час воєнного стану.

Багато хто вважає, що під час воєнного стану правовий режим є максимально пом'якшеним, оскільки всю увагу зосереджено на заповненні прогалин у військово-правовій базі. Насправді це не так. Навпаки, у такий період посилюються покарання за злочини, вчинені під час ведення військових дій (наприклад, розбій). Якщо в мирний час покарання за злочини є більш м'яким, то під час збройного конфлікту вони стають суворішими.

Відповідальність за певні правопорушення в умовах правового режиму воєнного стану може мати дві форми:

1) обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності є те, що правопорушення було скоєно в умовах воєнного стану. Наприклад, за звичайних обставин вандалізм карається позбавленням волі на строк від 3 до 10 років з конфіскацією майна або без такої (ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України);

2) санкція за кримінальне правопорушення може бути збільшена у зв'язку з дією воєнного стану.

Однак диверсія в умовах правового режиму воєнного стану карається позбавленням волі на строк до 15 років або до-

вічним позбавленням волі з конфіскацією майна (ч. 1 ст. 113 Кримінального кодексу України). Так, Кримінальний кодекс України чітко визначає відповідальність за вчинення цього злочину в умовах правового режиму воєнного стану. Обтяжувальною обставиною є те, що злочин було вчинено в умовах воєнного стану.

Стаття 114-2 Кримінального кодексу України "Несанкціоноване поширення відомостей про направлення або передачу Україні зброї, озброєння чи військової техніки або про переміщення, передислокацію чи дислокацію Збройних сил України чи інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України або про злочини, вчинені в умовах надзвичайного стану" застосовується лише під час війни або в умовах надзвичайного стану.

Пункт 11 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України передбачає, що використання воєнного стану для вчинення кримінального правопорушення при призначенні покарання є обставиною, що його обтяжує.

Загалом, для того щоб запобігти вчиненню злочину, необхідно вказати максимальне покарання (як, наприклад, було змінено статтю про державну зраду, щоб зробити відповідальність більш суворою).

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА АВТОТРАНСПОРТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сабріє ШРАМКО

Вміння завчасно протистояти злочинності та її проявам є однією із найважливіших умов ефективності боротьби з нею, а тому держава повинна мати дієвий набір заходів, завдяки якому була би досягнута мета – убезпечення суспільства. Сфера безпеки дорожнього руху не є виключенням. В умовах правового режиму воєнного стану цей вектор діяльності не втрачає своєї актуальності, а, навпаки, набуває ще більшої гостроти, адже рівень дорожньо-транспортного травматизму в Україні стабільно високий.

Із початком повномасштабного вторгнення на стан безпеки дорожнього руху в Україні вплинули нові чинники. По-перше, переїзд людей в інші регіони через воєнні дії, що спричинило зростання ДТП на трасах державного значення та у західних областях України через скупчення людей і автотранспорту. На це вплинув і людський фактор, адже люди не знали місцевості, внутрішніх "традицій" водіння у конкретному регіоні. По-друге, відключення систем автоматичного регулювання дорожнього руху, зокрема камер відеоспостереження для контролю за швидкістю у регіонах, близько розташованих до лінії зіткнення. Відсутність вагомого запобіжника у безпеці дорожнього руху одразу відобразилася на дотриманні ПДР, точніше його повному ігноруванні. По-третє, тимчасова зміна деяких правил дорожнього руху, зокрема: заборона використання на всій території України відеореєстраторів у транспортних засобах із метою нерозголошення відомостей про переміщення та процес виконання завдань Сил оборони, витік яких може допомогти ворогу, а так само фото- і відеозйомок доріг загального користування; об'єктів загального призначення; об'єктів інфраструктури;

блокпостів; укріплень; розташування, зосередження чи переміщення військових частин (підрозділів) Сил оборони; можливість керувати транспортними засобами категорії С, С1 на території України особами, які мають посвідчення водія категорії В; дозвіл використовувати протерміновані права як у паперовому, так і в електронному вигляді. По-четверте, відсутність зовнішнього освітлення у регіонах, наближених до лінії фронту, а також відключення вуличного освітлення в інших регіонах країни з метою заощадження електроенергії через обстріли енергетичної інфраструктури. Внаслідок цього суттєво зросла кількість летальних ДТП із пішоходами: з 10 по 23 жовтня 2022 року на вулицях українських міст загинув 51 пішохід, з них 38 – у темний час доби. Загалом кількість ДТП із загиблими пішоходами в цей період зросла на 25 % [1].

За даними Департаменту патрульної поліції України, у 2022 році зафіксовано на 24 % менше дорожньо-транспортних пригод із загиблими та/або травмованими, ніж у 2021 році. Також на 25 % знизився і рівень злочинів, передбачених статтею 286 КК України (“Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами”). З урахуванням стану, у якому перебувала країна перші місяці після повномасштабного вторгнення і той факт, що частина території України була окупована, наведене у відсотках зниження видається лише абстрактною цифрою. Проте вже у 2023 році в Україні сталися 23 642 ДТП із загиблими та/або травмованими, що на 26,9 % більше, ніж у 2022 році. Загинуло у 2023 році більше на 9,4 %, аніж у 2022 році (3 053 та 2 791 відповідно), а травмовано більше на 27,5 % (29 502 проти 23 145).

Розглянемо, яким став розподіл ДТП в регіонах України після 24.02.2022. Загалом серед регіонів за кількістю ДТП з постраждалими у 2022 році лідирує Львівська область, де у 2022 році сталися 1 797 ДТП. До першої п’ятірки регіонів і міст, де трапилося найбільше ДТП, увійшли: Дніпропетров-

ська область (1 737), місто Київ (1 487), Київська (1 267) та Одеська (1 157) області.

У 2023 році кількість ДТП із постраждалими в Україні сягнула показників до повномасштабного вторгнення. Так, за перші три місяці 2023 року було зафіксовано 4 538 аварій, що співвідносно з аналогічним періодом 2021 року, коли було зафіксовано 4 457 аварій із постраждалими. Лідером антирейтингу за кількістю є Дніпропетровська область, де за сім місяців 2023 року було зафіксовано майже 1,2 тис. ДТП. Загалом на Дніпропетровщину припадає 9 % від загальної кількості таких дорожньо-транспортних пригод. Друге місце у цьому рейтингу посідає Львівщина (трохи менше 1 100), третє – Київ (1 045 ДТП з постраждалими) [2].

Почасти наведена географія пов'язана із переміщенням осіб всередині країни. За інформацією Мінсоцполітики, у відповідь на запит Ґвара Медіа в Україні станом на 20 листопада 2023 року налічується 4,915 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Серед лідерів – Донеччина, Харківщина, Дніпропетровщина, Київ і Київщина. Найбільше ВПО в Донеччині – тут зареєстровано 549 300 переселенців. Дещо менше на Харківщині – 527 335 ВПО та в Дніпропетровській області (приблизно 480 тисяч осіб), далі – Київ і Київська область, які прихистили понад 408 тисяч ВПО та майже 335 тисяч відповідно [3].

Стає очевидним, що амбітну мету, визначену у Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року, – зниження рівня смертності внаслідок дорожньо-транспортних пригод щонайменше на 30 % до 2024 року, а також зниження ступеня тяжкості наслідків дорожньо-транспортних пригод для учасників дорожнього руху та зменшення соціально-економічних втрат від дорожньо-транспортного травматизму досягти не вдасться. Це підтверджується і відповіддю Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури України на запит

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. академіка В. В. Сташиса НАПрН України щодо стану виконання Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні за період до 2023 року, що у 2022 році, у зв'язку з обмеженням фінансування, воєнною агресією та іншими об'єктивними обставинами, заходи, розпочаті у 2021 році, були не завершені. У 2023 році заходи і засоби, заплановані Державною програмою, не фінансувалися і не виконувалися.

Усе наведене вище ще більше актуалізує питання формування культури поводження на дорогах та підвищення рівня правосвідомості всіх учасників дорожнього руху. Це можливе через упровадження культурологічного напряму підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні. Він полягає у посиленні правового тиску (стягнень, санкцій, конфіскації тощо) на правосвідомість і культуру поведінки учасників дорожнього руху. Усвідомлення суттєвих втрат матеріального та нематеріального характеру у разі порушення ПДР, невідворотність покарання, суспільний осуд і виключення за порушення нормативних заборон і приписів здатні підвищити відповідальність і змусити переглянути учасників дорожнього руху свій "модус необережності" [4, с. 53–54].

Список використаних джерел

1. Безпека дорожнього руху в Україні під час війни: перемоги та нові виклики. URL: https://u-cycle.org.ua/news/bezpeka-dorozhnoho-rukhu-v-ukraini-pid-chas-viyny-peremohy-ta-novi-vyklyky/ (дата звернення: 28.12.2023).

2. 12,6 тис. ДТП з травмованими і загиблими за неповний 2023 рік. URL: https://opendatabot.ua/analytics/dtp-causes-7-2023 (дата звернення: 08.01.2024).

3. В яких регіонах України найбільше переселенців. URL: https://gwaramedia.com/u-iakykh-rehionakh-ukrainy-naybilshe-pereselentsiv-ostanni-dani/ (дата звернення: 08.01.2024).

4. Голіна В. В., Шрамко С. С. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням : монографія ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 184 с.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ОБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Андрій ЯВТУШЕНКО

Криміногенна ситуація, що склалась в Україні у зв'язку з відкритою військовою агресією росії, як свідчить практика, досить ефективно використовується злочинним середовищем не тільки для забезпечення своїх протиправних потреб, але й укріплення позицій у протидії з правоохоронними органами. Особливо активно у цьому сенсі діють злочинні "авторитети", які в умовах війни використовують правові прогалини і прорахунки суб'єктів запобігання злочинам (загальносоціального та спеціально-кримінологічного спрямування) [1, с. 346] з метою подальшого впровадження та посилення впливу кримінальної субкультури на суспільство та, що більш небезпечно, на державні органи.

Досить важливо у зв'язку з цим визначити особливості протиправної життєдіяльності злочинних "авторитетів" в умовах воєнного стану в Україні, а також на науковому рівні обґрунтувати адекватні заходи запобігання та протидії вказаним суспільно небезпечним явищам і процесам.

У теорії кримінального права одним з пріоритетних критеріїв з цього приводу виступає суспільна небезпека, яку потенційно несуть у собі певні суб'єкти кримінальних правопорушень [2, с. 16–17].

Як видається, саме з цих міркувань національний законодавець останнім часом доповнив Кримінальний кодекс (КК) України як кваліфікуючими ознаками, так і новими нормами, які встановлюють кримінальну відповідальність для певних категорій злочинних "авторитетів" (щодо осіб, які здійснюють злочинний вплив, та осіб, які перебувають у статусі

суб'єкта підвищеного злочинного впливу або мають статус "злодія в законі" (ст. 255–255-3 КК).

Водночас в інших галузях права, всупереч визначеним на доктринальному рівні принципам нормотворчості (насамперед оперативності та системності) [3, с. 213–214], такі кардинальні та соціально обумовлені заходи щодо кримінальних "авторитетів" не здійснені.

Мова у цьому випадку ведеться про положення Закону України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі", у якому серед об'єктів такого виду державного контролю (ст. 3) відсутні кримінальні "авторитети". І, це при тому, що як у "радянські часи" функціонування системи органів і установ виконання покарань (УВП), так і з часів її незалежності (1991 р.) і до сьогодення зазначені особи різноманітними способами дезорганізовували діяльність адміністрації кримінально-виконавчих установ закритого типу (ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України). Так, у 1991 році злочинні "авторитети" започаткували нову епоху групової непокори засуджених, злісної непокори та інші форми і засоби впливу на персонал Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС), зокрема у 2016 році привели до того, що майже у 10 % від загальної кількості УВП і слідчих ізоляторів (СІЗО) реальною владою володіли не їх адміністрація, а злочинні авторитети [4, с. 12].

Поряд з цим, ні у 1991, ні у наступні роки, включаючи сьогодення, на законодавчому рівні злочинні "авторитети" до об'єктів адміністративного нагляду не віднесені, що є нелогічним як з огляду їх суспільної небезпеки, так і у зв'язку з відповідними "репресивними" нормами, які закріплені у чинному КК України, а також з урахуванням реальних загроз національній безпеці нашої держави в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3 кн. Київ : Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. О. М. Джужи, А. В. Савченка, В. В. Чєрнея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

3. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

4. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році. Інформ. бюл. Київ : Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.

СЕКЦІЯ 3. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ЩОДО НЕЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ЗІ СПІВРОБІТНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сергій БАРГАН

Кримінальне провадження як процес пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення будується не лише на безпосередньому використанні слідчим процесуальних засобів отримання доказової інформації, а й на ефективній взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. Потреба в такій взаємодії викликана різноманітністю як пізнавальних засобів, так і суб'єктів, які їх реалізують за різними формами пізнання. Водночас не кожен вид взаємодії слідчого з іншими суб'єктами кримінального провадження під час пізнавальної діяльності є ефективним. Зокрема, з приводу ефективності викликає питання взаємодія слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів під час пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні.

Проблеми взаємодії слідчого та оперативних підрозділів стали предметом дослідження таких вітчизняних процесуалістів, як О. П. Бойка, В. В. Вінцука, І. І. Когутича, Л. М. Лобойка, Б. Є. Лук'янчикова, Є. Д. Лук'янчикова, М. А. Погорецького, С. О. Сороки, С. О. Тарасенка та інших. При цьому значна частина питань, пов'язаних з оптимізаці-

єю взаємодії з огляду на пізнавальні аспекти кримінального провадження, залишається дискусійною, а, отже, потребує подальшого висвітлення.

З урахуванням того, що в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відбулося значне розширення повноважень слідчого та водночас фактичне перейняття повноважень оперативних підрозділів, виникає питання щодо доцільності унормування їх співпраці між собою. На наш погляд, взаємодія має виникати шляхом об'єднання зусиль різних виконавців, кожен з яких у розрізі наділення різними функціями й відповідно різним обсягом повноважень використовує притаманні сили, засоби та методи, спрямовані на вирішення поставлених завдань. В іншому випадку, а саме за наявності однакової правової компетентності у використанні процесуальних засобів пізнання обставин, що підлягають доказуванню, втрачається сутність співпраці, тому що пізнавальна діяльність слідчого в кримінальному провадженні вбачається самодостатньою. З огляду на це вважаємо, що взаємодія слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів під час пізнавальної діяльності у кримінальному проваджені може бути неефективною.

Окрім того, на думку Л. М. Лобойко, взаємодія значно ускладнюється існуванням формалізованої процедури, яка через свою паперову, забюрократизовану форму здебільшого затягує кримінальне провадження, аніж сприяє швидкості й ефективності виконання завдань кримінального провадження [1, с. 41]. Наявна недосконаліть правової регламентації призводить до відсутності особистої зацікавленості з обох сторін взаємодіяти між собою, оскільки співробітник оперативного підрозділу ще повинен дочекатися від слідчого доручення, а потім – слідчий має чекати на його виконання [2, с. 297].

Так, за умови кримінального процесуального нормування оперативно-розшукової діяльності перестане функціонувати формалізована процедура "взаємодії" слідчих з опера-

тивно-розшуковими підрозділами [3, с. 309]. У цьому плані варто погодитися з позицією Т. О. Лоскутова, що взаємодія суб'єктів кримінального провадження не повинна охоплюватися спеціально-дозвільним типом правового регулювання, так як співпраця сторони обвинувачення має внутрішній характер, який жодним чином не порушує питання про будь-яке обмеження прав, свобод і законних інтересів людини [4, с. 46].

Отже, причинами неефективності взаємодії слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів під час пізнавальної діяльності у кримінальному проваджені є: 1) недоцільність взаємодії між суб'єктами, які мають однакову правову компетентність (фаховість) щодо використання процесуальних засобів для пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення, але неоднакову обізнаність у матеріалах кримінального провадження та різні процесуальні повноваження; 2) недосконалість правової регламентації взаємодії слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів через встановлення складних, формальних (паперових), бюрократичних форм такої взаємодії ("доручення" тощо); 3) незацікавленість співробітників оперативних підрозділів у взаємодії зі слідчим під час пізнавальної діяльності у кримінальному проваджені.

Зі змісту кримінального процесуального законодавства (КПК України, підзаконні нормативно-правові акти) мають бути виключені нормативні положення щодо правового регулювання взаємодії між слідчим та співробітниками оперативних підрозділів під час пізнавальної діяльності у кримінальному проваджені.

З урахуванням того, що взаємодія слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів є суто "внутрішньою справою" сторони обвинувачення, регулювання такої взаємодії, як виняток, може здійснюватися на рівні внутрішньої службової документації.

Список використаних джерел

1. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження : монографія. Київ : Істина, 2012. 288 с.

2. Князєв С. Взаємодія слідчого зі співробітником оперативного підрозділу у кримінальному провадженні. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 11. С. 295–301.

3. Когутич І. І. Проєкт КПК України: негласні слідчі (розшукові) дії. *Митна справа*. 2011. № 6(78). Ч. 2. Кн. 1. С. 305–312.

4. Лоскутов Т. О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 445 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серій БАСАЛИК

Унаслідок повномасштабного вторгнення та збройної агресії російської федерації проти України суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, констатують суттєве збільшення кількості злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми на території України та інших держав, вчинених стосовно громадян України.

Ведення російською федерацією агресивної війни проти України, загострення соціально-політичної та криміногенної обстановки, як наслідок активізація міграційних процесів спричиняють збільшення кількості злочинів, передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України.

Переміщення громадян з тимчасово окупованих територій та територій України, де тривають бойові дії, пошук нового місця проживання, роботи, високий рівень конкуренції на ринку праці призвели до підвищення рівня уразливості громадян і виникнення ризику потрапляння в поле зору організованих злочинних угруповань, протиправна діяльність яких пов'язана з торгівлею людьми.

Сьогодні гостро постає питання пошуку та фіксації фактичних даних про злочинні дії, передбачені ст. 149 Кримінального кодексу України, до вчинення яких причетні військовослужбовці російських окупаційних військ, незаконних збройних формувань, представники незаконної окупаційної влади. Зокрема, у групі ризику громадяни України, які страждають через бойові дії на Сході та Півдні України. Найпоширенішими формами скоєння злочинних дій, пов'язаних з торгівлею людьми на тимчасово окупованих територіях України, є: примусове використання громадян у бойових діях

проти України, втягнення в злочинну діяльність, примусову працю, рабство або звичаї, подібні до рабства, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, продаж дитини. У таких випадках жертви торгівлі людьми, втягнуті в зазначену злочинну діяльність, фактично стають безпорадними, без можливості належного реагування на злочинні дії щодо них з боку правоохоронних органів України.

З огляду на суттєве обмеження оперативних можливостей для здійснення оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби України на тимчасово окупованих територіях України своїх повноважень виникає гостра проблема з пошуку необхідної для оперативних підрозділів інформації про злочини, пов'язані з торгівлею людьми, її перевірки, здійснення необхідних оперативно-розшукових заходів з метою фіксації, документування злочинних дій. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в розробленні нових, дієвих механізмів оперативної протидії торгівлі людьми в умовах збройної агресії, удосконалення організаційних та тактичних засад оперативно-розшукових заходів із попередження та розкриття злочинів у сфері торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях України, оперативного документування причетних до цієї діяльності осіб.

В умовах обмежених можливостей здійснення оперативно-розшукової діяльності основними джерелами інформації про використання громадян України як жертв торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях є: негласні позаштатні працівники оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби України, які діють на захопленій ворогом території; матеріали перевірочних заходів, проведених у відношенні осіб, які прибули з тимчасово окупованих територій (внутрішньо переміщені особи), військовополонених країни агресора; військовослужбовців сил безпеки і оборони України, повернутих з полону тощо; результати інтернет-моніторингу засобів масової інформації країни агресора; неза-

конних органів влади тимчасово окупованих територій; соціальних мереж та програмних додатків для обміну миттєвими повідомленнями; дані, які в офіційному порядку отримуються від країн-партнерів у спільній боротьбі зі збройною агресією рф проти України та спільній діяльності правоохоронних органів та спеціальних служб.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ВИБУХОТЕХНІКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олег БАТЮК

Актуальність теми обумовлена тим, що в умовах воєнного стану використання знань науки криміналістики та її галузі криміналістичної вибухотехніки набуває особливого значення під час розслідування злочинів, вчинених військовослужбовцями збройних сил країни-агресорки, а також суттєвого зростання кількості зброї та боєприпасів у цивільного населення України. За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ, з 24 лютого 2022 року підрозділи вибухотехнічної служби Національної поліції здійснили майже 25,5 тис. виїздів, оглянули понад 16,6 тис. га території, виявили та вилучили понад 185,6 тис. боєприпасів (гранати, постріли до гранатометів, артилерійські боєприпаси, протипіхотні та протитанкові міни, реактивні системи залпового вогню, некеровані та керовані ракети, авіабомби тощо), понад 4,9 тонн вибухових речовин [1].

Відповідно до положень ст. 262 Кримінального кодексу України передбачено настання кримінальної відповідальності за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. Відповідно до керівних роз'яснень, що викладені в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002. "Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами", під вибуховими пристроями слід розуміти са-

моробні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду.

Варто зауважити, що поняття "вибухового пристрою" кримінальне законодавство не містить, проте, на наш погляд, під вибуховими пристроями доцільно розуміти поєднання вибухових речовин із засобами ініціювання вибуху – зовнішніми джерелами імпульсу для здійснення вибуху (електродетонатор, капсуль-детонатор, вогнепровідний та детонаційний шнури тощо) та засобами управління (годинниковими, радіокерованими, ударної дії), завдяки чому такі пристрої придатні для застосування.

Варто зауважити, що криміналістична вибухотехніка розробляє обґрунтування основних ознак об'єктів дослідження вибухотехнічної експертизи, сукупність яких дає підстави відносити їх до вибухових пристроїв. Основними ознаками таких об'єктів визначено їх конструктивні характеристики, призначення та вражаючу дію вибуху. Істотними і об'єктивно необхідними ознаками вибухового пристрою є: наявність заряду вибухової речовини і засобу підриву, що об'єднані в єдину конструкцію; призначення для здійснення вибуху з утворенням одного або сукупності видів вражаючої дії; одноразовість застосування. У конструкцію вибухового пристрою виготовлювач може закласти різні елементи, але обидва із вказаних є обов'язковими. За відсутності заряду вибухової речовини вибуховий пристрій перероджується в засіб підриву, а без засобу підриву – у заряд вибухової речовини. В окремих літературних джерелах засоби підриву рекомендують відносити до вибухових пристроїв малої потужності, в інших – до бойових припасів. Це можна пояснити тим, що в разі вибуху засоби підриву здатні на малих відстанях спри-

чиняти ушкодження фугасною дією заряду вибухової речовини, якою вони споряджені, й осколками свого корпусу. Проте засоби підриву не можна відносити до вибухових пристроїв, тому що вони не мають своїм основним призначенням ураження людей і предметів навколишньої обстановки. У такому випадку треба враховувати одну з визначальних ознак вибухового пристрою, а саме – його конструктивне призначення.

Конструкція вибухового пристрою має властивість однократності використання. У результаті вибуху такий пристрій руйнується і його повторне використання стає неможливим. У конструкції саморобних вибухових пристроїв можуть використовувати предмети широкого побутового вжитку, наприклад, корпуси різноманітних виробів, виготовлених промисловим способом, джерела електроживлення тощо. Проте саморобні вибухові пристрої в зібраному вигляді або підірвані пристрої промислового виготовлення не можуть бути використаними для виконання господарсько-побутових функцій. У цьому й полягає особливість будь-якого вибухового пристрою, штатного чи саморобного – призначення його для виконання однієї спеціальної функції – здійснення вибуху.

Як висновок зазначимо, що під вибуховим пристроєм слід розуміти спеціально виготовлений пристрій однократного застосування, що має сукупність ознак, таких як наявність заряду вибухової речовини, об'єднаного із засобом підриву в єдину конструкцію, які вказують на його призначення для проведення вибуху з одним чи сукупністю видів вражаючої дії. Такими ознаками є наявність окремих вузлів, конструктивних елементів, речовин або їх сукупності, що характерні для цього виду об'єктів. Спрацювання таких пристроїв обов'язково передбачає вибух з їх подальшим руйнуванням, що супроводжується різним ступенем фугасної, термічної, ударної та осколкової дії. Необхідною ознакою вибухового пристрою є наявність в ньому речовин або сумішей речовин, у результаті зміни стану яких відбувається вибуховий процес.

Здебільшого використовують конденсовані вибухові речовини. У випадку повної втрати речовиною вибухових властивостей пристрій не можна вважати вибуховим, проте у разі тимчасової й відновлюваної втрати таких властивостей пристрій можна розглядати як вибуховий умовно з вказівкою на конкретні можливості відновлення його вибухових властивостей. Достатніми ознаками вибухового пристрою є такі, які визначають його здатність до здійснення навмисного вибуху за конкретних умов.

Використане джерело

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: **http://surl.li/fqvvk** (дата звернення: 20.01.2024).

ДІЄВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ Й ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ПРИ ЕФЕКТИВНОМУ ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗКРИТТІ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вячеслав БІЛЕЦЬКИЙ

Відповідність форм спільної діяльності слідчих й оперативних підрозділів у ході виявлення та розкриття правопорушень є важливою запорукою високих результатів цього виду суспільної діяльності. Одним із найбільш поширених форм такої спільної діяльності наразі є саме взаємодія.

Визначення взаємодії об'єднує єдина думка, що взаємодія – це насамперед взаємний зв'язок між двома (або більше) суб'єктами (об'єктами), які здійснюють вплив один на одного. Усі суб'єкти (об'єкти) взаємодії є складовими елементами певної системи.

Взаємодія суб'єктів виникає не в результаті здійснення впливу один на одного, а з усвідомлення необхідності здійснення спільних дій, спрямованих на досягнення спільної мети. Під час взаємодії суб'єкти впливають на якісні характеристики один одного.

Науковці під взаємодією органів досудового розслідування та оперативних підрозділів убачають співробітництво не підлеглих один одному органів, що ґрунтується на законі, за яким вони діють узгоджено, цілеспрямовано, поєднуючи у застосовувані ними засоби і способи з метою профілактики й розкриття правопорушень, притягнення до кримінальної відповідальності винних, розшуку обвинувачуваних, а спільні дії (заходи), узгоджені та скоординовані двох і більше підрозділів (структур) з метою якісного досягнення кінцевого результату.

Так, взаємодія слідчого й оперативного працівника під час розкриття та розслідування правопорушень – це узгоджені, такі що випливають із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні і оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування і запобігання правопорушень, притягнення до відповідальності винних осіб, виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону, нормативними актами, що здійснюється при суворому розмежуванні компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного сполучення дозволених їм заходів і матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового розслідування і джерел отримання конфіденційних відомостей.

Варто також окреслити позицію науковців, які зазначають, що взаємодія є однією з функцій управлінської діяльності, що забезпечує поділ праці та узгодженість дій, дозволяє економити сили, гроші, час. За допомогою взаємодії реалізуються завдання, які не можна вирішити розрізненими і роз'єднаними діями. Управління взаємодією в боротьбі зі злочинністю передбачає наявність певного режиму цієї взаємодії. Підтримка цього режиму в заданому стані, постійне його вдосконалення з метою забезпечення дедалі більшої ефективності правоохоронної діяльності – усе це дозволяє зробити висновок, що одним із найважливіших шляхів активізації та оптимізації взаємодії у сфері кримінальної політики є саме система управління боротьбою зі злочинністю.

Відповідно до цього можна зазначити, що взаємодія слідчих й оперативних підрозділів під час виявлення та розкриття правопорушень в умовах воєнного стану полягає в комплексі узгоджених процесуальних й оперативно-розшукових дій, що спрямовані на розкриття, розслідування і запобігання цій групі кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи, зазначимо, що багато вчених криміналістів та процесуалістів намагалися визначити поняття взаємо-

дії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів, і кожне з цих визначень є правильним. Відрізняються ці поняття повнотою визначення та спеціалізованою орієнтацією на певний вид діяльності. В умовах воєнного стану актуальною є взаємодія, адже чим більші зусилля у виявленні та розкритті правопорушень, тим ефективніша діяльність слідчих й оперативних підрозділів.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: СПРИЯННЯ БЕЗПЕЦІ ТА ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Сергій БОРОЗНЯК

В Україні питання оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану стає надзвичайно актуальним та важливим. Забезпечення національної безпеки та виявлення злочинців, які діють в умовах воєнного конфлікту, є одним із пріоритетів для оперативних служб України.

Від початку агресії Україна стикається з численними викликами та загрозами для своєї безпеки. Окуповані території стають полем для різноманітних злочинів – від незаконного збройного формування до економічної та інформаційної агресії. Оперативно-розшукова діяльність є ключовим інструментом для виявлення та припинення цих порушень.

Умови воєнного стану в Україні створюють складні виклики для оперативно-розшукової діяльності. Однією з ключових аспектів є потреба у високій функціональній мобільності оперативних груп та спеціалізованих підрозділів.

Можливість оперативного реагування на кризові ситуації у воєнних умовах є критично важливою. Оперативно-розшукові групи повинні мати здатність швидко відгукуватися на події та вчасно розгортатися в зони можливих порушень. Окуповані та конфліктні території часто мають непередбачувані умови.

Оперативно-розшукові групи мають бути готові до роботи в умовах обмеженої доступності та можливих труднощів через змінену інфраструктуру. У військовому конфлікті може знадобитися використання спеціалізованих підрозділів, таких як групи спеціального призначення, які мають високий рівень підготовки та спеціалізоване обладнання для ефективної роботи у складних умовах.

Важливою частиною функціональної мобільності є здатність координуватися та співпрацювати з іншими службами та військовими частинами. Це вимагає високого рівня комунікації та готовності до спільних операцій.

Оперативно-розшукові групи можуть формувати реагуючі екіпажі, які будуть готові вирушити на місце події негайно після отримання інформації про можливий злочин чи порушення.

Функціональна мобільність оперативно-розшукових груп є ключовим елементом ефективності їх роботи в умовах воєнного стану. Забезпечення швидкого та координаційного реагування на події вимагає не лише спеціалізованого обладнання, але й високого рівня підготовки та співпраці всіх залучених відомств.

У сучасній війні велика увага приділяється кіберзаходам. Україна змушена була стати лідером з оборони в кіберпросторі, приділяючи увагу як захисту власної кіберінфраструктури, так і проведенню контркібероперацій.

Однією з ключових загроз в умовах воєнного стану є дезінформація та інформаційна війна. Оперативно-розшукові служби мають активно займатися виявленням та припиненням дій проти українських інформаційних кампаній.

Енергетичні, транспортні та інші критично важливі об'єкти потребують підвищеної уваги до кібербезпеки. Це включає використання передових технологій для виявлення та відвертання можливих кібератак.

В умовах воєнного конфлікту існує загроза з тероризму та діяльності збройних груп. Розширення повноважень дозволяє оперативним службам більше ефективно боротися з цими загрозами, але важливо, щоб це відбувалося в межах закону та з урахуванням прав людини.

Розширення повноважень включає контроль за обігом та використанням зброї та вибухових матеріалів. Це є важли-

вим елементом забезпечення безпеки та запобігання розповсюдженню незаконних збройних формувань.

Оперативно-розшукова діяльність в умовах воєнного стану є невід'ємною частиною забезпечення безпеки та порядку. Сполучення традиційних методів із передовими технологіями дозволяє ефективно реагувати на злочини та забезпечувати національну безпеку в умовах кризи. Однак важливо забезпечити, щоб ці заходи були в межах закону та захищали права громадян, зберігаючи основні принципи правової держави.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНІЦІАТИВНОГО ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Володимир ВОЛОШИН

Агресія з боку російської федерації стала найважчим випробуванням для українського народу з часів відновлення незалежності нашої держави. Збройні Сили України й інші військові формування України активно чинять опір цьому виклику, проте така ситуація призвела до значних проблем і у сфері правоохоронної діяльності.

В умовах воєнного конфлікту оперативно-розшукові підрозділи Державної прикордонної служби України стикаються з конкретними труднощами, які вимагають специфічного та особливого підходу. У цьому контексті важливо приділяти увагу не тільки загальним підходам здійснення ОРД, але й унікальним особливостям, які виникають в умовах воєнного стану.

Усі ці аспекти свідчать про необхідність адаптації ОРП ДПСУ до особливостей воєнного конфлікту та розробки специфічних пошукових алгоритмів, особливо на тимчасово окупованих територіях, щоб забезпечити ефективне виявлення, документування та визначення винних у ситуаціях російської агресії.

Оперативний пошук на тимчасово окупованих територіях стає непростим викликом, оскільки специфіка цих територій майже не залишає фізичної можливості знаходження там оперативних працівників, створює сумніви у можливості ефективного контролю та виявлення злочинів. У зв'язку з цим виникає необхідність у використанні альтернативних методів, таких як ініціативний оперативний пошук (ІОП), заснований на використанні інтернет-ресурсів.

Такий метод ІОП полягає в отриманні інформації без прямого доступу до територій. Це досягається через активну конфіденційну співпрацю з особами, що перебувають на тимчасово окупованих територіях. Він базується на взаємодії та довірі між прикордонниками та особами, які мають безпосередній доступ до цих територій. Це можуть бути місцеві жителі, представники громади чи особи, що мають зв'язки на окупованих територіях.

Оскільки інформація надходить через конфіденційний канал, важливо активно проводити аналіз та перевірку отриманих даних для забезпечення їхньої достовірності й цілісності. У деяких випадках може бути необхідним залучення експертів для оцінки інформації та визначення її значущості для подальших розслідувань.

Також, крім конфіденційного співробітництва, вищезгаданим способом необхідно проводити моніторинг інтернет-ресурсів, зокрема соціальних мереж, що у сучасних правоохоронних реаліях є не тільки необхідним, але й надзвичайно важливим елементом пошуку, що забезпечує доступ до великої кількості інформації, яка може бути ключовою у виявленні злочинів та винних осіб.

Специфіка моніторингу ґрунтується на тому, що соціальні мережі є важливим майданчиком, де користувачі публікують власні спостереження, враження та інформацію про події. Моніторинг цих платформ дозволяє правоохоронним органам отримувати оперативну інформацію щодо злочинів або підозрюваних. Така інформація може служити основою для перевірки та підтвердження фактів, а також для спростування неправдивих відомостей чи фейків. Соціальні мережі дозволяють отримати доступ до профілів осіб, їхньої активності та взаємодії в онлайн-середовищі. Це може допомогти виявити підозрілих осіб.

Ініціативний оперативний пошук фокусується на аналізі інформації для зміцнення доказової бази. Спеціалізовані опе-

ративні підрозділи прикордонної служби проводять пошук і аналіз даних, які стосуються конкретних злочинів, що надалі може стати основою для протидії злочинам на тимчасово окупованих територіях.

Використання інтернет-ресурсів охоплює не лише соціальні мережі, але й вебсайти, які надають безкоштовні пошукові послуги. Це надає можливість прикордонникам отримувати деталізовану інформацію про осіб, їхнє місцезнаходження, контакти та інші важливі відомості.

Застосування безкоштовних вебсайтів пошукових систем є ефективним засобом виявлення та ідентифікації осіб, що можуть мати оперативне значення. Це важливо для побудови повноцінної картини та забезпечення оперативної ефективності.

Механізм первинної оцінки інформації, яку отримано від ІОП, містить кваліфікацію кримінальних правопорушень, запис даних до Єдиної реєстраційної та дослідницької системи для проведення необхідних експертиз й подальшого судового процесу. Огляд і зняття інформації з електронних інформаційних систем є важливим етапом для забезпечення безпеки та дотримання законодавства.

Отже, ініціативний оперативний пошук, спрямований на використання інтернет-ресурсів, є необхідним інструментом для ефективної боротьби зі злочинністю на тимчасово окупованих територіях, забезпечуючи оперативні підрозділи ДПСУ необхідними засобами для ефективного виявлення та запобігання злочинам. Метод ІОП через конфіденційну співпрацю та активне залучення довірених осіб, дозволяє прикордонникам ефективно отримувати оперативну інформацію з тимчасово окупованих територій, зберігаючи високий ступінь безпеки та захищаючи інтереси осіб, які співпрацюють.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В РОБОТІ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРОТИ ПРОПАГАНДИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Олена ДЖАФАРОВА
Даніїл ЗІНЧЕНКО

В умовах воєнного стану проблема пропаганди та дезінформації набуває особливої актуальності. Українська поліція стикається з непростим завданням – виявленням і протидією інформаційним загрозам, які можуть підривати національну безпеку та суспільний порядок.

Інноваційні технології відіграють ключову роль у виявленні та протидії дезінформації. Завдяки прогресу в області штучного інтелекту та машинного навчання, стає можливим аналізувати величезні обсяги даних, виявляючи зразки, які вказують на дезінформацію [1]. Наприклад, алгоритми можуть відстежувати й аналізувати тенденції у соціальних мережах, виявляючи неправдиві новини та маніпулятивний контент. Також застосовуються складні методи верифікації інформації, зокрема перевірка джерел, контекстуальний аналіз і зіставлення з відомими фактами. Окрім технічних рішень, важливим є використання Big Data аналітики та когнітивних технологій, які допомагають розуміти психологію сприйняття та поширення інформації. Це дає змогу не лише виявляти дезінформацію, а й прогнозувати її потенційний вплив на суспільство [2]. Ефективне застосування цих технологій вимагає також постійного оновлення та адаптації до змінюваних тактик і методів, які використовуються для створення та розповсюдження дезінформації.

Навчання та підготовка кадрів є вирішальним аспектом у боротьбі з дезінформацією та пропагандою, особливо в умовах швидкого розвитку технологій і зміни інформаційного ланд-

шафту [3]. Ефективна підготовка містить не лише освоєння технічних навичок, але й розуміння психології, соціології та комунікацій [4]. Це означає, що поліцейським, аналітикам та іншим фахівцям потрібно навчитися ідентифікувати тонкі ознаки маніпулятивних повідомлень, розуміти механізми їхнього поширення та ефективно використовувати інструменти для їхньої нейтралізації. Спеціалізовані тренінги та курси, що поєднують вивчення кібербезпеки, аналізування даних і критичного мислення, є ключовими для підготовки кадрів.

На нашу думку, важливою є неперервна освіта та самовдосконалення, адже методи та засоби дезінформації постійно еволюціонують. Також необхідно забезпечити наявність платформ для обміну досвідом і найкращими практиками, що дозволяє оперативно реагувати на нові виклики та зміцнювати мережу фахівців, здатних ефективно протидіяти інформаційним загрозам.

Співпраця з громадянським суспільством є фундаментальним елементом у стратегіях протидії дезінформації та пропаганді. Залучення громадських організацій, освітніх установ та засобів масової інформації дозволяє створити більш ефективну та всебічну систему виявлення та нейтралізації інформаційних загроз. Це включає розроблення спільних освітніх програм, спрямованих на підвищення критичного мислення та медіаграмотності громадян, що є ключовим для розпізнавання фейкових новин і маніпулятивних повідомлень [2]. Важливим аспектом такої співпраці є обмін інформацією і досвідом між правоохоронними органами та громадськими активістами, що допомагає виявляти нові схеми та методи пропаганди. Також важливою є роль медіа у створенні об'єктивного інформаційного поля, що допомагає протистояти спотворенню фактів і поширенню неправдивої інформації. Спільні зусилля поліції, громадянського суспільства та ЗМІ сприяють формуванню стійкості суспільства до інформаційних втручань і зміцненню демократичних цінностей.

Законодавча підтримка та етичні норми відіграють вирішальну роль у боротьбі проти пропаганди та дезінформації, створюючи правову основу для протидії цим явищам, одночасно зберігаючи принципи свободи слова та демократії. Адекватне законодавство має забезпечити чітке визначення дезінформації, пропаганди та інших пов'язаних з ними дій, а також встановити відповідальність за їхнє поширення [3]. Важливо, щоб закони були гнучкими, щоб адаптуватися до постійно змінюваних методів і технологій дезінформації. Етичні норми відіграють ключову роль у забезпеченні, що заходи проти дезінформації не стають інструментом придушення свободи вираження думок. Вони допомагають установити баланс між захистом суспільства від шкідливої інформації та забезпеченням права на вільний обмін ідеями та інформацією [4].

Ми вважаємо, що особливо важливо, щоб правоохоронні органи, які займаються виявленням і протидією дезінформації, діяли в межах цих етичних і законодавчих рамок, забезпечуючи повагу до прав людини та основних свобод.

Отже, впровадження інноваційних підходів у роботі поліції України проти пропаганди та дезінформації під час воєнного стану є ключовим для забезпечення національної безпеки та захисту демократичних цінностей. Використання передових технологій, таких як штучний інтелект та аналіз Big Data, сприяє ефективному виявленню та аналізуванню дезінформаційних кампаній. Однак технологічні інструменти самі по собі не достатні без глибокої підготовки кадрів та розвитку критичного мислення серед правоохоронців. Співпраця з громадянським суспільством та медіа відіграє важливу роль у підвищенні обізнаності населення та формуванні стійкості суспільства до інформаційних втручань. Водночас забезпечення правової та етичної основи для боротьби з дезінформацією є критичним для збереження балансу між свободою слова та потребами національної безпеки. Загалом комплек-

сний і багатовимірний підхід, який поєднує технології, освіту, законодавчу підтримку та етику, є найбільш ефективним у протидії пропаганді та дезінформації, особливо у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А, Сидоренко В. М. Загальний розвиток використання міжнародного досвіду працівниками поліції у сфері протидії кіберзлочинам і торгівлі людьми. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми. МВС України. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 44–46.

2. Зінченко Д. А. Стратегія боротьби з кіберзлочинністю в умовах глобалізації інформаційних просторів. Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності. МВС України. Харків : ХНУВС, 2023. С. 105–107.

3. Зінченко Д. А. Засоби юридичної техніки в контексті захисту прав людини. Мова і право. МВС України. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 87–89.

4. Зінченко Д. А. Теоретичні дослідження громадянської ідентичності. Питання сучасної науки і права. МВС України. Суми : СФ ХНУВС, 2023. С. 185–187.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Олена ДЖАФАРОВА
Даніїл ЗІНЧЕНКО

У сучасному світі соціальні мережі стали не лише засобом спілкування, а й важливим інструментом для оперативно-розшукової діяльності поліції, особливо під час воєнного стану. В умовах воєнного конфлікту в Україні ця роль набуває особливої актуальності.

Соціальні мережі в сучасному світі перетворилися не лише на платформу для спілкування, а й важливе джерело інформації для різноманітних секторів, включно з правоохоронними органами. У контексті воєнного стану в Україні ця роль соціальних мереж набуває особливої ваги. Через високу швидкість поширення інформації та широке охоплення аудиторії, соціальні мережі стають ефективним інструментом для моніторингу суспільних настроїв, виявлення потенційних загроз і навіть збирання доказів. Поліція може використовувати дані з соціальних мереж для відслідковування злочинної діяльності, розшуку осіб та дослідження злочинних мереж [1]. Однак при цьому не можна ігнорувати питання, пов'язані з конфіденційністю та приватністю. Збір інформації з соціальних мереж має відбуватися у межах чинного законодавства, з повагою до прав людини та забезпеченням захисту персональних даних. Соціальні мережі відкривають нові можливості для поліції, але водночас ставлять перед нею нові виклики, пов'язані з етичними аспектами використання цих нових інструментів.

Методи збору даних з соціальних мереж стають все більш розширеними та витонченими, що дає поліції нові інструменти для своєї діяльності [2]. На першому етапі правоохоронці

часто використовують моніторинг публічно доступної інформації. Це містить аналіз постів, коментарів, фотографій і відео, які користувачі розміщують відкрито. Далі можуть бути застосовані спеціалізовані програмні засоби для більш глибокого аналізування, які дозволяють відстежувати тренди, виявляти ключові слова й аналізувати мережеві зв'язки між користувачами. Також поліція може вести роботу з адміністраціями соціальних мереж для отримання доступу до закритої інформації у випадках, коли це дозволено законодавством.

На нашу думку, важливою частиною цього процесу є забезпечення дотримання законних рамок і правил щодо конфіденційності та захисту персональних даних. Збирання і аналізування даних із соціальних мереж має відбуватися з урахуванням правових обмежень, щоб уникнути порушень прав людини та гарантувати правомірність поліцейської діяльності.

Практичне застосування соціальних мереж у поліцейській роботі під час воєнного стану в Україні відкриває нові горизонти для оперативно-розшукової діяльності. У цей період соціальні мережі стають ключовим інструментом для збирання розвідувальної інформації, ідентифікації загроз, а також для ведення інформаційної війни [3]. Вони допомагають у виявленні та моніторингу громадських настроїв, а також у розпізнаванні та розслідуванні злочинів, пов'язаних із воєнними діями. Через соціальні мережі поліція може швидко поширювати інформацію, закликаючи громадськість до пильності, і збирати дані від громадян, що можуть бути важливими для розслідувань.

Ми вважаємо, що у такий спосіб діяльність поліції також зіштовхується з викликами, які стосуються верифікації інформації та захисту конфіденційних даних. На час воєнного стану ці аспекти набувають особливої важливості, оскільки невірна або маніпулятивна інформація може мати серйозні наслідки. Так, ефективне використання соціальних мереж

поліцією вимагає балансу між оперативністю, точністю інформації та повагою до прав людини.

Використання соціальних мереж у поліцейській роботі, особливо під час воєнного стану, стикається з рядом викликів та обмежень. Одним з основних викликів є забезпечення балансу між необхідністю збирання інформації та дотриманням прав і свобод громадян [3]. Існує ризик порушення конфіденційності та приватності особистих даних, що може викликати суспільне невдоволення та юридичні проблеми. Також існує виклик, пов'язаний з верифікацією інформації: соціальні мережі часто містять неперевірені або навіть фальшиві дані, що може призвести до неправильних висновків або рішень. Крім того, технічні обмеження, такі як обмежена можливість аналізування великих обсягів даних у реальному часі, ставлять під сумнів ефективність використання соціальних мереж як інструменту розслідування [4]. Ці виклики вимагають від поліції розроблення ефективних стратегій і процедур, які б дозволяли використовувати соціальні мережі як джерело інформації, не порушуючи при цьому законів та основних прав людини.

Отже, використання соціальних мереж як інструменту оперативно-розшукової діяльності поліції в Україні під час воєнного стану виявилося двояким. З одного боку, це потужний інструмент для збору інформації, моніторингу суспільних настроїв, виявлення та реагування на загрози, а також для залучення громадськості до вирішення важливих завдань. Соціальні мережі дозволили поліції оперативно реагувати на виклики, що виникають у непростих умовах воєнного стану, і покращити ефективність своєї роботи. З іншого боку, цей інструмент ставить перед поліцією складні виклики, пов'язані з дотриманням прав і свобод громадян, а також з необхідністю верифікації великої кількості інформації. Важливість забезпечення конфіденційності та поваги до приватного життя стає критичною в умовах воєнного стану. Отже,

для досягнення оптимального балансу між ефективністю та законністю, поліції необхідно розробити чіткі протоколи та налагодити систему контролю за використанням соціальних мереж у своїй діяльності. У підсумку, соціальні мережі відкривають нові перспективи для поліції в Україні, проте потребують відповідального та обдуманого підходу для забезпечення ефективного та законного використання цього інструменту в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Волошина М. О. Сучасні способи оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації підрозділами кримінальної поліції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 12–15. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.1.3

2. Зінченко Д. А. Стратегія боротьби з кіберзлочинністю в умовах глобалізації інформаційних просторів. Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності. МВС України. Харків : ХНУВС. 2023. С. 105–107.

3. Колісник Т. П. Види джерел інформаційно-аналітичного пошуку. Застосування інформаційних технологій у діяльності НПУ. МВС України. Харків : ХНУВС. 2018. С. 33–35.

4. Хмурінський Н. О. Актуальні аспекти використання соціальних мереж для запобігання злочинності. Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності. МВС України. Харків : ХНУВС. 2023. С. 163–166.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ

Віталій ЄРЬОМЕНКО

В Україні, у зв'язку з повномасштабним збройним вторгненням рф та тимчасовою окупацією агресором її територій, актуалізувалася проблема колабораціонізму. Щоденно оперативно-розшукові підрозділи ДПСУ проводять активні заходи з пошуку колаборантів, виявлення та фіксації їхньої протиправної діяльності для подальшого притягнення до відповідальності. І, з огляду на кількість зрадників, така робота буде тривати ще дуже довго. Активно протидіючи такій діяльності, необхідно враховувати і історичний досвід. Він дає можливість проаналізувати методологію протидії такому явищу в минулому, виявити та усунути відповідні недоліки, розробити нові ефективні механізми цієї протидії та превенції.

Поняття "колабораціонізм" походить від французького слова "collaboration" – співробітництво. У сучасному розумінні воно почало вживатись із 1940 року коли французький маршал Анрі Філіп Петен, який на той час очолював уряд окупованої нацистами Франції, після зустрічі з Гітлером, у своїй заяві зазначив: "Une collaboration a ete envisage entre nos deux pays... J'en accepte le principe" ("Між нашими двома країнами намітилось співробітництво... Я схвалюю це в принципі").

Продовження історії ми всі з вами знаємо. З цього варто зауважити, що режим "Віші" – яскравий приклад співпраці із ворогом, зради та співпраці з агресором. Яскравий аналог українського сьогодення.

Розглядаючи окремі історичні аспекти протидії колабораціонізму та застосування покарання за такого виду правопо-

рушення, варто було б згадати досвід тієї самої Французької Республіки.

У післявоєнний період на території Франції особливої уваги щодо законності під час переслідування та притягнення до відповідальності колаборантів ніхто не приділяв. Прикладом цього є процес над наступником Петена на посаді прем'єр-міністра П'єром Лавалем. Суд над ним тривав лише 5 днів з 04 по 09 жовтня 1945 року, а вже 15 жовтня його розстріляли. Сам Лаваль про процес над ним своєму адвокатові говорив "Знаєте, що станеться далі? Ні досудових слухань, ні нормального процесу не буде. Мене визнають винним і впораються зі мною ще до виборів" (відбулись 21 жовтня 1945 року).

Як згадує французький історик Олів'є Вівйорка, а також висвітлювалось в моїй науковій статті, притягнення до відповідальності колаборантів носило більше характер розправи. Наприклад, жінкам, які перебували в сексуальних стосунках із німцями, примусово голили голови, відбувалась примусова депортація колаборантів та етнічних німців. Пізніше, коли соціальна напруга спала, переслідування колаборантів перейшло більше в правову площину, проте й ці заходи були неспівставно жорстокими. Загалом за результатами таких чисток загинуло приблизно 9–10 тисяч осіб, при цьому майже 8 тисяч саме на початковому періоді. Особливо жорстоко карали за "особливе завзяття" під час співпраці з німцями. Наприклад, перфект, який лише виконував накази режиму Віші, без ініціативи, міг уникнути покарання. Крім цього, більш суворо карався "інтелектуальний колабораціонізм" порівняно з "економічним колабораціонізмом". Прикладом цього є Роберт Бразіллач – французький журналіст і письменник, який був редактором націоналістичної газети "Je suis partout", що співпрацювала з німцями. Він був страчений саме за пропаганду колабораціонізму, при цьому йому було відмовлено в помилувані. Водночас у засновника відомої французької автомобільної компанії Луї Рено за співпрацю з німцями на-

ціоналізували компанію, а до смертної кари він засуджений не був, хоч і помер від побоїв у тюрмі. У повоєнній Франції було заведено приблизно 300 тисяч кримінальних справ щодо колаборантів. Орієнтовно 50 тисяч вироків були пов'язані з ув'язненням і майже 1,5 тисячі смертних вироків.

У радянському союзі влада визнавала винними у співпраці з окупантами не лише окремих громадян, а цілі народи. Стосовно притягнення до відповідальності колаборантів у радянському союзі – основним нормативно-правовим актом був окремий Указ Президії Верховної Ради СРСР від 19 квітня 1943 року "Про заходи покарання для німецько-фашистських злочинців, винних у вбивствах і катуваннях радянського цивільного населення та полонених червоноармійців, для шпигунів і зрадників батьківщини з числа радянських громадян та для їх пособників" (мав гриф "Не для друку", що вже може вказувати на його через мірну жорстокість). Він передбачав смертну кару для осіб, які під час співпраці з окупантами вчинили злочини проти населення окупованих територій, а для тих осіб, які лише перебували на певних посадах (бургомістр, староста) передбачалось покарання від 10 до 15 років таборів, а по суті – каторги. Варто зазначити, що фронтові трибунали колаборантів переважно страчували. Якщо ж слідство відбувалось все ж таки в фільтраційних таборах, то покарання становило, залежно від посади колаборанта, від 15 до 25 років таборів. Чим вища посада, тим більший строк ув'язнення. Водночас до колаборантів, імовірно через малограмотність тодішніх слідчих, переважно застосовувалась стаття 58 Кримінального кодексу СРСР "Зрада батьківщині й антирадянська агітація". До того ж збір доказів щодо протиправної діяльності колаборантів відбувався виключно за шаблоном, що призводило до перегляду таких справ у 1960–1970 роках, зокрема через виявлення нових обставин.

Варто зазначити, що у більшості країн до колаборантів застосовувались досить жорсткі міри покарання. Процес при-

тягнення до відповідальності колаборантів відбувався швидко та з формальним дотримання правових норм. Варто зазначити, що досить часто колаборантів евакуйовували нацисти під час відступу до Німеччини, що ускладнювало подальше документування злочинної діяльності, розшуку останніх і притягнення їх до відповідальності. Така робота тривала досить довго, наприклад, у Франції – по 1949 рік.

Отже, з урахуванням вищевикладеного, можна дійти висновку, що історичний досвід дозволить продемонструвати генезис законодавства, яке передбачало відповідальність за колабораційну діяльність, і було чинним та застосовувалося на території європейських країн, а також сучасної України.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія КОМАР

Ефективність, якість і результати оперативно-розшукової діяльності щодо попередження, розкриття та розслідування злочинів, розшуку злочинців, безвісно зниклих осіб та встановлення осіб невпізнаних трупів у своїй основі обумовлені належною інформаційною підтримкою оперативно-розшукових заходів.

Практика ж свідчить, що під час оперативно-розшукових заходів істотне значення має використання криміналістичних, оперативно-довідкових і розшукових обліків.

Використання обліків є комплексом заходів щодо отримання результатів зіставлення криміналістичної інформації про об'єкти обліку та об'єктів перевірки з метою встановлення осіб, підозрюваних у вчиненні того чи іншого злочину, осіб невпізнаних трупів, розшуку безвісно зниклих осіб, а також інших обставин, що мають істотне значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності і розслідування кримінальних проваджень.

Криміналістичні обліки створюються з метою їхнього використання для запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень під час оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень [1].

Криміналістичні обліки залежно від завдань поділяють на оперативно-пошукові та інформаційно-довідкові. До масивів оперативно-пошукових обліків вміщуються об'єкти, які безпосередньо пов'язані з подією злочину та вилучені під час оглядання місця події чи під час проведення інших слідчих (розшукових) дій. Серед них – трасологічний, дактилоскопіч-

ний і балістичний обліки, облік грошових знаків, бланків документів, цінних паперів та пластикових платіжних карток, облік генетичних ознак людини тощо.

Інформаційно-довідкові обліки комплектуються різними даними, які безпосередньо не пов'язані з подією злочину й отримані завдяки накопиченню відомостей інформаційного характеру. Об'єктами інформаційно-довідкових колекцій і картотек можуть бути зразки різноманітних виробів, малюнки, фотографії, таблиці, каталоги тощо, які становлять інтерес для оперативно-службової, науково-дослідної та методичної діяльності.

З усіх криміналістичних обліків – дактилоскопічні обліки дають найбільшу кількість ідентифікацій осіб за слідами рук, вилученими з місць скоєння злочинів. Крім цього, за допомогою дактилоскопічного обліку можливо встановити особу невпізнаного трупу, зокрема з числа осіб, які зникли безвісти, або факт скоєння різних злочинів однією особою [2].

У процесі дактилоскопічного обліку головною його метою є використання отриманих ідентифікаційних даних про особу тих чи інших осіб для здійснення діяльності, спрямованої на забезпечення охорони і захисту прав і законних інтересів громадян. Загальна дактилоскопічна реєстрація ніяк не впливає на порушення конституційних прав і свобод людини, оскільки інформація про дактилоскопічну реєстрацію не використовується до тих пір, доки сама людина не ініціює це фактом вчинення правопорушення, або поки в цьому не виникне об'єктивної необхідності. Наприклад, встановлення безвісно зниклої особи або особи невпізнаного трупу.

Окрім того, існує велика група осіб, які у зв'язку із виконанням професійних обов'язків щоденно ризикує своїм життям. Це військовослужбовці, журналісти, які працюють у "гарячих точках" військових конфліктів, працівники пра-

воохоронних органів, медичні працівники, рятівники. Такі особи, на жаль, в умовах воєнного стану надто часто гинуть або пропадають безвісти [3]. Усі ці чинники наштовхують на роздуми про необхідність загальнообов'язкового державного дактилоскопіювання, яке дозволило б оперативніше розкривати злочини та встановлювати осіб невпізнаних трупів, місцезнаходження безвісти зниклих осіб тощо.

Наразі використання дактилоскопічної інформації актуально під час пошуку військових, які зникли безвісти. Тому б доцільно було на законодавчому рівні зобов'язати військовозобов'язаних осіб обов'язковому дактилоскопіюванню.

На нашу думку, проведення загальної дактилоскопічної реєстрації буде відповідати цілям створення централізованої, єдиної, простої системи, спрямованої на боротьбу зі злочинністю, покликаної забезпечити адекватний наявним загрозам рівень захисту держави та суспільства.

У нашій країні на сьогодні триває період реформ і вдосконалення законодавства, отже і питання щодо дактилоскопічної реєстрації перебуває на стадії змін, прийняття нової Інструкції, яка регулює функціонування криміналістичних обліків, зокрема і дактилоскопічного. Але, на жаль, поки що не впроваджується інститут загальнообов'язкового дактилоскопіювання.

Список використаних джерел

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України : наказ МВС України від 10 вересня 2009 року № 390. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: http:// zakon.rada.gov. ua/laws/show/z0963-09

2. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : наказ МВС України від 11 вересня 2001 року № 785. *Офіційний вісник України*. 2001. № 52. С. 227.

3. Свобода Є. Ю. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 148–153.

4. Дзядик Ю. Т., Шевченко А. С. Процесуальні та практичні питання, що виникають під час дактилоскопіювання підобліковних осіб. Напрями їх вирішення. *Криміналістичний вісник*. 2007. № 2(8). С. 169–176.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Василь КОРОЛЬОВ

Відповідно до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

З початком повномасштабної агресії діяльність правоохоронних органів та оперативно-розшукових підрозділів (далі – ОРП) переформовувалась. До протидії злочинам додалось відбиття збройної агресії, збір доказів і розслідування військових злочинів.

У статті 16 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" визначено, що "...утворені відповідно до законів України військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їхнім призначенням і специфікою діяльності".

В умовах правового режиму воєнного стану діяльність оперативно-розшукових підрозділів зазнає суттєвих змін, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони України. Ці зміни стосуються як організації роботи ОРП, так і методів та засобів їхньої роботи.

Основні завдання ОРП в умовах воєнного стану:

протидія диверсійно-розвідувальній діяльності ворога: оперативні підрозділи мають вживати заходів для вияв-

лення та затримання диверсантів, розвідників та інших осіб, які ведуть підривну діяльність проти України;

боротьба з тероризмом: оперативні підрозділи мають вживати заходів для запобігання терористичним актам, а також для розшуку та затримання осіб, які їх готують або вчиняють;

забезпечення економічної безпеки: оперативні підрозділи мають вживати заходів для боротьби з економічними злочинами, які можуть завдати шкоди економіці України в умовах воєнного стану;

забезпечення публічної безпеки: оперативні підрозділи мають вживати заходів для запобігання та розкриття злочинів, які загрожують публічній безпеці, а також для забезпечення охорони громадського порядку.

Особливості роботи ОРП в умовах воєнного стану: розширення повноважень: оперативні підрозділи можуть використовувати більш широкий спектр методів та засобів для виконання своїх завдань, включаючи: проведенням оперативно-розшукових заходів без санкції суду; встановленням контролю за телекомунікаційними мережами; використанням спеціальних технічних засобів; застосуванням зброї та бойової техніки.

Співпраця з іншими органами влади: взаємодія слідчих і оперативних підрозділів під час виявлення та розкриття правопорушень в умовах воєнного стану полягає в комплексі узгоджених процесуальних й оперативно-розшукових дій, що спрямовані на розкриття, розслідування і запобігання цій групі кримінальних правопорушень.

Діяльність оперативних підрозділів в умовах правового режиму воєнного стану має надзвичайно важливе значення для забезпечення національної безпеки та оборони України. Працівники оперативних підрозділів мають вживати всіх необхідних заходів для виконання своїх завдань, використовуючи при цьому всі законні методи та засоби.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Валентин КУЛІШ

Відповідно до статті 2 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативним підрозділам для виконання завдань ОРД надається право проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 КПК України у порядку, визначеному відомчими нормативно-правовими актами. Тобто для ефективного і якісного виконання оперативними підрозділами завдань ОРД необхідне належне фінансове забезпечення з боку держави.

Фінансове забезпечення має істотне значення для забезпечення ефективності здійснення ОРД. Цільове використання коштів оптимізує проведення оперативно-розшукових заходів, підвищує оперативну поінформованість оперативних підрозділів і сприяє більш успішному вирішенню завдань ОРД.

Планування та розподіл фінансових ресурсів для оперативних підрозділів органів Держприкордонслужби відбувається відповідно до вимог відомчих нормативних актів з ура-

хуванням завдань, які виконують вказані підрозділи, та інших чинників, які впливають на якість і своєчасність їхнього виконання.

В Адміністрації Держприкордонслужби, як центральному органі виконавчої влади, контроль за плануванням, використанням бюджетних коштів підпорядкованими органами покладено на відповідні структурні підрозділи, що визначені наказом Адміністрації Держприкордонслужби від 23.06.2020 № 277-АГ "Про затвердження Переліку відповідальних за виконання бюджетних програм в Адміністрації Держприкордонслужби" (зі змінами).

На підставі наказу Адміністрації Держприкордонслужби про організацію оперативно-службової діяльності та фінансового планування на відповідний бюджетний період (періоди), розрахунки до проєкту Державного бюджету та перелік матеріальних цінностей, які заплановано придбати органами Держприкордонслужби для забезпечення діяльності оперативних підрозділів, подають до Адміністрації Держприкордонслужби.

Під час першого етапу організації оперативно-службової діяльності та фінансового планування формується загальна потреба розпорядника бюджетних коштів для повноцінного його функціонування у наступних роках з урахуванням специфіки завдань, які виконує орган Держприкордонслужби, та інших складових, визначених відомчими нормативними актами, зокрема за підсумками інвентаризації матеріальних цінностей, під час якої встановлюється їх фактична наявність, виявляються матеріальні цінності, які не використовуються з різних причин, у тому числі із втратою своїх властивостей.

Необхідно дотримуватися вимог наказу Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333 "Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифіка-

ції кредитування бюджету", постанов КМУ від 04.04.2001 № 332 "Про граничні суми витрат на придбання автомобілів, меблів, іншого обладнання та устаткування, мобільних телефонів, комп'ютерів державними органами, а також установами та організаціями, які утримуються за рахунок державного бюджету", від 27.10.2001 № 1450 "Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації" і відомчих наказів, які регламентують порядок забезпечення необхідними матеріальними цінностями.

Пропозиції щодо закупівлі спеціальних технічних засобів відповідно до постанови КМУ від 27.10.2001 № 1450 "Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації" подаються до відповідного оперативного підрозділу Адміністрації Держприкордонслужби з дотриманням законодавства про державну таємницю.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що виконання цього алгоритму є запорукою своєчасного забезпечення оперативних підрозділів Держприкордонслужби необхідними матеріальними цінностями, що зі свого боку підвищить якість виконання завдань ОРД.

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Михайло КУХАРЕНКО

Розвиток сучасного міжнародного тероризму характеризується формуванням таких негативних явищ, як багатоплановість руйнівного впливу на різні сфери суспільного життя – політичну, економічну, соціальну, духовну, а також на національну безпеку: приватну, суспільну, державну, воєнну, інформаційну, екологічну тощо. На сучасному етапі тероризм як використання крайнього насильства для досягнення суспільних і політичних цілей став однією з головних проблем людства, і передусім для України [1, с. 106].

Новітніми тенденціями розвитку сучасного тероризму є: розширення географії тероризму у світі та його інтернаціоналізація; посилення взаємного впливу різних внутрішніх та зовнішніх соціальних, політичних, економічних та інших факторів, що сприяють виникненню та поширенню тероризму; підвищення рівня організованості терористичної діяльності, створення великих терористичних формувань із розвиненою інфраструктурою; посилення взаємозв'язку тероризму та організованої злочинності; зростання фінансового та матеріально-технічного забезпечення терористичних структур; прагнення суб'єктів тероризму опанувати засобами масового ураження людей; спроби використання тероризму як інструменту втручання у внутрішні справи держав; використання суб'єктами тероризму міжнародних неурядових організацій; розроблення та вдосконалення нових форм та методів тероризму, спрямованих на розширення масштабів наслідків терористичних акцій та збільшення кількості жертв [2, с. 56–57].

Терористичні загрози, що постали перед Україною, вимагають удосконалення функціонування загальнодержавної

системи боротьби з тероризмом. Відповідні зусилля повинні спрямовуватися на впровадження дієвих механізмів усунення (локалізації) терористичних ризиків для об'єктів можливих терористичних посягань, що органічно поєднуватимуть політичні, правові, організаційні, інформаційні, соціальні, контррозвідувальні, розвідувальні, оперативно-розшукові, режимні, фінансові й інші заходи [3].

В умовах повномасштабної збройної агресії рф проти України потребує удосконалення інституційний механізм координації діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, зокрема уточненням завдань і функцій Антитерористичного центру при Службі безпеки України, оптимізації його організаційно-штатної структури. Удосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом має здійснюватися з використанням досвіду та найкращих світових практик у сфері боротьби з тероризмом, у тому числі на основі поетапного впровадження положень Глобальної контртерористичної стратегії ООН [3].

Так, сучасні реалії функціонування системи боротьби з тероризмом в Україні обумовлені складною політичною ситуацією – збройною російською агресією, яка стимулює активність терористичних проявів та актів в Україні через розширення та фінансування сепаратистського руху, інтернаціоналізації тероризму, існування постійної російсько-терористичної загрози. Фактично, Україна зараз бореться із великим терористичним формуванням у вигляді сусідньої держави, що залучає у свою терористичну діяльність окремих громадян, публічних службовців та церкву, задля реалізації незаконного впливу у внутрішньо-державну діяльність України, посягання на її територіальну цілісність, недоторканність і суверенітет, знищення української нації.

Відповідно сучасні реалії функціонування системи боротьби з тероризмом в Україні вимагають максимальної злагодженості та координації правоохоронної системи та навіть

громадян України, які допомагають локалізувати терористичні ризики. Для ефективного функціонування системи боротьби з тероризмом в Україні слід залучити міжнародну глобальну співпрацю в антитерористичній сфері та скоординувати усіх національних і міжнародних інституційних суб'єктів боротьби з тероризмом.

Список використаних джерел

1. Котляренко О. Протидія терористичним актам на військових об'єктах Збройних Сил України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 106–113.

2. Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2016. 356 с.

3. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 05 березня 2019 року № 53/2019. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 48.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Богдан ЛОГІН

Оперативно-розшукова діяльність стає невід'ємною частиною системи забезпечення правопорядку та публічної безпеки в сучасному світі. У зв'язку з розвитком технологій, змінами у кримінальному середовищі та геополітичними трансформаціями стає важливим не лише підтримувати рівень ефективності, а й адаптуватися до нових викликів.

Актуальність проблеми недосконалості правового регулювання у сфері оперативно-розшукової діяльності набуває особливого значення у зв'язку зі змінами в сучасному соціально-політичному та технологічному середовищі. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" є застарілим і непридатним для реагування на сучасні виклики.

Нечіткі формулювання та прогалини в законодавстві створюють простір для інтерпретацій та розбіжностей у практичному застосуванні, що може вплинути на ефективність розслідувань та розкриття злочинів. Відсутність чіткої регламентації окремих видів слідчих та оперативно-розшукових заходів ускладнює їхнє проведення та може призвести до виникнення правових колізій.

Необхідний глибокий правовий аналіз та перегляд нормативно-правової бази оперативно-розшукової діяльності з метою усунення застарілих норм, визначення чітких і конкретних положень, створення системи регулювання, що враховує сучасні вимоги та технологічні можливості. Тільки такий підхід може забезпечити ефективність і законність оперативно-розшукової діяльності в сучасному суспільстві [1].

Застаріле обладнання та програмне забезпечення стають серйозним стримувальним фактором ефективності роботи оперативних служб, оскільки вони недостатньо адаптовані до

викликів і сучасних технологічних можливостей. Недофінансування оперативних та слідчих підрозділів створює проблеми з оновленням обладнання, проведенням необхідних тренінгів та супроводом розслідувань, що може суттєво обмежувати їхню ефективність.

Нестача кваліфікованих кадрів, що супроводжується відсутністю системи їхню безперервного професійного розвитку, може призвести до неефективності та погіршення якості розслідувань.

Актуальність проблеми полягає в тому, що в контексті оперативно-розшукової діяльності існує серйозний ризик порушення прав і свобод громадян. Застосування недостатньо контрольованих заходів може спричинити зловживання та обмеження особистої свободи. Недосконалість механізмів контролю стає перешкодою для уникнення таких порушень, а відсутність ефективних засобів захисту прав і свобод робить громадян вразливими до можливого надмірного втручання [2, с. 160].

В умовах глобалізації та технологічного розвитку виникають нові виклики у боротьбі з організованою злочинністю. Зростання транснаціональної організованої злочинності демонструє необхідність адаптації методів і стратегій правоохоронних органів до нових реалій. Використання злочинцями нових технологій робить їхню діяльність більш сучасною і складною для виявлення та припинення. Недосконалість міжнародного співробітництва у боротьбі з організованою злочинністю стає суттєвою перешкодою для ефективної протидії цьому явищу [3, с. 17].

Зростання кіберзлочинності та використання злочинцями інформаційних технологій для вчинення злочинів стають серйозним викликом для сучасних слідчих підрозділів. Недосконалість систем інформаційної безпеки може призвести до витоку конфіденційної інформації, порушити приватне життя громадян та вплинути на успішність розслідувань. Для

ефективної боротьби з цими загрозами необхідно посилити заходи кібербезпеки та впроваджувати сучасні технології захисту інформації.

Ризик корупції в оперативних та слідчих підрозділах є серйозною перешкодою для забезпечення законності та ефективності їхньої діяльності. Недосконаліть механізмів запобігання та протидії корупції може спричинити порушення прав і свобод громадян, втрату довіри до правоохоронних органів та загрозу національній безпеці. Посилення внутрішнього контролю, удосконалення системи етичних кодексів і залучення громадськості до нагляду сприятимуть зниженню цього ризику та підвищенню довіри до правоохоронних органів.

Висновки з аналізу поточних проблем у сфері оперативно-розшукової діяльності вказують на необхідність реформування та вдосконалення цієї важливої сфери. Застаріле законодавство та його нечіткість, недостатнє матеріально-технічне забезпечення, ризики зловживань і недосконаліть системи контролю загрожують ефективності та легітимності правоохоронних органів. Питання інформаційної безпеки та боротьби з корупцією додають нових викликів у вигляді кіберзлочинності та ризику внутрішніх порушень. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, який поєднує правові реформи, збільшення фінансової підтримки, модернізацію технічних засобів, посилення антикорупційного контролю та антикорупційних систем. Лише такий комплексний підхід може забезпечити високий рівень довіри суспільства до правоохоронних органів та ефективну боротьбу з сучасними викликами у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. База даних (БД) “Законодавство України” / Верховна Рада (ВР) України.

2. Юхно О. О. Проблеми вдосконалення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності та її узгодженості з кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3(74). С. 159–167.

3. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Олександр МАРТИНЮК
Оксана ПОТАПЕНКО

Оперативно-розшукова діяльність є однією з основних форм діяльності прикордонного відомства. Метою здійснення оперативно-розшукової діяльності є: сприяння виконанню Державною прикордонною службою України завдань щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, державного суверенітету, законних інтересів держави та прав громадян від посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. З урахуванням загальної обстановки, що склалася в нашій країні, Державна прикордонна служба України активно комплектує особовим складом новостворені оперативно-розшукові підрозділи. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну оперативно-розшукова діяльність органів охорони державного кордону стала більш вагомою складовою системи охорони державного кордону. Контрабанда зброї, вибухових та інших небезпечних речовин, культурних цінностей, економічна контрабанда, торгівля людьми, наркотичними речовинами та їхніми прекурсорами тощо можуть бути виявлені, розкриті та припинені лише заходами оперативної та оперативно-розшукової діяльності. З огляду на це, Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" покладає на підрозділи, які реалізують оперативно-розшукову діяльність, обов'язок взаємодіяти між собою та з іншими правоохоронними органами.

Взаємодія здійснюється на рівні апаратів суб'єктів взаємодії – між Адміністрацією Державної прикордонної служби

України, Національною поліцією та Центральним управлінням СБУ; на регіональному рівні – між регіональними управліннями Держприкордонслужби України, органами охорони державного кордону ДПСУ і структурними підрозділами, регіональними органами Національної поліції та СБУ в областях (районах і місцях).

Основою реалізації взаємодії вважається напрацювання та виконання планів взаємодії, проведення спільних операцій та інших заходів. Такі плани взаємодії потрібно уточнювати на рівні центральних органів один раз на рік, на регіональному рівні – двічі на рік, у разі потреби – негайно.

Що стосується взаємного обміну інформацією між підрозділами про можливе скоєння правопорушення, злочинні угруповання, що діють на ділянку відповідальності, підготовку до скоєння тяжких, особливо тяжких злочинів (терористичний акт, розвідувально-підривна діяльність) тощо, її обсяг та розподіл, згідно з вирішуваними завданнями повинні визначатися під час опрацювання планів взаємодії. У цьому випадку керівники суб'єктів взаємодії відповідають за одержання та своєчасний обмін інформацією, яка становить взаємний інтерес для виконання покладених на них завдань, віднесених до їхньої компетенції.

Підсумовуючи, можна зазначити, що одним з основних факторів забезпечення ефективної протидії протиправній діяльності, транскордонній злочинності є координація та взаємодія оперативних органів суб'єктів інтегрованого управління кордонами у запобіганні та боротьбі зі злочинністю, що полягає насамперед в узгодженні оперативно-розшукової діяльності підрозділів і додержанні законодавства, зокрема процесуального.

ПРО МОТИВАЦІЮ В КОНФІДЕНЦІЙНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

Олександр МАХЛАЙ
Максим ГНЄТНЄВ

Останнім часом можна почути думку, яку ми більш детально аналізували у своїх попередніх роботах, що робота з негласним апаратом, її якість, а також якість самого апарату не відповідають сучасній криміногенній обстановці та втрачають свої позиції як засіб протидії протиправним проявам; молоді оперативні працівники надають перевагу "неконтактним" способам оперативного пошуку, вважаючи, що розвиток комп'ютерних технологій і широке використання оперативно-технічних засобів створюють перевагу порівняно з класичними методами, а саму роботу з конфідентами сприймають як ретропідхід. До того ж дається навзнаки брак досвідчених оперативників, часом – відсутність достатньої кількості коштів на оперативні видатки, пробіли нормативно-правового регулювання тощо.

Значний вплив на мотивацію окремих осіб щодо згоди або навпаки – відмови від можливого конфіденційного співробітництва мають особисті ціннісні орієнтири конкретної людини. Часто – це бажання задовольнити свої соціальні та психофізичні потреби, рідко – несприйняття злочинності та бажання виконати громадський обов'язок або отримати моральне задоволення від співпраці з оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби. Водночас паралельно з указаними мотиваційними чинниками одним із важливих спонукальних моментів для потенційних конфідентів є впевненість або невпевненість у безпеці себе, своїх близьких і рідних, майна тощо.

Ми наголошували, що на законодавчому рівні закріплені окремі гарантії захисту з боку держави осіб, котрі на конфі-

денційній основі співпрацюють із оперативними підрозділами. Ці гарантії декларуються в нормах законів України "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", "Про державну таємницю", у спеціальних відомчих нормативно-правових актах.

Так, наприклад, у ст. 13 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" визначено, що в разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їхньої безпеки. Наявні гарантійні положення й у інших нормативних актах, серед яких джерела як матеріального, так і процесуального законодавства.

Разом із тим, із об'єктивністю слід визнати, що наявні механізми захисту таких осіб неефективні або малоефективні в наших реаліях, що однозначно не сприяє підвищенню рівня мотивації громадян співпрацювати з оперативними підрозділами на конфіденційній основі. Також антимотиваційний вплив тут має і відсутність у нашій державі комплексної системи забезпечення захисту свідків у кримінальному провадженні.

Водночас результати опитування, проведеного О. О. Кметь у спеціальній статті, присвяченій окремим аспектам мотивації та забезпечення гарантій особам, які на конфіденційній основі надають допомогу оперативно-розшуковим підрозділам Держприкордонслужби, засвідчили, що громадяни готові залучатися до конфіденційного співробітництва та надавати допомогу оперативним працівникам за наявності певних умов, серед них: матеріальне заохочення за виконання завдань (35 %), забезпечення захисту життя, здоров'я та майна (18 %), грошова компенсація у разі отримання шкоди, яка була пов'язана з виконанням завдання (13 %), засекречення персональних даних (10 %), інформування громадян

щодо можливості та механізму надання інформації про протиправну діяльність (8 %). Важливість морально-психологічного чинника як фактора, який мотивує до співпраці з оперативними підрозділами на конфіденційній основі, підтвердили 23 % респондентів, що, серед іншого, підтверджує зміну ціннісних орієнтирів у суспільстві.

Підбиваючи підсумок наведеному, треба наголосити, що сучасний стан протидії протиправним проявам, рівень розвитку суспільства взагалі та морально-психологічний стан окремих його представників обґрунтовують назрілу потребу щодо перегляду нормативно-правового забезпечення конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами з урахуванням актуальних мотиваційних стимулів і гарантій такої співпраці.

УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ВІДБИТТІ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПОЛКОВНИКА О. ГОРОБЦЯ)

Василь МИХАЙЛОВ

З початком антитерористичної операції на Сході України (далі – АТО) у квітні 2014 р. керівництво Збройних Сил України (далі – ЗС України) розгорнуло мережу секторів у районах АТО із визначеною їм територіальною відповідальністю. У кожному секторі створили первинний підрозділ Військової служби правопорядку (далі – ВСП) – Військові комендатури ВСП, що підпорядковувалися керівнику сектору в районі його відповідальності. Щоденно офіцери комендатур ВСП підводили підсумки виконаних за добу завдань і відправляли інформацію до Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України для подальшого її узагальнення. Комендатури комплектувалися співробітниками з усіх підрозділів ВСП ЗС України.

На військовослужбовців комендатур ВСП покладалися такі завдання: забезпечення правопорядку серед військовослужбовців у місцях дислокації підрозділів; запобігання кримінальним та іншим правопорушенням серед військовослужбовців та їх припинення; захист життя, здоров'я, прав військовослужбовців, майна ЗС України від розкрадання; розшукування військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини; участь у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах, виявлення місць незаконного продажу алкоголю, участь у боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами, супроводження та охорона військовополонених із місць, де вони

утримуються, до таборів для тримання військовополонених, забезпечення дотримання комендантської години, недопущення мародерства, контроль та рухом транспортних засобів і перевезення вантажів ЗСУ, складання адміністративних протоколів щодо військових.

22 лютого 2022 р. розпочалось широкомасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію України. На час вторгнення у районі проведення операції Об'єднаних сил діяло вже 15 комендатур ВСП, що взяли участь у відбитті наступу рф. Зокрема, військовослужбовці комендатур ВСП несли службу на блокпостах і здійснювали контрольно-пропускний режим тощо.

Самовіддане й кваліфіковане виконання службових обов'язків військовослужбовцями ВСП у районі бойових дій під час відбиття широкомасштабного вторгнення може бути проілюстроване на прикладі особистої звитяги підполковника О. Горобця.

Олександр Миколайович Горобець народився 23 листопада 1976 р. у смт Меджибіж Летичівського району Хмельницької області. Закінчив школу в 1996 р. Розпочав строкову службу в окремій аеромобільній бригаді.

Отримав вищу освіту й у 2003 р. перевівся у Хмельницький зональний відділ ВСП. Під час служби зарекомендував себе з позитивної сторони як дисциплінований, досвідчений, працездатний спеціаліст своєї справи. Поточну роботу та оперативні завдання командування виконував своєчасно та якісно.

У 2019 р. був призначений на посаду начальника новоствореного відділення ВСП Хмельницького зонального відділу ВСП.

24 лютого 2022 р. підполковник О. Горобець перебував у районі проведення операцій Об'єднаних сил на Сході України у військовій комендатурі ВСП, що розташовувалася у м. Щастя, Луганської області. Коли ворог почав просуватися у бік

КПВВ “Щастя”, охорона якого покладалася на зведений підрозділ під командуванням О. Горобця та сусідній підрозділ десантно-штурмової бригади, атаку росіян було успішно відбито.

Після перших боїв керівництво ВСП прийняло рішення перевести комендатуру в м. Попасна Сєвєродонецького району Луганської області. Підполковник О. Горобець разом зі зведеним підрозділом обороняв блокпост на дамбі на околиці Попасної. Ворог намагався прорватися у місто і взяти під контроль важливий автошлях, що вів у м. Бахмут Донецької області, чому перешкоджала група захисників згаданого блокпоста. Оборону доводилося тримати у важких умовах, під постійними артилерійським і мінометним обстрілами ворога.

Зі слів начальника Хмельницького зонального відділу ВСП полковника О. Бєхтєрєва стало відомо, що підполковник О. Горобець уміло організував оборону, намагався зберегти життя підлеглих військовослужбовців, проявив себе як рішучий і сміливий офіцер. Особисто брав участь у відбитті атак противника. 09 квітня 2022 р. під час чергового мінометного обстрілу офіцер загинув.

Указом Президента України від 20 квітня 2022 р. № 265/2022 за особисту мужність і самовіддані дії, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність Військовій присязі начальник відділення Хмельницького зонального відділу ВСП підполковник О. Горобець нагороджений орденом “За мужність” ІІІ ступеня (посмертно).

АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІННОСТІ ІНФОРМАЦІЇ У ДЕРЖАВНІЙ ПРИКОРДОННІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Вадим МІНЯЙЛУК

Як відомо, обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог: виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні (ст. 6) [1].

Для ефективного управління в Державній прикордонній службі України важливе значення має режим доступу до інформації (порядок одержання, використання, поширення, зберігання, захист інформації) і здійснення контролю над ним. Завданнями контролю є забезпечення дотримання вимог законодавства про інформацію всіма органами охорони державного кордону України та підрозділами, недопущення необґрунтованого віднесення відомостей до категорії інформації з обмеженим доступом або ж навпаки, адже захист цієї інформації є одним з першочергових завдань забезпечення інформаційної безпеки.

Як зазначають О. Г. Корченко, О. Є. Архипов та Ю. О. Дрейс, "одним з базових положень побудови систем захисту інформації (далі – СЗІ) є принцип розумної достатності, відповідно до якого витрати на побудову та супровід СЗІ мають зіставлятися з можливими втратами, що обумовлюються реалізацією загроз відносно інформації, яка підлягає

захисту. Це дозволяє оптимізувати витрати на створення СЗІ, забезпечивши адекватність рівня захисту рівневі цінності інформації" [2, с. 128–129].

Отже поіменовані вчені, що одним із критеріїв належності інформації до такої, що підлягає захисту, є її цінність. Тобто "визначення кількісного значення цінності інформації, яку треба захищати, є провідним моментом процедури оптимізації витрат на систему захисту інформації" [3].

З наведеного можна зробити висновок, що немає сенсу захищати будь-яку інформацію. Захисту має підлягати лише та інформація, що має цінність. Відповідно до великого тлумачного словника української мови, слово цінність розуміють: 1. Виражена в грошах вартість чого-небудь; ціна. 2. Те, що має матеріальну або духовну вартість. Цінний предмет, усі предмети, що мають певну вартість, ціну. 3. Важливість, значущість чого-небудь [4, с. 1588].

У підсумку можна зазначити, що визначення цінності інформації відіграє важливу роль у прийнятті рішення про необхідність і рівень захисту цієї інформації. Такий підхід дозволяє зорієнтуватись на максимально ефективне використання ресурсів і забезпечення оптимального рівня безпеки.

Отже, для ефективного управління режимом доступу до інформації в Державній прикордонній службі України необхідно враховувати її цінність і важливість для національної безпеки та суспільних інтересів. Такий підхід допоможе оптимізувати витрати на захист інформації, забезпечуючи при цьому необхідний рівень безпеки та конфіденційності.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. База законодавства Верховної Ради України. URL: http://surl.li/qnimu (дата звернення: 15.02.2024).

2. Корченко О. Г., Архипов О. Є., Дрейс Ю. О. Оцінювання шкоди національній безпеці України у разі витоку державної таємниці : монографія. Київ : Наук.-вид. центр НА СБ України, 2014. 332 с.

3. Архипов О. Є., Муратов О. Є. Критерії визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення інформації, що охороняється державою : монографія. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. 195 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ГАРАНТІЇ ПРАВОМІРНОСТІ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Оксана МУДРАК

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" [1] для виконання визначених законом завдань і за наявності підстав, передбачених ст. 6 цього Закону, під час контррозвідувальної діяльності органи, підрозділи та співробітники СБ України мають право виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних й інших посягань на державну безпеку України та отримання інформації в інтересах контррозвідки здійснювати за ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженим прокурором, заходи, визначені ч. 3 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [2], зокрема й щодо негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Відповідно до п. 7 ч. 1, ч. 3 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативним підрозділам, за наявності передбачених для цього підстав, з метою вирішення завдань контррозвідувальної діяльності надається право здійснювати негласне проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи в порядку, передбаченому ст. 267 КПК України [3].

Як вбачається із наведених правових норм, правомірність можливого негласного обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи під час здійснення

контррозвідувальних заходів у демократичному суспільстві забезпечується завдяки тому, що тимчасове обмеження окремих прав людини під час проведення таких заходів можливе лише за відповідних підстав і в порядку, визначеному чинним законодавством України.

Водночас під час військової агресії російської федерації проти України у рази зросла кількість проведення різних видів контррозвідувальних заходів, що зумовлено нагальними потребами протидії протиправним посяганням спеціальних служб зарубіжних держав, насамперед російських, для захисту держави та збереження її територіальної цілісності. Зазначене потребує не лише посилення гарантій недоторканності житла й іншого володіння особи та невтручання у її приватне життя, але й законодавчого унормування окремих винятків для тих негласних контррозвідувальних заходів, що проводяться в надзвичайно складних умовах воєнного стану.

Можливість встановлення окремих обмежень прав людини в умовах воєнного стану передбачена в ст. 64 Конституції України [4], а в п. 5 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 визначено, що в державі тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, серед інших конституційних прав людини можуть обмежуватися й ті, що стосуються недоторканності житла чи іншого володіння особи та невтручання в її особисте (приватне) життя – у межах та обсязі, необхідних для забезпечення можливості запровадження і здійснення заходів, передбачених ч. 1 ст. 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [5]; [6].

Тобто під час воєнного стану перелічені права людини обмежуються не завжди, не на усій території держави та не стосовно усіх без винятку осіб. У Законі України "Про правовий режим воєнного стану" і відповідному Указі Президента України зазначається лише про можливість тимчасового, протягом дії правового режиму воєнного стану, обмеження таких прав. При цьому важливо, щоб межі й обсяг таких об-

межень відповідали рівню загроз національній і державні безпеці та територіальній цілісності України й були сумісними з іншими міжнародними зобов'язаннями держави у сфері дотримання прав людини.

Результати аналізу положень п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність", ч. 2, 3 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України дозволяють констатувати, що під час дії правового режиму воєнного стану дозвіл на здійснення негласних контррозвідувальних заходів в окремих випадках може надавати не лише суд, а й інший орган. Так, якщо слідчий суддя на певній території не має об'єктивної можливості виконувати свої повноваження, наприклад, через активні бойові дії чи з інших поважних причин, то дозвіл на негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи надає керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або керівника оперативного підрозділу чи його заступника, погодженим з прокурором. Подальше проведення таких заходів здійснюється у звичному порядку.

Передбачений порядок правового регулювання проведення згаданих негласних контррозвідувальних заходів у частині надання дозволу на їхнє здійснення чітко унормований у вітчизняному законодавстві, може мати місце лише під час дії правового режиму воєнного стану, а можливість його запровадження за таких умов передбачена у міжнародних правових актах. Після дії правового режиму воєнного стану, а також у випадках, коли складність обстановки не перешкоджає слідчому судді виконувати свої повноваження в умовах воєнного стану, надання дозволу на проведення контррозвідувальних заходів, пов'язаних із негласним обстеженням публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи здійснюється у звичному порядку.

Список використаних джерел

1. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.

4. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 13.02.2024).

5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2 (дата звернення: 13.02.2024).

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2005 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 13.02.2024).

ДЕРЖАВНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАСІБ ОКУПАЦІЙНОЇ ЕКСПАНСІЇ РФ В АКВАТОРІЯХ АЗОВСЬКОГО ТА ЧОРНОГО МОРІВ

Юрій ОВЕРЧЕНКО

Питання протидії тероризму на морі силами ДПСУ в Україні майже не розглядалось, оскільки практично не було актуальним до 2014 року. Своєї важливості та нагальності воно набуло після незаконної окупації рф територій України у межах Кримського півострову та окремих регіонів Донецької та Луганської областей. У продовження своїх незаконних дій рф розширила свій вплив і в межах акваторій як Чорного, так і Азовського морів. Це значно загострило ситуацію у сфері дотримання норм міжнародного морського права та змусило Україну реагувати на утворені виклики, а також утворило раніше не відому Україні проблему щодо захисту її суверенних прав у її територіальному морі та виключній (морській) економічній зоні (далі – В(М)ЕЗ). Опираючись на норми свого законодавства та маніпулюючи незаконним порушенням територіальної цілісності України, рф в односторонньому порядку визначила лінію державного кордону на морі та В(М)ЕЗ, силоміць нав'язала в її межах свою юрисдикцію. Методи, які застосовувала рф, були не тільки незаконні, а й мали цілком терористичний характер. Так, перед ДПСУ виникло завдання щодо порядку реагування на зазначену загрозу. Упродовж наступних 8 років рф свідомо погіршувала рівень безпеки морського судноплавства у окупованих районах, порушуючи фундаментальні підвалини міжнародного морського права. Як учасниця конститутивних міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють питання свободи та безпеки морського судноплавства, неодноразово та цинічно нехтувала ними. На сьогодні аспект терористичної загрози у межах морської ділянки лише зазнав суттєвого загострен-

ня. З початком вторгнення рф в 2022 році Україна тимчасово втратила контроль над усіма водами своєї юрисдикції Азовського моря та майже над всією площею своєї юрисдикції Чорного моря. рф активно блокує доступ до портів України та судноплавство на шляхах міжнародного морського сполучення у межах морських вод, які належать до юрисдикції України в західній частині акваторії Чорного моря. З урахуванням суті та наслідків зафіксованих фактів військових операцій чорноморського флоту рф проти України протягом 2022–2023 років маємо можливість визначити їх не тільки як складову збройної агресії, а і як процес здійснення терору на рівні державних інституцій проти суспільства України. Ракетні та авіаційні удари по цивільній інфраструктурі України, насамперед прибережних районів, і цивільних об'єктах морегосподарського комплексу, за метою та наслідками повністю підпадають під поняття терористичної діяльності.

У наслідок позитивної тенденції міжнародної підтримки України в процесі відстоювання своєї незалежності, ефективність застосування військових засобів ураження зменшилась. Водночас рф не відмовилась від своїх злочинних зазіхань на територіальну цілісність і суверенітет України. Відповідно терор на рівні держави залишається актуальним інструментом у руках рф.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕВІРКОЮ ОСІБ ПРИ НАДАННІ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Дмитро ПІДТИННИЙ

В умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України актуальним питанням для забезпечення національної безпеки держави є вдосконалення норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність у частині, що стосується перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці.

Конституцією України встановлено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Охорона державної таємниці, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, здійснюється з метою захисту національної безпеки України.

Під час перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці проводять оперативно-розшукову діяльність на підставі відповідних запитів уповноважених державних органів, установ та організацій, з терміном перевірки не більше як два місяці, без заведення оперативно-розшукової справи, але потрібно забезпечити встановлення фактичних даних, за яких:

1) особі допуск до державної таємниці не надається:

сприяння громадянином діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їхніх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, або участі громадянина в діяльності політичних партій і громадських органі-

зацій, діяльність яких заборонена у порядку, встановленому законом;

наявність у громадянина судимості за тяжкі або особливо тяжкі злочини або за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 Кримінального кодексу України, не погашеної чи не знятої в установленому порядку;

2) особі може бути відмовлено у наданні допуску до державної таємниці:

повідомлення громадянином під час оформлення допуску недостовірних відомостей про себе;

постійне проживання громадянина за кордоном або оформлення ним документів на виїзд для постійного проживання за кордоном;

невиконання громадянином обов'язків щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена або довірялася раніше.

Зокрема, визначена законом підстава для відмови громадянину в наданні допуску до державної таємниці – сприяння громадянином діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їхніх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, уже вмістить ознаки кримінально караного діяння проти основ національної безпеки, передбаченого статтею 111 Кримінального кодексу України.

Закон України "Про державну таємницю" регламентував, що у разі введення правового режиму воєнного стану допуск до державної таємниці громадянам України, яких призивають на військову службу, а також військовослужбовцям і працівникам Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які переміщуються на посади, зайняття яких передбачає наяв-

ність допуску до державної таємниці, надається у десятиденний термін.

Натомість призначення особи на посаду, яка передбачає допуск до державної таємниці, – конституційне право громадянина, яке, серед іншого, передбачає одержання у письмовій формі згоди громадянина на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з його допуском до державної таємниці (стаття 22 Закону України "Про державну таємницю").

В інтересах національної безпеки, в умовах активізації розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб і розвідувальних органів країни-агресорки, важливе значення має створення надійної та ефективної системи забезпечення національної безпеки через впровадження новітніх норм законодавства, що стосується оперативно-розшукової діяльності у зв'язку з допуском осіб до державної таємниці, зокрема:

допустимість проведення, за згодою особи, з метою перевірки достовірності та повноти наданої нею інформації, оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з тимчасовим обмеженням прав людини, що в умовах розвитку сучасних телекомунікаційних мереж та інформаційно-комунікаційних технологій є невід'ємною складовою захисту національної безпеки;

законодавче закріплення проведення обов'язкового спеціального опитування осіб у зв'язку з допуском до державної таємниці, у тому числі з використанням поліграфу та застосування їх результатів. Наразі законодавство дозволяє проведення лише опитування осіб за їх згодою.

Вивченням досвіду країн Європейського Союзу та членів НАТО встановлено, що процедура проведення співбесід і поліграфічних досліджень осіб, яких перевіряють у зв'язку з допуском до державної таємниці, законодавчо закріплена в багатьох демократичних країнах. Наприклад, у Республіці Болгарія під час перевірки особи для надання дозволу на доступ до інформації, яка класифікується як "цілком таємна", передбачається спеціальна перевірка, яка, серед іншо-

го, включає проведення з цією особою спеціальної співбесіди (опитування), зокрема з використанням поліграфу. Вказана процедура перевірки також внормована законодавством Литовської Республіки.

Так, сучасні виклики національній безпеці України потребують вдосконалення нормативної бази у сфері охорони державної таємниці, у тому числі законодавства про оперативно-розшукову діяльність у частині, що стосується перевірки осіб у зв'язку з допуском їх до державної таємниці, які в умовах військової агресії рф проти України, що триває, посилять обороноздатність держави.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Володимир САЙНЕЦЬКИЙ

Уведення воєнного стану в Україні стало ключовою точкою змін у правовому ландшафті, що має безпосередній вплив на оперативно-розшукову діяльність. Зміни в законодавстві, що відбулися під впливом надзвичайних обставин, породжують не лише питання щодо їх обґрунтованості, але й стурбованість стосовно можливих обмежень прав громадян, які підпадають під оперативно-розшукову діяльність.

Робота спрямована на вивчення впливу воєнного стану на роботу оперативних служб та визначення шляхів оптимізації їх функціонування в умовах кризового періоду. Важливим аспектом є розкриття ключових викликів, з якими стикаються правоохоронці, та розробка стратегій для підвищення ефективності оперативно-розшукових заходів.

Згідно зі статтею 2 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", ця діяльність являє собою систему заходів, яка поєднує як відкриті, так і таємні пошукові та контррозвідувальні заходи, проведені з використанням оперативних та оперативно-технічних засобів. Оперативно-розшукова діяльність має велике значення у зборі доказів. Інформація, отримана внаслідок цієї діяльності, збирається оперативними підрозділами відповідно до вимог Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" і може використовуватися як доказовий матеріал у кримінальному провадженні разом із іншими методами доказування [1].

Питання щодо юридичного регулювання цього специфічного виду діяльності під час воєнного стану внесено до Закону України "Про правовий режим воєнного стану". У статті 10 цього Закону зазначено, що недопустиме припинення повно-

важень органів державної влади, включаючи ті, які відповідають за здійснення оперативно-розшукової діяльності [2].

У Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність", а саме у статті 4, визначаються принципи, які є основою цієї діяльності на рівні законодавства. Серед цих принципів вказані: верховенство права, законність та захист прав і свобод людини. Однак у наукових дослідженнях визначення цих принципів виявляється значно ширшим, ніж те, що передбачає законодавство [3, с. 620].

У сучасному світі цифрові технології впливають на проведення оперативного розшуку під час воєнних дій значною мірою. Розвиток кіберпростору, аналітичних інструментів, мережевих технологій та штучного інтелекту надає збройним силам і розвідувальним службам нові можливості для збору, аналізу та використання інформації [4].

Важливо відзначити, що на відміну від британської правоохоронної практики, де сили є необхідною складовою частиною засобів, українська модель оперативно-розшукової діяльності розглядає її сили і засоби як окремі категорії. Крім того, за кордоном виникли потужні інформаційні масиви, які дозволяють ефективно здійснювати правоохоронну діяльність. Наприклад, у Німеччині інформаційна система поліції INPOL використовується для розшуку людей та предметів в інтересах кримінального переслідування і запобігання небезпеці [5]. У контексті України, вважаємо, що такі бази даних суттєво полегшили б роботу поліцейських і підняли рівень виявлення та розкриття кримінальних правопорушень.

Отже, в аналізі сучасного стану оперативно-розшукової діяльності виділяються декілька ключових аспектів.

По-перше, цифрові технології та їх вплив на оперативний розшук стають все більш вагомими, особливо в умовах воєнного стану. Зараз важливо адаптувати методи та інструменти до викликів кіберпростору.

По-друге, важливість постійного оновлення методів та стратегій боротьби з кіберзлочинністю в Україні свідчить про необхідність прискореного розвитку інформаційних технологій та баз даних для підвищення ефективності правоохоронних органів.

По-третє, важливо враховувати міжнародний аспект, оскільки кіберзагрози стають глобальними. Наявність потужних інформаційних систем, таких як INPOL в Німеччині, підкреслює необхідність міжнародної співпраці та обміну інформацією для успішного протистояння кіберзлочинності.

Усі ці аспекти свідчать про необхідність удосконалення оперативно-розшукової діяльності, зокрема в умовах сучасних кіберзагроз та воєнного стану, шляхом впровадження передових технологій, підвищення кваліфікації кадрів і зміцнення співпраці на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення: 04.10.2023).

2. Бабічук М. В. Принципи здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. 2023.

3. Албул С. В. Основи оперативно-розшукової діяльності : курс лекцій. Київ : Інститут УДО України Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, 2022. 196 с.

4. Грищенко О. В., Грищенко Д. О., Чукалов К. Е. Оперативний пошук з використанням сучасних технологій під час військового стану на території України. *Scientific trends and ways of solving modern problems*: The 26th International scientific and practical conference (La Rochelle, France, July 04–07, 2023). La Rochelle, 2023. P. 250–252.

5. Open-source intelligence. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Open-source_ intelligence#Law_enforcement (дата звернення: 01.10.2023).

ОПИТУВАННЯ ЯК МЕТОД ОТРИМАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Юрій СТОЛЯР
Юрій ПАЛАМАРЧУК

Для боротьби з організованою злочинністю в сучасних умовах, якій властиві організованість, транскордонний характер, діяльність якої має особливо тяжкі наслідки, становить небезпеку не лише національним інтересам, а й усьому світовому співтовариству, важливе значення має удосконалення методів протидії.

Одним із таких ефективних методів є опитування, що здійснюють співробітники оперативно-розшукових підрозділів (далі – ОРП). Серед основних завдань діяльності ОРП Державної прикордонної служби України у сучасних умовах є протидії організованій злочинності та здобуття оперативно-розшукової інформації. Один із варіантів її отримання є застосування методів оперативно-розшукової діяльності, зокрема опитування.

Практика отримання інформації опитуванням показує, що в цьому процесі вирішальна роль відводиться факторам психологічного порядку. У більшості випадків успіх у цьому залежить від вміння оперативного працівника налагоджувати зі співрозмовником психологічний контакт і в процесі спілкування впливати на його свідомі та несвідомі сфери психіки. Такий вплив необхідний для різних цілей. Одна з них – спонукати співрозмовника повідомити інформацію, якою б він не хотів з кимось ділитись.

Попереднє вивчення співрозмовника є одним з найважливіших завдань методики вивідування. Співробітники ОРП Державної прикордонної служби України мають у сучасних умовах ретельно вивчати біографії, спосіб життя, сімейний

стан, професійну діяльність, зв'язки та звички, а також політичні, релігійні погляди особи, яка нас цікавить, що допоможе визначити основи для встановлення з нею контакту. Важливо враховувати норми поведінки цієї особи під час спілкування. Оперативний співробітник має правильно уявляти собі, які риси характеру особи, яка цікавить, можуть полегшити, а які обтяжать отримання оперативної інформації під час бесіди. Насамперед слід звернути увагу на ступінь його піддатливості і комфортності, і на таку слабкість характеру, як балакучість. За певних обставинах люди з такими рисами характеру можуть піти на необдумані вчинки та висловлювання тільки для того, щоб привернути до себе увагу та заслужити позитивну оцінку іншої людини.

Необхідно також мати на увазі, що для більшості людей говорити правду легше, ніж брехати. Тому в ситуаціях, коли потрібно говорити неправду чи приховувати правду, багато хто втрачає контроль над своїми словами, мимовільно виказуючи істину. Важливо враховувати інтелектуальні та речові здібності співрозмовника, особливості його пам'яті і спостережливості, це допомагає скласти більш правильне уявлення про людину, об'єктивніше оцінювати інформацію, отриману від нього. Важливо знати і ступінь спілкування: наскільки легко з ним можливо зав'язати бесіду, яку позицію він зазвичай займає в бесіді. Слід враховувати й настрій людини під час бесіди. Події, які передують розмові, можуть значною мірою вплинути на стан співрозмовника, на його хвилювання, на готовність почати бесіду та підтримувати її. Так, різні боки особистості суб'єкта, який нас цікавить, можуть привезти до мимовільних висловлювань.

Для того щоб цілеспрямована бесіда пройшла успішно, оперативний працівник повинен мати достатню загальну підготовку, яка дозволяє легко та невимушено підтримати бесіду та розвинути її у потрібному напрямі. Наявність ерудиції допомагає в бесідах з людьми різних професій, інтересів, інших

соціальних і вікових груп. Загальна підготовка та ерудиція мають також містити глибокі знання у сфері, яка становить інтерес для співрозмовника.

Психологічна підготовка до цілеспрямованих бесід поєднує декілька компонентів. Одним з них є створення оптимального психологічного настрою, що дозволяє без значних зусиль розпочати бесіду.

Іншим важливим аспектом психологічної підготовки є відпрацювання оптимальної лінії поведінки у попередній розмові. Для вдалого вивідування інформації співробітнику ОРП слід у бесіді тримати себе вільно, незалежно, впевнено. Вибір співробітником лінії поведінки залежить від його індивідуальних якостей, характеру та темпераменту.

Самостійним компонентом психологічної підготовки до вивідування інформації є прогнозування ситуацій, котрі можуть ускладнити здійснення завдань: змінення настрою співрозмовника, настороженість, образа, неприємні емоціональні реакції.

Добра підготовка до бесіди надає співробітнику впевненості і спокою у ситуації, де на обдумані рішення практично не залишається часу.

Практика показує, що умови проведення бесіди суттєво впливають на її процес: “неформальна обстановка”; спокійне місце, що сприяє вільній бесіді; час, достатній для бесіди, допомагають виконанню завдань щодо отримання інформації. Цілеспрямовані бесіди краще всього проводити у неофіційній обстановці, коли суб’єкт, який нас цікавить, вільний від виконання професійних обов’язків.

Розпочинаючи бесіду, слід постаратись створити невимушену обстановку. Початкова тема має максимально допомогти встановленню психологічного контакту та дозволити надалі ОРП перевести розмову в необхідне русло.

Спроби отримати інформацію без попередньо встановленого контакту зазвичай не досягають бажаного результату.

Однак не слід занадто затягувати початкову стадію. Затягування бесіди під час обговорення загальних тем також може призвести до небажаних результатів. Після отримання необхідної інформації слід поступово звести розмову до нейтральної теми та продовжити бесіду ще деякий час.

Отже, ми дійшли висновку, що ефективність проведення опитування залежить від багатьох чинників, зокрема: особистість оперативного працівника; його зовнішній вигляд; манери; знання психології і можливість застосування у практичній діяльності.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Олексій ТАРАСКОВ
Михайло СИНИШИН
Дмитро ОЛЕШКО

Оперативно-розшукова діяльність у сучасних умовах може включати аспекти кібербезпеки, використання технологій, співпрацю між країнами та правові аспекти. Також важливо розглядати етичні аспекти збору та використання інформації у цьому контексті.

У сучасних умовах оперативно-розшукова діяльність містить ефективне використання аналітики даних, штучного інтелекту та технологій обробки великих обсягів інформації. Заходи кібербезпеки та моніторинг в інтернеті стають ключовими, сприяючи виявленню злочинців і запобіганню злочинам.

Співпраця між країнами важлива для обміну інформацією та координації дій у боротьбі з транскордонною злочинністю. Однак це також породжує питання щодо захисту приватності та дотримання прав людини, що вимагає уважного балансу.

Науково-технічний прогрес у цій галузі повинен супроводжуватися вдосконаленням правового регулювання, щоб забезпечити справедливість та врахування основних прав і свобод громадян.

Важливим аспектом сучасної оперативно-розшукової діяльності є боротьба з кіберзлочинністю. Спеціалісти з кіберборотьби використовують передові технічні рішення для виявлення та припинення кібератак, а також аналізують сліди для ідентифікації зловмисників.

Запровадження етичних стандартів та транспарентності в роботі правоохоронних органів у сфері оперативно-розшукової діяльності є важливим елементом довіри громадськості. Забезпечення прозорості дій та взаємодії з громадянами

сприяє ефективній роботі правоохоронних органів та виключає можливість зловживань.

У цьому контексті також важливо розвивати освіту та підвищувати інформованість громадян щодо кібербезпеки та заходів з попередження злочинності, сприяючи створенню безпечного інтернет-середовища.

Однак з використанням технологій важливо також ураховувати етичні аспекти та дотримання приватності. Забезпечення балансу між потребами в розкритті злочинів та захистом особистих прав і свобод є ключовим завданням. Напрямом досліджень може стати інтеграція штучного інтелекту для передбачення злочинів та виявлення патернів, що сприятиме попередженню злочинів та підвищенню безпеки громадськості.

Додатково важливим напрямом є розробка міжнародних стандартів та узгоджених підходів до оперативно-розшукової діяльності, що враховують глобальну природу сучасної злочинності. Співпраця між країнами у сфері обміну інформацією та спільних операцій стає все більш важливою для ефективної протидії транскордонній злочинності.

Посилення кіберзахисту важливо розглядати як невід'ємну складову оперативно-розшукової діяльності, оскільки цифрові технології стають не лише інструментом злочинців, але й засобом захисту для правоохоронців.

Особлива увага повинна бути приділена розвитку навичок та кваліфікацій правоохоронців у сфері кібербезпеки та сучасних технологій для забезпечення їхньої компетентності в боротьбі з новими викликами та загрозами.

Крім того, створення механізмів для взаємодії між сектором громадськості та правоохоронними органами може покращити оперативно-розшукову діяльність. Активна участь громадян у наданні інформації та співпраця з правоохоронцями сприяють створенню безпечніших громад. Важливо також ураховувати соціальні та економічні аспекти, які можуть бути причиною злочинності. Розвиток програм із соціальної реабілітації та

профілактики може сприяти зменшенню корінних причин злочинності в суспільстві. Загалом сучасна оперативно-розшукова діяльність повинна бути гнучкою, інноваційною та адаптованою до постійно змінюваного ландшафту злочинності, забезпечуючи високий рівень захисту прав та свобод громадян.

Розвиток спеціалізованих навичок у сфері кібераналітики та цифрового слідства є необхідним для ефективного виявлення та розслідування кіберзлочинів. Кадри, що володіють такими навичками, вирішують ключові завдання у сфері кібербезпеки та забезпечують адаптацію до нових технологічних викликів.

Важливо вдосконалювати законодавство, що регулює оперативно-розшукову діяльність, зокрема, враховуючи розвиток технологій та зміну природи злочинів. Забезпечення якісного правового регулювання сприяє збалансованості між потребами безпеки та захистом прав громадян. Нарешті, створення платформ для обміну досвідом та найкращими практиками між країнами та міжнародними організаціями допомагає підвищувати ефективність оперативно-розшукових заходів на глобальному рівні. Важливим є розвиток етичних стандартів у використанні штучного інтелекту в оперативно-розшуковій діяльності. Забезпечення прозорості, справедливості та відповідального використання алгоритмів і систем розпізнавання сприятиме уникненню потенційних проблем, пов'язаних із застосуванням новітніх технологій у цій сфері.

Отже, додаткова підтримка досліджень у сфері психології та поведінкових наук може допомогти у створенні ефективних стратегій взаємодії з різними типами злочинців та попередженні злочинів через розуміння їхніх мотивацій та психологічних аспектів.

Загалом, поєднання технологічних інновацій, правового регулювання, етичних стандартів та наукових досліджень є ключовим для успішної та справедливої оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБРОБЛЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПАСАЖИРІВ

Андрій ТРЕУС
Ольга КІРЄЄВА

Угода про асоціацію Європейського Союзу з Україною набрала чинності 01.09.2017. З метою поступової імплементації європейського законодавства в національне, у 2019 році Урядом України на Державну прикордонну службу було покладено завдання зі створення системи оброблення попередньої інформації про пасажирів (розпорядження КМУ від 27.12.2019 № 1409-р "Щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року").

Запровадження національної системи оброблення попередньої інформації про пасажирів (API) в Україні регулюється законодавством та нормативно-правовими актами, зокрема: Повітряним кодексом України, Законом України "Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації", спільним наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства інфраструктури України від 27.04.2012 № 291/506/228 "Про затвердження Порядку подання авіаперевізниками або уповноваженими ними особами попередньої інформації про пасажирів, імпортні та транзитні вантажі, які перевозяться повітряними суднами, органам охорони державного кордону та митним органам".

Також слід зазначити, що система оброблення попередньої інформації про пасажирів (API) створена Державною прикордонною службою України та функціонує в нашій державі з 2012 року, а у 2013 році на базі міжнародного аеропорту "Бориспіль" було створено підрозділ оброблення попе-

редньої інформації про пасажирів Державної прикордонної служби України.

Впровадження в Україні національної системи обробленя попередньої інформації про пасажирів відображається у різних напрямах діяльності Державної прикордонної служби України, зокрема:

1. Забезпечення безпеки державного кордону: дані API / PNR дозволяють Державній прикордонній службі України отримувати доступ до інформації про пасажирів заздалегідь, що сприяє вчасній ідентифікації потенційних загроз і запобіганню незаконному перетинанню кордону.

2. Ефективний контроль за міграційними потоками: за допомогою API / PNR можна аналізувати дані про міграційні потоки, виявляти незаконних мігрантів і запобігати нелегальній міграції через державний кордон.

3. Боротьба зі злочинністю: доступ до даних API / PNR дозволяє виявляти та розкривати злочинні угруповання, які використовують міжнародний транспорт для злочинних дій, таких як контрабанда, торгівля людьми та наркотрафік.

4. Створення попереджувальних механізмів: аналізування даних API / PNR можна вчасно виявляти та реагувати на потенційні загрози безпеці державного кордону, що дозволяє запобігати можливим інцидентам.

5. Міжнародне співробітництво: упровадження системи API / PNR сприяє підвищенню рівня співробітництва з іншими державами у сфері обміну інформацією про пасажирів та боротьбі зі спільними загрозами.

6. Оптимізація ресурсів і зменшення ризиків: інтеграція API / PNR дозволяє ефективно використовувати ресурси Державної прикордонної служби, фокусуючись на потенційно небезпечних пасажирах і ситуаціях, що потребують негайного втручання.

Отже, впровадження системи API / PNR є стратегічно важливим для Державної прикордонної служби України,

оскільки вона допомагає забезпечувати безпеку державного кордону, ефективно контролювати міграційні потоки та боротися зі злочинністю.

Відповідно до положень Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/681 від 27 квітня 2016 року дані PNR (запис імені пасажира) необхідно передавати єдиному призначеному органу у відповідній державі для забезпечення принципу "єдиного вікна" та зменшення витрат для авіаперевізників.

Адміністрацією Державної прикордонної служби та Міністерством внутрішніх справ України на виконання Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р, було розроблено проєкт Закону України "Про обробку попередніх даних реєстрації особи", який є частиною ратифікаційного пакета, необхідного для набрання чинності Угоди між Урядом України із Урядом Сполучених Штатів Америки "Про співробітництво у використанні інформації про тих, хто подорожує", підписаної у межах робочого візиту Президента України до США 30 серпня 2021 року. Однак Служба Безпеки України під час міжвідомчого погодження розроблений Адміністрацією Державної прикордонної служби України законопроєкт не підтримала та зазначила, що запровадження відповідного механізму оброблення інформації про пасажирів API / PNR не забезпечить імплементацію провідних міжнародних актів про необхідність аналізування інформації про пасажирів і не повною мірою врахує положення законодавства у зазначеній сфері.

Зазначене не відповідає дійсності, оскільки, відповідно до Закону України (від 20.09.2022 № 2589-IX) "Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму", Службу безпеки України визначено контактним пунктом, відповідальним за обмін інформацією про осіб, які виїжджають за кордон з терористичною метою.

У цьому випадку здійснюється спроба підмінити поняття підрозділу оброблення інформації про пасажирів та контактного пункту, відповідального за обмін інформацією про осіб, які виїжджають за кордон з терористичною метою.

Згідно з українським законодавством, контроль за системою оброблення інформації про пасажирів API / PNR може бути розділений між декількома структурами залежно від конкретних функцій і компетенцій: Державна прикордонна служба, Національна поліція України, Служба безпеки України, Агентство з питань цифрової трансформації України.

Тому виникає нагальна потреба здійснення на законодавчому рівні розмежувати функції і компетенції зазначених вище структур.

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА СЛІДЧИХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Олександр ТУЗ

Україна, обираючи шлях до незалежності та розбудови демократичної держави, визначила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому принципи дотримання прав і свобод людини та законності є основоположними в діяльності оперативно-розшукових підрозділів, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, коли можливе тимчасове обмеження конституційних прав осіб. У діяльності правоохоронних органів дотримання цих принципів якраз і виявляється у попередженні та розкритті злочинів та притягненні до відповідальності осіб, які вчинили злочини.

Основними принципами взаємодії є:

1) відповідальність слідчого за швидке, повне та не упереджене розслідування кримінальних правопорушень, його незалежність у процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється особам, які не мають на те законних повноважень;

2) активне використання методів, досягнень науки і техніки для попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень;

3) оптимальне використання наявних можливостей слідчо-оперативних підрозділів для запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень;

4) дотримання загальних засад кримінального провадження;

5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

Виконання покладених на правоохоронні органи завдань неможливе без їх злагодженої взаємодії.

На сьогодні, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, що регламентують діяльність та порядок взаємодії оперативно-розшукових підрозділів, відсутнє нормативне закріплення поняття "взаємодія", тобто чітко не регламентовано, як саме взаємодія між оперативними та слідчими підрозділами має відбуватися і що саме законодавець розуміє під цим поняттям.

Отже, без чіткої та злагодженої взаємодії слідчих та оперативних підрозділів неможливо досягти вирішення завдань, покладених на підрозділи ДПСУ, а саме: забезпечення прав і свобод громадян, охорона та оборона державних рубежів, у тому числі, боротьба зі злочинністю на державному кордоні України.

Основними факторами, які визначають необхідність взаємодії оперативних підрозділів та слідчого, є:

1) єдність мети (їх діяльність спрямована на забезпечення прав і свобод громадян, попередження та розслідування злочинів);

2) спільність дій оперативних підрозділів та слідчого;

3) процедурна самостійність у прийнятті рішень, але в межах повноважень, тобто підрозділи зберігають функціональну самостійність;

4) можливість оперативного отримання та використання отриманої інформації.

Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, має здійснюватися за такими принципами:

по-перше, законності, тобто узгодженості та злагодженості дій відповідно до законів, а також визначеності у процесуальній формі, тобто взаємодія цих підрозділів має ґрунтува-

тися на дотриманні норм чинного законодавства та забезпеченні прав і свобод громадян;

по-друге, постійний тісний контакт та обмін інформацією, наприклад, при проведенні огляду місця події, коли великий обсяг первинної інформації ще не втрачено і існує можливість затримання злочинця "по гарячих слідах";

по-третє, за принципом раціональності, оскільки від досягнення максимального результату під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій залежить хід досудового розслідування, розкриття злочинів і притягнення винних до відповідальності, а цього можна досягти найоптимальнішим поєднанням наявних сил і засобів без зайвих дублювань та необґрунтованих замін, що формує найбільш доцільне та обґрунтоване ставлення до застосування заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності;

і останній – принцип оптимізації заходів взаємодії, спрямований на приведення всієї системи заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності в оптимальний стан, найбільш відповідний сучасним завданням і умовам боротьби зі злочинністю, а також вибір найкращих варіантів застосування цих заходів і засобів у конкретному середовищі. Тобто, будуючи взаємодію оперативних підрозділів зі слідчим за вказаними принципами та з дотриманням основних вимог чинного законодавства, можна усунути будь-які вияви злочинних посягань на права людини чи на територіальну цілісність і недоторканність нашої держави та передбачити, що в майбутньому це сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до правоохоронних органів України.

СПІВВІДНОШЕННЯ СПРИЯННЯ ЗДІЙСНЕННЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВИКРИТТЯ КОРУПЦІЇ: ЗАПРОШЕННЯ ДО ДИСКУСІЇ

Сергій ХАЛИМОН
Олександр ДЕНИСЮК

Корупція є одним із найбільш негативних явищ, що впливає на нормальний розвиток будь-якого суспільства. Проблеми запобігання корупції в Україні є чи не найактуальнішою темою, як для наукових досліджень останніх десятиліть, так і для журналістських розслідувань. На жаль, в українському суспільстві ще тримаються стереотипи толерантного сприйняття корупції. Частина суспільства сприймає корупцію як щось незначне (нешкідливе), інші використовують її як інструмент вирішення своїх проблем, для отримання тих чи інших публічних послуг від держави. Можна почути думки, що корупція для нашого суспільства є складовою пострадянської ментальності [1]. Чого лише варті прислів'я та приказки: "Дарма музики не грають", "За тим діло стало, що мало дано", "На менших не знайдеш правди там, де діляться зі старшими вони пополам", "Не підмазаний віз скрипить", "Не підмажеш – не поїдеш", "Суха ложка рот дере", "Того віз заскрипів, що давно дьогтю не їв", "Хочеш добра – підсипай серебра", "Хто маже, той і їде", "Як підмажеш, то й поїдеш" [2]. Хоча наприклад І. В. Кушнарьов і зазначає, що довший час існувало й великою мірою зберігається сьогодні толерантне ставлення українців до різних видів корупції, але це не є частиною української ментальності [3, с. 81]. Очевидно, що така народна творчість народжується не на пустому місці. Вимушені погодитися з думкою В. О. Бєліка, що розповсюдженість корупції у різних сферах життя, існування останньої як масового явища перетворює її на елемент повсякденності, звичаї,

традиції. Розповсюдженість корупції й призвичаєність до неї населення, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма [4, с. 148].

Як зазначають Моніна Т. та Купчак М., людині, знаючи про те, що всі дають у тому чи іншому закладі хабарі, дуже важко психологічно перебороти у собі конформістську схильність і вчинити не так, як це робить решта. Вона може добре розуміти на раціональному рівні, що давати хабара – це принизливе, аморальне і навіть протиправне явище, але на рівні психологічних чинників, що обумовлюють її поведінку, піддається традиції. Усі ці симптоми щодо корупції існують в українському суспільстві [5].

Будь-які причини корупції в українському суспільстві не можуть виправдати її існування, а отже побудова демократичної держави, становлення верховенства права і найголовніше євроатлантичні устремління України вимагають побудови дієвого механізму запобігання корупції.

У 2014 році було прийнято оновлене законодавство з питань запобігання корупції. Це Закон України "Про запобігання корупції". Уперше на законодавчому рівні закріплюється таке поняття як "викривач корупції" – тобто особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою [6].

Надалі цей законодавчий акт зазнав понад 70 редакцій, удосконалювалися різноманітні положення, зокрема щодо захисту викривачів. Розділ VII Закону доповнено ст. 53-1-9. Це безпрецедентні зміни, адже правове регулювання захисту викривачів корупції з однієї правової норми зросло до десяти. Така увага законодавчого органу до інституту викривачів свідчить про великі сподівання на його ефективність.

Як на рівні наукових досліджень [7]–[8], так і на рівні соціологічних опитувань, інститут викривачів корупції визнано дієвим інструментом боротьби з цим негативним явищем.

У дослідженні ми здійснимо спробу зіставити (співвіднести) сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності та викриття корупції (викривач). У математиці поняття "співвідношення" (лат. ratio) розуміють як відношення між двома числами, яке показує, скільки разів перше число містить друге [9]. Відповідно до Великого тлумачного словника української мови співвідносити розуміють як установлювати співвідношення з чим-небудь або між собою; зіставляти, порівнювати [10, с. 1366].

Вважаємо за потрібне пояснити, що задекларованe завдання необхідно вирішити у зв'язку із тим, що попередній аналіз вказує на існування суттєвого дисбалансу у правовому регулюванні цих двох інститутів. Зважаючи на те, що обидва правові інститут мають суттєве значення для зміцнення правопорядку в державі загалом і на державному кордоні зокрема, їх правове регулювання повинно бути збалансованим. Так, у подальших дослідженнях ми здійснимо ґрунтовний аналіз співвідношення сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності та викриття корупції.

Список використаних джерел

1. Як позбутися пострадянськості? Київ : Інститут світової політики, 2012. 150 с.

2. Прислів'я та приказки. Про хабарництво. URL: http://surl.li/pzqpu (дата звернення: 31.01.2024).

3. Кушнарьов І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні. *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 77–82.

4. Бєлік В. О. Корупція в Україні: стан і проблеми. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 144–149.

5. Моніна Т., Купчак М. Еволюція явища корупції: історичний ракурс. Управлінські, правові та економічні аспекти забезпечення безпеки життєдіяльності населення і територій : збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вче-

них, курсантів та студентів. 2019. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/6617?mode=full

6. Про запобігання корупції. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49, ст. 2056.

7. Khalymon S., Puzyrov M., Prytula A. Problems of implementation of whistleblower institution in Ukraine. *Juridical Tribune Journal*. 2019. Volume 9, Issue 2. Pp. 436–454.

8. Khalymon S., Serediuk V., & Martynenko V. Monitoring of attitudes to the institute of corruption whistle-blowers: a view from Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9(29). Pp. 384–394. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2020.29.05.43

9. Rati. The Penny Cyclopadia. The Society for the Diffusion of Useful Knowledge. Charles Knight and Co., London. 1841. Vol. 19. P. 307.

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Володимир ХИРНИЙ
Станіслав ФІЛІППОВ

1. Держприкордонслужба, як правоохоронний орган спеціального призначення, реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні й згідно з частиною другою статті 12 Закону України "Про національну безпеку України" входить до складу сектору безпеки і оборони.

У Держприкордонслужбі стратегічне планування є функцією державного управління, що визначає пріоритети розвитку відомства з урахуванням загроз, оцінки спроможностей, визначених цілей та наявних ресурсів.

Відповідно до Закону України "Про національну безпеку" документами довгострокового планування у сферах національної безпеки і оборони є Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України та Національна розвідувальна програма.

Крім того, основні напрями формування та реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону, а також охорони суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні, системного розвитку та ефективного управління державним кордоном визначаються низкою нормативно-правових актів, основними серед яких є: Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, План пріоритетних дій Уряду та Річна національна програма "Україна – НАТО", які розробляють-

ся на відповідний рік та ін. Основні зусилля зосереджені на виконанні завдань, передбачених вищезазначеними нормативно-правовими актами. Водночас певні особливості має реалізація Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України, схваленої розпорядженням КМУ від 23 листопада 2015 р., і Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням КМУ від 24 липня 2019 р. № 687-р.

2. За результатами реалізації Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України до Уряду щороку до 10 лютого подається відповідний звіт. Загалом середнє значення виконання індикаторів Стратегії протягом 2016–2020 років становило 75 %.

Адміністрація Держприкордонслужби розробила проєкт нової Стратегії розвитку служби. Водночас процедуру її схвалення не розпочато, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 29 Закону України "Про національну безпеку України" основою для її розроблення є Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, яку з вересня 2020 року так і не схвалено.

У зв'язку з цим на перехідний період (до схвалення Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту) було опрацьовано План заходів Адміністрації Держприкордонслужби з реалізації індикаторів Стратегії розвитку згідно з прогнозованими значеннями на період з 2021 по 2022 роки (далі – План заходів).

За результатами його реалізації у 2022 році середнє значення виконання Стратегії склало 86 %. Станом на 31 грудня 2022 року досягнуто 46 позитивних значень за 34 індикаторами з запланованих 78 значень, 49 індикаторів відповідно.

Не вдалося виконати 33 значення за 15 індикаторами, з яких:

1) продовжується виконання 25 значень, основні з них:

триває процес узгодження проєктів угод між Україною та урядами Словацької Республіки, Угорщини і Республіки

Польща щодо співробітництва під час здійснення контролю осіб, товарів і транспортних засобів, які перетинають державний кордон у спільних пунктах пропуску;

авіаційні підрозділи Держприкордонслужби базуються у 8 містах України із запланованих дев'яти;

із 24 легких патрульних вертольотів отримано 22 вертольоти Н125;

триває дослідна експлуатація функціональної підсистеми "Матеріально-технічне та ресурсне забезпечення МВС та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України" єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ;

рівень забезпечення особового складу службовим житлом становить 48 % від кількості осіб, які перебувають на квартирному обліку (8 775 сімей);

2) три значення втратили актуальність у зв'язку з війною, за якими середнє значення реалізації Стратегії розвитку не враховувалось:

запровадження спільного патрулювання державного кордону з рб;

запровадження спільного контролю осіб, транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску через державний кордон "Нові Яриловичі – Нова Гута" – з рб;

кількість додатково розгорнутих контактних (консультативних) пунктів на державному кордоні (два – з рб);

3) виконання п'яти значень призупинено у зв'язку з війною:

рівень створення системи інженерно-технічного облаштування українсько-російського державного кордону (100 %);

оновлення корабельно-катерного складу Морської охорони Держприкордонслужби (1 корабель 2 рангу та 5 катерів 2 рангу);

кількість нових пунктів тимчасового базування угруповань Морської охорони Держприкордонслужби (два – на узбережжі Чорного моря у Скадовську, Очакові) та один – на узбережжі Азовського моря у Геніческу).

3. Реалізація Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року.

Адміністрація Держприкордонслужби спільно із суб'єктами інтегрованого управління кордонами провела моніторинг виконання Плану заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами та опрацювала відповідний Звіт, який встановленим порядком направлено до Кабінету Міністрів України.

Цей План станом на 2023 р. виконано на 68 %, завдяки чому загалом досягнуто мети та стратегічних цілей Стратегії інтегрованого управління кордонами. План передбачав виконання 25 завдань реалізацією 123 заходів і досягнення позитивних значень за 205 показниками виконання 124 індикаторів. Загалом реалізовано 84 заходи та повністю досягнуто позитивних значень за 146 показниками виконання 85 індикаторів.

У зв'язку з виникненням нових стратегічних цілей та завдань, відповідно до підпункту 3 пункту 2 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.12.2022, введеного в дію Указом Президента України від 23.12.2022 № 883/2022 Адміністрацією Держприкордонслужби розроблені та Урядом, внесені зміни до Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, з урахуванням нових загроз.

Розроблений і Урядом затверджений План заходів на 2023–2025 роки опрацьований з урахуванням невиконаних завдань Плану заходів на 2020–2022 роки та нових завдань щодо відновлення управління кордонами на деокупованих ділянках державного кордону та європейської інтеграції України.

Проблемними питаннями з питань стратегічного планування на сьогодні є:

невнесення змін до Програми діяльності Кабінету Міністрів України та неприйняття середньострокового плану реалізації Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

необхідність підняття та закріплення стратегічного статусу інтегрованого управління кордонами в Україні на законодавчому рівні. Для цього опрацьовано законопроєкт "Про внесення змін до Закону України Про національну безпеку", який зареєстрований у Верховній Раді України (№ 9490). Відповідно до нього Стратегія інтегрованого управління кордонами стане одним з елементів стратегічного планування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Євген ЧАЙКА

Процес становлення та розвитку контррозвідувального забезпечення Державної прикордонної служби України безпосередньо пов'язаний з посиленням контррозвідувального забезпечення державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, об'єктів критичної інфраструктури.

Так, у статті 5 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" визначено суб'єктів, які мають право здійснювати контррозвідувальну діяльність.

В інтересах забезпечення охорони державного кордону країни контррозвідувальні заходи можуть проводити розвідувальні органи України, підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України.

Координацію контррозвідувальної діяльності вищевказаних суб'єктів здійснює національна спецслужба – Служба безпеки України як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України.

У зарубіжних країнах вимоги і стандарти до діяльності спецслужб ґрунтуються на однакових принципах захисту прав людини і дотримання верховенства права. Це означає, що в західній практиці зазвичай жодна спецслужба не є більш "важливою" або "універсальною", ніж інші. Кожен орган має чіткий "мандат", який реалізується в суворих правових межах і завжди під демократичним цивільним наглядом. Важливо, що такий підхід не знижує ефективності національних спеціальних служб і не перешкоджає їх постійному розвитку

та вдосконаленню, а навпаки – позитивно позначається на їх діяльності.

Україна впроваджує зарубіжний досвід, що знайшов своє відображення у покладанні в 2016 році на підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України функції контррозвідки. Тим самим впроваджено принцип поєднання проведення правоохоронним органом внутрішньої та зовнішньої розвідки в інтересах його контррозвідувального забезпечення.

Географічно склалось так, що Україна має спільний кордон з країною-агресоркою – росією, яка протягом свого існування проводить загарбницьку політику, нехтуючи демократичними принципами. Зазначене накладає свій відбиток на діяльність спецслужб рф.

На теперішній час Україна протистоїть повномасштабному вторгненню російських військ, які окупували частину нашої території. Під час аналізування дій російських окупаційних військ і розвідувально-підривної діяльності, яку проводять спецслужби росії в українському прикордонні, можна зробити висновок, що представників прикордонної служби фсб рф активно залучають до проведення заходів проти України. У своїй діяльності останні активно використовують військову компоненту.

Державна прикордонна служба України, з урахуванням викликів, які постали перед нею, діє симетрично. Військовослужбовці вказаного правоохоронного органу України не тільки здійснюють охорону державного кордону України вже встановленими і відпрацьованими формами і методами, але й залучаються до відсічі збройної агресії рф у складі Сил оборони України.

За таких умов, на думку автора, для покращення контррозвідувального забезпечення Державної прикордонної служби України було б доцільно застосувати досвід військових контррозвідників США.

Так, з метою організації системної контррозвідувальної діяльності Національний центр контррозвідки і безпеки США роз-

робив та впровадив контррозвідувальну стратегію. Своє відображення вона знайшла в Інструкції "Саботаж і шпигунство проти армії США". Цей документ регламентує проведення контррозвідувальної підготовки та встановлює відповідальність командирів за контроль виконання вимог цієї інструкції підлеглими.

Також відомо, що у США охороняє державний кордон Митно-прикордонна служба США (англ. U.S. Customs and Border Protection), стосовно якої контррозвідувальну діяльність здійснює Федеральне бюро розслідувань (ФБР) (англ. Federal Bureau of Investigation, FBI).

Під час вивчення досвіду контррозвідувального забезпечення кордону у США встановлено, що конфіденційне співробітництво ФБР з особами, які сприяють їм у вирішенні завдань з контррозвідувального забезпечення Митно-прикордонної служби здійснюється на платній основі. Отже, підвищується ефективність співпраці.

У Республіці Естонія контррозвідувальну діяльність, зокрема стосовно Департаменту з питань прикордонної політики Міністерства внутрішніх справ, проводить Департамент поліції безпеки (естонською – "Kaitsepolitseiamet", скорочено КАРО).

Позитивним досвідом є те, що КАРО виокремлює агентів впливу стосовно до яких планують і проводять оперативні комбінації щодо їхнього дезорієнтування з виконання своїх функціональних обов'язків.

Водночас інші категорії осіб, які співпрацюють зі спецслужбами рф, естонські правоохоронці швидко затримують, притягують до відповідальності та доводять про це суспільству через засоби масової інформації.

Досвід КАРО доцільно застосувати відносно осіб, які обіймають високі посади у командуванні національних військових формувань.

Застосування позитивного зарубіжного досвіду сприяє покращенню контррозвідувального забезпечення Державної прикордонної служби України.

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Руслана ШИРШИКОВА

Актуальність теми визначається тим, що Національна гвардія України (далі – НГУ) є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань щодо захисту й охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій.

Доцільно наголосити, що положення Закону України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII "Про національну безпеку України" регламентує повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони; створює основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів; визначає систему командування, контролю та координації операцій Сил безпеки і Сил оборони; запроваджує всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони. У мирний час НГУ входить до складу Сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі Сил оборони (ч. 5 ст. 18). А із введенням воєнного стану – приводиться у готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до Сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України "Про правовий

режим воєнного стану" та Закону України "Про Національну гвардію України" (ч. 5 ст. 18) [1].

На думку науковців Д. М. Корнієнка, Р. Л. Сопільника та Р. М. Скриньковського, розглядаючи НГУ як суб'єкт забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану, доцільно наголосити про прогалини чинного законодавства України чи неузгодженості щодо безпосереднього підпорядкування частин і підрозділів Національної гвардії України. Так, згідно з положеннями ст. 6^1 Закону України "Про Національну гвардію України" з часу введення правового режиму воєнного стану остання долучається до виконання завдань з оборони держави та підпорядковується Міністерству оборони України, у той час як Закон "Про правовий режим воєнного стану" визначає виконання НГУ заходів правового режиму воєнного стану як військовим формуванням під керівництвом Генерального штабу Збройних Сил України. З іншого боку, у п. 2. ч. 2. ст. 6-1 Закону України "Про Національну гвардію України" вказано на "узгодження" МО України програм розвитку НГУ в частині виконання нею завдань Сил оборони, а також на підпорядкування в особливий період та для виконання завдань територіальної оборони органам військового управління ЗС України тих органів військового управління, з'єднань і військових частин НГУ, які "пройшли узгодження" [2, с. 172].

Аналізуючи нормативно-правові акти, які регулюють діяльність НГУ як суб'єкта забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану, доходимо висновку про необхідність приведення норм чинного законодавства України у відповідність до реалій сьогодення та погоджуємося із науковцями М. І. Баланом та О. В. Кривенко, що основними напрямами вдосконалення Закону України "Про Національну гвардію України" є: погодження змісту Закону України "Про Національну гвардію України" з вимогами законів України "Про правовий режим воєнного стану" та "Про оборону Укра-

їни"; законодавче впровадження у діяльність НГУ досвіду застосування військових частин (підрозділів) під час виконання завдань у районах проведення операції Об'єднаних сил (АТО); формулювання функцій НГУ залежно від типу адміністративно-правового режиму, який встановлено на території України; деталізація повноважень органів державної влади стосовно Національної гвардії України; запровадження кращих підходів армій країн Організації Північноатлантичного договору (НАТО) і країн FIEP щодо законодавчого забезпечення службово-бойової діяльності; конкретизація прав військовослужбовців НГУ під час виконання покладених завдань і функцій [3, с. 55].

Зазначимо, що в умовах воєнного стану на НГУ як суб'єкта забезпечення правоохоронної діяльності покладаються важливі функції, зокрема: охорона громадського порядку, зокрема під час воєнного стану на НГК покладається охорона громадського порядку та безпеки. Це включає патрулювання вулиць, дотримання комендантської години, за необхідності, і реагування на громадські заворушення чи акти насильства. Національна гвардія України відіграє життєво важливу роль у захисті критично важливої інфраструктури: урядові будівлі, транспортні мережі та енергетичні об'єкти. Національна гвардія України залучається до охорони важливих вантажів та установок і забезпечення їхньої безперервної роботи в умовах потенційних загроз. Окрім правоохоронної діяльності, НГУ може забезпечувати реагування на стихійні лиха та гуманітарну допомогу під час кризи: допомагати в евакуації, надавати первинну медичну допомогу або охороняти та розподіляти товари першої допомоги постраждалим громадянам. Також НГУ тісно співпрацює з військовою та цивільною владою (адміністраціями) для координації заходів реагування та забезпечення ефективного управління під час воєнного стану. Це включає регулярне спілкування, спільне плануван-

ня та співпрацю у процесах прийняття рішень щодо виконання особливих завдань в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (із змінами та доповненнями станом на 19.10.2023, підстава – 3378-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389–19#n5

2. Корнієнко Д. М., Сопільник Р. Л., Скриньковський Р. М. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України в умовах введення правового режиму воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2020. Т. 27. С. 167–173. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/360

3. Балан М. І., Кривенко О. В. Науково-практичні підходи до законодавчого забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України. *Честь і Закон*. Харків, 2020. Том 3. № 74. DOI: https://doi.org/10.33405/2078-7480/2020/3/74/215681

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олексій ШТИК
Віталій ГУЛА
Назар МАТЕЙЧУК

З початком повномасштабного збройного вторгнення Україна зіткнулася з проблемою забезпечення територіальної цілісності та суверенітету. Це загострюється застарілою законодавчою базою, яка не в змозі забезпечити повною мірою оперативно-розшукову діяльність, що є одною з основних складових, які формують можливість держави надійно реалізувати принципи забезпечення територіальної цілісності та державного суверенітету. Отже, потрібно реформування та їх впровадження в оперативно-розшукову діяльність правоохоронних органів і військових формувань України. 1992 року було прийнято Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність", який регламентує та впроваджує систему розвідувальних, контррозвідувальних і пошукових заходів. Також у ст. 5 цього Закону розміщується перелік підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. До них належить і Державна прикордонна служби України.

Основною функцією Державної прикордонної служби України є ведення інформаційно-аналітичної та розвідувальної діяльності для забезпечення захисту державного кордону України.

З початком повномасштабної війни перед оперативно-службовою діяльністю постали питання захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та інших національних інтересів, що в загальному створили проблему забезпечення суспільної та індивідуальної безпеки. Це під-

тверджує падіння України в рейтингу найбільш мирних країн. Адже до початку повномасштабного вторгнення тут був низький рівень злочинності, а рівень суспільної та індивідуальної безпеки перебував на високому рівні.

Отже, забезпечення національної безпеки є комплексним і складним завданням, що передбачає вплив як на внутрішні, так і зовнішні негативні чинники. Але сучасна нормативно-правова база та організаційна складова не можуть ефективно забезпечити здійснення оперативно-розшукової діяльності. Наше законодавство розраховане на функціонування в умовах мирного часу, тобто не враховує деформацій, які виникли в суспільстві. Вищевказані неточності та протиріччя негативно впливають на швидкість й оперативність прийняття рішень, що надалі знижують результативність здійснення оперативно-розшукової діяльності загалом. Також не потрібно забувати, що здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану є одним з основних джерел інформації щодо протиправної діяльності, яка в подальшому безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки та оборони. Це вкотре доводить, що здійснення оперативно-розшукової діяльності є не просто важливим, а й необхідним чинником, який відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки та оборони.

Якщо врахувати всі вищевказані проблеми, що впливають на здійснення оперативно-розшукової діяльності, можна сміливо сказати, що вони напряму пов'язані з забезпеченням національної безпеки та оборони і вимагають реформування нормативно-правової бази з урахуванням деформацій у суспільстві, що виникли під час повномасштабного збройного вторгнення росії в Україну.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АВДЄЄВА Галина – кандидатка юридичних наук, доцентка, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м Харків.

АВЗАЛОВА Дарія – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

АДАМЧУК Сергій – кандидат наук з державного управління, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

АНДРУШКО Олександр – доктор юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

БАКУТІН Євген – кандидат юридичних наук, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

БАРГАН Сергій – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

БАСАЛИК Сергій – кандидат юридичних наук, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

БАСАРАБ Ольга – кандидатка юридичних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

БАТЮК Олег – доктор юридичних наук, доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

БЕРЕЗЮК Віктор – кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

БІДУН Василь – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

БІЛЕЦЬКИЙ Вячеслав – кандидат наук з державного управління, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

БОГДАНОВИЧ Олександр – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

БОЛІСТОВСЬКА Діана – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

БОНДАРЕНКО Вячеслав – Національне агентство з питань запобігання корупції, м. Київ.

БОРОЗНЯК Сергій – Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

БОТНАРЕНКО Ірина – кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

БРИСКОВСЬКА Оксана – кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

БУРАК Марія – кандидатка юридичних наук, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

БУСЕЛ Андрій – Національний університет "Одеська юридична академія", м. Одеса.

БУСОЛ Олена – докторка юридичних наук, старша наукова співробітниця, АБ "Олени Бусол", м. Київ.

ВАДІМОВ Артем – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ВЕСЕЛОВ Микола – доктор юридичних наук, професор, Донецький Державний університет внутрішніх справ, м. Вінниця.

ВЕСЕЛОВ Микола – доктор юридичних наук, професор, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

ВИЧАВКА Валерій – доктор філософії в галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ВОЛКОВА Дар'я – Криворізький факультет Національного університету "Одеська юридична академія", м. Кривий Ріг.

ВОЛОШИН Володимир – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ВОРОЖБІТ-ГОРБАТЮК Вікторія – докторка педагогічних наук, професорка, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків.

ГАЛКІНА Олена – кандидатка юридичних наук, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ГАНАБА Світлана – докторка філософських наук, професорка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ГАНЬБА Олег – доктор юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ГНЄТНЄВ Максим – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ГРИБЧЕНКО Катерина – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро.

ГРИГА Марія – кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ГРИНЬКО Руслан – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ГУЛА Віталій – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ДАВИДЕНКО Микола – кандидат юридичних наук, Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

ДАЦЕНКО Олексій – Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

ДЕМ'ЯНОВА Олена – кандидатка юридичних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ДЕМ'ЯНЧЕНКО Анастасія – Національний університет "Києво-Могилянська академія", м. Київ.

ДЕМЧИК Надія – кандидатка юридичних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ДЕНИСЮК Олександр – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ДЕРЕВ'ЯНКО Тетяна – кандидатка психологічних наук, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ДЖАФАРОВА Олена – докторка юридичних наук, професорка, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ДМИТРІЄНКО Юлія – Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса.

ДРЕМЛЮГА Кирило – кандидат юридичних наук, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ДУЧИМІНСЬКА Леся – Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області, м. Луцьк.

ДЯЧУК Михайло – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ЄДНАК Дар'я – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

ЄЛАЄВ Юрій – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

ЄРЬОМЕНКО Віталій – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЄФІМОВ Володимир – кандидат юридичних наук, доцент, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро.

ЗАБОЛОТНА Олена – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЗАГОРОДНІЙ Євгеній – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ЗАДЕРІЄНКО Сергій – кандидат військових наук, доцент, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

ЗАЛІСЬКИЙ Олександр – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЗАРАДЮК Зоряна – кандидатка юридичних наук, доцентка, Волонський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

ЗВІРЯНСЬКИЙ Геннадій – кандидат юридичних наук, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ЗДЕБСЬКИЙ Дмитро – Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса.

ЗІНЧЕНКО Данііл – Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ЗЬОЛКА Валентин – доктор юридичних наук, професор, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ІВАХНЕНКО Володимир – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ІВАШКОВА Тетяна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КАЧКОВСЬКИЙ Владислав – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

КИРИЧЕНКО Вікторія – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КІРЄЄВА Ольга – кандидатка психологічних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КОВАЛЬЧУК Юрій – кандидат психологічних наук, Адміністрація Державної прикордонної служби України, м. Київ.

КОЗАКЕВИЧ Олеся – докторка філософії в галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КОЛБ Олександр – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Державний податковий університет, м. Ірпінь.

КОЛБ Роксолана – кандидатка юридичних наук, АТ КБ "Приватбанк", м. Київ.

КОЛОДЯЖНИЙ Максим – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

КОЛОМОЙЦЕВ Віталій – Національний авіаційний університет, м. Київ

КОМАР Юлія – Запорізький НДЕКЦ МВС, м. Запоріжжя.

КОМАРИНСЬКА Юлія – кандидатка юридичних наук, доцентка, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

КОНДРАТЮК Олександра – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КОРОЛЬ Михайло – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КОРОЛЬОВ Василь – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КОСТЕНКО Юрій – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

КОТЛЯР Катерина – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

КРАВЧЕНКО Олександр – 11-й прикордонний загін, Державна прикордонна служба України.

КРИЖНА Валентина – кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

КРИКУНОВ Олександр – кандидат юридичних наук, доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

КРЯЧКО Олександр – Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ.

КУЗЮКОВА Діана – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

КУЛІШ Валентин – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КУТНЯ Яна – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

КУХАР Валерій – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

КУХАР Олександр – Державна прикордонна служба України, м. Миколаїв.

КУХАРЕНКО Михайло – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

КУШНІР Ярослав – доктор філософії у галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЛАВРЕНКО Анастасія – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

ЛЕВИЦЬКИЙ Максим – доктор філософії в галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЛІГУН Андрій – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ЛІТВІН Юрій – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЛОГІН Богдан – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЛОГІНОВА Наталія – кандидатка педагогічних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЛЮБЧЕНКО Тетяна – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ЛЯШУК Роман – доктор юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МАКАРОВА Олена – кандидатка психологічних наук, доцентка, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

МАЛЬЦЕВА Вікторія – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МАЛЮГА Валерій – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

МАРТИНЮК Олександр – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МАТЕЙЧУК Назар – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МАТНЯК Володимир – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МАТЮШЕНКО Олена – кандидатка наук з державного управління, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

МАХЛАЙ Олександр – кандидат психологічних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МЕЛЬНИК Геннадій – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

МИХАЙЛОВ Василь – Національний університет оборони України, м. Київ.

МИХАЙЛОВ Павло – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький.

МІНЯЙЛУК Вадим – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МОСТЕПАНЮК Дмитро – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

МОТА Андрій – доктор юридичних наук, професор, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МОТА Софія – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький.

МОТОРНИЙ Володимир – кандидат наук з державного управління, Військова академія, м. Одеса.

МУДРАК Оксана – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

МУЗИКА Марія – кандидатка юридичних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

МУЗИЧУК Катерина – докторка юридичних наук, професорка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

НАЗАРУК Олена – кандидатка юридичних наук, доцентка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

НЕГРЕБЕЦЬКИЙ Владислав – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків.

НІКОЛАЄНКО Тетяна – докторка юридичних наук, професорка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

НОВІКОВ Олег – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

НОРЧУК Юрій – кандидат психологічних наук, Військова академія, м. Одеса.

ОБИХОД Олена – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ОВЕРЧЕНКО Юрій – доктор філософії в галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ОКСЮТОВИЧ Олег – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

ОЛЕШКО Дмитро – кандидат психологічних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ОРЛОВСЬКА Наталя – докторка юридичних наук, професорка, Одеський національний морський університет, м. Одеса.

ОСАДЬКО Олександр – кандидат юридичних наук, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

ПАВЕЛКО Ірина – кандидатка психологічних наук, старша дослідниця, Військова академія, м. Одеса.

ПАВЛЮК Тетяна – докторка філософії, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ПАЛАМАРЧУК Юрій – кандидат військових наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ПАНЧИШИН Андрій – Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

ПАЩЕНКО Олександр – доктор юридичних наук, доцент, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

ПИВОВАРОВ Володимир – кандидат юридичних наук, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

ПІДТИННИЙ Дмитро – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

ПОЛЕТИЛО Павло – Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

ПОТАПЕНКО Оксана – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ПОШТАРЕНКО Інна – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ПРИХОДЬКО Аліна – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

ПРОЦЬКО Максим – Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

ПУГАЧОВ Олександр – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ПУШКАРЬОВ Артем – Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ.

РАДЧЕНЯ Наталія – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

САВЧУК Роман – доктор юридичних наук, доцент, Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут Національного університету "Одеська юридична академія", м. Івано-Франківськ.

САЙНЕЦЬКИЙ Володимир – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

СВІТАНА Зоя – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СЕРБІН Сергій – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

СИНИШИН Михайло – доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СИЧЕВСЬКИЙ Юрій – кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СІМАКОВА Світлана – кандидатка юридичних наук, доцентка, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква.

СЛЮСАР Надія – кандидатка ветеринарних наук, доцентка, Заклад вищої освіти "Подільський державний університет", м. Кам'янець-Подільський.

СОЛОДОВНИК Сергій – Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

СОТНІЧУК Юлія – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СТЕПАНОВА Юлія – кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СТОЛЯР Юрій – кандидат наук з державного управління, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СУЛЬКО Діана – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

СУХОМЛИН Владислав – Навчально-науковий інститут права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, м. Дніпро.

ТАРАН Олена – докторка юридичних наук, професорка, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ТАРАСКОВ Олексій – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ТИЛИЛИМ Анастасія – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ТИМОШЕНКО Любов – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ТИМОЩЕНКО Вероніка – Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг.

ТИТАРЕНКО Олексій – доктор юридичних наук, доцент, Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ.

ТИЩУК Віктор – доктор філософії в галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ТКАЧИК Ірина – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ТОКАРЧУК Максим – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ТОПЧІЙ Василь – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Державний податковий університет, м. Ірпінь.

ТОПЧІЙ Оксана – докторка юридичних наук, доцентка, заслужена діячка науки і техніки України, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків.

ТРАКАЛЮК Олег – кандидат педагогічних наук, Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

ТРЕУС Андрій – Адміністрація Державної прикордонної служби України, м. Київ.

ТУЗ Олександр – кандидат психологічних наук, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

УСМАНОВ Малік – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ФЕДОРЕНКО Ігор – Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

ФЕДОРОВИЧ Володимир – Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, м. Київ.

ФІГУРА Віталій – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ФІЛІППОВ Станіслав – доктор юридичних наук, професор, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ФОМІНОВ Дмитро – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ХАЛИМОН Сергій – доктор юридичних наук, професор, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ХИРНИЙ Володимир – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ХОХУН Олег – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЦАРЕНКО Ольга – кандидатка юридичних наук, доцентка, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЦАРЕНКО Сергій – кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЦАРУК Андрій – доктор філософії у галузі права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЦАРУК Наталія – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький; Національний університет "Одеська юридична академія", м. Одеса.

ЦІПОТАН Юрій – Національна академія внутрішніх справ, м. Київ.

ЧАЙКА Євген – Національна академія Служби безпеки України, м. Київ.

ЧОРНА Аліна – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро.

ЧОРНИЙ Артем – кандидат психологічних наук, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ШАТРАВА Сергій – доктор юридичних наук, професор, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ШЕВЧЕНКО Ігор – Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ШИКІР Дмитро – Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

ШИРШИКОВА Руслана – кандидатка юридичних наук, доцентка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

ШОВКУН Юрій – кандидат юридичних наук, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків.

ШРАМКО Сабріє – кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків.

ШТИК Олексій – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький.

ЯВТУШЕНКО Андрій – Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса.

Зміст

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ 3

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Заступник ректора (проректор) з навчальної та наукової роботи Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького доктор педагогічних наук, доцент полковник Сергій БІЛЯВЕЦЬ 6

Директорка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України докторка юридичних наук, професорка Владислава БАТИРГАРЕЄВА 9

СЕКЦІЯ 1. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АДАМЧУК Сергій, ДЕМЧИК Надія, ЦАРУК Андрій
Щодо деяких правових аспектів функціонування військово-цивільних адміністрацій у сучасних реаліях української держави 12

БАКУТІН Євген
Питання світломаскування в умовах воєнного стану 15

БЕРЕЗЮК Віктор, ЗАБОЛОТНА Олена
Обмеження прав людини щодо перетину кордону в умовах воєнного стану 19

БІДУН Василь, СИНИШИН Михайло, ОЛЕШКО Дмитро
Дотримання прикордонного режиму в прикордонній смузі 23

БОГДАНОВИЧ Олександр
Сучасні особливості правового статусу військової служби правопорядку у Збройних Силах України 26

БОТНАРЕНКО Ірина
Емоційне вигорання поліцейських:
досвід Сполучених Штатів Америки.....30
ВАДІМОВ Артем
Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану як прояв
ефективної дії законодавства 35
ВЕСЕЛОВ Микола, ЄДНАК Дар'я
Особливості участі Національної поліції у реагуванні
на надзвичайні ситуації в умовах війни 39
ВОЛКОВА Дар'я, КУТНЯ Яна, ВЕСЕЛОВ Микола
Окремі аспекти підготовки поліцейських
в умовах воєнного стану 43
ГАЛКІНА Олена
Щодо посилення адміністративної відповідальності
за військові правопорушення.....46
ГРИГА Марія
Щодо регулювання обмеження прав і свобод людини
в умовах воєнного стану 50
ГРИНЬКО Руслан, ЗАЛІСЬКИЙ Олександр
Нормативно-правове забезпечення
національної безпеки України.....54
ДАВИДЕНКО Микола
Порушення російською федерацією права на свободу світогляду
та віросповідання під час повномасштабної
збройної агресії проти України 58
ДАЦЕНКО Олексій, ФЕДОРЕНКО Ігор
Досвід формування військового законодавства щодо проходження
військової служби у збройних силах США 62
ДЕМ'ЯНЧЕНКО Анастасія
Адміністративні аспекти захисту права на рівний доступ до дер-
жавної служби.....65
ДЖАФАРОВА Олена, ЗІНЧЕНКО Данііл
Роль поліції у забезпеченні національної безпеки України
в умовах воєнного стану 69

ЄФІМОВ Володимир, СУХОМЛИН Владислав
Гарантії дотримання прав потерпілого
під час досудового розслідування 73
ЗАГОРОДНІЙ Євгеній
Проблемні аспекти участі сторони захисту в режимі
відеоконференції під час досудового розслідування
в період воєнного стану 77
ЗДЕБСЬКИЙ Дмитро
Адміністративно-правові питання захисту конфіденів
від поліграфа 81
ЗЬОЛКА Валентин, ПУГАЧОВ Олександр
Законність як основний принцип діяльності
Державної прикордонної служби України 85
ІВАХНЕНКО Володимир
Проблеми адміністративного провадження
під час ведення правового режиму воєнного стану 89
КОЗАКЕВИЧ Олеся
Судове адміністрування як стратегія забезпечення
доступності правосуддя 91
КОЛОДЯЖНИЙ Максим
Проблеми убезпечення дорожнього руху в Україні
в умовах війни 95
КОЛОМОЙЦЕВ Віталій
Особливості правового регулювання боротьби з корупцією
на сучасному етапі 99
КОНДРАТЮК Олександра, ГАНАБА Світлана
Спільна політика безпеки та оборони Європейського Союзу:
механізми реалізації 103
КОРОЛЬ Михайло, КРАВЧЕНКО Олександр
Особливості задіяння міжнародного механізму захисту
прав дітей в умовах воєнного стану 107

КОСТЕНКО Юрій, МАЛЮГА Валерій
Упровадження у воєнній сфері, сферах оборони
і військового будівництва України досвіду провідних
країн-членів НАТО щодо формування законодавчих основ
проходження військової служби 110
КОТЛЯР Катерина, ЛАВРЕНКО Анастасія
Сучасні підходи до розуміння поняття
“адміністративне провадження” 113
КРИКУНОВ Олександр
Конституційне право на недоторканність житла, іншого володіння
та правоохоронна діяльність в умовах воєнного стану 117
КУШНІР Ярослав, АВЗАЛОВА Дарія
Профілактичний інструментарій Державної прикордонної
служби України 122
МАЛЬЦЕВА Вікторія, ЦАРЕНКО Ольга
До питання про повноваження Державної прикордонної служби
України в умовах правового режиму воєнного стану 126
МОТА Андрій, МОТА Софія
Функція оборони країни: особливості
правового регулювання..... 129
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ Владислав
Інформаційна безпека як необхідна умова забезпечення
проведення мобілізаційних заходів..... 132
ПАВЕЛКО Ірина, МОТОРНИЙ Володимир
Причини порушення та механізми захисту прав людини
під час воєнного стану..... 134
ПАВЕЛКО Ірина, НОРЧУК Юрій
Воєнна безпека як категорія воєнної науки
та складова національної безпеки України 137
ПАВЛЮК Тетяна
Повноваження посадових осіб ДПСУ в умовах воєнного стану.. 141
ПОТАПЕНКО Оксана, ГУЛА Віталій
Проблеми людей під час перетинання державного кордону
в умовах воєнного стану 144

ПРИХОДЬКО Аліна, ВЕСЕЛОВ Микола
Актуальність проблематики дорожньо-транспортної аварійності за участю військовослужбовців 147
ПРОЦЬКО Максим
Питання територіальної підсудності справ з приводу проходження публічної служби в закордонних дипломатичних установах України 150
РАДЧЕНЯ Наталія
Щодо концептуальних засад підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України 153
САВЧУК Роман
Напрями удосконалення системи адміністративно-правових форм оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів 157
СІМАКОВА Світлана
Окремі аспекти забезпечення прав засуджених до позбавлення волі в умовах воєнного стану в Україні 160
СОТНІЧУК Юлія
Прикордонний режим: сучасний стан та значення для забезпечення правового режиму воєнного стану 164
СУЛЬКО Діана, СИНИШИН Михайло, ОЛЕШКО Дмитро
Основні напрями правового регулювання сектору безпеки і оборони України 168
ТАРАН Олена
Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Значення для національного права та правозастосування 172
ТИЛИЛИМ Анастасія
Заходи щодо запобігання порушенням адміністративного законодавства під час воєнного стану 176
ТИЩУК Віктор
Окремі аспекти забезпечення прав людини під час використання безпілотних літальних апаратів для охорони державних кордонів 180

ТКАЧИК Ірина, СИНИШИН Михайло, ОЛЕШКО Дмитро
Порушення громадянами правил полювання в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі 183
ТОКАРЧУК Максим, СИЧЕВСЬКИЙ Юрій
Особливості порядку відмови у перетинанні державного кордону України громадянам України, іноземцям та особам без громадянства 186
ТРАКАЛЮК Олег, СОЛОДОВНИК Сергій
Військове законодавство Федеративної Республіки Німеччини щодо проходження військової служби у лавах Бундесверу 189
ФЕДОРОВИЧ Володимир
Шляхи імплементації законодавчих норм з питань проходження військової служби, прийнятих у збройних силах провідних держав-членів НАТО до військового законодавства України 192
ФІГУРА Віталій
Функціонування системи API / PNR у контексті забезпечення прав людини 196
ФОМІНОВ Дмитро, ЦАРЕНКО Ольга
Правоохоронна діяльність та громадянське суспільство: актуальні питання 199
ЦАРУК Наталія
Адміністративна відповідальність за порушення комендантської години під час воєнного стану 202
ЦІПОТАН Юрій
Система антикорупційних органів Польщі та України: порівняльний аналіз 205
ШАТРАВА Сергій, ЗІНЧЕНКО Данііл
Права людини та діяльність поліції в Україні під час воєнного стану 209
ШОВКУН Юрій
Адміністративний захист прав публічних службовців: спеціальна або адміністративна процедура 212

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АВДЄЄВА Галина
Цифрові технології у розслідуванні воєнних злочинів 214
АНДРУШКО Олександр
Окремі особливості юридичної відповідальності військовослужбовців в умовах воєнного стану 218
БАСАРАБ Ольга, СЛЮСАР Надія
Щодо посилення кримінальної відповідальності за порушення ветеринарних правил в умовах дії воєнного стану в Україні 222
БОНДАРЕНКО Вячеслав
Аналіз корупційних ризиків під час затримання особи без рішення суду 225
БРИСКОВСЬКА Оксана
Майнові злочини в умовах воєнного стану 228
БУРАК Марія, БОЛІСТОВСЬКА Діана
Упровадження моделі "Барнахус" під час допиту українських дітей, які були депортовані до російської федерації 232
БУСОЛ Олена
Протидія правопорушенням у сфері державних закупівель під час воєнного стану в Україні 237
ВОРОЖБІТ-ГОРБАТЮК Вікторія
Арттерапія для формування навичок критичного мислення у змісті програми "зміна прокримінального мислення" для повнолітніх суб'єктів пробації 241
ГАНЬБА Олег, ДРЕМЛЮГА Кирило
Запобігання ухиленню від призову на військову службу під час мобілізації у сфері прикордонної безпеки України 245
ГРИБЧЕНКО Катерина, ЧОРНА Аліна
Значення та місце спеціальної конфіскації у системі заходів кримінально-правового впливу 249

ДЕМ'ЯНОВА Олена
Інформаційні права потерпілого у кримінальному провадженні як підґрунтя забезпечення правильної правової кваліфікації дій підозрюваного 252
ДМИТРІЄНКО Юлія
Шляхи підвищення ефективності використання кримінологічної інформації правоохоронними органами України в умовах воєнного стану 256
ДЯЧУК Михайло, ПОШТАРЕНКО Інна
Відмежування державної зради від суміжних складів кримінальних правопорушень 259
ДЯЧУК Михайло, ПОШТАРЕНКО Інна
Звільнення від кримінальної відповідальності за державну зраду 262
ЄЛАЄВ Юрій
Амністія в умовах воєнного стану (мілітарна амністія) як кримінально-юрисдикційний інститут 265
ЗАДЕРІЄНКО Сергій, ПАНЧИШИН Андрій
Колабораційна діяльність: проблеми кваліфікації та відповідності кримінального покарання 269
ЗАДЕРІЄНКО Сергій, ПАНЧИШИН Андрій
Колабораційна діяльність: умовне покарання і шлях до ухилення від мобілізації..... 273
ЗАРАДЮК Зоряна
Особливості роботи органів Національної поліції України щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з війною..... 277
ЗВІРЯНСЬКИЙ Геннадій, ЗІНЧЕНКО Даніїл
Оцінка ефективності поліцейських заходів у контексті кримінально-правової політики під час воєнного стану..... 281
ІВАШКОВА Тетяна
Відшкодування (компенсація) шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням..... 285

КАЧКОВСЬКИЙ Владислав
Опір представникові влади чи іншій уповноваженій особі в проєкті Кримінального кодексу України 288
КИРИЧЕНКО Вікторія, ГУЛА Віталій
Проблеми реалізації кримінально-правової політики в умовах воєнного стану 292
КОВАЛЬЧУК Юрій, ХАЛИМОН Сергій
Актуальні проблеми незаконної міграції особами призовного віку в умовах дії правового режиму воєнного стану 295
КОЛБ Олександр, БУСЕЛ Андрій
Чому в умовах воєнного стану в Україні не можна надавати право для короткострокових відпусток засудженим до довічного позбавлення волі 299
КОЛБ Роксолана, ДУЧИМІНСЬКА Леся
Про деякі шляхи підвищення взаємодії пенсійного фонду та банківських установ України у сфері запобігання злочинності в умовах воєнного стану 302
КРИЖНА Валентина
Воєнні злочини в кримінальному законодавстві зарубіжних країн 305
КУЗЮКОВА Діана, ВЕСЕЛОВ Микола
Завдання та пріоритети діяльності Національної поліції в умовах війни 310
КУХАР Валерій, КУХАР Олександр
Проблеми застосування санкцій за колаборацію діяльність .. 314
ЛЕВИЦЬКИЙ Максим
До питання про застосування сили під час затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення 318
ЛІГУН Андрій
Мотив та мета як ознаки суб'єктивної сторони колаборацію діяльності 322
ЛІТВІН Юрій
Кваліфікуючі ознаки самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах російської агресії 325

ЛОГІНОВА Наталія, ДЕРЕВ'ЯНКО Тетяна
Воєнні злочини – поняття та ознаки 329
ЛЮБЧЕНКО Тетяна
Умисне знищення або пошкодження майна захисника
чи представника особи: передумови та історія
встановлення кримінальної відповідальності 333
ЛЯШУК Роман
До питання про вплив дійового каяття на кримінальну
відповідальність 337
МАКАРОВА Олена, ШЕВЧЕНКО Ігор, ЗІНЧЕНКО Данііл
Роль поліції у запобіганні воєнних злочинів під час
воєнного стану в Україні: юридичні і практичні аспекти 341
МАТНЯК Володимир
Виклики та перешкоди при проведенні розслідувань
в умовах воєнного стану, способи їх подолання 345
МАТЮШЕНКО Олена, МОСТЕПАНЮК Дмитро
До питання про вдосконалення санкцій за злочини проти основ
національної безпеки України 348
МЕЛЬНИК Геннадій
Проблемні аспекти доказування кримінальних правопорушень
проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку
під час збройної агресії рф проти України 351
МУЗИКА Марія
Захист честі і гідності людини у європейському праві:
кримінально-правовий аспект 355
МУЗИЧУК Катерина
Принципи досудового розслідування кримінального провадження
в умовах воєнного стану 358
НАЗАРУК Олена
Участь прокурора при укладенні угоди про визнання
винуватості у кримінальних провадженнях про колаборацію... 362
НІКОЛАЄНКО Тетяна, УСМАНОВ Малік
Перетинання державного кордону України чоловіками призовного
віку в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи 366

НОВІКОВ Олег
Щодо динаміки кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту за 2021–2023 роки 371
ОБИХОД Олена
Об'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби як відмежувальна ознака суміжних кримінальних правопорушень 374
ОКСЮТОВИЧ Олег
Проблемні питання регламентації інституту причетності до злочину в умовах воєнного стану 378
ОРЛОВСЬКА Наталя
Тенденції кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану 381
ОСАДЬКО Олександр
Щодо доступу до військової служби засуджених за тяжкі злочини 385
ПАЩЕНКО Олександр
Щодо захисту інформаційної безпеки нормами особливої частини Кримінального кодексу України в умовах збройної агресії рф проти України 389
ПИВОВАРОВ Володимир
До питання безпекової стабільності системи виконання кримінальних покарань 392
ПОЛЕТИЛО Павло
Значення правил Європейського суду з прав людини у розгляді кримінальних справ в умовах військового стану 396
ПОШТАРЕНКО Інна
Факультативні ознаки об'єктивної сторони використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом 399
ПУШКАРЬОВ Артем
Актуальні питання боротьби з тероризмом в Україні в умовах воєнного стану 403
РАДЧЕНЯ Наталія
Щодо концептуальних засад підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України 407

СВІТАНА Зоя
До питання про участь Державної прикордонної служби України у виконанні заходів, спрямованих на додержання правового режиму надзвичайного стану 411
СЕРБІН Сергій, КОМАРИНСЬКА Юлія
Загальні аспекти тактики огляду місця події при розслідуванні розбою під час дії воєнного стану 414
СТЕПАНОВА Юлія
Напрями кримінологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням..... 418
ТИМОШЕНКО Любов
Роль волонтерського руху під час воєнного стану 422
ТИМОЩЕНКО Вероніка, ЧОРНА Аліна
Проблеми кримінально-правової політики України в умовах війни 426
ТИТАРЕНКО Олексій, КРЯЧКО Олександр
Амністія засуджених 2024 та можливі ризики для правоохоронної діяльності (в контексті законопроєкту від 19.01.2024 № 10419)..... 430
ТОПЧІЙ Василь, ТОПЧІЙ Оксана
Чи слід в умовах воєнного стану в Україні розширювати перелік засуджених, які мають право на короткострокові відпустки з виправних колоній? 434
ЦАРЕНКО Сергій, ВИЧАВКА Валерій
До питання про кримінальну відповідальність військовослужбовців в умовах воєнного стану 438
ЧОРНИЙ Артем, ХОХУН Олег
Особливості кримінальної відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану..... 441
ШРАМКО Сабріє
Вплив воєнного стану на автотранспортні правопорушення..... 443

ЯВТУШЕНКО Андрій
Сучасні погляди на об'єкти адміністративного нагляду
в умовах воєнного стану в Україні 448

СЕКЦІЯ 3. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

БАРГАН Сергій
Щодо неефективності взаємодії слідчого зі співробітниками
оперативних підрозділів під час пізнавальної діяльності
у кримінальному провадженні 451

БАСАЛИК Серій
Деякі аспекти оперативної протидії
торгівлі людьми в умовах воєнного стану 455

БАТЮК Олег
Дослідження можливостей криміналістичної вибухотехніки
під час розслідування злочинів, вчинених
в умовах воєнного стану 458

БІЛЕЦЬКИЙ Вячеслав
Дієві аспекти взаємодії слідчих й оперативних підрозділів
Державної прикордонної служби України
при ефективному виявленні та розкритті правопорушень
в умовах воєнного стану 462

БОРОЗНЯК Сергій
Оперативно-розшукова діяльність в умовах
воєнного стану в Україні: сприяння безпеці
та захист національного суверенітету 465

ВОЛОШИН Володимир
Ефективність ініціативного оперативного пошуку
на тимчасово окупованих територіях через використання
інтернет-ресурсів 468

ДЖАФАРОВА Олена, ЗІНЧЕНКО Даніїл
Інноваційні підходи в роботі поліції України проти пропаганди
та дезінформації під час воєнного стану 471

ДЖАФАРОВА Олена, ЗІНЧЕНКО Данііл
Соціальні мережі як інструмент оперативно-розшукової діяльності поліції під час воєнного стану в Україні 475
ЄРЬОМЕНКО Віталій
Історичні аспекти протидії колабораціонізму 479
КОМАР Юлія
Актуальність дактилоскопічного обліку в умовах воєнного стану 483
КОРОЛЬОВ Василь
Діяльність оперативно-розшукових підрозділів в умовах правового режиму воєнного стану 487
КУЛІШ Валентин
Окремі аспекти планування видатків для забезпечення оперативно-розшукової діяльності..... 489
КУХАРЕНКО Михайло
Особливості боротьби з тероризмом в Україні в умовах російської агресії 492
ЛОГІН Богдан
Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності..... 495
МАРТИНЮК Олександр, ПОТАПЕНКО Оксана
Оперативно-розшукова діяльність Державної прикордонної служби України в сучасних умовах 499
МАХЛАЙ Олександр, ГНЄТНЄВ Максим
Про мотивацію в конфіденційному співробітництві..... 501
МИХАЙЛОВ Василь
Участь військовослужбовців військової служби правопорядку Збройних Сил України у відбитті широкомасштабного вторгнення російської федерації (на прикладі службової діяльності підполковника О. Горобця) 504
МІНЯЙЛУК Вадим
Аспекти визначення цінності інформації у Державній прикордонній службі України 507

МУДРАК Оксана
Правове регулювання та гарантії правомірності обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи під час здійснення контррозвідувальних заходів в умовах правового режиму воєнного стану 510
ОВЕРЧЕНКО Юрій
Державний тероризм як засіб окупаційної експансії рф в акваторіях Азовського та Чорного морів 514
ПІДТИННИЙ Дмитро
Удосконалення оперативно-розшукового законодавства у зв'язку з перевіркою осіб при наданні допуску до державної таємниці 516
САЙНЕЦЬКИЙ Володимир
Оперативно-розшукова діяльність у сучасних умовах 520
СТОЛЯР Юрій, ПАЛАМАРЧУК Юрій
Опитування як метод отримання оперативно-розшукової інформації в сучасних умовах 523
ТАРАСКОВ Олексій, СИНИШИН Михайло, ОЛЕШКО Дмитро
Оперативно-розшукова діяльність у сучасних умовах 527
ТРЕУС Андрій, КІРЕЄВА Ольга
Деякі питання запровадження в Україні національної системи оброблення попередньої інформації про пасажирів 530
ТУЗ Олександр
Взаємодія оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України та слідчих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій 534
ХАЛИМОН Сергій, ДЕНИСЮК Олександр
Співвідношення сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності та викриття корупції: запрошення до дискусії 537
ХИРНИЙ Володимир, ФІЛІППОВ Станіслав
Особливості стратегічного планування у сфері безпеки державного кордону 541
ЧАЙКА Євген
Використання зарубіжного досвіду у контррозвідувальному забезпеченні Державної прикордонної служби України 546

ШИРШИКОВА Руслана
Національна гвардія України як суб'єкт забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану 549
ШТИК Олексій, ГУЛА Віталій, МАТЕЙЧУК Назар
Проблеми здійснення оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану 553
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 555

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тези ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 березня 2024 року)

Коректори: Т. О. Маляр, О. В. Коломійчук, І. М. Бабина
Комп'ютерна верстка С. І. Мороз
Відповідальність за достовірність фактів та інших даних несуть автори

Здано до набору 01.03.2024. Підписано до друку 19.04.2024
Формат 60×84/16. Гарнітура SchoolBook
Ум. друк. арк. 34,12. Обл.-вид. арк. 35,22

Видавництво Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3010 від 22.10.2007